

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مناسک و استفتائات حج

طبق فتاویٰ مرجع عالیقدر

حضرت آية الله العظمى وحيد خراسانى دامت برکاته

فهرست اجمالی

مقدمه.....	۹
مقدمات / ۱۳	
فصل اول: وجوب حج و شرایط آن.....	۱۵
وجوب حجّ.....	۱۷
شرایط وجوب حجّة الاسلام.....	۱۹
۱- بلوغ.....	۱۹
۲- عقل.....	۲۱
۳- آزادی.....	۲۱
۴- استطاعت.....	۲۱
استفتائات استطاعت.....	۴۱
فصل دوم: وصیت به حج.....	۶۳
وصیّت به حج.....	۶۵
فصل سوم: نیابت در حج.....	۷۵
استفتائات نیابت.....	۸۷
فصل چهارم: اقسام عمره و حج.....	۱۰۳
حجّ مستحبّی.....	۱۰۵
اقسام عمره.....	۱۰۷
اقسام حجّ.....	۱۱۱
حجّ تمتّع.....	۱۱۳
حجّ افراد.....	۱۱۹

۶ ..... مناسک و استفتائات حج

حجّ قران ۱۲۱

استفتائات اقسام حج ۱۲۳

بخش اول: اعمال عمره تمتع ۱۳۱

فصل اول: احرام ۱۳۳

مواقیت احرام ۱۳۵

میقات‌های احرام ۱۳۵

احکام میقاتها ۱۳۸

استفتائات مواقیت ۱۴۳

کیفیت احرام ۱۵۱

استفتائات کیفیت احرام ۱۵۹

محرمات احرام ۱۶۷

تروک احرام ۱۶۷

۱- شکار حیوان صحرائی ۱۶۹

۲- نزدیکی با زنان ۱۷۴

۳- بوسیدن زنان ۱۷۷

۴- مسّ زنان ۱۷۸

۵- نگاه کردن به زن و ملاعبه با او ۱۷۹

۶- استمناء ۱۸۰

۷- عقد ازدواج ۱۸۱

۸- استعمال بوی خوش ۱۸۲

۹- پوشیدن دوخته شده برای مردان ۱۸۴

۱۰- سر مه کشیدن ۱۸۶

۱۱- نگاه کردن در آینه ۱۸۷

۱۲- پوشیدن چکمه و جوراب برای مردان ۱۸۸

۱۳- دروغ گفتن و دشنام دادن و فخر کردن ۱۸۹

۱۴- مجادله کردن ۱۹۰

۱۵- کشتن جانوران بدن ۱۹۲

۱۶- زینت کردن ۱۹۳

۱۷- روغن مالی بدن ۱۹۴

فهرست اجمالی ۷

۱۸- جدا کردن مو از بدن.....	۱۹۵
۱۹- پوشاندن سر برای مرد.....	۱۹۷
۲۰- فرو رفتن در آب.....	۱۹۸
۲۱- پوشاندن صورت بر زنها.....	۱۹۹
۲۲- تظلیل - سایه قراردادن - برای مردان.....	۲۰۰
۲۳- بیرون آوردن خون از بدن.....	۲۰۲
۲۴- ناخن گرفتن.....	۲۰۳
۲۵- دندان کندن.....	۲۰۴
۲۶- برداشتن سلاح.....	۲۰۵
استفتائات محرمات احرام.....	۲۰۹
فصل دوم: طواف	۲۲۷
نقص در طواف.....	۲۴۳
زیادی در طواف.....	۲۴۵
شک در عدد شوطها.....	۲۴۷
استفتائات طواف.....	۲۵۱
فصل سوم: نماز طواف	۳۰۱
استفتائات نماز طواف.....	۳۰۷
فصل چهارم: سعی	۳۲۱
احکام سعی.....	۳۲۷
شک در سعی.....	۳۳۱
استفتائات سعی.....	۳۳۳
فصل پنجم: تقصیر	۳۴۵
استفتائات تقصیر.....	۳۵۱
استفتائات تبدل.....	۳۵۹

بخش دوم: اعمال حج تمتع ۳۶۳

فصل اول: احرام حج تمتع	۳۶۵
استفتائات احرام حج.....	۳۷۱
فصل دوم: وقوف در عرفات	۳۷۳

.....	مناسک و استفتائات حج	۸
.....	استفتائات وقوف در عرفات	۳۷۹
.....	فصل سوم: وقوف در مزدلفه	۳۸۳
.....	استفتائات وقوف در مشعر الحرام	۳۸۹
.....	فصل چهارم: اعمال منی	۳۹۵
.....	واجبات منی	۳۹۷
.....	۱- رمی جمره عقبه	۳۹۷
.....	۲- قربانی کردن - ذبح گوسفند و گاو یا نحر شتر - در منی	۴۰۱
.....	مصرف قربانی	۴۰۷
.....	استفتائات قربانی	۴۰۹
.....	۳- حلق یا تقصیر	۴۲۵
.....	استفتائات حلق و تقصیر	۴۲۹
.....	فصل پنجم: اعمال مکه	۴۳۹
.....	طواف حج و نماز آن و سعی حج	۴۴۱
.....	فصل ششم: طواف نساء و نماز آن	۴۴۵
.....	استفتائات اعمال بعد از منی و طواف نساء	۴۵۱
.....	فصل هفتم: بیتوته در منی	۴۶۱
.....	استفتائات بیتوته در منی	۴۶۷
.....	فصل هشتم: رمی جمرات	۴۷۵
.....	استفتائات رمی جمرات	۴۸۱
.....	فصل نهم: مسائل متفرقه	۴۹۳
.....	استفتائات مسائل متفرقه	۵۰۱
.....	فصل دهم: احکام مصدود و محصور	۵۲۵
.....	احکام مصدود	۵۲۷
.....	احکام محصور	۵۳۰
.....	فهرست تفصیلی	۵۳۳

مقدمه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله رب العالمين و صلى الله على سيدنا محمد وآله الطاهرين، سيما بقية الله في الأرضيين.

قال الله عز وجل: ﴿وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْنًا﴾^(۱)

خدای تعالی کعبه معظمه را جایگاه گردهمایی بشریت و مآمن و مظهر امنیّت نهاد، و آیات روشن و آشکار توحید را در آن نمایان داشت، چرا که ﴿فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ﴾^(۲) و آن بیت رفیع الهی را محل نزول برکت و مرکز هدایت عالمیان مقرر نموده و فرمود: ﴿إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِّلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ﴾^(۳) این بیت الله العتیق، قبله‌گاه جهانیان و مطاف آدمیان است، همچنان که بیت المعمور مطاف سماواتیان. پایه‌های کعبه را ملائک آسمان بنا نهادند و تجدید بنائش را ابراهیم خلیل الرحمن ﷺ: ﴿وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾^(۴)

۱. بقره: ۱۲۵؛ «و (به یاد آر) هنگامی که ما خانه کعبه را جایگاه اجتماع بشریت و مقام امن مقرر داشتیم، و

شما نیز مقام ابراهیم را جایگاه پرستش خدا قرار دهید.»

۲. آل عمران: ۹۷؛ «در آن خانه آیات آشکار (الهی) جای دارد.»

۳. آل عمران: ۹۶؛ «اول خانه‌ای که برای عبادت خلق بنا شد همان است که در بگه جای دارد که در آن برکت و هدایت برای جهانیان است.»

۴. بقره: ۱۲۷؛ «و آنگاه که ابراهیم به همراهی اسماعیل پایه‌های خانه کعبه را برمی افراشتند، [و می گفتند:]

«ای پروردگار ما! از ما بپذیر که تو شنوای دانایی.»

خداوند تعالی حج آن خانه را بر آنان که مستطیعند، فرض و واجب نمود: ﴿وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا﴾^(۱)، و یکی از ارکان تکالیف الهی و برترین مناسک و اعمال عبادی را در سفر بزرگ و معنوی حج قرار داد.

از این رو بر همگان لازم است که مناسکش را بیاموزند و در طریق تعلّم و یادگیری آن کوشا باشند و آنچه را که فرا گرفتند بکار برند و آنچه را نمی‌دانند از داناترین و آگاه‌ترین فقیهان جويا شده و استفتا نمایند.

کتاب حاضر مجموعه قویمه مناسک حج و استفتائاتی است که در طول سالیان متمادی در محضر فقیه اهل بیت عصمت و طهارت؛ و مرجع عالی مقام آسمان فقاقت؛ حضرت آیه الله العظمی وحید خراسانی رحمته الله علیه طرح شده و از ناحیه معظم له پاسخ آن صادر گردیده است.

تنظیم این مجموعه بر اساس فهرست «مناسک حج» معظم له بوده و شیوه آن، بدین صورت است که در ابتدای هر فصلی، مسائل مناسک حج ذکر شده و سپس استفتائاتی که در کتاب مناسک محشی ارائه شده بر اساس فتاوی معظم له قرار داده شده و پس از آن استفتائات دیگری که در کتاب مناسک محشی ذکر نشده، قرار گرفته است.

جهت سهولت استفاده از این کتاب و دستیابی هر چه سریع‌تر به احکام و فتاوی مورد نیاز، برای هر یک از مسائل مناسک و استفتائات، عنوانی گویا قرار داده شده، و این عناوین شماره‌گذاری گردیده است که تعداد آن ۱۲۵۸ عنوان می‌باشد، و در عین حال مسائل مناسک و استفتائات مناسک محشی که تحت عناوین قرار دارد نیز، شماره قبلی خود را حفظ نموده است.

مسائل مناسک حج به صورت «مسأله ۱» تا «مسأله ۴۵۰» با همان ترتیبی که در مناسک مذکور است، شماره گذاری گردیده است.

استفتائات مناسک محشی با کلمه [مناسک محشی ...] ذکر شده و شماره‌ای که

---

۱. آل عمران: ۹۷؛ «و خدا را حقی بر عهده مردم است که حج آن خانه بجا آورند، [البته] کسانی که [از جهت سلامت جسمی و توانمندی مالی و باز بودن مسیر] بتوانند به سوی آن راه یابند.»

در کروشۀ گذاشته شده، مطابق با شماره مناسک محشّی می باشد تا بتوان به آسانی و به سرعت در این مسأله به مناسک محشّی مراجعه نمود و سایر آراء در این مسأله را به دست آورد.

سایر استفتائات فقط با کلمۀ [استفتا] که در کروشۀ قرار گرفته، آورده شده است و شماره ای مجزّاً غیر از شماره عنوان، برای آن در نظر گرفته نشده است. امید است که انتشار این صحیفۀ احکام الهی، شیعیان و دلباختگان عترت علیهم السلام را، در انجام مناسک الهی حج، رهگشا و رهنمون باشد.

مقدمات

فصل اول: وجوب حج و شرایط آن

فصل دوم: وصیت به حج

فصل سوم: نیابت در حج

فصل چهارم: اقسام عمره و حج

فصل اول: وجوب حج و شرایط آن

۱. وجوب حج
۲. شرایط وجوب حجة الاسلام:
  - الف) بلوغ
  - ب) عقل
  - ج) آزادی
  - د) استطاعت، آنچه در تحقق استطاعت معتبر است:
    - اول: وقت کافی
    - دوم: سلامتی و باز بودن و امنیت راه
    - سوم: وجود زاد و راحله
    - چهارم: رجوع به کفایت
    - استفتانات استطاعت

وجوب حج

عنوان ۱) حج از ارکان دین

بر هر مکلفی که دارای شرایطی باشد که ذکر خواهد شد، حج واجب است، و وجوب آن به کتاب و سنت قطعیه و به ضرورت دین و اجماع مسلمین ثابت است. و حج از ارکان دین است، و در روایت صحیح از امام باقر علیه السلام نقل شده است که حضرت فرمود: «اسلام بر پنج چیز بنا شده است: نماز، زکات، حج، روزه و ولایت». و ترک آن از بزرگترین گناهان کبیره است، و انکار وجوب آن، اگر مستند به شبهه نباشد کفر است، و خداوند متعال در قرآن مجید فرموده است:

﴿وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ﴾ (آل عمران: ۹۷)

«و برای خداست بر عهده مردم حج کردن خانه خدا هر کسی را که به سوی آن استطاعت باشد، و هر کس کافر شود، پس همانا خداوند بی نیاز از جهانیان است.»

و در روایت معتبری که مرحوم شیخ کلینی و شیخ مفید و شیخ طوسی و شیخ صدوق علیهم السلام روایت کرده‌اند از امام صادق علیه السلام نقل شده که فرمود:

«هر کس بمیرد و حجة الاسلام را به جا نیاورده باشد، و حاجت طاقت فرسا یا مرضی که نتواند با آن حج نماید یا حکومت و دولت مانع از انجام آن نباشد، پس باید بمیرد در حالی که یهودی یا نصرانی است.»

و روایات زیادی وجود دارد که دلالت بر وجوب حج و لزوم اهمیت دادن به آن دارد، و در آنچه از قرآن مجید و روایت صحیح نقل شده کفایت است. و حج واجب بر هر فرد در تمام عمر، به مقتضای اصل شریعت، یک بار است، و آن «حَجَّةَ الاسلام» نامیده می شود.

عنوان ۲) فوری بودن وجوب حج

مسأله ۱- وجوب حج، پس از فراهم آمدن شرایط آن، فوری است، به این معنی که واجب است در همان سال حصول استطاعت به حج رود. و اگر در همان سال - از روی نافرمانی و عصیان یا به جهت عذری - به جا نیاورد، باید در سال بعد به جا آورد، و اگر در سال بعد هم به جا نیاورد، باید در سال بعدش به جا آورد، و همچنین نسبت به سالهای بعد.

عنوان ۳) لزوم فراهم نمودن مقدمات سفر

مسأله ۲- هرگاه استطاعت حاصل شود، و به جا آوردن حج متوقف بر فراهم نمودن مقدمات و وسایلی باشد، باید فوراً برای فراهم کردن آنها اقدام کند، و اگر کوتاهی نماید و در نتیجه حج از او فوت شود، وجوب حج بر او مستقر خواهد بود، اگر چه استطاعتش از بین برود. و اگر کاروانهای عازم حج متعدد باشد، چنانچه اطمینان داشته باشد که اگر تأخیر کند و با کاروان اول یا کاروانهای اولیه نرود از حج در آن سال باز نمی ماند، می تواند به قدری که باز نماند، تأخیر کند، وگرنه باید بدون تأخیر حرکت نماید.

عنوان ۴) فوت حج در اثر تأخیر از حرکت

مسأله ۳- هرگاه می توانسته با کاروان اول - یا کاروانهای اولیه - راهی حج شود، ولی به علت اطمینان به این که با تأخیر، از حج باز نمی ماند، حرکتش را تأخیر اندازد، و بعد - اتفاقاً - متمکن از رفتن به حج نشود، یا به جهت تأخیر به حج نرسد، در این تأخیر معذور است، و در این فرض، استقرار حج بر او محل اشکال است.

شرایط وجوب حَجَّة الاسلام

۱- بلوغ

شرط اول بلوغ است، پس بر غیر بالغ، اگر چه بلوغش نزدیک باشد، حج واجب نیست، و اگر به جا آورد از حجة الاسلام کفایت نمی کند، هر چند حج بجهت ممیز صحیح است.

عنوان ۵) بلوغ قبل و بعد از احرام، و قبل از وقوف در مشعر

مسأله ۴ - هرگاه غیر بالغی به سفر حج رود و پیش از محرم شدن از میقات بالغ شود و مستطیع هم باشد، حجش - بی اشکال - حجة الاسلام خواهد بود، و اگر پس از بستن احرام بالغ شود، جایز نیست آن را به قصد حج مستحبی به اتمام برساند، و در صورتی که بلوغش پیش از وقوف در مشعر الحرام باشد، کفایت حجش از حجة الاسلام - همان طور که مشهور بین فقها (اعلی الله مقامهم) است - وجهی دارد، ولی احتیاط واجب آن است که به یکی از میقاتها برگردد و از آن جا دوباره احرام ببندد، به این قصد که در صورت عدم کفایت احرام اول برای حجة الاسلام، احرام دوم برای امثال امر به احرام حجة الاسلام باشد، پس اگر متمکن نباشد که برگردد، در محل احرام او تفصیلی است که در مسأله (۱۶۶) خواهد آمد.

عنوان ۶) بالغی که به اعتقاد عدم بلوغش، حج استحبابی نموده

مسأله ۵ - هرگاه به اعتقاد این که هنوز بالغ نشده، حج را به قصد حج مستحبی

به جا آورد، و پس از حج معلوم شود هنگام عمل بالغ بوده است، حجش کفایت از حجة الاسلام می کند، در صورتی که امر استحبابی را به نحو تقیید قصد ننموده باشد (به این که به علت خطا در تشخیص واقع، امر استحبابی را قصد کرده باشد، و گرنه انگیزه او امتثال امر واقعی بوده است).

عنوان ۷) اذن ولی در صحت حج بچه ممیز

مسأله ۶- مستحب است بچه ممیز حج نماید، و - بنابر احتیاط واجب - در صحت آن اذن ولی معتبر است.

عنوان ۸) حج بچه غیر ممیز

مسأله ۷- مستحب است ولی، بچه غیر ممیز را - پسر باشد یا دختر - مُحرم نماید، به این که دو جامه احرام را به او بپوشاند، و به او امر کند تلبیه را بگوید، و اگر قابل برای تلقین باشد تلبیه را به او تلقین نماید، و گرنه خودش از طرف او تلبیه بگوید، و او را از آنچه بر محرم اجتناب از آن واجب است باز دارد، و در صورتی که مسیر رفتن آنها به مکه از «فحّ» می گذرد، جایز است کندن لباسهای دوخته او را تا رسیدن به آن جا تأخیر اندازد.

و او را امر کند به انجام آنچه که از اعمال حج می تواند انجام دهد، و آنچه را نمی تواند خود به نیابت از او به جا آورد، و او را طواف دهد، و بین صفا و مروه سعی دهد، و در عرفات و مشعر و قوفش دهد، و اگر قدرت بر رمی دارد، امر کند که آن را انجام دهد، و گرنه از طرف او رمی نماید، و همچنین است نماز طواف، و سر او را بترشد، و همچنین است بقیه اعمال.

و ظاهر این است که احرام بچه در هر سنی جایز است، اگر چه در بعضی از روایات تحدید شده به بچه ای که دندانهای شیری او ریخته باشد.

عنوان ۹) حج بچه و هزینه آن

مسأله ۸- هزینه حج بچه، که زاید بر مخارج او در شهرش باشد، بر عهده ولی

اوست، نه بچه، مگر این که نگهداری بچه متوقف بر بردن او به حج باشد، یا سفر حج به مصلحت او باشد، که در این دو صورت می توان تمام هزینه حج بچه را از مال خود او پرداخت نمود.

عنوان ۱۰) هزینه قربانی و کفارات در حج بچه

مسأله ۹ - قیمت قربانی حج بچه بر عهده ولی اوست، و همچنین کفاره شکار او، و اما کفاره بقیه محرمات احرام که در صورت عمد واجب می شود، ظاهر این است که به فعل صبی واجب نمی شود، نه بر ولی او و نه در مال صبی، و احتیاط واجب این است که اقتضار شود بر ولی شرعی، و اقوی آن است که مادر ملحق به ولی شرعی است.

۲- عقل

شرط دوم عقل است، پس بر دیوانه، اگر چه دیوانگی او گاه به گاهی باشد، حج واجب نیست، بلی، اگر دیوانه در زمانی که وافی به انجام مناسک حج باشد عاقل شود و مستطیع باشد و توانایی انجام مناسک حج را داشته باشد، باید حج را انجام دهد، اگر چه در سایر اوقات دیوانه باشد.

۳- آزادی

شرط سوم آزادی است.

۴- استطاعت

شرط چهارم استطاعت است، و در تحقق آن چند چیز معتبر است:

اول: وقت کافی

و مقصود آن است که وقت کافی برای رفتن به مکه و انجام مناسک حج در وقت آنها داشته باشد، بنابراین اگر قدرت مالی در زمانی پیدا کند که وقت کافی نباشد، حج واجب نیست، و همچنین است اگر وقت به قدری باشد که با مشقت شدیدی که به طور عادی قابل تحمل نیست، امکان رفتن به حج و انجام اعمال آن

باشد، و در مثل دو فرض اخیر حکم به وجوب حفظ مال - موجب استطاعت مالی - تا سال بعد، مشکل است.

دوم: سلامتی و باز بودن و امنیت راه

و مراد این است که مسیر در رفت و برگشت خالی از موانع، مانند خطر بر جان و عرض و مال باشد، بلکه هنگام انجام اعمال نیز خطری بر او نباشد.

عنوان ۱۱) حج از راه دورتر در صورت نا امنی راه نزدیکتر

مسأله ۱۰- اگر برای رفتن به حجّ دوراه باشد، که یکی از دیگری نزدیکتر است، ولی امنیّت ندارد، و دیگری دورتر است، ولی امنیّت دارد، وجوب حجّ ساقط نمی شود، و باید از راه دورتر که امن است، به حجّ رود.

عنوان ۱۲) استلزام تلف مال یا تزاحم با واجب یا حرام اهمّ

مسأله ۱۱- اگر شخصی در بلدش مال قابل ملاحظه ای دارد و رفتن به حجّ مستلزم تلف آن باشد، و تلف برای او حرجی باشد، حجّ بر او واجب نیست. وهمچنین است اگر رفتن به حجّ مزاحم شرعی داشته باشد، مثل این که رفتن مستلزم ترک واجبی مهمتر از حجّ شود، یا واجبی که احتمال داده می شود که از حجّ مهمتر باشد، یا این که رفتن متوقف بر ارتکاب عمل حرامی شود که ترک آن از حجّ مهمتر یا احتمال داده شود مهمتر باشد.

عنوان ۱۳) تزاحم حج با واجب یا حرام

مسأله ۱۲- اگر حجّ را به جا آورد و انجام آن مستلزم ترک واجب مهمّ تر از حجّ یا واجبی که احتمال مهمتر بودن آن از حجّ داده می شود، باشد، و یا مستلزم ارتکاب عمل حرامی باشد که ترکش مهمتر از حجّ یا احتمال مهمتر بودن آن از حجّ باشد، برای کفایت چنین حجّی از حجة الاسلام، اگرچه وجهی است، ولی احتیاط واجب - اگر اقوی نباشد - کافی نبودن آن است.

عنوان ۱۴) حرج در انجام حج

مسأله ۱۳ - چنانچه در راه دشمنی باشد که دفع خطرش بدون پرداخت مقداری مال ممکن نباشد، و پرداخت آن مال برای شخص حرجی باشد، واجب نیست پرداخت کند، و وجوب حجّ از او ساقط است.

عنوان ۱۵) بیم غرق یا مریض شدن

مسأله ۱۴ - اگر راه رفتن به حجّ، منحصر در راه دریایی باشد، وجوب حجّ ساقط نمی‌شود، مگر بیم غرق شدن یا مریض شدن باشد، که در این صورت ساقط می‌شود، ولی چنانچه با وجود بیم، حجّ را به جا آورد حجّش صحیح است.

سوم: وجود زاد و راحله

- توشه و وسیله سواری - و مقصود از توشه موادّ خوراکی و نوشیدنی و سایر چیزهای مورد نیاز در سفر رفت و برگشت حجّ است، یا مالی - اعم از پول و غیر آن - که بتواند با آن، آنچه را ذکر شد تهیه کند.

و مقصود از وسیله سواری، چیزی است که بتواند با آن راه رفت و برگشت را طی کند - مانند اتومبیل و هواپیما - و لازم است توشه و وسیله سواری مناسب با شأن مکلف باشد.

عنوان ۱۶) زاد و راحله و شأن مکلف و حج با پای پیاده

مسأله ۱۵ - شرط بودن وجود توشه و وسیله سواری در وجوب حجّ، مختص به صورتی که شخص نیازمند به آنها باشد، نیست، بلکه اگر نیازمند به آنها هم نباشد - مثل این که قدرت بر پیاده رفتن بدون مشقت داشته باشد، و منافی با شأن او نباشد - وجود توشه و وسیله سواری شرط است، و پیاده رفتن به حجّ برای هر مسلمانی که طاقت بر آن داشته باشد، مستحب مؤکد است.

عنوان ۱۷) زاد و راحله و وجود فعلی آن

مسأله ۱۶ - شرط وجوب حجّ، وجود فعلی توشه و وسیله سواری است، پس بر

کسی که می‌تواند آنها را به کار و کاسبی تهیه نماید، حج واجب نیست، و فرقی در شرط بودن وسیله سواری بین کسی که دور یا نزدیک به مکه است، نمی‌باشد.

عنوان ۱۸) ملاک استطاعت، مکانی که در آنجاست، نه بلد

مسئله ۱۷- منظور از استطاعتی که در وجوب حج معتبر است، استطاعت از جایی است که اکنون در آن جا است، نه از بلدش، بنابراین اگر به مدینه منوره برای تجارت یا غیر آن سفر کند و در آن جا توشه و وسیله سواری یا قیمت آنها را داشته باشد، حج بر او واجب است، اگر چه از بلدش مستطیع نباشد.

عنوان ۱۹) انجام حج با فروش ملک به کمتر از قیمت متعارف یا گرانی هزینه

مسئله ۱۸- چنانچه مکلف ملکی داشته باشد و کسی حاضر به خرید آن به قیمت متعارف نباشد، و رفتن به حج متوقف بر فروش آن به کمتر از قیمت متعارف - به مقداری که اجحاف به حال اوست - باشد، فروش واجب نیست، ولی اگر نرخها در سال استطاعت گرانتر شود - مثلاً کرایه وسیله سواری در سال استطاعت گرانتر از سال بعد باشد - تأخیر حج جایز نیست، مگر آن که گرانی به قدری زیاد باشد که تهیه توشه و اجاره کردن وسیله سواری به آن مبلغ بر او حرجی باشد.

عنوان ۲۰) استطاعت حج و شرطیت هزینه برگشت به وطن

مسئله ۱۹- داشتن هزینه برگشت به وطن در صورتی شرط در وجوب حج است که شخص قصد برگشت به آن جا را داشته باشد، ولی اگر قصد نداشته باشد، و بخواهد در جای دیگری ساکن شود - چه به علت عدم تمکن برگشت به وطن یا به علت حرجی بودن زندگی در آن جا - هزینه رفتن به جای دوم شرط است.

بلی، اگر هزینه رفتن به جای دوم بیش از هزینه برگشت به وطن باشد و متمکن از برگشت به وطن بوده و زندگی در آن جا هم برای او حرجی نباشد، وجود هزینه رفتن به جای دوم معتبر نیست، بلکه داشتن هزینه برگشت به وطن کافی است.

چهارم: رجوع به کفایت

یعنی این که پس از بازگشت از حجّ به مالی که دارد، یا به کار و کسبی که می‌تواند بکند - متمکن از تأمین هزینه زندگی خود و عائله‌اش به طور مناسب با حال و شأنش باشد.

بنابراین اگر مالی داشته باشد که وافق به هزینه حجّ است، ولی آن مال وسیله امرار معاش و تهیه هزینه زندگی خود و عائله‌اش باشد، و نتواند از راه دیگری به طور مناسب شأنش امرار معاش نماید، حجّ بر او واجب نیست.

و واجب نیست برای رفتن به حجّ، لوازم ضروری زندگی خود، مانند خانه مسکونی مناسب شأن و اثاث و لوازم آن را بفروشد.

و همچنین واجب نیست ابزار صنعت خود را که برای تهیه هزینه زندگی به آن نیاز دارد بفروشد، و همچنین است هر چیزی که انسان به آن نیاز دارد و صرف آن در حجّ موجب عسر - دشواری - و حرج در زندگی می‌شود.

عنوان ۲۱) فروش چیزی که نیاز به آن برطرف شده برای حج

مسأله ۲۰ - هرگاه مالی داشته باشد که فروش آن برای حجّ به دلیل نیازی که به آن مال دارد لازم نباشد، ولی بعد نیازش برطرف شود، باید آن را بفروشد، بنابراین اگر نیاز زن به زیورآلاتی که لازم داشته، به جهت بزرگسالی یا غیر آن برطرف شود، چنانچه رفتن به حجّ متوقف بر فروش آن باشد باید بفروشد.

عنوان ۲۲) فروش خانه و غیر آن برای مستطیع شدن

مسأله ۲۱ - چنانچه شخص خانه ملکی داشته باشد و بتواند در خانه دیگری بدون حرج زندگی کند - مثل آن که خانه وقفی باشد که وقفش شامل او بشود - در صورتی که با فروش آن - اگرچه به ضمیمه مالی که خود دارد - بتواند حجّ نماید، احتیاط واجب آن است که خانه را بفروشد.

و اما غیر منزل - مانند کتابهای علمی و غیر آن - از آنچه در زندگی خود به آن

نیاز دارد، و مثل فرض مذکور در منزل است، در صورتی که بدون فروش آنها نتواند به حج برود، اقوی آن است که فروش آنها واجب است.

عنوان ۲۳) استطاعت در صورت نیاز به ازدواج یا خرید خانه

مسأله ۲۲- اگر به اندازه هزینه حج مال دارد، ولی احتیاج به ازدواج یا خرید خانه مسکونی یا غیر آنها دارد، چنانچه هزینه کردن آن مال برای حج موجب حرج بر او باشد، حج بر او واجب نیست، و گرنه واجب است.

عنوان ۲۴) استطاعت شخص طلبکار

مسأله ۲۳- هرگاه از شخصی طلبی داشته باشد، که به تنهایی یا به ضمیمه آنچه خود دارد، برای هزینه حج کافی است، و زمان وصول طلب هم رسیده باشد، واجب است آن را مطالبه نماید، و اگر بدهکار پرداخت نمی‌کند واجب است او را مجبور به پرداخت نماید، و در صورتی که بدون مراجعه به دادگاه‌های عرفی وصول طلبش ممکن نباشد، لازم است به آنها مراجعه نماید، و همچنین است اگر زمان وصول طلب نرسیده باشد، ولی اگر از طلبکار مطالبه کند او پرداخت می‌نماید.

و اما اگر بدهکار قدرت پرداخت نداشته باشد، یا حاضر به پرداخت نبوده و اجبار او هم ممکن نباشد، یا مستلزم حرج باشد، یا زمان وصول طلب نرسیده و بدهکار هم حاضر به پرداخت آن قبل از وقتش نباشد، در تمام این صورتها چنانچه فروش دین - طلب - به مبلغی که به تنهایی یا به ضمیمه آنچه که خود دارد، وافی به مصارف حج باشد، و در فروش به آن مبلغ ضرر غیر قابل تحمّل به حسب حال او و همچنین حرجی بر او نباشد، واجب است فروش آن، و گرنه واجب نیست.

عنوان ۲۵) ارث وافی به هزینه حج و مخارج عائله تا برگشت از حج

مسأله ۲۴- هر صاحب صنعتی، مانند آهنگر، بنا، نجّار و مانند آنها از کسانی که در آمدشان کفاف خرج زندگی خود و عائله آنان را می‌کند، چنانچه مالی از ارث یا غیر آن به دست آورند که وافی به هزینه توشه راه و وسیله رفت و برگشت حج و مخارج عائله تا زمان برگشت از حج باشد، باید حج را به جا آورند.

عنوان ۲۶) وجوهات شرعیه (مثل خمس و زکات)

مسئله ۲۵ - کسی که هزینه زندگی خود را از وجوهات شرعیه - مثل خمس و زکات و غیر آنها - تهیه می کند، و به حسب عادت مخارجش بدون مشقت تأمین شده است، چنانچه مالی به دست آورد که وافی به هزینه حج و مخارج عائله اش در مدت سفر باشد، بعید نیست حج بر او واجب باشد، و همچنین است کسی که تا زنده است دیگری هزینه زندگی او را می دهد، و همچنین است هر کس که با صرف کردن مالش در راه حج تفاوتی در وضع معیشت او، قبل و بعد از حج، پیدا نمی شود.

عنوان ۲۷) استطاعت با ملکیت متزلزله یا هبه جائزه

مسئله ۲۶ - مالی را که انسان به طور متزلزل - یعنی ملکیت آن به فسخ و مانند آن قابل از بین رفتن باشد - مالک می شود، در استطاعت کفایت نمی کند، مگر اینکه اطمینان داشته باشد که ملکیت زایل نمی شود، که در این صورت، در ظاهر، حج بر او واجب می شود، ولی وجوب واقعی آن مشروط به آن است که ملکیت تا آخر از بین نرود.

بنابراین اگر از راه مصالحه با دیگری مالی که برای حج کفایت می کند به دست آورد، ولی طرف مقابل حق فسخ را تا زمان معینی برای خود بگذارد، در صورت اطمینان به فسخ نکردن طرف مقابل، به حسب ظاهر، حج بر او واجب می شود، ولی وجوب واقعی آن مشروط به فسخ نکردن اوست، و همچنین است اگر مالی را از راه هبه جائزه - قابل رجوع برای هبه کننده - به دست آورد.

عنوان ۲۸) حج یا قربانی با مال غضبی و اباحه لباس طواف

مسئله ۲۷ - بر مستطیع واجب نیست هزینه حج را از مال خود پرداخت کند، بنابراین اگر از مال دیگری - اگر چه غضبی باشد - تهیه کند، اشکال ندارد، همچنین است اگر هزینه حج را با سختی و گدایی و مانند آن تهیه کند، ولی اگر پوشش عورت در طواف یا نماز آن یا قیمت قربانی غضبی باشد، آن طواف و نماز و قربانی کفایت نمی کند. و بنا بر احتیاط واجب، اباحه در لباس طواف معتبر است.

عنوان ۲۹) تحصیل استطاعت و قبول هبه

مسأله ۲۸- تحصیل استطاعت واجب نیست، بنابراین اگر شخصی به دیگری مالی هبه کند که به آن مستطیع می‌شود، لازم نیست قبول کند، و همچنین اگر از او بخواهند که خود را به مالی که موجب استطاعت است، اجیر برای خدمت کند، قبول آن لازم نیست، اگرچه آن خدمت مناسب شأنش باشد.

بلی، اگر خود را اجیر خدمت در سفر حجّ کند و به این وسیله مستطیع شود، باید آن را به جا آورد.

عنوان ۳۰) استطاعت اجیر برای حجّ نیایی

مسأله ۲۹- اگر خود را برای نیابت از دیگری در حجّ اجاره دهد و به اجرت آن مستطیع شود، چنانچه حجّ نیایی مقید به سال فعلی -یعنی سال اجاره- باشد، باید اول حجّ نیایی را انجام دهد، و اگر استطاعتش تا سال بعد باقی ماند، بر خودش حجّ واجب می‌شود، وگرنه واجب نیست، و اگر مقید نباشد، باید در سال فعلی حجّ را برای خودش انجام دهد، به شرط آن که مانع از انجام حجّ نیایی در سال بعد یا پس از آن نشود.

عنوان ۳۱) قرض گرفتن برای حجّ

مسأله ۳۰- قرض گرفتن برای انجام حجّ واجب نیست، اگر چه به آسانی بتواند آن را پرداخت کند، ولی اگر مبلغی را قرض کند که کافی برای مصارف حجّ باشد و بتواند آن را بعد بدون سختی پرداخت نماید، حجّ بر او واجب می‌شود.

عنوان ۳۲) استطاعت شخص بدهکار

مسأله ۳۱- اگر مالی دارد که کافی برای مخارج حجّ است و قرض هم بر عهده دارد، و صرف آن مال در حجّ منافی با پرداخت قرض نباشد، واجب است حجّ را به جا آورد، و اگر منافی باشد حجّ واجب نیست.

و در آنچه ذکر شد، فرقی نیست بین آن که وقت پرداخت قرض رسیده باشد یا نه، و همچنین بین آن که قبل از به دست آوردن آن مال، قرض گرفته باشد یا بعد از آن.

عنوان ۳۳) استطاعت بدهکار خمس و زکات

مسأله ۳۲- اگر خمس یا زکاتی بر او واجب باشد، و مقداری مال داشته باشد که اگر خمس یا زکات واجب را از آن پرداخت کند باقی مانده کافی برای حج نباشد، باید خمس یا زکات را پرداخت کند، و حج بر او واجب نیست، چه خمس یا زکات در عین مالش باشد یا در ذمه او.

عنوان ۳۴) تعلق خمس و زکات و حقوق مالی به قیمت قربانی و لباس طواف و نماز

مسأله ۳۳- اگر حج بر شخصی واجب شود و خمس یا زکات یا غیر آن دوازده حقوق مالی واجب نیز بر او باشد، باید حقوق مالی را پرداخت کند، و جایز نیست آن را به خاطر سفر حج به تأخیر اندازد، و اگر پوشش عورتش در طواف یا نماز آن یا قیمت قربانی اش از مالی باشد که به آن حق مالی تعلق گرفته است، طواف و نماز و قربانی اش کفایت نمی کند، و احتیاط واجب آن است که لباس طوافش متعلق حق غیر نباشد.

عنوان ۳۵) شک در کافی بودن مال برای هزینه حج

مسأله ۳۴- اگر مالی دارد و نمی داند کفایت برای هزینه حج می کند یا نه، احتیاط واجب آن است که تفحص کند تا معلوم شود کفایت می کند یا نه.

عنوان ۳۶) مال دور از دسترس

مسأله ۳۵- چنانچه مالی دور از دسترس داشته باشد که به تنهایی یا به اضافه مالی که در دسترسش می باشد کفایت هزینه حج را بکند، و بتواند در آن مال - اگرچه به وکیل کردن شخصی برای فروش آن - تصرف کند، حج بر او واجب است، و اگر نتواند تصرف کند واجب نیست.

عنوان ۳۷) استطاعت و تصرف در مالی که به آن مستطیع شده

مسأله ۶۳- اگر به قدر هزینه حج مال داشته باشد و بقیه شرایط و جوب حج را

دارا باشد، باید آن را به جا آورد، و چنانچه بداند در وقت حج می‌تواند عازم مکه برای حج شود، نمی‌تواند در مال تصرفی کند که استطاعتش را از بین ببرد، به طوری که نتواند آن را جبران و استطاعتش را برگرداند، و اگر در آن، به فروش یا هبه یا غیر آن، تصرف نمود، آن تصرف صحیح و نافذ است، هر چند به علت از بین بردن استطاعتش گناهکار است.

و چنانچه احتمال تمکن رفتن به حج را بدهد، احتیاط واجب آن است که تصرفی که استطاعتش را از بین می‌برد نکند، و اگر تصرف کرد و بعد معلوم شد که می‌توانسته عازم شود، حج بر او مستقر می‌شود.

عنوان ۳۸) عدم اعتبار مالک بودن زاد و راحله

مسئله ۳۷ - در توشه و وسیله سواری، مالک بودن آن دو معتبر نیست، پس اگر مالی نزدش باشد که تصرف در آن برای او جایز باشد، و وافی به هزینه حج باشد، و سایر شرایط حج را نیز دارا باشد، حج بر او واجب می‌شود.

عنوان ۳۹) اعتبار زاد و راحله تا برگشت، بدهکاری قهری و تلف شدن مخارج عائله

مسئله ۳۸ - داشتن توشه راه و وسیله سواری تا آخر سفر حج و بازگشت به مقصد، در وجوب حج معتبر است، بنابراین اگر آنها را در ابتدا داشته باشد و در اثنای سفر به حج و بازگشت از آن تلف شود، کشف می‌شود که مستطیع نبوده است، و همچنین است اگر پس از شروع در سفر بدهی قهری به عهده او آید - مثل این که مال کسی را به خطا تلف کند- و نتواند بدهی را از غیر مالی که برای هزینه حج در نظر گرفته پرداخت نماید.

ولی اگر عمداً مال خود را تلف کند، یا مال دیگری را تلف نماید و نتواند بدل آن را از غیر مال حج پرداخت کند، حج بر او مستقر شده، و باید آن را به هر نحو که شده - اگر چه به سختی و گدایی - به جا آورد.

و اگر پس از انجام تمام مناسک یا در اثنای انجام آنها مالی که برای مخارج

عائله‌اش در نظر گرفته تلف شود، یا آنچه که در وطنش به وسیله آن امرار معاش و تأمین مخارج زندگی می‌نماید از بین برود، ضرری به حجّش نمی‌زند، و کفایت از حجة الاسلام می‌کند.

عنوان (۴۰) استطاعت جاهل یا غافل از وجوب حج یا از داشتن مال کافی برای حج

مسأله ۳۹ - چنانچه مالی داشته باشد که وافی به هزینه حجّ باشد، و جاهل به داشتن آن یا به وجوب حجّ یا غافل از داشتن یا از وجوب باشد، و جاهل یا غفلت از روی قصور باشد - یعنی در جاهل یا غفلتش معذور باشد - حجّ بر او واجب نیست، و اگر جاهل یا غفلتش به وجوب حجّ از روی تقصیر باشد و پس از تلف شدن مال، عالم یا ملتفت به آن شود و نتواند به حجّ رود، در صورتی که در وقت داشتن مال بقیه شرایط وجوب حجّ را نیز داشته، حجّ بر او مستقر است، و اگر جاهل یا غفلتش به داشتن مال از روی تقصیر باشد - مثل کسی که احتمال داشتن مال را بدهد ولی تحقیق و تفحص نکند - بنابر احتیاط واجب حجّ بر او مستقر است.

عنوان (۴۱) حج بذلی

مسأله ۴۰ - همچنان که استطاعت به داشتن مؤونه حجّ - آنچه برای سفر حجّ لازم است - محقق می‌شود، به بذل و دادن مؤونه به انسان نیز محقق می‌شود، و فرقی نیست که خود زاد و راحله - توشه و مرکب - را بذل نماید یا قیمت آنها را، و همچنین فرقی نیست بین این که بذل به اباحه تصرف باشد - در صورتی که اباحه لازمه باشد یا شخصی که به او اباحه شده، اطمینان داشته باشد که اباحه کننده از اباحه خود بر نمی‌گردد - و یا به تملیک باشد - در صورتی که ملکیت لازمه باشد یا اطمینان به فسخ نکردن باشد - و فرقی نیست بین این که بذل کننده یک نفر باشد یا چند نفر، و همچنین فرقی نیست که بذل بر بذل کننده - به نذر یا قسم یا شرط - واجب باشد یا نباشد.

و معتبر است آنچه بذل شده کفاف مصارف رفت و برگشت او - در صورتی که

بخواهد برگردد، آن طور که در مسأله (۱۹) گذشت - و همچنین کفاف مصارف عائله اش را بنماید، مگر این که خودش به مقدار مصارف آنها تا بازگشتش از حج داشته باشد، و یا متمکن از تهیه آن - اگر چه به حج نرود - نباشد.

عنوان (۴۲) وصیت به حج یا وقف و نذر مال برای آن

مسأله ۴۱ - هرگاه شخصی برای دیگری به مالی وصیت کند که با آن به حج برود، بعد از فوت وصیت کننده حج بر او واجب می شود، در صورتی که آن مال به اندازه مصارف حج و مخارج عائله اش - آن طور که در مسأله قبل گذشت - باشد، و همچنین اگر شخصی مالی را برای حج وقف یا نذر یا وصیت کرده باشد، و متولی وقف یا نذر کننده یا وصی، آن مال را به انسان بذل کند، حج بر او واجب می شود.

عنوان (۴۳) استطاعت بذلی و رجوع به کفایت

مسأله ۴۲ - رجوع به کفایت - آن طور که در شرط چهارم گذشت - در استطاعت بذلی شرط نیست، مگر این که انسان مالی داشته باشد که کفاف مصارف حج را نکند، و شخصی کمبود آن را به او بذل نماید، که در این صورت رجوع به کفایت معتبر است، و همچنین کسی که کسب و درآمد او در خصوص ماه های حج باشد، به طوری که اگر به حج مسافرت نماید، از جهت امرار معاش خود به خرج می افتد، رجوع به کفایت در استطاعت بذلی او معتبر است.

عنوان (۴۴) استطاعت به هبه مال

مسأله ۴۳ - اگر شخصی به انسان مالی ببخشد که با آن حج نماید، واجب است قبول کند و به حج برود، و اگر واهب - بخشنده - او را منخیر کند که با آن مال حج کند یا نه، احتیاط واجب آن است که قبول کند و حج نماید، ولی اگر مالی به او ببخشد و نامی از حج به صورت تعیین و یا به صورت تخییر - نبرد، قبولش بر او واجب نیست.

عنوان ۴۵) حج بذلی و بدهکاری

مسأله ۴۴ - بدهکاری مانع از استطاعت بذلی نیست، مگر در صورتی که وقت پرداخت بدهی سر رسیده باشد و طلبکار هم مطالبه کند، و بدهکار متمکن از پرداخت بدهی - اگر به حج نرود - باشد، که در این صورت حج بر او واجب نیست، و همچنین است اگر زمان پرداخت بدهی نرسیده باشد، ولی بدهکار می داند که اگر حج نماید، متمکن از پرداخت بدهی هنگام سر رسید و مطالبه بدهکار نیست.

عنوان ۴۶) حج بذلی بر یکی از افراد گروه

مسأله ۴۵ - هرگاه مالی برای جماعتی بذل شود که یکی از آنها حج برود، چنانچه یکی سبقت و پیشدستی نموده و مال را قبض نماید، تکلیف از بقیه ساقط می شود، و اگر هیچ کدام برنداشتند، با این که هر یک از آنها متمکن از قبض مال بوده، بنابر احتیاط واجب حج بر همه آنها مستقر - ثابت - می شود.

عنوان ۴۷) مطابقت بذل با حجی که وظیفه مکلف است

مسأله ۴۶ - با بذل جز حجی که در صورت استطاعت وظیفه شخص - گیرنده - است، واجب نمی شود، پس اگر - مثلاً - وظیفه او حج تمتع باشد، و به او حج قران یا افراد بذل شود، قبولش لازم نیست، و همچنین بر کسی که حجة الاسلام را به جا آورده، قبول بذل حج واجب نیست.

و اما کسی که حجة الاسلام بر او مستقر شده، و حج نرفته تا نادر شده، و متمکن از حج - هر چند به سختی - نیست، باید بذل را برای به جا آوردن آنچه بر او مستقر شده، قبول نماید.

و در این بذل آنچه در بذل برای حج معتبر است، معتبر نمی باشد، بنابراین اگر مقدار بذل شده به اندازه انجام حج - هر چند به سختی - باشد، قبول بر او واجب است، و یا اگر مقدار بذل شده، کسری و کمبود مال خودش را برای انجام حج تکمیل می کند، رجوع به کفایت نسبت به او معتبر نیست، و کسی که حج به سبب

نذر یا شبه آن بر او واجب شده و متمکن از آن نباشد، چنانچه به مقداری که بدون حرج بتواند حج نماید به او بذل شود، واجب است قبول نماید.

عنوان ۴۸) حج بذلی و تلف شدن بذل

مسأله ۴۷ - هرگاه به کسی مالی بذل شود که با آن حج نماید، و آن مال در بین راه تلف شود، کشف می شود که حج بر او واجب نبوده است، بلی، اگر متمکن از ادامه سفر با مال خود باشد، حج بر او واجب است، و این حج از حجة الاسلام کفایت می کند، ولی وجوب حج در این صورت، مشروط به رجوع به کفایت می باشد.

عنوان ۴۹) حج بذلی با قرض گرفتن مبذول له به و کالت از باذل

مسأله ۴۸ - اگر شخصی دیگری را وکیل کند که برای او پولی قرض کند، و با آن به حج برود، - که بعد خودش قرض را بپردازد - و وکیل پول را قرض نماید، واجب است که به حج برود، ولی قرض گرفتن بر او واجب نیست.

عنوان ۵۰) حج بذلی و هزینه قربانی و کفارات

مسأله ۴۹ - در حج بذلی، قیمت قربانی نیز بر بذل کننده است، پس اگر مصارف حج را داد و پول قربانی را نداد، حج واجب نمی شود، مگر این که گیرنده متمکن از خرید قربانی از مال خود، بدون حرج، باشد، که در این صورت استطاعت او مرکب از استطاعت مالی و بذلی خواهد بود، ولی کفارات - چه عمدی و چه خطئی - بر گیرنده است، نه بر بذل کننده.

عنوان ۵۱) حج بذلی و کفایت از حجة الاسلام

مسأله ۵۰ - حج بذلی - یعنی حجی که انسان با دادن دیگری مصارف حج را به او انجام داده است - کفایت از حجة الاسلام می کند، و اگر بعد از آن مستطیع شد، دو مرتبه حج بر او واجب نمی شود، اگرچه آوردن آن مستحب است، و احتیاط مستحب آن است که در این صورت حج دوم را به قصد تقرب به خداوند متعال، چه بر او واجب باشد یا مستحب، به جا آورد.

عنوان ۵۲) حج بذلی و رجوع باذل از بذلش

مسأله ۵۱ - جایز است بذل کننده قبل از این که گیرنده داخل در احرام شود، از بذل خود برگردد، و اما بعد از آن - بنابر احتیاط واجب - جایز نیست، و چنانچه بعد از دخول در احرام از بذل خود برگشت، بر گیرنده، چنانچه فعلاً مستطیع باشد، واجب است حج را تمام نماید، و بذل کننده ضامن آنچه او برای تمام کردن حج صرف نموده می باشد.

و چنانچه فعلاً مستطیع نباشد، احتیاط واجب آن است که اگر بر او حرجی نیست، حج را تمام نماید، و در این صورت احتیاط واجب آن است که با بذل کننده، نسبت به آنچه برای حج صرف نموده، صلح نماید.

و هرگاه بذل کننده از بذل خود برگردد - چه قبل از احرام یا بعد از آن - واجب است هزینه بازگشت گیرنده را بدهد.

عنوان ۵۳) استطاعت با مال زکات یا سهم سادات

مسأله ۵۲ - هر گاه به کسی از سهم سبیل الله زکات داده شود که در حج صرف نماید، و در آن مصلحت عمومی باشد، حج بر او واجب می شود، و با نبود مصلحت عمومی، در جواز دادن زکات از سهم سبیل الله، و همچنین در وجوب حج اشکال است، ولی اگر از سهم سادات به کسی داده شود، یا از سهم فقرا زکات داده شود، و بر او شرط شود که آن را در راه حج صرف نماید، این شرط صحیح نیست، پس حج بر او واجب نمی شود.

عنوان ۵۴) حج بذلی با مال غضبی

مسأله ۵۳ - چنانچه به انسان مالی بذل شود و با آن حج نماید و سپس معلوم شود که آن مال غضبی بوده است، این حج کفایت از حج الاسلام نمی کند، و همچنین است اگر بگوید: «حج کن و خرج آن به عهده من» و بعد مالی به او بذل کند که غضبی باشد.

و مالک آن می‌تواند به بذل کننده و به گیرنده رجوع نماید، ولی اگر به گیرنده رجوع کند، چنانچه او غصب بودن مال را نمی‌دانسته، می‌تواند به بذل کننده رجوع نماید، و اگر می‌دانسته، حق رجوع به او را ندارد.

عنوان ۵۵) عدم کفایت حج مستحبی یا نذری یا حج از طرف دیگری (تبرعاً یا به اجاره و نذر) از حجة الاسلام

مسئله ۵۴ - هر گاه شخصی برای خود حجّ مستحب یا واجب به نذر یا مانند آن انجام دهد، و یا از طرف دیگری تبرّعاً - بدون اجرت - و یا به اجاره یا نذر یا مانند آن حجّ به جا آورد، کفایت از حجة الاسلام نمی‌کند.

عنوان ۵۶) حج با نیت امتثال امر فعلی و کفایت از حجة الاسلام

مسئله ۵۵ - چنانچه کسی به اعتقاد این که مستطیع نیست، به عنوان استحباب به حجّ رفت و قصد امتثال امر فعلی را نمود - اگرچه در تطبیق آن مأمور به فعلی بر این عمل اشتباه کرده - و سپس برایش معلوم شد که مستطیع بوده است، حجّی که به جا آورده کفایت از حجة الاسلام می‌کند.

عنوان ۵۷) شرط نبودن اذن شوهر

مسئله ۵۶ - در صورتی که زن مستطیع باشد، اذن شوهر در حجّ او شرط نیست، و برای شوهر جایز نیست که زن خود را از حجّ واجب بر او منع نماید، بلی، در صورتی که وقت وسعت دارد، جایز است او را از رفتن در اول وقت منع نماید. و زنی که به طلاق رجعی طلاق داده شده و عده او تمام نشده است، مانند زن شوهردار است.

عنوان ۵۸) همراه بردن محرم برای زن

مسئله ۵۷ - در وجوب حجّ بر زن، در صورتی که مأمون بر نفس خود باشد، وجود محرمی شرط نیست، و در غیر این صورت لازم است کسی به همراه خود

داشته باشد - هر چند که به اجرت باشد - که با وجود او بر نفس خود مأمون باشد، و احتیاط واجب آن است که معمر خود را - اگر موجود باشد - همراه ببرد، و چنانچه متمکن از پرداخت اجرت نباشد، حجّ بر او واجب نخواهد بود.

عنوان ۵۹) بطلان نذر مزاحم با حج

مسئله ۵۸ - هرگاه نذر کرده باشد - مثلاً - هر ساله روز عرفه، حضرت امام حسین علیه السلام را در کربلا زیارت نماید، و بعد از این نذر مستطیع شود، حجّ بر او واجب می شود، و نذرش منحلّ می گردد و همچنین است هر نذری که مزاحم با حجّ باشد.

عنوان ۶۰) مجزی نبودن حجّ تبرعی یا استیجاری برای متمکن از حج

مسئله ۵۹ - بر مستطیع، در صورتی که متمکن از انجام حجّ باشد، واجب است حجّ را خودش به جا آورد، و انجام آن توسط دیگری - به تبرّع یا به اجاره - مجزی نیست.

عنوان ۶۱) نایب گرفتن در صورت عدم تمکن یا حرجی بودن مباشرت

مسئله ۶۰ - کسی که حجّ بر او مستقر شده، و خودش به علت بیماری یا پیری یا محصور شدن متمکن از انجام آن نیست، یا انجام آن بر او حرجی است، و امید تمکن از آن را بدون حرج ندارد، واجب است فوراً نایب بگیرد، ولی وجوب نایب گرفتن بر کسی که حجّ بر او مستقر نشده و دارا و ثروتمند است، و متمکن از مباشرت به اعمال حجّ نیست یا بر او حرجی است، محلّ اشکال است، و احتیاط واجب آن است که نایب بگیرد، و احتیاط مستحب آن است که اگر منوب عنه مرد است، نایب از او سروره - کسی که اولین سفر حجّ اوست - باشد.

عنوان ۶۲) حجّ نیابتی از زنده و بر طرف شدن عذر منوب عنه

مسئله ۶۱ - هرگاه نایب از طرف کسی که خودش متمکن از انجام حجّ نبوده، حجّ نمود، و منوب عنه در حالی که عذرش باقی بود، فوت کرد، حجّ نایب کفایت می کند، اگرچه حجّ بر منوب عنه مستقر بوده باشد.

و چنانچه پیش از فوت عذر او - اتفاقاً - برطرف شد، احتیاط واجب آن است که در صورت تمکّن، خودش حجّ نماید، و اگر بعد از محرم شدن نایب، عذرش برطرف شد، بر منوب عنه واجب است خودش حجّ نماید، و بر نایب واجب نیست حجّ را تمام نماید.

عنوان ۶۳) عدم تمکّن یا حرجی در نایب گرفتن و شخص متمکّن که نایب نگرفته
مسأله ۶۲ - هرگاه شخص معذور - از مباشرت در انجام حجّ - متمکّن از نایب گرفتن نباشد، یا بر او حرجی باشد، وجوب حجّ از او ساقط است، ولی اگر حجّ بر او مستقر بوده، واجب است بعد از فوتش قضا شود، وگرنه واجب نیست.
و اگر نایب گرفتن برای او ممکن بوده و نایب نگرفته تا فوت کرده است، چنانچه حجّ بر او مستقر بوده، بدون اشکال قضا از طرف او واجب است، و اگر مستقر نبوده، وجوب قضا محلّ اشکال است، و احتیاط واجب آن است که قضا شود.

عنوان ۶۴) حجّ تبرعی از طرف کسی که می‌توانسته نایب بگیرد و نگرفته
مسأله ۶۳ - اگر نایب گرفتن واجب شد و نایب نگرفت، ولی شخصی تبرعاً - بدون اجرت - از طرف او حجّ نمود، کفایت نمی‌کند، و بر او واجب است نایب بگیرد.

عنوان ۶۵) کفایت نیابت از میقات

مسأله ۶۴ - در نایب گرفتن کفایت می‌کند از میقات نایب گرفته شود، و نایب گرفتن از بلد واجب نیست.

عنوان ۶۶) مرگ حاجی بعد از احرام قبل از داخل حرم شدن و بعد از آن

مسأله ۶۵ - کسی که حجّ بر او مستقر بوده، اگر بعد از احرام در حرم بمیرد، کفایت از حجّة الاسلام می‌کند، چه حجّش تمتّع باشد، و چه حجّ قران یا افراد، و اگر فوتش در اثنای عمره تمتّع باشد، کفایت از حجّش نیز می‌نماید، و قضا از

طرف او واجب نیست، و اگر قبل از آن بمیرد، قضا واجب است، هر چند فوتش بعد از احرام و قبل از دخول حرم، یا بعد از دخول در حرم بدون احرام باشد. و ظاهر این است که این حکم اختصاص به حجة الاسلام دارد، پس اگر در حجی که به نذر یا افساد - فاسد کردن حج - واجب شده، جاری نمی شود، پس در هیچ یک از اینها حکم به کفایت نمی شود.

و کسی که حج بر او مستقر نبوده، اگر بعد از احرام بمیرد، چنانچه فوتش بعد از دخول در حرم باشد، اشکالی در کفایت آن از حجة الاسلام نیست، و چنانچه قبل از آن باشد، اگر چه برای عدم وجوب وجهی است ولی اظهر وجوب قضا از طرف او است.

عنوان ۶۷) مسلمان شدن کافر مستطیع

مسأله ۶۶ - هرگاه کافر مستطیع مسلمان شود، حج بر او واجب می شود، ولی چنانچه پس از زوال استطاعت مسلمان شود، حج بر او واجب نیست.

عنوان ۶۸) حج مرتد در حین ارتدادش و بعدش

مسأله ۶۷ - حج بر مرتد واجب می شود، ولی چنانچه در حال ارتداد حج نماید، حجش صحیح نخواهد بود، و اگر توبه کند و حج نماید، حجش صحیح خواهد بود، اگر چه مرتد فطری باشد.

عنوان ۶۹) حج غیر شیعه بر طبق مذهب خود یا مذهب شیعه

مسأله ۶۸ - اگر مسلمان غیر شیعه - اگر چه ناصبی باشد - حج نماید، و بعد شیعه شود، در صورتی که حج را بر طبق مذهب خود صحیح به جا آورده باشد - اگر چه بر طبق مذهب ما صحیح نباشد - و یا بر مذهب ما صحیح باشد - اگر چه در مذهب خودش صحیح نباشد و قصد قربت از او حاصل شده باشد - اعاده حج بر او واجب نیست، اگر چه احتیاط مستحب آن است که در صورت دوم اعاده نماید.

عنوان (۷۰) تأخیر و اهمال مستطیع از اداء حج تا از بین رفتن استطاعت

مسأله ۶۹ - اگر حجّ بر کسی مستقر شد - به این که شرایط وجوب حجّ کامل شد - و در به جا آوردنش اهمال و تأخیر کرد تا استطاعتش از بین رفت، بر او دینی خواهد بود، و واجب است به هر ترتیبی که متمکن است - اگر چه به سختی و گدایی - حجّ را به جا آورد، و اگر بمیرد واجب است از ترکه او قضا نمایند، و چنانچه کسی تبرّعاً - بدون اجرت - بعد از فوتش از طرف او حجّ نماید صحیح است.

استفتائات استطاعت

عنوان ۷۱) استطاعت کسی که در مدینه مریض شده

[مناسک محشی ۶۰] کسی در مدینه مریض شده (سکته کرده) و فعلاً در بیمارستان است و دکترها گفته اند که باید تا دو هفته استراحت کند، آیا بعد از مدت استراحت در صورتی که حمل او برای انجام دادن اعمال مشکل باشد، اگر او را به مکه ببرند وظیفه این شخص چیست؟

جواب) اگر سال اول استطاعت او است و قدرت اعمال، حتی به نحو اضطراری در مثل وقوفین، و به صورت نیابت در آنچه نیابت بردار است مثل طواف و سعی را ندارد، از استطاعت افتاده و حج بر او واجب نیست ولی اگر از خوب شدن مأیوس است، احتیاط واجب آن است که کسی را برای حج خود نایب بگیرد. ولی برای دخول مکه باید مُحرم شود و با انجام اعمال عمره مفرده اگر چه به نیابت، از احرام خارج می شود، و چنانچه سال اول استطاعت او نباشد و حج بر او مستقر شده، اگر مأیوس از خوب شدن باشد باید نایب بگیرد که برایش عمره و حج تمتع انجام دهد و خودش برای دخول مکه مُحرم شود و عمره مفرده به طوری که ذکر شد به جا آورد، و چنانچه برای این شخص انجام اعمال حج تمتع ممکن باشد، و لو به نحو اضطرار و انجام اضطراری اعمال، لازم است مُحرم شود و هر مقدار از اعمال را که می تواند ولو با کمک گرفتن از دیگری انجام دهد، و هر مقدار را که نمی تواند، نایب بگیرد ولی در وقوفین، گرفتن نایب کافی نیست.

عنوان (۷۲) کیفیت نیت برای حج احتیاطی

[مناسک محشی ۶۱] کسی که احتمال می‌دهد حجی که در سال‌های قبل انجام داده، صحیح نبوده یا مستطیع نبوده است و فعلاً شرایط استطاعت را دارد و بخواهد احتیاط کند، حج را به چه نیتی بجا آورد؟

جواب) می‌تواند قصد ما فی الذمه، یعنی قصد امثال مطلق امر متوجه به او را کند و می‌تواند احتیاطاً قصد حجة الاسلام نماید.

عنوان (۷۳) اعاده حج به قصد ما فی الذمه

[مناسک محشی ۶۲] شخصی که حج واجب خود را انجام داده است آیا می‌تواند آن را به قصد مافی الذمه اعاده کند؟

جواب) مانع ندارد ولی اعاده حج - در صورت صحّت حج سابق و بطلان اجزاء - کفایت از اجزاء نمی‌کند و باید خود آن جزء تدارک شود.

عنوان (۷۴) حج کسی که مرجعش رجوع به کفایت را شرط نمی‌دانسته

[مناسک محشی ۶۳] کسی که با وجود تقلید صحیح، قبلاً به حج مشرف شد و چون رجوع به کفایت را مجتهد او شرط استطاعت نمی‌دانسته حجة الاسلام قصد نموده و به جا آورده است با این که رجوع به کفایت نداشته است، فعلاً همه شرایط استطاعت برای او موجود است آیا باید حج سابق را اعاده کند یا خیر؟

جواب) در صورتی که اعاده حرجی نباشد بنا بر احتیاط واجب اعاده نماید.

عنوان (۷۵) وظیفه کسی که بعد از عمره تمتع مریض شده و به وطن برگشته

[مناسک محشی ۶۴] شخصی بعد از انجام عمره تمتع مریض شد و از انجام حج منصرف شد و به ایران رفت و در مکه کسی را وکیل کرده که

برای فراغ ذمه او اقدام نماید، وظیفه در این مورد چیست و آیا محرمات احرام بر چنین شخصی چه وضعی دارد؟

جواب) در فرض مسأله، وکیل گرفتن بی فایده است و چنانچه سال اول استطاعت او بوده است و در اثر مرض از قدرت انجام حج افتاده باشد، در این صورت وجوب حج بر او موقوف است به بقای استطاعت تا سال های بعد، و در صورت بقاء استطاعت، اگر از خوب شدن مأیوس است بنا بر احتیاط واجب نایب بگیرد، ولی در صورتی که سال اول استطاعت نبوده و حج بر او از قبل واجب بوده است، چنانچه مأیوس از خوب شدن باشد باید در همان سال و اگر نمی تواند در سال بعد برای حج و عمره تمتع نایب بگیرد، و در صورتی که از خوب شدن مأیوس نباشد نمی تواند نایب بگیرد و باید خودش حج و عمره تمتع را مجدداً انجام دهد، و در هر صورت فعلاً از احرام خارج و محرمات احرام بر او حلال شده است.

عنوان ۷۶) کسی که قرض کرده و به حج برود

[مناسک محشی ۶۵] در حال حاضر، که هر کسی بخواهد حج مشرف شود باید قبلاً برای ثبت نام و مقدمات حج اقدام نماید، اگر کسی ثبت نام کرد ولی نوبت او را برای چند سال دیگر اعلام نمودند، اگر قبل از رسیدن آن نوبت، از راه دیگر وسیله رفتن برای او فراهم شد و پول قرض کرد و به مکه رفت، آیا حج او حجة الاسلام است یا خیر؟

جواب) در صورتیکه حج بر او مستقر بوده حج او حجة الاسلام است، و همچنین اگر حج بر او مستقر نبوده و در پرداخت قرض به حرج و مشقت نباشد.

عنوان ۷۷) احرام عمره تمتع به توهم استطاعت

[مناسک محشی ۶۶] اگر کسی به خیال این که استطاعت دارد، به قصد عمره تمتع مُحرم شد و به ترتیب کلیه اعمال حج تمتع حجة الاسلام را

انجام داد و بعد از تمام شدن اعمال معلوم شد که مستطیع نبوده است، بفرمایید احرام و اعمال گذشته‌اش چگونه است و نسبت به آینده اگر مستطیع شد، آیا حجة الاسلام بر او واجب است یا نه؟

جواب) اگر خطا در تطبیق کرده است حج او به عنوان حج مستحبی صحیح است، ولی اگر مستطیع شد باید حجة الاسلام را بجا آورد.

عنوان ۷۸) کسی که به گمان عدم استطاعت حج استحبایی نموده

[مناسک محشی ۶۷] کسی خیال می‌کرد مستطیع نیست، به نیت استحباب مُحرم شد و اعمال عمره تمتع را انجام داد، بعد در مکه پرسید، معلوم شد مستطیع بوده است، آیا مجدداً باید به نیت وجوب مُحرم شود یا کافی است؟

جواب) در صورتی که خطا در تطبیق کرده باشد عمره او به عنوان عمره تمتع حجة الاسلام واقع شده و بقیه اعمال را به نیت حجة الاسلام انجام دهد.

عنوان ۷۹) به دست آوردن مال به اندازه هزینه حج

[مناسک محشی ۶۸] شخصی برای زیارت سوریه ثبت نام کرده و فعلاً سه هزار روپیه به دست آورده است و خرج حج بیت الله هم همین مقدار می‌شود، آیا رفتن حج واجب است یا می‌تواند به زیارت سوریه برود؟

جواب) اگر سایر شرایط استطاعت را داشته باشد، باید به حج برود.

عنوان ۸۰) استطاعت زنی که مهریه‌اش به مقدار هزینه حج اوست

[مناسک محشی ۶۹] در قباله های کنونی برای ازدواج، مبلغ زیادی نوشته می‌شود، آیا زنی که می‌خواهد ازدواج کند طبق برنامه مذکور واجب الحج می‌شود یا خیر؟ ضمناً مشخص فرمایید مبلغ چقدر باشد بهتر است؟

جواب) در صورتی که مطالبه مهر موجب حرج برای او نمی‌شود، مطالبه مهر کند و به حج برود، و مهرالسنه بهتر است و استحباب دارد.

عنوان ۸۱) استطاعت فرزندان کسی که بعد از ثبت نام حج فوت نموده

[مناسک محشی ۷۰] اگر پدری بعد از ثبت نام برای حج، فوت کرده است و چند پسر دارد و اجازه حج به یکی از پسران داده می‌شود، آیا در چنین موردی استطاعت طریقی برای کدام حاصل می‌شود؟

جواب) در فرض سؤال اگر همه مستطیع هستند باید اقدام کنند و به هر کس اجازه داده شد باید آن سال برای خودش حج را بجا آورد، و اگر حج بر پدر مستقر است باید از اصل مال برای او اجیر بگیرند.

عنوان ۸۲) استطاعت پسر با فیش پدر میت

[مناسک محشی ۷۱] پدری برای حج ثبت نام کرده و در وصیتش گفته است که برایش حج مستحبی به جا آورند و پسر بزرگتر چون دیده خودش استطاعت بدنی و مالی دارد و فقط استطاعت طریقی نداشته که آن هم با فوت پدر برایش حاصل شده، به نیت خود حج را انجام داده، نه به نیابت از پدر، آیا حج او صحیح است یا نه؟ چون استطاعت طریقی نداشته مگر از طریق نیابت؟

جواب) در فرض مزبور نیابت صحیح نیست، و حج خودش صحیح و مجزی است، ولی باید به وصیت پدر عمل شود.

عنوان ۸۳) حجی که مستلزم کمک به حکومت کمونیستی باشد

[مناسک محشی ۷۲] مسلمین بعضی از کشورهایی که حکومتشان کمونیستی است، اگر بخواهند حج بروند باید مبلغ زیادی به آن حکومت کمک کنند و قهراً این پول برای تقویت چنین حکومتی

مصرف می‌شود، در صورتی که راه منحصر به این کار باشد آیا اولاً:
حج بر چنین اشخاصی واجب است یا نه؟ و ثانیاً: اگر این مقدار پول را
بدهند و به حج بروند از حجة الاسلام کفایت می‌کند یا نه؟

جواب) اگر جزء مخارج حج در آن کشور باشد، حج واجب است، و اگر اتفاقاً این
مبلغ را از او می‌گیرند، در صورتی که مستلزم ضرر مالی معتدّ به باشد، حج بر او
واجب نیست، و اگر موجب فساد بر مسلمین باشد، جائز نیست.

عنوان ۸۴) مستطیعی که نوبت حج را به دیگری واگذار نماید

[مناسک محشّی ۷۳] زنی برای حج ثبت نام کرده است، ولی شوهرش که
او هم استطاعت داشته، به عللی ثبت نام ننموده است، آیا زن می‌تواند
شرعاً نوبت خود را به شوهرش بدهد به این امید که در آینده هر دو با
هم ثبت نام نمایند یا نه؟

جواب) اگر زن مستطیعه است، نمی‌تواند نوبت خود را به شوهرش بدهد، ولی
اگر نوبت را به او داد، حج شوهر صحیح است.

عنوان ۸۵) حج با پول قرضی

[مناسک محشّی ۷۴] من با داشتن بیست هزار تومان قرض و گرفتن یک ماه
حقوق قبل از پرداخت آن، موفق به سفر حج شدم، با توجه به اینکه
شخص طلبکار از این سفر حج کاملاً راضی و به پولش احتیاج ندارد،
آیا این حج واجب محسوب می‌شود یا نه؟

جواب) اگر در پرداخت قرض به حرج نباشد، حجة الاسلام حساب می‌شود.

عنوان ۸۶) بخشیدن مالی که به آن مستطیع شده

[مناسک محشّی ۷۵] اگر کسی مستطیع شد، آیا می‌تواند مال خودش را به
پدر یا مادر ببخشد و خرج سفر حج ایشان نماید و اگر چنین کرد
تکلیفش چیست؟

جواب) اگر شخصاً مستطیع است، باید حج به جا آورد و با بخشش پول به والدین، تکلیف از او ساقط نمی‌شود و در صورتی که با بخشش پول به والدین نتواند حج واجب بر خود را به جا آورد، بخشش جایز نیست، اگر چه صحیح است، و حجة الاسلام بر او مستقر می‌شود.

عنوان ۸۷) نام نویسی برای کسی که استطاعت مالی دارد

[مناسک محشی ۷۶] اشخاصی که در وقت اسم نویسی برای حج، استطاعت مالی دارند و از طرف دولت برای پنج سال یا بیشتر اسم می‌نویسند، آیا برای این گونه اشخاص اسم نویسی واجب است یا نه؟ و بر فرض وجوب، اگر مسامحه کردند و ننوشتند و بعد از مدت پنج سال مردند یا از استطاعت مالی افتادند، فقط ترک واجب کرده اند یا اینکه حج هم بر آنان مستقر است؟

جواب) باید نام نویسی کنند، و اگر نام نویسی نکنند و تا سال در آمدن نوبت شرائط استطاعت محقق باشد، حج بر او مستقر می‌شود.

عنوان ۸۸) ملاک استطاعت مالی و مقدار دارایی

[مناسک محشی ۷۷] اینجانب با شرایط زیر، طبق قرعه کشی سازمان حج و زیارت - ان شاء الله - در سال ۱۳۶۶ عازم بیت الله الحرام هستم:

۱. هزینه کامل زیارت خود و همسر از پول مُخَمَّس تهیه شده است.
۲. معلم آموزش و پرورش بوده و حقوق مستمر در حد معمول زندگی با قناعت را دریافت می‌دارم.
۳. فاقد مسکن و اتومبیل شخصی بوده و در هر شهری که شاغل باشم، مستأجر هستم.
۴. وسائل زندگی را در حد معمول دارا می‌باشم.

با توجه به شرایط فوق و شبهاتی که نسبت به وجوب حج و عدم آن از

اطراف القا می‌شود، آیا حج اینجانب و همسر من از حج واجب، کفایت می‌کند یا خیر؟

جواب) در فرض مرقوم چنانچه همسر شما به مقدار رفتن و برگشتن برای حج پول دارند و می‌توانند بروند، و یا به ایشان بذل می‌شود، مستطیع هستید، و شما در صورتی استطاعت دارید که لوازم زندگی خود و عائله را به مقدار شأنتان دارا باشید، و بعد از برگشتن بتوانید با درآمد کسب خودتان، زندگی خود و عائله را اداره کنید.

عنوان ۸۹) مسامحه در انجام حج و از دست رفتن نوبت

[مناسک محشی ۷۸] اگر شخصی مستطیع بود و در رفتن به حج مسامحه کرد تا نوبت او از دست رفت، حال که اسم نمی‌نویسند، آیا با واسطه و سفارش در ایران یا خارج از ایران و با صرف مبالغی زیاد، جایز است به حج مشرف شود یا خیر؟ زیرا در غیر این صورت سال‌ها فریضه او تأخیر می‌افتد و خوف این را دارد که خدای ناکرده از تارکین حج به حساب آید؟

جواب) باید به هر نحو هست و لو متسکعاً - در صورتی که حرج زائد بر تسکع نباشد - به حج مشرف شود.

عنوان ۹۰) استطاعت هنگام ثبت نام و محتاج شدن بعد از آن

[مناسک محشی ۷۹] شخصی قبلاً حج بر او مستقر نشده، اما در موقع ثبت نام جهت حج تمتع مستطیع بوده و ثبت نام نموده، ولی بعداً از نظر مالی محتاج شده و احتیاج به پول سپرده شده در بانک را دارد، بفرمایید می‌تواند پول را پس بگیرد یا خیر؟ و چنانچه در سال اول یا سالهای بعد قرعه به نام او اصابت کند، فرق دارد یا نه؟

جواب) در صورتی که برای مؤونه زندگی احتیاج داشته باشد، می‌تواند پول را بگیرد و فرق ندارد.

عنوان ۹۱) فوت بعد از احرام و قبل از انجام اعمال

[مناسک محشی ۸۰] پدرم در سال ۱۳۶۰ برای زیارت خانه خدا مستطیع شد و در سال ۱۳۶۲ جهت زیارت خانه خدا به مکه مشرف شد، ولی بعد از احرام بستن، بین راه سگته و فوت کرد و هیچ گونه عملی را انجام نداد، آیا حج به گردنش می‌باشد یا خیر؟

جواب) کسی که حج بر او مستقر بوده، اگر بعد از احرام در حرم بمیرد، کفایت از حجّة الاسلام می‌کند، چه حجّش حجّ تمتّع باشد، و چه حجّ قران یا افراد، و اگر فوتش در اثنای عمره تمتّع باشد، کفایت از حجّش نیز می‌نماید، و قضا از طرف او واجب نیست، و اگر قبل از آن بمیرد، قضا واجب است، هر چند فوتش بعد از احرام و قبل از دخول حرم، یا بعد از دخول در حرم بدون احرام باشد.

و کسی که حج بر او مستقر نبوده، اگر بعد از احرام بمیرد، چنانچه فوتش بعد از دخول در حرم باشد، اشکالی در کفایت آن از حجّة الاسلام نیست، و چنانچه قبل از آن باشد، اگر چه برای عدم وجوب وجهی است، ولی اظهر وجوب قضا از طرف او است.

عنوان ۹۲) تشخیص استطاعت مالی بر اساس دارایی متوفی

[مناسک محشی ۸۱] دارایی شخصی قریب هفتصد و پنجاه هزار تومان از اصل ملک و خانه که ارث از پدرش به او رسیده می‌باشد، به اضافه این که یک باب منزل مسکونی هم دارد، اکنون که نامبرده در اثر سانحه ای از دنیا رفته است، دارای یک همسر و دو بچه صغیر می‌باشد که معاش آنان از درآمد همین املاک مذکور تأمین می‌شود، آیا شخص متوفی مستطیع بوده یا خیر؟ و در صورت وجوب حج، آیا حج بلدی گرفته شود یا میقاتی کفایت می‌کند؟ و آیا می‌شود مخارج حج، از کلّ ترکه پرداخت گردد؟

جواب) چنانچه شخص متوفی در حال حیات، خرج رفت و برگشت خود و

عیالاتش را داشته و در برگشتن هم درآمد لایق به حال خود و خانواده را داشته و می‌توانسته به مکه برود و تأخیر انداخته، مستطیع بوده و چنانچه وصیت نکرده، حجّ میقاتی از اصل ترکه خارج می‌گردد، و چنانچه خودش مباشرتاً نمی‌توانسته به حج برود و امید به خوب شدن هم نداشته بنابر احتیاط واجب ورثه از غیر سهم صغار از اصل مال برای او نایب بگیرند.

عنوان ۹۳) انجام حج قبل از استطاعت و نیابت از دیگری در حال استطاعت

[مناسک محشی ۸۲] شخصی که حج به جا آورده، لیکن چون امرار معاش او از وجوه و امثال آن بوده و آن زمان نیز متذکر مسأله مربوط به عدم استطاعت چنین شخصی نشده و گمان کرده که حج واجب خود را انجام داده است، پس از آن و در حال استطاعت قطعی، نیابتاً حج بجا آورده است، آیا حج نیابتی وی صحیح است یا باید پس از انجام حج واجب مستقر خودش، نیابت را تکرار کند؟

جواب) حج از وجوه شرعیة حجة الاسلام است، و حج نیابتی او صحیح است.

عنوان ۹۴) مستطیعی که قبل از انجام حج در مکه فوت کرده

[مناسک محشی ۸۳] کسی که واجب الحج بوده، از پاکستان عازم حج شد و در مدینه منوره بیمار گردید و در حال بیماری به طرف مکه رهسپار شد و در بیمارستان مکه قبل از حج وفات نمود، تمام دارائیش در وقت فوت، مقداری پول و قطعه زمینی در پاکستان بوده است، با توجه به این که پول موجودش برای نیابت حج او کفایت نمی‌کند، آیا ورثه اش باید زمین را بفروشند و برایش نایب بگیرند، و یا اینکه با فوت او حج ساقط می‌شود؟ اجرکم علی الله.

جواب) کسی که حج بر او مستقر بوده، اگر بعد از احرام در حرم بمیرد، کفایت از حجة الاسلام می‌کند، چه حجّش تمتع باشد، و چه حجّ قران یا افراد، و اگر

فوتش در اثنای عمره تمتع باشد، کفایت از حجّش نیز می‌نماید، و قضا از طرف او واجب نیست، و اگر قبل از آن بمیرد، قضا واجب است، هر چند فوتش بعد از احرام و قبل از دخول حرم، یا بعد از دخول در حرم بدون احرام باشد.

و کسی که حجّ بر او مستقر نبوده، اگر بعد از احرام بمیرد، چنانچه فوتش بعد از دخول در حرم باشد، اشکالی در کفایت آن از حجّة الاسلام نیست، و چنانچه قبل از آن باشد، اگر چه برای عدم وجوب وجهی است، ولی اظهر وجوب قضا از طرف او است، و حج میقاتی کفایت می‌کند.

عنوان ۹۵) وعده حج یا مهر قرار دادن آن در موقع ازدواج

[مناسک محشّی ۸۴] اینجانب در موقع ازدواج، یک سفر حج به زوجه‌ام وعده داده‌ام، آیا ادائش چگونه می‌باشد؟

جواب) اگر مجرد وعده بوده است، ادای آن لازم نیست. و اگر مهر قرار داده شده، یا در ضمن عقد لازم شرط شده باشد، باید به آن عمل نماید و همچنین در صورتی که در ضمن عقد جایز شرط نموده باشد مادام که عقد جایز باقی است، باید به آن شرط عمل نماید.

عنوان ۹۶) استنابۀ پیرمرد مریضی که قادر به انجام اعمال نیست

[مناسک محشّی ۸۵] اینجانب که به علت کهولت سن و بالا بودن قند خون و امراض دیگر قادر به انجام فریضه حج نمی‌باشم، آیا می‌توانم نیابتاً از طرف خود کسی را به حج بفرستم یا خیر؟

جواب) اگر قبلاً از جمیع جهات مستطیع بوده‌اید، و لکن اقدام بر انجام حج نکرده‌اید و در نتیجه حج بر شما مستقر شده و فعلاً در اثر پیری یا بیماری که امید خوب شدن نباشد، تمکّن از سفر حج ندارید، واجب است کسی را نایب بگیریید تا برای شما حج به جا آورد، و همچنین است بنا بر احتیاط واجب اگر امسال سال استطاعت شما بوده و مایوس از خوب شدن و انجام حج باشید.

عنوان ۹۷) استطاعت فرزند و وصیت پدر به حج

[مناسک محشی ۸۶] شخصی پدرش وصیت کرده است که فرزندش از جانب او حج به جا آورد، بعد از مرگ پدر، فرزند مستطیع می‌شود. آیا لازم است حج خود را بر حج پدر مقدم بدارد و اگر حج خود را مقدم بدارد آیا صحیح است یا نه؟

جواب) اگر وصیت کرده که به این مال از طرف او حج برود و به این مال مستطیع شده است، باید به وصیت پدر عمل کند، و اگر برای خودش حج انجام دهد حجة الاسلام حساب نمی‌شود؛ و اگر پدر فرزند را اجیر کرده است، در صورتی که استطاعت فرزند به مال الاجاره حاصل شده باشد - اگر اجاره مقید به همان سال باشد - باید ابتداء حج نیابی پدر را انجام دهد، ولی اگر برای خودش انجام دهد صحیح است، و اگر اجاره مقید به همان سال نباشد باید حج خود را مقدم بدارد در صورتی که حج او در این سال مانع از انجام حج نیابی در سال‌های بعد نباشد. و در صورتی که استطاعت از مال دیگری مثلاً از ارث حاصل شده باشد، باید برای خودش حج انجام دهد، و در این صورت اگر وصیت پدر مقید به همان سال بوده است و از جهت انجام فرزند به نحو تعدد مطلوب بوده است، برای حج پدر نائب بگیرد، و اگر مقید به همان سال نبوده است، سال‌های بعد خودش حج نیابی را انجام دهد، و در فرض مذکور که باید برای خودش انجام دهد اگر مخالفت کرده و برای پدر انجام دهد صحیح است و ذمه پدر فارغ می‌شود؛ و اگر وصیت پدر مقید به سال استطاعت فرزند به نحو وحده مطلوب باشد وصیت باطل است؛ و باید معلوم باشد انجام وصیت در صورتی که وصی رد نکرده باشد واجب بوده، و در نتیجه در موارد صحّت وصیت به نیابت، نیابت بر وصی واجب است.

عنوان ۹۸) حج زن بدون اجازه شوهر

[مناسک محشی ۸۷] خانم خانه داری که حج بر او واجب شده است و شوهرش اجازه مسافرت به تنهایی را نمی‌دهد و می‌گوید چون برای

حج اسم مرا نوشته ای من اجازه نمی‌دهم، وظیفه‌اش چیست؟ و آیا بدون اجازه شوهر می‌تواند به حج برود یا نه؟

جواب) در سفر حج واجب، برای زن اجازه شوهر شرط نیست و زن باید حج واجب خود را بجا آورد و لو این که شوهر او راضی به مسافرت او برای حج نباشد.

عنوان ۹۹) استطاعت فرزند و وصیت پدر به حج

[مناسک محشی ۸۸] شخصی طبق وصیت پدر، که پول به حساب سازمان حج واریز کرده است، به نیابت او به مکه آمده در حالی که خود فرزند نیز استطاعت مالی داشته است، آیا به نیابت پدر حج به جا آورد یا حج خود را انجام دهد؟

جواب) باید برای خودش انجام دهد ولی اگر برای پدر انجام دهد صحیح است و ذمه پدر فارغ می‌شود.

عنوان ۱۰۰) استطاعت حج با وجود نداشتن پول قربانی

[مناسک محشی ۸۹] شخصی بجز برای هدی، استطاعت حج را دارا است، آیا حج برای او واجب است؟

جواب) بلی مستطیع است و پول هدی، جزو استطاعت نیست.

عنوان ۱۰۱) استطاعت طلبی که از وجوه شرعیه زندگی می‌کنند

[مناسک محشی ۹۰] اینجانب سال گذشته به حج مشرف شدم و با توجه به فتوای حضرت عالی که فرموده‌اید طلبی که به شهریه حوزه نیاز دارند مستطیع نیستند و در صورتی مستطیع می‌شوند که از وجوه شرعیه مستغنی باشند، لذا اینجانب مقدار پولی با افراد ذی حق (پدر و همسایه) مبادله و دستگردان کردم و به عنوان این که نسبت به بنده ذی حق هستند، به آنان بخشیدم و ایشان آن را جهت مخارج حج به من برگرداندند، من هم در تمام اعمال و مناسک حج نیت

حجۃ الاسلام کردم، آیا این حج برای اینجانب کفایت از حجۃ الاسلام می‌کند یا نه؟ ضمناً لازم به تذکر است که در ثبت نام عمومی سال ۱۳۶۰ پول به حساب ریختم و آن موقع فتوای فوق را ندیده بودم و پولی که دستگردان شده بود جایگزین آن پولی که در حساب واریز کرده بودم قرار گرفت، بفرمایید آیا عین پول مبذول باید هزینه باشد یا بذل آن کافی است؟

جواب) حج مذکور حجۃ الاسلام است .

عنوان ۱۰۲) قبول بذل هزینه حج برای کسی که قادر به انجام حج نیست

[مناسک محشی ۹۱] شخصی قدرت مسافرت حج را ندارد و از قادر شدن بعد هم مأیوس است و استطاعت مالی هم ندارد، اگر به او بذل نفقه حج نمایند، آیا باید قبول کند و نایب بگیرد یا اینکه قبول واجب نیست، و نیز اگر او را مهمان کنند، حج واجب می‌شود تا استنابه کند یا خیر؟

جواب) بنا بر احتیاط واجب قبول کند و نایب بگیرد.

عنوان ۱۰۳) شرط بودن رجوع به کفایت در مستطیع

[مناسک محشی ۹۲] اگر در میقات مستطیع شد و حجۃ الاسلام به جا آورد، مُجزی است یا نه؟ و آیا در فرض مسأله، رجوع به کفایت شرط است یا نه؟

جواب) اگر مستطیع شده، مُجزی است، ولی رجوع به کفایت شرط است.

عنوان ۱۰۴) این که مستطیع هزینه حج را به مصرف دیگری برساند

[مناسک محشی ۹۳] شخصی که استطاعت رفتن به حج را پیدا کرده، آیا می‌تواند پول حج را به مصرف لازمی در غیر مؤونه خود و افراد واجب النفقه اش خرج کند و خود را از استطاعت بیندازد؟

جواب) مستطیع باید به حج برود، و دادن پول در مصارف مذکور کافی از حج واجب نیست، و اگر خرج کند و از استطاعت بیفتد، باید به هر نحو هست به حج برود

عنوان ۱۰۵) مورد حج بذلی

[مناسک محشی ۹۴] در مواردی که نهاد یا ارگانی فردی را به حج می‌فرستد، بدون این که ملزم باشد کاری انجام دهد، آیا از موارد حج بذلی است یا خیر؟ و قبول آن واجب است؟

جواب) با فرض مشروعیت آن بدون تعهد به هیچ کاری، حکم حج بذلی دارد.

عنوان ۱۰۶) نگهداری هزینه حج در صورتی که برای حج ثبت نام نمی‌کنند

[مناسک محشی ۹۵] مقداری پول دارم که برای رفت و آمد به سفر مکه کافی است، ولی هنوز از طرف دولت جمهوری اسلامی وقتی برای ثبت نام اعلام نشده است، آیا نگهداری آن پول لازم است و من مستطیع هستم؟

جواب) اگر سایر شرایط را دارید و در همین سال هم ثبت نام می‌شود، باید ثبت نام کنید. و در غیر این صورت مستطیع نیستید و نگهداری پول لازم نیست.

عنوان ۱۰۷) برداشت هزینه حج از مال بچه صغیر

[مناسک محشی ۹۶] همسر شهیدی که دارای دو بچه چهار ساله می‌باشد و عملاً سرپرستی این دو بچه را دارد و به عنوان خانواده شهید قرعه حج هم به نام او در آمده است، آیا مشارالیه می‌تواند مخارج را از مال این دو صغیر بردارد و مناسک حج را انجام دهد یا خیر؟

جواب) نمی‌تواند مصارف حج را از اموال صغیر بردارد.

عنوان ۱۰۸) وجود هزینه حج برای دو نفر از عده‌ای که در آمدشان از یکجا می‌باشد

[مناسک محشی ۹۷] کسی که چهار پسر دارد و زن برای همه شان گرفته

است، و خرج سالانه خود را هم دارد و قرض هم ندارد، و با پسرانش در آمدشان یکجا است، الآن خرج دو نفر را دارند که به حج بروند، آیا حج واجب است یا نه؟ و اگر واجب شده است آیا تنها بر پدر واجب شده یا بر پسر هم واجب شده است و اگر بر پسر هم واجب شده است کدامشان حق اولویت دارند؟

جواب) کسی که از مال خودش به مقدار حج دارد و می تواند به مکه برود و بعد از برگشت زندگانی لایق شانس را داشته باشد مستطیع است و باید حج برود.

عنوان ۱۰۹) تزامم حج با ازدواج نوه

[مناسک محشی ۹۸] کسی که واجد شرایط حج باشد و نوه ای دارد که شرعاً و عرفاً به زن احتیاج دارد که اگر زن نگیرد به حرام می افتد، آیا کدام مقدم است و وظیفه پدر بزرگ چیست، ازدواج برای نوه اش یا حج؟

جواب) حج خودش مقدم است مگر اینکه ازدواج نوه، از مخارج عرفی او محسوب شود و نتواند هم برای مخارج ازدواج او اقدام نماید و هم به مکه برود.

عنوان ۱۱۰) استطاعت شخص معتاد

[مناسک محشی ۹۹] اینجانب با داشتن استطاعت مالی و هفتاد و دو سال سن، چون معتاد به خوردن تریاک هستم طبق مقررات کشوری، اداره بهداشت از رفتن حج جلوگیری می کند، از نظر شرع تکلیف حج چیست؟

جواب) اگر قبلاً مستطیع بوده اید و با امکان، حج نرفته اید حج بر شما مستقر شده است، و اگر قبلاً استطاعت نداشته اید در فرض مذکور مستطیع نیستید، مگر آن که بتوانید، ولو با ترک تریاک، تحصیل اجازه کنید و به مکه بروید.

عنوان ۱۱۱) استطاعت از منافع خمس و زکات

[مناسک محشی ۱۰۰] آیا از منافع خمس و زکات، کسی مستطیع می‌شود یا نه، و آیا خمس و زکات جزو ترکه میت است یا نه؟

جواب) چنانچه به نحو شرعی بر آن مال دست یافته است با وجود سایر شرایط، مستطیع می‌شود؛ و نسبت به سهم امام علیه السلام در صورتی به ورثه می‌رسد که مصرف سهم امام علیه السلام باشند.

عنوان ۱۱۲) استطاعت با فروش مقداری از ابزار کار یا برداشتن مقداری از سرمایه

[مناسک محشی ۱۰۱] هرگاه کسی سرمایه یا ابزار کار دارد که اگر مقداری از آن را بفروشد می‌تواند با آن زندگی کند بدون زحمت، و با تفاوت آن قادر بر حج است آیا این شخص مستطیع است؟

جواب) با وجود سایر شرایط، مستطیع است.

عنوان ۱۱۳) استطاعت کسی که باغ او برای حج کافی است با احتیاج به درآمد آن

[مناسک محشی ۱۰۲] شخصی باغی دارد که چند سال است درآمدی نداشته، اما از نظر قیمت برای سفر حج کافی بوده، صاحب باغ عرفاً اطمینان دارد وقتی باغ ثمر بدهد او هم از کار افتاده خواهد شد و باید از درآمد باغ امرار معاش نماید، آیا این شخص مستطیع است؟

جواب) اگر تمکن از امرار معاش به غیر از درآمد آن باغ نداشته باشد، مستطیع نیست.

عنوان ۱۱۴) جنون بعد از عمره تمتع

[مناسک محشی ۱۰۳] شخصی که بعد از عمره تمتع دیوانه شده، آیا لازم است که او را برای حج محرم کنند و وظیفه چیست؟

جواب) لازم نیست و بر دیوانه تکلیفی نیست.

عنوان ۱۱۵) ازدواج دختر نابالغی که او را محرم نموده و حج داده‌اند

[مناسک محشی ۱۰۴] اگر دختر بیچه سه ساله را مادرش در سفر مکه معظمه همراه ببرد و در میقات نیت احرام و تلبیه را از جانب دخترش انجام بدهد و در طواف عمره و سعی بین صفا و مروه و طواف زیارت و طواف نساء و وقوف عرفات و مشعر و منی، مادر از طرف دختر نیت نموده و خود دختر را طواف و سعی و توقف بدهد و آنچه از اعمال حج که دختر قادر نیست مادرش از جانب او انجام دهد، آیا آن دختر بعد از بلوغ و رشد می‌تواند شوهر نماید یا خیر؟

جواب) با فرض این که تمام اعمال را مطابق وظیفه انجام داده‌اند، از احرام خارج شده و می‌تواند شوهر کند.

عنوان ۱۱۶) عدم لزوم حج دادن اطفال غیر ممیز و خروج ایشان از احرام

[مناسک محشی ۱۰۵] اگر اطفال غیر ممیز - پسر یا دختر - را پدر و یا مادر در سفر مکه معظمه همراه ببرند، آیا واجب است که پدر یا مادر در صورت تمکن اطفال، خود اطفال را وادار به انجام اعمال حج و عمره و طواف نساء نمایند و یا خود پدر و مادر و یا نایب ایشان اعمال عمره و حج و طواف نساء را از جانب اطفال به جا آورند، و اگر هیچکدام از کارهای مذکور فوق را پدر و مادر و اطفال عملی نکنند آیا این اطفال بعد از بلوغ و رشد می‌توانند ازدواج کنند و یا باید به مکه بروند و عمره و حج و طواف نساء را انجام دهند و بعد ازدواج نمایند و یا تنها طواف نساء بر گردن آنان است؟

جواب) بر ولیّ طفل واجب نیست او را محرم کند یا از طرف او حج انجام دهد، ولی اگر او را محرم کرد باید وظایف و اعمال را مطابق وظیفه‌ای که در مناسک و در رساله ذکر شده است انجام دهند، و گرنه در بعض صور، طفل در احرام باقی می‌ماند و تا تدارک نکند نمی‌تواند ازدواج نماید.

عنوان ۱۱۷) مقدار پولی که به آن مستطیع می‌شود و استطاعت بیمار قلبی

[مناسک محشی ۱۰۶] اولاً با وجود دین چه مقدار پول برای استطاعت کافی است؟ و ثانیاً در صورتی که پول باشد لیکن به علت بیماری قلب، مقامات پزشکی سازمان حج و زیارت تشریف را خالی از خطر ندانسته و تجویز ننمایند، آیا بایستی یک نفر برای انجام حج اعزام گردد؟

جواب) جواب سؤال اول: اگر مالی دارد که کافی برای مخارج حج است و قرض هم بر عهده دارد، و صرف آن مال در حج منافی با پرداخت قرض نباشد، واجب است حج را به جا آورد، و اگر منافی باشد حج واجب نیست. و در آنچه ذکر شد، فرقی نیست بین آن که وقت پرداخت قرض رسیده باشد یا نه، و همچنین بین آن که قبل از به دست آوردن آن مال، قرض گرفته باشد یا بعد از آن.

جواب سؤال دوم: اگر شما قبل از آن که استطاعت پیدا کنید مریض شده‌اید، و از جهت مرض قدرت رفتن به مکه را نداشته‌اید، در صورتی که امید به خوب شدن تا آخر عمر را ندارید، بنابر احتیاط واجب باید نایب بگیرید.

عنوان ۱۱۸) استطاعت در صورت بیماری تنگی نفس

[استفتاء] أنا سيدة عمری ۲۶ سنة، أعانى من الإصابة بحالة حساسية فى الصدر و تحدث غالباً فى الشهور التى تكثر فيها امراض الحساسية اى تتزامن مع شهر ذى القعدة، ذى الحجة و المحرم لهذا العام اى مع موسم الحج، و هذه الحالة أصابتى منذ ثلاث سنوات، و اذا أصابتى فأتى أعانى من صعوبة فى التنفس، و يجب لى العلاج بالكورتيزون، لأننى أى علاج آخر أعانى إلى سرعة فى ضربات القلب و أعانى ايضاً من زيادة ضربات القلب سواء كنت فى حالة الاسترخاء، و احياناً مع أى مجهود أو انفعال، مع العلم أننى فى السنة الماضية نويت الحج و تم تسجيلى من قبل حملة فى الكويت إلا أننى اصابنى التهاب

ریوی رقدت علی اثره فی المستشفی مدّة أسبوع، و تمّ شفائی من المرض بعد شهرین من الإصابة به.

و سؤالی: هل يجب علیّ أن أوّدی مناسک الحج فی هذه السنة، أم يتمّ الحج عنی بالنیابة، أم أوّجل مسألة الحج للسنة القادمة إن شاء الله؟

جواب) مع التمكن من الحجّ و لو بالعلاج بما لا يكون مضراً بحالك ضرراً معتدداً به، يجب عليك الحج في هذه السنة؛ و مع عدم التمكن و عدم استقرار الحج من قبل و عدم رجاء زوال العذر وجبت الإستنابة علی الأحوط.

عنوان ۱۱۹) نیت امتثال امر فعلی (اعم از حج برای خود یا حج نیابی)

[استفتاء] هل هذه النية صحيحة؟ «أحرم لعمرة التمتع للحج امثالاً للأمر الفعلي المتوجه الیّ، فإن كان فی ذمتی لشخص حجة نیابة فهذه تكون له، و الا فلنفسی.»

جواب) صحیحة.

عنوان ۱۲۰) حج نیابی از طرف کسی که به واسطه مرض نتوانسته حج برود

[استفتاء] شخصی چندین سال قبل برای حج نام نویسی کرد ولی به شدت مبتلا به کسالت و مرض گردید که از رفتن به حج مانع می شد لذا حج خود را در محضر به نام فرزند برادر خود کرد تا به نیابت از او انجام دهد، فرزند برادر چون خودش مستطیع بود به عموی خود گفت: «من چون خودم مستطیع هستم هنگامی که اسم شما در می آید اجازه می دهی من از فیش شما استفاده کنم و یک عالمی را به نیابت از شما بفرستم.» او گفت: «اگر شرعاً اشکال ندارد، راضی هستم»، الآن عمو مرده است و نام او هم هنوز در سازمان حج درنیامده است و در سال گذشته برادرزاده، مبلغ نیابت را به عالمی داده و او به نیابت از

عمویش حج صحیح و کامل انجام داده است. آیا این عمل صحیح و مجزی است؟

جواب) در صورتی که عموی شما قبلاً مستطیع بوده حج نیایی مذکور صحیح بوده و مجزی از حجة الاسلام می باشد و اگر پیش از این مستطیع نبوده و قبل از این که نوبت حج او برسد، از دنیا رفته حجة الاسلام بر او واجب نبوده ولی عمل نیایی مذکور برای او صحیح است.

عنوان (۱۲۱) استطاعت میّتی که هزینه انجام حج را داشته

[استفتاء] پدرم در زمان حیات خود که با مبلغ ۲۷ هزار تومان برای حج ثبت نام می کردند اسم نویسی نکرد، در صورتی که بیش از ۵۰ هزار تومان پس انداز داشته، آیا مستطیع حج بوده یا نه؟ ثانیاً اکنون که از دنیا رفته حج عمره ثبت نام کرده بود و مبلغی در حدود یک میلیون و چهارصد هزار تومان پول نقد متعلق خمس دارد، جدا از اینکه بیش از چهار هکتار زمین مزروعی و حدود دو تن برنج نیز داشته باشد، آیا پدرم مستطیع به حساب می آید؟

جواب) در مفروض سؤال در صورتی که می توانسته است حج برود در زمان حیات و لو با خریدن فیش آزاد حج بر ذمه اش مستقر شده است.

عنوان (۱۲۲) هزینه حج از سهم سادات برای سیدی که وصی حج شده و انجام نداده

[استفتاء] خانم علویه ای پول حج واجب را به شوهر داده و وصیت نموده که او انجام دهد (شوهر سیّد بوده است). و شوهر انجام نداده و مالی از شوهر باقی نمانده است، آیا از سهم سادات می توان برای آن مرد حج خرید؟

جواب) بنابر احتیاط واجب در صورتی که شأنیت اخذ و اداء دین را داشته باشد باید از سهم سادات برای او حج آورده شود.

عنوان (١٢٣) استطاعت غير متمكن من بيتوته شب دوازدهم و رمى در روز آن
[استفتاء] إذا قصد شخص الأماكن المقدسة و هو يعلم أنه غير متمكن
من البيتوة ليلة الثانية عشر و غير متمكن من رمى اليوم الثاني عشر فهل
تصح حجته؟

جواب) ذا لا يعدّ مانعاً في تحقق الإستطاعة، و يكون عليه الإستتابة في الرمي، و
بالنسبة للبيتوته يجري عليه حكم غير المتمكن في ذلك المعذور فيه .

فصل دوم: وصیت به حج

وصیت به حج

عنوان (۱۲۴) وصیت به حج نیابتی یا تبرعی با عدم اطمینان به زنده ماندن

مسأله ۷۰ - کسی که بر او حجّة الاسلام است، در صورتی که اطمینان نداشته باشد که زنده می ماند و خودش آن را انجام می دهد، واجب است وصیت کند و به هر وسیله ممکن - از اجیر گرفتن برای انجام حجّ از طرف او، یا تبرّع نمودن به انجام آن - کاری نماید که ذمه او فارغ شود، پس اگر مُرد، مخارج حجّش از اصل مال او داده می شود، اگر چه وصیت به آن نکرده باشد.

و همچنین است - یعنی مخارج از اصل مال داده می شود - اگر به حجّة الاسلام وصیت کرده، ولی مقید نکرده باشد که مخارج آن را از ثلث بردارند. و در صورتی که مقید به ثلث کرده باشد، چنانچه ثلث به مقدار مخارج حجّة الاسلام - و یا بیشتر از آن - باشد، واجب است از ثلث داده شود، و بر سایر چیزهایی که وصیت نموده، مقدم است، و چنانچه ثلث به آن مقدار نباشد، لازم است کمبود آن را از اصل مال بردارند.

عنوان (۱۲۵) اداء حجّ میّت توسط غیر وارث با ودیعه و عاریه یا مال قرضی میّت

مسأله ۷۱ - اگر کسی بمیرد و بر او حجّة الاسلام باشد، و نزد شخصی ودیعه ای - امانتی - داشته باشد، و آن شخص احتمال بدهد که چنانچه آن مال را به ورثه برگرداند، آنها حجّ را به جا نخواهند آورد، بر او واجب است با آن مال از طرف میّت حجّ نماید، و احتیاط واجب آن است که در صورت تمکن از حاکم شرع اذن بگیرد،

و اگر مال زیادتر از مقداری باشد که در حجّ صرف می‌شود، زیادی را به ورثه برگرداند، و فرقی نیست که آن شخص خودش از طرف میّت حجّ نماید، یا دیگری را اجیر کند. و ملحق به ودیعه است هر مالی که برای میّت نزد دیگری به عاریه یا اجاره یا غصب یا قرض یا غیر آنها باشد.

عنوان ۱۲۶) تراحم خمس و زکات و دین میّت با حجة الاسلام او

مسأله ۷۲ - کسی که بمیرد و بر او حجة الاسلام و دین و خمس و زکات باشد، و ترکه او به مقدار همه آنها نباشد، چنانچه مالی که خمس و زکات به آن تعلق گرفته موجود باشد، باید پرداخت خمس و زکات را مقدّم بدارد، و چنانچه خمس و زکات بر ذمه او باشد، حجّ بر آن دو مقدّم است، و چنانچه بر او دینی هم باشد، تقدیم حجّ بر دین در غیر مورد نصّ محلّ اشکال است.

(و مورد نصّ این است: اگر کسی که اولین سفر حجّ اوست در راه قبل از بستن احرام بمیرد، مرکب و زاد و توشه و نفقه و آنچه با اوست، برای حجة الاسلام قرار داده می‌شود، هرچند بر او دینی هم باشد.)

عنوان ۱۲۷) میّتی که ترکه او برابر هزینه حجة الاسلام یا بیشتر از آن باشد

مسأله ۷۳ - کسی که بمیرد و بر او حجة الاسلام باشد، چنانچه ترکه او برابر مخارج حجة الاسلام باشد، جایز نیست ورثه او قبل از فارغ کردن ذمه میّت از حجّ به اجیر گرفتن یا تبرّع، در ترکه او تصرف نمایند، و چنانچه زیادتر از مخارج حجّ باشد، مانعی از تصرف در مقدار زاید نیست.

عنوان ۱۲۸) کمتر بودن ترکه میت از حجة الاسلام

مسأله ۷۴ - کسی که بمیرد و بر او حجة الاسلام باشد و ترکه او به مقدار هزینه حجّ نباشد، در صورتی که بدهی یا خمس یا زکات بر ذمه او باشد، باید در همانها صرف شود، و در غیر این صورت، ملک ورثه است، و بر آنها واجب نیست کمبود هزینه اجیر گرفتن برای حجّ را از مال خود تکمیل نمایند.

عنوان ۱۲۹) کفایت حج میقاتی برای میتی که حجة الاسلام بر اوست

مسأله ۷۵ - کسی که بمیرد و بر او حجة الاسلام باشد، کفایت می‌کند که برای او از میقات اجیر بگیرند، بلکه گرفتن اجیر از نزدیکترین میقاتها به مکه کفایت می‌کند، و احتیاط مستحب آن است که در صورت گنجایش مال، از بلد میت اجیر بگیرند، ولی زیادی بر اجرت حج از میقات نباید از سهم غیر کامل - به عقل و بلوغ - از ورثه برداشت شود.

عنوان ۱۳۰) وجوب فوری حج نیابتی از میقات برای میت

مسأله ۷۶ - کسی که بمیرد و بر او حجة الاسلام باشد، واجب است فوراً در همان سال فوتش برای حج او اجیر بگیرند، و اگر اجیر گرفتن از میقات در همان سال ممکن نباشد، احتیاط واجب آن است که از غیر میقات اجیر بگیرند، ولی زیادی بر اجرت حج از میقات از سهم غیر کامل از ورثه برداشت نمی‌شود.

عنوان ۱۳۱) عدم جواز تأخیر حج میت در صورت زیادی اجرت بر متعارف

مسأله ۷۷ - کسی که بمیرد و بر او حجة الاسلام باشد، و اجیری برای حج از طرف او پیدا نشود مگر به بیشتر از مقدار متعارف، واجب است به مقدار بیشتر اجیر بگیرند، و هزینه آن از اصل مال میت خارج می‌شود، و تأخیر تا سال بعد به جهت صرفه جویی بر ورثه جایز نیست، اگر چه در بین آنان غیر کامل هم باشد.

عنوان ۱۳۲) اختلاف ورثه در وجوب حجة الاسلام بر میت و تکلیف ورثه

مسأله ۷۸ - اگر کسی بمیرد و بعضی از ورثه اقرار کند که بر میت حجة الاسلام بوده و سایر ورثه منکر آن باشند، بر اقرار کننده واجب نیست مگر پرداخت آن مقدار که به سهم او - بعد از تقسیم میراث بر ورثه - تعلق می‌گیرد، و اگر آن مقدار برای مخارج حج کافی نباشد، اگر چه به تکمیل اجرت توسط متبرعی یا به نحو دیگری، بر اقرار کننده واجب نیست کمبود را از سهم خودش تکمیل نماید.

عنوان ۱۳۳) حج تبرعی از میتی که حج بر عهده اوست

مسئله ۷۹ - اگر کسی بمیرد و بر او حجة الاسلام باشد، و شخصی تبرعاً - بدون اجرت - از طرف میت حج نماید، مقدار هزینه حج به ورثه بازگشت می‌کند، ولی اگر وصیت به حجة الاسلام از ثلث خود نموده باشد و شخصی تبرعاً از طرف او حج نماید، هزینه حج به ورثه بر نمی‌گردد، بلکه در امور خیری که به نظر میت نزدیکتر است صرف می‌شود، و اگر نظر او معلوم نباشد، از طرف او صدقه داده می‌شود.

عنوان ۱۳۴) وصیت به حج بلدی یا بدون تعیین بلدی یا میقاتی

مسئله ۸۰ - اگر کسی که بر او حجة الاسلام بوده، وصیت کرده باشد از بلد او برای حج اجیر بگیرند، واجب است به وصیت او عمل شود، ولی مقدار زاید بر اجرت حج از میقات از ثلث خارج می‌شود، و اگر به حج وصیت کرده و چیزی تعیین نکند، به اجیر گرفتن از میقات اکتفا می‌شود، مگر در صورتی که قرینه‌ای باشد بر این که مرادش اجیر گرفتن از بلد اوست، مثل این که مقداری را که برای حج معین نموده مناسب حج بلدی باشد.

عنوان ۱۳۵) حج میقاتی برای میتی که وصیت به حج بلدی نموده

مسئله ۸۱ - هر گاه وصیت به حج بلدی کرده باشد، ولی وصی میت یا وارث او از میقات اجیر بگیرد، در صورتی که اجاره از مال میت باشد، اجاره باطل است، ولی ذمه میت به عمل اجیر فارغ می‌شود، و وصی یا وارث باید اجرة المثل - اجرت متعارف - را به اجیر بدهد، و در صورتی که اجرة المثل بیشتر از اجرت قرار داده شده باشد، احتیاط واجب آن است که در مقدار زاید صلح کنند.

عنوان ۱۳۶) وصیت به حج بلدی از غیر بلد خود

مسئله ۸۲ - اگر وصیت به حج بلدی از غیر بلد خود نموده باشد، واجب است به وصیت عمل شود، و مقدار زاید بر اجرت حج میقاتی از ثلث برداشت می‌شود.

عنوان ۱۳۷) زیاده اجرت تعیین شده در وصیت به حجة الاسلام نسبت به اجرة المثل
مسأله ۸۳ - هرگاه وصیت کند که برای حجة الاسلام اجیر بگیرند و اجرت را
معین نموده باشد، لازم است به وصیت عمل شود، و اجرت معین شده اگر زیادتر از
اجرة المثل - اجرت متعارف - نباشد، از اصل مال خارج می‌شود، و اگر زیادتر
باشد، مقدار زیادی از ثلث برداشت می‌شود.

عنوان ۱۳۸) خمس و زکات در مالی که وصیت شده با آن حج بجا بیاورند
مسأله ۸۴ - هرگاه وصیت کند از مال معینی برای او حج داده شود، و وصی
بداند که در آن مال خمس یا زکات است، واجب است اول خمس یا زکات آن
مال را داده، و سپس باقی مانده را در راه حج صرف نماید، و چنانچه برای
مصارف حج کافی نباشد، در صورتی که وصیت شده، حجة الاسلام باشد، لازم
است کمبود از اصل ترکه برداشته شود، و در غیر این صورت باقی مانده در امور
خیری که به نظر میّت نزدیکتر است صرف شود، و اگر نظر او معلوم نباشد، از
طرف او صدقه داده شود.

عنوان ۱۳۹) تلف شدن اجرت حج در اثر سهل انگاری اجیر گیرنده
مسأله ۸۵ - هرگاه اجیر گرفتن برای حج از طرف میّت، به وصیت یا غیر آن
واجب شده باشد، و کسی که بر او واجب بود اجیر بگیرد، سهل انگاری و اهمال
نموده، و مالی که برای حج در نظر گرفته شده بود، تلف شود، این شخص ضامن
است، و بر او واجب است از مال خود اجیر بگیرد.

عنوان ۱۴۰) علم به استقرار حج بر میّت و شک در بجا آوردن آن
مسأله ۸۶ - هرگاه استقرار حج بر میّت معلوم و به جا آوردن آن مشکوک باشد،
واجب است حج از طرف او به جا آورده شود، و هزینه‌اش از اصل مال برداشت
می‌شود.

عنوان ۱۴۱) بری الذمه شدن میّت به انجام حج، نه صرف اجیر گرفتن

مسأله ۸۷ - به مجرد اجیر گرفتن ذمه میّت بری نمی شود، پس اگر دانسته شود که اجیر به جهت عذر یا بدون آن حج را به جا نیاورده، واجب است دو مرتبه اجیر گرفته شود، و هزینه آن از اصل مال برداشت می شود، و در صورتی که اجرت اول از مال میّت بوده و پس گرفتنش ممکن باشد، لازم است پس گرفته شود.

عنوان ۱۴۲) اجیر نمودن کسی که اجرت او کمتر از دیگران است

مسأله ۸۸ - اگر اجاره به مال میّت باشد، و اجیر متعدد باشد، اقوی آن است که کسی را اجیر نمایند که اجرت او کمتر از دیگران است، در صورتی که صحت عمل او احراز شود، و ورثه به اجرت بیشتر راضی نباشند، یا در بین آنان قاصر - غیرکامل به عقل یا بلوغ - باشد. ولی اگر اجیر گرفتن به آن اجرت هتک میّت باشد، باید به اجرتی اجیر بگیرند که هتک میّت نباشد.

عنوان ۱۴۳) حج بلدی یا میقاتی بر اساس تقلید یا اجتهاد وارث، نه میت

مسأله ۸۹ - وجوب اجیر گرفتن از بلد یا میقات تابع تقلید یا اجتهاد وارث است نه اجتهاد یا تقلید خود میّت، پس چنانچه عقیده میّت وجوب حج بلدی و عقیده وارث جواز اجیر گرفتن از میقات باشد، بر وارث اجیر گرفتن از بلد لازم نیست.

عنوان ۱۴۴) واجب نبودن اجیر گرفتن برای میتی که ترکه ای نداشته

مسأله ۹۰ - هرگاه بر میّت حجة الاسلام باشد و ترکه ای نداشته باشد، بر وارث واجب نیست برای او اجیر بگیرد، بلی، اجیر گرفتن برای او از هر کس و به خصوص ولی او مستحب است.

عنوان ۱۴۵) وصیت میت به حج و برداشتن هزینه آن از اصل مال یا ثلث

مسأله ۹۱ - هرگاه وصیت به حج نماید، چنانچه دانسته شود، حج وصیت شده حجة الاسلام است، هزینه آن از اصل مال میّت برداشت می شود، مگر در صورتی

که وصیت کرده باشد که از ثلث او برداشت شود، و چنانچه دانسته شود حج وصیت شده غیر از حجة الاسلام است، یا شک در آن حاصل شود، هزینه حج از ثلث برداشت می شود.

عنوان ۱۴۶) وصیت به حجة الاسلام و معین نمودن اجیر و لزوم اجراء وصیت

مسأله ۹۲ - هرگاه وصیت به حجة الاسلام نموده، و شخصی را برای به جا آوردن آن معین کند، عمل به وصیت لازم است، پس اگر آن شخص قبول نکرد مگر به اجرتی زیادت از اجرت متعارف، مقدار زیادی از ثلث برداشت می شود، و چنانچه آن هم ممکن نباشد، دیگری را به همان مقدار اجرت متعارف اجیر نمایند.

عنوان ۱۴۷) وصیت به حج با تعیین اجرت کمی که کسی به آن رغبت نکند

مسأله ۹۳ - هرگاه وصیت به حج نموده، و اجرتی را تعیین کند که هیچ کس رغبت به آن نداشته باشد، چنانچه حجی که وصیت نموده حجة الاسلام باشد، لازم است کمبود اجرت از اصل ترکه برداشت شود، و چنانچه غیر از حجة الاسلام باشد، وصیت باطل بوده، و اجرتی که برای حج تعیین شده، در امور خیری که به نظر میت نزدیکتر است صرف می شود، و اگر نظر او معلوم نباشد، از طرف او صدقه داده می شود.

عنوان ۱۴۸) فروش منزل و شرط بر هزینه نمودن قیمت در حج یا غیره

مسأله ۹۴ - هرگاه شخصی منزل خود را - مثلاً - به مبلغی بفروشد، و بر خریدار شرط کند که آن مبلغ را پس از مُردنش در حج از طرف او صرف نماید، قیمت منزل جزء ترکه خواهد بود، پس اگر آن حج حجة الاسلام باشد، شرط لازم بوده و واجب است آن مبلغ در صورتی که زیادت از اجرت متعارف نباشد صرف اجرت حج شود، و در صورتی که زیادت باشد، زیادی از ثلث برداشت می شود، و اگر آن حج غیر حجة الاسلام باشد، شرط نیز لازم بوده، و تمام مبلغ از ثلث برداشت می شود، و چنانچه آن مبلغ زیادت از ثلث باشد، شرط مذکور در مقدار زاید بر ثلث لازم نخواهد بود.

عنوان ۱۴۹) مصالحه منزل به دیگری به شرط انجام حج از طرف او بعد از مرگ
مسئله ۹۵ - هرگاه شخصی منزل خود را - مثلاً - به دیگری مصالحه کند، به شرط
 این که بعد از مردنش از طرف او حج به جا آورد، چنین شرطی صحیح و لازم است
 و منزل از ملک مُصالح - صلح کننده - خارج می شود، و از ترکه حساب نمی شود،
 هر چند آن حج مستحبی باشد، و حکم وصیت شامل آن منزل نخواهد شد.
 و همچنین است اگر منزل خود را به دیگری تملیک کند، به شرط این که بعد از
 مردنش آن را بفروشد و قیمتش را صرف در حج از طرف او نماید.
 پس تمام اینها صحیح و لازم است، هر چند آنچه شرط شده عمل مستحبی باشد،
 و ورثه در آن منزل حقی ندارند.

و اگر طرف مقابل از عمل به شرط تخلف نمود و اجبار او به عمل به شرط ممکن
 نبود، خیار به هم زدن معامله به ورثه منتقل نمی شود، و نمی توانند این خیار را که حق
 میت است، اسقاط کنند، و این خیار فقط برای ولی میت - مثل وصی او در مطلق
 آنچه متعلق به اوست - ثابت می باشد و اگر ولی نباشد، برای حاکم شرع ثابت
 می باشد.

و احتیاط مستحب آن است که وارث با اذن حاکم شرع فسخ نماید، و پس از
 فسخ، مال در آنچه که بر طرف مقابل شرط شده بود، صرف می شود، و اگر چیزی
 زیاد آمد، در امور خیری که به نظر میت نزدیکتر است صرف می شود، و اگر نظر او
 معلوم نباشد، از طرف او صدقه داده می شود.

عنوان ۱۵۰) مرگ وصی و اینکه معلوم نباشد وصی برای حج موصی اجیر گرفته
مسئله ۹۶ - هرگاه وصی بمیرد و دانسته نشود که برای حج موصی - وصیت
 کننده - قبل از مردنش اجیر گرفته یا نه، واجب است از ترکه در صورتی که حج
 وصیت شده، حجه الاسلام باشد، و از ثلث در صورتی که غیر حجه الاسلام باشد،
 اجیر گرفته شود، و هرگاه وصی مالی را که برای حج در نظر بوده، قبض کرده و
 موجود باشد، مال گرفته می شود، اگر چه احتمال داده شود که وصی از مال خود اجیر

گرفته و سپس آن مال را به جای آنچه پرداخت کرده، تملک کرده باشد، و اگر مال موجود نباشد، ضمانتی بر وصی نیست.

عنوان ۱۵۱) تلف شدن مال در دست وصی بدون سهل انگاری

مسئله ۹۷ - هر گاه مالی که برای حج در نظر گرفته شده بدون تفریط و سهل انگاری در نگهداری آن در دست وصی تلف شود، وصی ضامن نیست، و واجب است از بقیه ترکه در صورتی که حجی که وصیت شده حجة الاسلام باشد، و از بقیه ثلث، در صورتی که غیر حجة الاسلام باشد، اجیر گرفته شود. و چنانچه بقیه بین ورثه تقسیم شده باشد، از هر یک به نسبت برای اجرت اجیر پس گرفته می شود، و همچنین است اگر کسی که برای حج اجیر شده قبل از انجام آن بمیرد، و ترکه ای نداشته باشد و یا داشته ولی گرفتن از آن ممکن نباشد.

عنوان ۱۵۲) تلف شدن مال در دست وصی بدون علم به سهل انگاری او

مسئله ۹۸ - هر گاه قبل از اجیر گرفتن، مال در دست وصی تلف شود و دانسته نشود که تلف در اثر تفریط - سهل انگاری - بوده، جایز نیست غرامت آن از وصی گرفته شود.

عنوان ۱۵۳) وصیت به غیر حجة الاسلام با مالی که احتمالاً بیشتر از ثلث است

مسئله ۹۹ - هرگاه به مقداری از مال برای غیر حجة الاسلام وصیت نماید، و احتمال برود آن مقدار بیشتر از ثلث باشد، صرف تمام آن جایز نیست.

فصل سوم: نیابت در حج

نیابت در حج

عنوان ۱۵۴) شرائط نائب

مسأله ۱۰۰ - در نایب اموری شرط است:

اول: بلوغ، پس نیابت بچۀ نابالغ صحیح نیست، ولی نیابت بچۀ ممیز - که خوب و بد را تشخیص می دهد - در صورتی که از جهت درست انجام دادن اعمال حجّ مورد وثوق باشد، در حجّ واجب بنا بر احتیاط صحیح نیست، و در حجّ مستحب با اذن ولی صحیح است.

دوم: عقل، پس نیابت دیوانه از دیگری صحیح نیست، چه دیوانگی او همیشگی باشد و یا ادواری - یعنی گاه به گاه - در صورتی که انجام عمل در زمان دیوانگی باشد، ولی نایب گرفتن سفیه مانعی ندارد.

سوم: ایمان، یعنی نایب باید شیعه دوازده امامی باشد، بنابراین نیابت غیر مؤمن - اگرچه عمل را برطبق مذهب ما به جا آورده و قصد قربت هم از او حاصل شود - صحیح نیست.

چهارم: آن که بر نایب، در سال نیابت، حجّ واجب فعلی و منجز نباشد، بلکه نیابت شخص جاهل به وجوب حجّ بر ذمه اش به جهل قصوری که در جهلش معذور می باشد محلّ اشکال است، و این شرط - شرط چهارم - شرط صحت اجاره است، نه شرط صحت حجّ نایب، پس اگر چنین کسی که حجّ بر او واجب منجز شده، به نیابت از دیگری حجّ نماید، وجوب حجّ از منوب عنه ساقط می شود، و نایب مستحق اجرة المثل - اجرت متعارف عمل - است نه اجرتی که قرار داده شده است،

ولی در صورتی که اجرة المثل بیشتر از اجرت قرار داده شده باشد، احتیاط واجب آن است که در مقدار زاید صلح کنند.

عنوان ۱۵۵) وثوق یا شک در صحت اعمال نائب

مسأله ۱۰۱ - در صورتی وجوب حجّ از منوب عنه ساقط می شود که نایب اعمال را به طور صحیح انجام دهد، پس لازم است نایب اعمال و احکام حجّ را بداند، اگرچه به راهنمایی دیگری در هنگام انجام هر عملی باشد، و باید احراز شود که نایب - از جهت اطمینان و وثوقی که به او هست - اعمال را به طور صحیح انجام می دهد، ولی اگر درصحت عمل به جا آورده شده شک شود بنا بر صحت آن بگذارد.

عنوان ۱۵۶) نیابت بنده از حرّ (شخص آزاد)

مسأله ۱۰۲ - نیابت بنده از حرّ - شخص آزاد - با اجازه مولایش مانعی ندارد.

عنوان ۱۵۷) نیابت از بچه ممیّز و مجنون

مسأله ۱۰۳ - نیابت از بچه ممیّز مانعی ندارد، ولی نیابت از مجنون محلّ اشکال است مگر به قصد رجاء باشد، ولی اگر حجّ در حال عاقل بودنش بر او مستقر شده باشد و بعد در حال دیوانگی فوت کرده باشد، واجب است از طرف او کسی را برای حجّ اجیر نمایند.

عنوان ۱۵۸) نیابت مرد از زن یا نیابت زن از مرد

مسأله ۱۰۴ - همجنس بودن نایب و منوب عنه - کسی که از او نیابت شده - شرط نیست، بنابراین نیابت مرد از زن، و نیابت زن از مرد صحیح است، ولی احوط و اولی این است که همجنس باشند.

عنوان ۱۵۹) نیابت ضروره

مسأله ۱۰۵ - نایب گرفتن شخص ضروره - یعنی کسی که اصلاً به حجّ نرفته -

از طرف ضروره و غیر ضروره مانعی ندارد - چه نایب یا منوب عنه مرد باشد یا زن - ولی در صورتی که منوب عنه مرد و زنده باشد و متمکن نباشد حجة الاسلام واجب خود را به جا آورد، احتیاط مستحب این است که نایب مرد ضروره باشد.

عنوان ۱۶۰) نایب گرفتن از طرف منوب عنه کافر یا ناصبی

مسأله ۱۰۶ - منوب عنه باید مسلمان باشد، بنابراین نیابت از کافر صحیح نیست، پس اگر کافر مستطعی بمیرد و وارث او مسلمان باشد نایب گرفتن از او صحیح نیست، و همچنین نایب گرفتن از طرف ناصبی - یعنی کسی که اظهار دشمنی با ائمه طاهرين علیهم السلام و صدیقه طاهره علیها السلام می نماید - صحیح نیست، ولی فرزند مؤمن او می تواند از طرف او نایب شود، و همچنین کسی که ناصبی از اهل او شمرده می شود می تواند حجّ به جا آورد و ثوابش را به او هدیه کند، که موجب تخفیف عذاب از او می شود.

عنوان ۱۶۱) نیابت از شخص زنده در حجّ مستحبی و واجب

مسأله ۱۰۷ - نیابت از شخص زنده در حجّ مستحبی مانعی ندارد - چه نیابت تبرّعی و مجّانی باشد و یا به اجاره - و همچنین در حجّ واجب، ولی به شرط این که خود منوب عنه - به تفصیلی که در مسأله (۶۰) گذشت - نتواند اعمال را به جا آورد، و نیابت از شخص زنده در غیر این دو مورد صحیح نیست.

عنوان ۱۶۲) قصدی بودن نیابت و لزوم تعیین منوب عنه

مسأله ۱۰۸ - نیابت امری قصدی است که تحقق پیدا نمی کند مگر این که عمل از طرف دیگری به جا آورده شود، و در صحّت نیابت تعیین منوب عنه به نحوی معتبر است، ولی ذکر نام او شرط صحّت نیست، اگرچه ذکر آن به هنگام انجام اعمال و در تمام مواقف مستحب است.

عنوان ۱۶۳) نیابت به صورت تبرّعی و اجاره و جعّاله و شرط ضمن عقد

مسأله ۱۰۹ - همچنان که نیابت به صورت تبرّعی - بدون عوض - و به صورت

اجاره صحیح است، به صورت جعاله و شرط در ضمن عقد و مانند این ها صحیح است.

عنوان ۱۶۴) نیابت معذور و عذر طاری

مسأله ۱۱۰ - نیابت استیجاری شخصی که در به جا نیاوردن بعضی اعمال یا در به جا نیاوردن بعضی اعمال به طور کامل معذور است، جایز نیست، بلکه اگر چنین شخصی به صورت تبرّع - بدون عوض - به نیابت دیگری حجّ نماید، اکتفا به عمل او مشکل است.

ولی اگر از شهر منوب عنه یا میقات، در وسعت وقت کسی را که متمکن از انجام تمام اعمال و به طور کامل می باشد، نایب بگیرند، و بعد عجز از بعضی اعمال یا انجام آن به طور کامل - به جهت تنگی وقت یا غیر آن - پیش آید، نیابت او صحیح است، و حجّ از ذمه منوب عنه ساقط می شود، به شرط آن که عجز او از عملی نباشد که مبطل حجّ عاجز نیز باشد، مثل عجز از وقوف در عرفات و مشعر، بنابراین - مثلاً - نایب گرفتن عاجز از وقوف واجب در مشعر بین طلوع فجر تا طلوع آفتاب از روز قربانی جایز نیست، ولی اگر بعد از نیابت عجز از آن وقوف پیدا شود، مانعی ندارد.

و نیابت شخصی که به واسطه عذر یا بدون عذر مرتکب محرمات احرام - مانند زیر سایه رفتن - می شود، مانعی ندارد.

و همچنین نیابت زن و مانند او از کسانی که کوچ کردن از مشعر پیش از طلوع فجر و رمی در شب برای آنها جایز است، مانعی ندارد، چه از طرف مرد نایب باشند یا از طرف زن.

عنوان ۱۶۵) مرگ نایب پیش از احرام و بعد از آن

مسأله ۱۱۱ - اگر نایب پیش از احرام بستن بمیرد، ذمه منوب عنه بریء نمی شود، پس واجب است دو مرتبه نایب گرفتن از او در آنچه که نایب گرفتن در آن واجب است، و اگر پس از احرام بمیرد، چنانچه نایب اجیر باشد و جوب حجّ از او ساقط

می‌شود اگرچه مردنش قبل از دخول حرم باشد، و چنانچه نیابت او تبرّعی و بدون اجرت باشد، بنابر احتیاط واجب، وجوب از منوب عنه ساقط نمی‌شود، و در آنچه گذشت فرقی بین حجّة الاسلام و غیر آن نیست.

عنوان ۱۶۶) مرگ نائب و استحقاق اجرت

مسأله ۱۱۲ - هرگاه اجیر بعد از احرام بمیرد، چنانچه بر فارغ نمودن ذمه منوب عنه از حجّ اجیر شده باشد، مستحق تمام اجرت می‌شود، و چنانچه بر انجام اعمال اجیر شده باشد، به نسبت آنچه انجام داده است، از اجرت استحقاق دارد در صورتی که اجرت بر اعمال، به نحو توزیع ملاحظه شده باشد، و اگر پیش از احرام و پس از انجام بعضی از مقدمات حجّ بمیرد، و انجام مقدمات نیز داخل در مورد اجاره باشد، و اجرت به نحو توزیع بر مقدمات و اعمال ملاحظه شده باشد، به نسبت آنچه انجام داده استحقاق دارد، و اگر به نحو توزیع ملاحظه نشده باشد، بلکه اجرت برانجام مجموع اعمال باشد مستحق چیزی از اجرت نیست.

عنوان ۱۶۷) نیابت اجیر با تعیین راه مشخص و حکم صورتی که از راه دیگر برود

مسأله ۱۱۳ - هرگاه شخصی را برای حجّ از بلد منوب عنه اجاره کنند و راه را معین نکنند، اجیر مخیر است هر راهی را که بخواهد انتخاب کند، و اگر معین کنند باید از همان راه برود، و چنانچه از راه دیگری برود و حجّ را به جا آورد، اگر رفتن از راه معین شده به عنوان شرط اجاره باشد نه یکی از اجزاء عمل مورد اجاره، اجیر مستحق تمام اجرت است، و مستأجر - یعنی کسی که او را اجاره کرده - حق فسخ اجاره را دارد، و چنانچه فسخ نماید، بنابر مشهور فقها (اعلی الله مقامهم) اجیر مستحق اجرة المثل - اجرت متعارف - عمل می‌شود، ولی احتیاط واجب این است که در زیادی اجرة المثل بر اجرت تعیین شده با یکدیگر مصالحه کنند.

و اگر رفتن از آن راه به عنوان یکی از اجزاء عمل مورد اجاره باشد، باز هم مستأجر حق فسخ دارد، و چنانچه فسخ نماید اجیر مستحق اجرت تعیین شده نخواهد بود، و نیز هیچ اجرتی را بابت راهی که طی کرده مستحق نمی‌شود، ولی

نسبت به بقیه اعمالی که به جا آورده است - همان طور که گذشت - بنا بر احتیاط واجب با یکدیگر مصالحه کنند، و چنانچه فسخ ننمایند، به مقدار آنچه انجام داده است از اجرت تعیین شده استحقاق دارد، و به مقداری که مخالفت کرده، از اجرت مذکور ساقط می‌باشد.

عنوان (۱۶۸) نیابت یک شخص از دو مستأجر

مسأله ۱۱۴ - هرگاه شخصی خود را اجیر نماید که حج کسی را خودش در سال معینی به جا آورد، اجاره دادن خودش را در همان سال برای حج شخص دیگری صحیح نیست، ولی چنانچه از طرف دو نفر برای انجام حج در دو سال اجیر شود، و یا یکی از دو اجاره یا هر دو مقید به مباشرت اجیر نباشد، هر دو اجاره صحیح است.

عنوان (۱۶۹) نیابت برای سال معین و انجام آن در سال دیگر

مسأله ۱۱۵ - هرگاه شخصی خود را برای حج در سال معینی اجیر نماید، جایز نیست آن را قبل یا بعد از آن سال به جا آورد، ولی اگر قبل یا بعد از سال معین انجام داد، چنانچه آنچه در ذمه منوب عنه بوده - به نذر و مانند آن - مقید به همان سال نباشد، حج از ذمه منوب عنه ساقط شده است، و اجیر مستحق اجرتی نخواهد بود در صورتی که مورد اجاره یک چیز و آن حج در سال معین بوده باشد، و در صورتی که مورد اجاره حج باشد، ولی آوردن آن در سال معین به نحو شرط باشد، حکم استحقاق اجرت بر طبق مسأله (۱۱۳) می‌باشد.

عنوان (۱۷۰) نیابت کسی که محصور یا مصدود شده

مسأله ۱۱۶ - هرگاه اجیر مصدود یا محصور شود که متمکن از انجام اعمال نباشد، حکمش حکم کسی است که حج خودش را انجام می‌دهد و مصدود یا محصور شده است، و حکم آن خواهد آمد، ان شاء الله تعالی.

و در این صورت، چنانچه مورد عقد اجاره حج مقید به همان سال باشد اجاره خود به خود به هم می‌خورد، و چنانچه مورد اجاره حج باشد و مستأجر شرط کرده

باشد که در آن سال به جا آورد، اجاره به هم نمی خورد، و در نتیجه حج بر ذمه اجیر باقی است، ولی مستأجر حق فسخ اجاره را دارد.

عنوان (۱۷۱) کفاره در حج نیابتی

مسأله ۱۱۷ - هرگاه نایب کاری کند که موجب کفاره است باید کفاره را از مال خود بدهد، چه نیابت به صورت اجاره باشد و چه تبرّعی.

عنوان (۱۷۲) نیابت به اجرتی که کمتر از مخارج حج است

مسأله ۱۱۸ - هرگاه شخصی دیگری را به اجرت معینی برای انجام حج اجیر کند و آن اجرت کفاف مخارج حج اجیر را ننماید، بر مستأجر لازم نیست کسری مخارج او را بپردازد، همچنان که در صورت زیاد آمدن اجرت نمی تواند زیادی را پس بگیرد.

عنوان (۱۷۳) نائبی که حج خود را به جماع قبل از مشعر فاسد نماید

مسأله ۱۱۹ - هرگاه شخصی را برای حج واجب یا مستحب اجیر کنند، و اجیر حج خود را به جماع قبل از مشعر فاسد نماید - یعنی این که پس از بستن احرام حج و قبل از وقوف در مشعر با همسر خود جماع کند - واجب است حج را تمام کند، و با اتمام آن، وجوب حج از منوب عنه ساقط می شود، ولی باید اجیر در سال بعد دوباره حج به جا آورد و یک شتر نیز کفاره بدهد، و اگر نتواند، یک گوسفند بدهد، و مستحق تمام اجرت است، اگرچه در سال بعد - با عذر یا بدون عذر - حج ننماید.

و تمام احکام ذکر شده، در نیابت تبرّعی نیز جاری است، بجز این که نایب مستحق اجرتی نیست.

عنوان (۱۷۴) زمان پرداخت اجرت نائب

مسأله ۱۲۰ - اجیر هرچند با تحقق عقد اجاره مالک اجرت می شود، ولی

پرداخت آن واجب نیست مگر بعد از انجام عمل، البته در صورتی که شرط پرداخت پیش از عمل نشده باشد، و در حجّ ظاهر این است که اجیر می‌تواند اجرت را پیش از انجام حجّ مطالبه نماید، و این به جهت این است که در مورد حجّ قرینه بر چنین شرطی وجود دارد - اگرچه صریحاً شرط نشده باشد - زیرا که غالباً اجیر برای حجّ تا اجرت را نگیرد نمی‌تواند به حجّ برود و اعمال را انجام دهد.

عنوان (۱۷۵) نیابت و لزوم مباشرت اجیر

مسأله ۱۲۱ - هرگاه کسی اجیر شود که خودش حجّ را به جا آورد - چه تصریح شود به مباشرت اجیر و یا اطلاق عقد و عدم تصریح به خلاف آن مفید مباشرت باشد - نمی‌تواند شخص دیگری را بر انجام آن اجیر نماید، مگر با اجازه مستأجر.

عنوان (۱۷۶) نائبی که وقت بر او تنگ شده و حش بدل به افراد شود

مسأله ۱۲۲ - هرگاه شخصی را در وسعت وقت برای انجام حجّ تمتّع اجیر نماید، و اتفاقاً وقت برای انجام آن تنگ شود، و اجیر از عمره تمتّع به حجّ افراد عدول نماید و بعد از آن عمره مفرده را انجام دهد، ذمه منوب عنه از حجّ بری می‌شود، ولی چنانچه اجیر برای انجام اعمال حجّ تمتّع اجیر شده باشد مستحق اجرت نیست، و چنانچه اجاره بر فارغ کردن ذمه منوب عنه باشد، مستحق اجرت است.

عنوان (۱۷۷) نیابت از چند نفر در حج مستحبی و واجب

مسأله ۱۲۳ - نیابت یک نفر از چند نفر در حجّ مستحبی مانعی ندارد، ولی در حجّ واجب نیابت یک نفر از دو نفر و بیشتر صحیح نیست، مگر این که یک حجّ به طور مشترک بر دو نفر یا بیشتر واجب شده باشد، مانند این که دو نفر یا بیشتر نذر کنند که به طور مشترک شخصی را برای حجّ اجیر کنند، که در این صورت می‌توانند یک نفر را اجیر نمایند که به جای آنها حجّ نماید.

عنوان ۱۷۸) نیابت چند نفر از یک نفر در حج مستحبی و یک یا چند حج واجب
مسأله ۱۲۴ - نیابت چند نفر در یک سال از یک نفر - چه مرده باشد یا زنده، و
چه نیابت با اجرت باشد یا بدون اجرت - برای حجّ مستحبی مانعی ندارد، و
همچنین است در حجّ واجب اگر متعدد باشد، مانند این که شخصی - زنده و یا
مرده - دو حجّ یا بیشتر به واسطه نذر - مثلاً - بر او واجب شده باشد، و یا یکی
حجّه الاسلام و دیگری حجّ واجب به نذر باشد، که در این صورت می توان یک نفر
را برای یک حجّ و دیگری را برای حجّ دیگر اجیر نمود.
و همچنین جایز است دو نفر را از طرف یک نفر اجیر نمود، که یکی حجّ واجب
را از طرف او به جا آورد و دیگری حجّ مستحبی را، بلکه جایز است دو نفر را از طرف
یک نفر برای انجام یک حجّ واجب - مانند حجّه الاسلام - از باب احتیاط به جهت
احتمال ناقص بودن حجّ یکی از آن دو، اجیر نمود.

عنوان ۱۷۹) نیابت در طواف مستحبی

مسأله ۱۲۵ - طواف از جمله مستحبات است، بنابراین نیابت در آن از طرف
شخص مرده، یا زنده ای که در مکه نباشد، یا در مکه باشد و خودش متمکن از طواف
نباشد، مانعی ندارد.

عنوان ۱۸۰) نائب و انجام عمره مفرده برای خود بعد اعمال حج نیابی

مسأله ۱۲۶ - نایب می تواند پس از فراغت از اعمال حجّ نیابی، عمره مفرده
برای خود یا دیگری به جا آورد، و همچنین می تواند برای خود یا دیگری طواف
نماید.

استفتائات نیابت

عنوان ۱۸۱) مستطیعی که از طرف دیگری نایب شده

[مناسک محشی ۱۲۴] کسی مستطیع بوده و در میقات به نیابت دیگری مُحرم شده و به مکه آمده و عمره تمتع را از طرف منوب عنه انجام داده است، وظیفه او چیست؟

جواب) وظیفه اش این است که اگر متمکن است به میقات برگردد و برای خودش به عمره تمتع محرم شود، و اگر متمکن از رفتن به میقات نیست به ترتیب مذکور در تجاوز از میقات برای خودش محرم شود، و اگر به این وظیفه عمل نکند و برای منوب عنه انجام دهد، برای منوب عنه واقع می شود، و در این صورت مستحقّ أُجرة المسمّی نبوده، بلکه مستحقّ أُجرة المثل است، و بنا بر احتیاط واجب نسبت به مقدار زائد بر اجرة المسمّی با مستأجر مصالحه کند.

عنوان ۱۸۲) نایب معذوری که نایب بگیرد

[مناسک محشی ۱۲۵] اگر کسی که نیابت از دیگری گرفته و به حج آمده، از بعض اعمال معذور است، آیا می تواند در این اعمال نایب بگیرد و آیا می تواند پول نیابت را به دیگری بدهد که اصل حج را به جا آورد؟

جواب) در صورتی که عذر طاری باشد و مبطل حج نباشد و قابل استتبابه باشد،

می تواند نایب بگیرد، و نسبت به اصل حج در صورتی که از طرف مستأجر مجاز باشد، می تواند دیگری را اجیر کند.

عنوان ۱۸۳) نیابت معذور

[مناسک محشی ۱۲۶] از هر کاروان نوعاً چند نفر از خدمه به نیابت آمده اند و به ناچار باید نیمه شب از مشعر برای انجام کارهای لازم در منی یا همراه ضعفا، به منی بروند، سؤال این است که آیا اجیر شدن و نیابت آنان صحیح است یا خیر؟

جواب) با توجه به این که از معذورین هستند و نمی توانند وقوف اختیاری در مشعر را درک کنند، نیابت آنان صحیح نیست، و اگر قبل از استخدام اجیر شده اند باید حج را به جا آورند و وقوف اختیاری را درک نمایند.

عنوان ۱۸۴) کفایت حج نیابتی از میقات

[مناسک محشی ۱۲۷] آیا شخص زنده در موردی که می تواند نایب بگیرد، باید از بلد نایب بگیرد یا از میقات، و اگر دیگری برای او نایب بگیرد کفایت می کند یا خیر؟

جواب) نایب گرفتن از میقات کفایت می کند و خودش باید نایب بگیرد و نایب گرفتن دیگری برای او کافی نیست، مگر از طرف او وکالت داشته باشد.

عنوان ۱۸۵) عمره یا طواف مستحبی از چند نفر

[مناسک محشی ۱۲۸] آیا عمره مفرده یا طواف استحبابی را می توانیم به نیابت چند نفر انجام دهیم و در اعمال آن، از جمله طواف نساء، نیت همه باید بشود یا نیت بعضی کافی است؟

جواب) می توانید به نیابت چند نفر انجام دهید و باید نیت همه بشود.

عنوان ۱۸۶) حکم مصدود

[مناسک محشی ۱۲۹] کسی را روز عید، قبل از حلق دستگیر کرده اند و او را به ایران فرستاده اند، آیا رفقای او می‌توانند از او نیابت کنند و بقیه اعمال را انجام دهند یا خیر و چگونه از احرام خارج می‌شود؟

جواب) اگر نمی‌تواند به منی برگردد، در محل خود حلق یا تقصیر نماید، و اگر تمکن دارد و بر او حرج نیست، موی خود را به منی بفرستد و برای بقیه اعمالش بدون این که خودش نایب بگیرد، نیابت صحیح نیست، و خودش باید برای اعمالش نایب بگیرد.

عنوان ۱۸۷) نیت ارتکازی در حج نیابی

[مناسک محشی ۱۳۰] افرادی که هر سال به حج می‌روند، مانند خدمه کاروان‌ها، در محل خود از کسی نیابت قبول می‌کنند، ولی در میقات بر اثر اشتغال زیاد از نیابت غافل و مُحرم می‌شوند، بعد که متوجه شدند دوباره نیت نیابت می‌کنند، آیا حج نیابتی آنان درست است یا حج برای خودشان حساب می‌شود؟

جواب) اگر ارتکازاً برای منوب عنه قصد داشته، عملش صحیح و برای منوب عنه واقع می‌شود، و اگر به طور کلی غافل بوده است که اگر از او سؤال شود بگوید برای خودم بجا می‌آورم، اگر مستطیع باشد برای خودش واقع می‌شود، و اگر مستطیع نباشد به میقات برگردد و برای منوب عنه محرم شود.

عنوان ۱۸۸) عدول از حجة الاسلام به حج تبرعی بعد از احرام

[مناسک محشی ۱۳۱] شخصی در میقات برای خودش مُحرم می‌شود و تلبیه می‌گوید، بعد به فکر می‌افتد که چون خودش حج واجب را در سال‌های گذشته به جا آورده، برای پدر یا مادر یا یکی از خویشاوندان

دیگرش حج تبرّعی به جا آورد، آیا می‌شود با نیت عدول کند و یا دوباره به نیت شخص مورد نظر مُحرم شود یا خیر؟

جواب) اگر حجة الاسلام را بجا آورده بوده، و حالا هم نیت حجة الاسلام کرده احرامش باطل است و باید به میقات برگردد و مُحرم شود برای کسی که می‌خواهد، و اگر قصد حجة الاسلام احتیاطی یا مستحبی کرده است، نمی‌تواند نیت خود را برگرداند.

عنوان ۱۸۹) شک در نیت نیابت

[مناسک محشّی ۱۳۲] نایبی در احرام عمره تمتع، بعد از این که وارد مکه شد شک می‌کند که نیت نیابت کرده یا نه، آیا باید به میقات برگردد و مجدداً به نیابت مُحرم شود، یا اصلاً حج برای خودش حساب می‌شود و دیگر نمی‌تواند نایب باشد؟

جواب) باید به میقات برگردد و نیت احرام نیابت نماید.

عنوان ۱۹۰) عروض جنون در اثناء اعمال

[مناسک محشّی ۱۳۳] زنی در عرفات، در روز نهم دیوانه شد، او را به بیمارستان بردند و تا آخرین وقتی که می‌توانستند همراهان او در مکه بمانند باقی ماندند، خوب نشد، آیا شوهرش که با او است می‌تواند برای او نایب بگیرد و یا خودش باقی اعمال را انجام دهد یا نه؟

جواب) مجنون تکلیف ندارد و نمی‌تواند برای او نایب بگیرند، و اگر عاقل شد حکم اشخاص مُحرم دیگر را دارد، چون این زن وقوف مشعر را درک نکرده، لذا بعد از عاقل شدن، حکم محرمی را دارد که وقوف مشعر را درک نکرده و داخل در قسم هفتم از اقسام ادراک وقوفین می‌باشد که در مناسک صفحه ۱۵۰ حکم آن ذکر گردیده است، «و الأقوی فی هذه الصورة أيضاً بطلان الحج فينقلب حجّه إلى العمرة المفردة» در نتیجه این زن بر احرام باقی است و بعد از اتیان اعمال عمره مفرده، از احرام خارج

می‌شود و اگر به وطن خود برگشته باشد، باید برای انجام اعمال عمره نایب بگیرد.

عنوان ۱۹۱) قبول نیابت بعد از عمره تمتع مستحبی

[مناسک محشی ۱۳۴] هرگاه کسی مریض شود، به طوری که بعد از احرام عمره قادر به انجام اعمال نباشد، آیا کسی که برای عمره تمتع مستحبی مُحرم شده و عمره را انجام داده است می‌تواند در حج نایب او شود یا خیر؟

جواب) کسی که برای عمره تمتع مُحرم شده و لو مستحبی، نمی‌تواند در اصل عمره یا حج برای دیگری نایب شود و باید عملش را اتمام کند، ولی اگر مریض فقط قادر به انجام طواف و سعی نباشد و بتواند وقوفین را درک کند و بقیه اعمال را نایب بگیرد، جایز است دیگران را در طواف و سعی و اعمال دیگر نایب قرار دهد، هرچند خودشان هم، حج یا عمره بجا می‌آورند.

عنوان ۱۹۲) وقوف اضطراری مشعر برای غیر معذور

[مناسک محشی ۱۳۵] بنده چون مسؤول گروه حج بودم، به استناد وظیفه‌ام، که مراقبت از بیماران و عاجزهای گروه بود، وقوف اضطراری انجام دادم، لطفاً وظیفه شرعی اینجانب را بیان فرمایید.

جواب) بنا بر احتیاط واجب باید به مشعر برگردد و وقوف اختیاری مشعر را اگر چه به مقدار رکن درک کند، و اگر زمان ادراک گذشته است، در صورتی که جاهل قاصر بوده و یا عذر داشته حج او صحیح است، و جاهل باید یک گوسفند کفاره بدهد.

عنوان ۱۹۳) نیابت از میت

[مناسک محشی ۱۳۶] اگر کسی دفعه اول به صورت خدمه، حج به جا آورده و در دفعه دوم دوباره به مأموریت خدمه عازم مکه معظمه است، آیا می‌تواند به عنوان پدر یا مادر که فوت شده اند نیابت نماید، و در چنین صورتی آیا حج از عهده پدر و مادرش برداشته می‌شود؟

جواب) در مورد خدمه که هزینه آنان پرداخت می‌شود، حج آنان حجة الاسلام حساب می‌شود، و حج نیابی ایشان صحیح و ذمه منوب عنه فارغ می‌شود.

عنوان ۱۹۴) نیابت زنان و سائر ذوی الاعذار

[مناسک محشی ۱۳۸] کسانی که مجاز هستند در شب عید قربان، بعد از درک اضطراری مشعر، به منی بروند، آیا همه آنان از ذوی الاعذار می‌باشند که نیابت و لو تبرعاً مورد اشکال است یا نسبت به بعضی استثناء شده است؟

جواب) در فرض سؤال، زنها می‌توانند نیابت شوند و این حکم مخصوص زنهاست و نیابت در سایر ذوی الاعذار مثل مریض و ضعفاء صحیح نیست.

عنوان ۱۹۵) نیابت کسی که هنگام عقد اجاره عذری نداشته

[مناسک محشی ۱۳۹] شخصی در حج از میتی نیابت کرد و در وقت عقد اجاره برای انجام مناسک، هیچ عذری نداشت، ولی چند سال بعد از انجام حج متوجه شد که در وقوف مشعرالحرام، با زنها و مریض‌ها به عنوان راهنما، وقوف اضطراری کرده و به منی رفته است و غافل بوده که نیابت باید وقوف اختیاری بکند، آیا وظیفه اش چیست؟

جواب) عمل مزبور مجزی از حج نیابی استیجاری نیست، و از جهت اجرت باید به اجیرکننده مراجعه نماید و یا در صورتی که اجاره، موقت به زمان مخصوصی که منقضی شده نباشد، دوباره حج نیابی صحیح به جا آورد.

عنوان ۱۹۶) حج واجب از دو نفر در یک سال

[مناسک محشی ۱۴۰] آیا می‌توانم برای مادرم و برای خودم فریضه حج را انجام دهم؟

جواب) در یک سال بیش از یک حج واقع نمی‌شود.

عنوان ۱۹۷) احرام حج نیایی برای کسی که خودش مستطیع بوده

[مناسک محشّی ۱۴۱] شخصی به عنوان نیابت در مسجد شجره مُحرم شد و به مکه آمد، در مکه فهمید که خودش مستطیع بوده است، آیا باید اعمال عمره را به قصد خود به جا آورد یا به قصد نیابت، و اگر باید حج را به قصد خود به جا آورد، نسبت به حج نیایی چه وظیفه‌ای دارد و آیا می‌تواند برای آن نایب بگیرد یا نه؟

جواب) وظیفه او این است که برگردد و برای عمره تمتع برای خودش مُحرم شود و اگر متمکّن از رفتن به میقات نیست به ترتیب مذکور در تجاوز از میقات عمل نماید و وظیفه خودش را انجام دهد و راجع به حج نیایی نمی‌تواند نایب بگیرد، مگر اجازه داشته باشد یا استیجار او برای مطلق تحصیل حج باشد، و در هر صورت اگر بر نگردد، و برای منوب عنه انجام دهد حج از منوب عنه ساقط می‌شود، ولی مستحق أُجرة المسمّی نیست بلکه مستحقّ أُجرة المثل است، و در مقدار زائد بر أُجرة المسمّی احتیاط واجب این است که با مستأجر مصلحه نماید.

عنوان ۱۹۸) واگذاری نیابت به دیگری

[مناسک محشّی ۱۴۲] کسی که نایب بوده و عمره تمتع را انجام داده و بعد ناچار شده است که به ایران بازگردد، آیا می‌تواند بقیه اعمال را به دیگری واگذار نماید که حج تمتع را انجام دهد؟

جواب) نمی‌تواند.

عنوان ۱۹۹) شرط ایمان در نایب و اعمالش به جز ذبح

[مناسک محشّی ۱۴۳] آیا شرط ایمان نایب، که در اصل نیابت حج و همچنین در ذبح شرط است، در سایر اعمالی که نیابت در آن جایز است، مثل رمی و طواف هم شرط است یا خیر؟

جواب) در نیابت و اعمال نائب ایمان شرط است، بجز در ذبح که ایمان شرط نیست.

عنوان ۲۰۰) استیجار حج بدون اجازه از منوب عنه

[مناسک محشی ۱۴۴] شخصی تمام اختیارات اموال پدرش را دارد و پدر نمی‌تواند بالمباشره حج را به جا آورد، پسر بدون تذکر دادن به پدر شخصی را اجیر برای حج پدر نموده و خودش هم برای حج خود مشرف شده، در این فرض آیا حج اجیر برای حج پدر، مجزی است یا خیر؟ و هرگاه در مدینه تصمیم بگیرد که آنچه را از مال پدر به اجیر داده است با پدر حساب نکند و از مال خودش باشد، رفع اشکال می‌شود یا نه؟

جواب) در فرض مزبور استتابه در مورد پدر صدق نمی‌کند، و حجّة الاسلام از طرف پدر واقع نمی‌شود و فرقی بین دو صورت فوق نیست.

عنوان ۲۰۱) حج نیابی یا تبرعی از مجنون

[مناسک محشی ۱۴۵] شخصی پس از آنکه به مدینه مشرف شد جنون پیدا کرد، با توجه به این که سابقاً حج بر او مستقر شده است، آیا می‌شود برای او نایب گرفت یا خیر، و اگر نشود، تبرع حج از او چه صورت دارد؟

جواب) نیابت و تبرع در فرض سؤال صحیح نیست، ولی بعد از فوت باید برای او نایب بگیرند.

عنوان ۲۰۲) اجیر شدن و مستطیع بودن

[مناسک محشی ۱۴۶] فردی پس از استطاعت مالی برای حج اسم نویسی کرد و برای دو سال بعد اسمش درآمد، ولی چند ماه قبل از حرکت، فوت کرد در حالی که پسرش را نایب قرار داده بود که برای او حج بجا آورد، در حالی که پسر خود استطاعت مالی داشته ولی در اسم نویسی مسامحه کرده و ننوشته است، در صورتی که اگر اسم می‌نوشت، شاید در همان سال اول، قرعه به نامش در می‌آمد و شاید هم سال های بعد،

اکنون پسر به مدینه آمده به عنوان نیابت حج بلدی از جانب پدر و هنوز محرم نشده، چه وظیفه‌ای دارد؟

جواب) در صورتی که حج بر او مستقر نشده باشد و اجیر بوده یا وصیت پدر را رد نکرده و وصیت مقید به آن سال بوده، نیابت کند، و گرنه برای خودش حج کند، ولی اگر در آن سال، مثلاً به واسطه تقصیر در اسم نوشتن، حج بر او مستقر شده باشد، باید برای خودش حج کند، و برای پدر در صورتی که نیابت از پدر مقید به همان سال باشد باید نائب بگیرد، و در صورتی که نیابت از پدر مقید به همان سال نباشد خودش حج را از طرف پدرش انجام دهد، و در هر حال اگر برای پدرش حج انجام دهد، حج صحیح و ذمه میّت بری می‌شود.

عنوان ۲۰۳) انجام حج بلدی از بلد منوب عنه

[مناسک محشی ۱۴۷] شخصی اجیر حج بلدی از قم شده و خودش ساکن اراک است، بعد از اجیر شدن در نظر داشته که به قم برود و از آنجا حرکت کند، پس از چند روز در حالی که از موضوع غافل شده، برای انجام کار دیگری به قم و بعد از آنجا به تهران رفته است، آیا همان نیت قبلی برای حرکت از قم کافی است یا باید برگردد به قم، و بر فرض خروج از ایران چه حکمی دارد؟

جواب) اگر می‌تواند باید برگردد، و چنانچه برنگشت و لو در صورت تمکّن و حج را انجام داد، حج صحیح است و ذمه میّت بری می‌شود، ولی نسبت به استحقاق اجرت در صورتی که متعلق اجاره مقید به نحو وحدت مطلوب باشد، اجیر نه مستحقّ أجره المسمی است و نه أجره المثل، ولی ظاهر تعدد مطلوب و به نحو شرطیت است، در نتیجه اگر فسخ کند مستحقّ أجره المثل است، و در صورتی که اجرة المثل از أجره المسمی بیشتر باشد، بنا بر احتیاط واجب در مقدار زائد با مستأجر مصالحه کند، و اگر فسخ نکند أجره المسمی تقسیط می‌شود.

عنوان ۲۰۴) عمل نایب بر طبق وظیفه خود یا منوب عنه

[مناسک محشی ۱۴۸] آیا بر نایب واجب است اعمال حج را طبق فتوای مرجع تقلید منوب عنه انجام دهد یا مطابق وظیفه خودش عمل نماید؟

جواب) اگر تبرّعاً حج را انجام می‌دهد، باید به آنچه وظیفه متبرّع است عمل شود، و اگر اجیر است باید به نحو صحیح به نظر مستأجر انجام دهد، مگر این که اجیر علم به بطلان عمل داشته باشد و اجاره مقید به نظر مستأجر باشد که در این صورت اجاره باطل است، و اگر اجیر علم به بطلان ندارد، احتیاط کند به جمع بین دو نظر، و در وصیت به نظر موصی عمل کند همان گونه که در اجیر بیان شد.

عنوان ۲۰۵) سؤال اجیر و مستأجر از مرجع تقلید اجیر و منوب عنه

[مناسک محشی ۱۴۹] آیا در اجاره برای اعمال حج لازم است اجیر و مستأجر از یکدیگر سؤال کنند که مقلّد چه کسی هستند یا نه؟

جواب) اگر اجاره مقید نشده سؤال لازم نیست، هر چند احتیاط سؤال کردن است.

عنوان ۲۰۶) حج بلدی از بلد منوب عنه

[مناسک محشی ۱۵۰] نایب چند ماه قبل از حج به بلد منوب عنه می‌رود و به عنوان نیابت حج حرکت می‌کند و به وطن خودش یا محل دیگری می‌رود و در ماه ذی حجه، که عازم حج می‌شود، دیگر به بلد منوب عنه نمی‌رود، کافی است یا نه؟ و چه وقت باید برود؟

جواب) کافی است.

عنوان ۲۰۷) وصیت به حج با مستطیع بودن وصی

[مناسک محشی ۱۵۱] در موردی که مرحوم پدرم فرموده بود پسر بزرگ نیابتاً به مکه برود و من که پسر بزرگ هستم به وسیله ارث مستطیع

شده ام اما تاکنون نتوانسته ام سهم خود را به پول مبدل کنم، آیا می توانم با این حال به جای پدر حج به جا آورم یا نه؟

جواب) اگر وصیت مقید به سال استطاعت پسر بوده وصیت باطل است، و اگر حجة الاسلام است باید نائب بگیرد، و اگر حج واجب دیگر است، سال بعد پسر برود، و اگر وصیت مقید به سال استطاعت نباشد وصیت صحیح است.

عنوان ۲۰۸) طواف حج نیابتی در غیر موسم حج

[مناسک محشی ۱۵۲] آیا جایز است برای نایب در طواف عمره تمتع یا طواف حج که طواف را در غیر موسم حج به جا آورد یا نه؟

جواب) اگر منوب عنه ناسی طواف بوده است بر طبق مسأله ۳۱۹ مناسک عمل نماید، و در غیر این صورت زمان طواف عمره تمتع تا وقتی است که بتواند درک رکن از وقوف اختیاری عرفه را بکند، و زمان طواف حج تا آخر ذی الحجة است، و در غیر زمان مذکور نمی تواند بجا آورد.

عنوان ۲۰۹) حج تبرعی از طرف مستطیع حیّ (زنده)

[مناسک محشی ۱۵۳] شخصی قبلاً مستطیع بوده و به حج نرفته و الآن هیچگونه قدرت مالی جهت انجام حج را ندارد، آیا فرزندش می تواند تبرعاً از طرف او حج نیابتی انجام دهد؟

جواب) نیابت در حج از حیّ صحیح نیست مگر در صورتی که شخص از جهت پیری نتواند به حج برود یا مریض باشد و از جهت مرض نتواند برود و مأیوس از خوب شدن تا آخر عمر باشد.

عنوان ۲۱۰) نیابت حج از امام زمان علیه السلام

[مناسک محشی ۱۵۴] حج به نیابت حضرت ولی عصر - ارواحنا له الفدا - چون در موسم حج تشریف دارند جایز است یا نه؟

جواب) جائز است.

عنوان ۲۱۱) وصیت به حج در صورت مستطیع بودن وصی

[مناسک محشی ۱۵۵] زنی که واجب الحج است وصیت کرده که از اصل ترکه اش برای او حج بلدی توسط وصیش انجام شود، حال استطاعت جانی و مالی و غیره برای وصی او فراهم است، فقط از حیث عدم شرکت در نام نویسی برای حج، آنهم با عذری، استطاعت راهی ندارد، آیا می‌تواند حج نیابی را انجام دهد؟

جواب) رجوع شود به عنوان ۲۰۲ [مناسک محشی ۱۴۶].

عنوان ۲۱۲) نیت نایب در قربانی

[مناسک محشی ۱۵۶] کسی که حج نیابی انجام می‌دهد، اگر در قربانی شخص ثالثی را وکیل کرد، ذابح چگونه نیت کند، آیا باید نیت کند که به وکالت از میت قربانی می‌کنم یا باید وکالت از نایب میت کند؟ در هر صورت آیا باید نام میت را هم ببرد؟

جواب) بردن نام میت لازم نیست، بلکه چنانچه نیت کند آنچه بر عهده نایب است انجام دهد صحیح است.

عنوان ۲۱۳) شرط نمودن اجیر به اینکه در بعضی اعمال نایب دیگری بگیرد

[مناسک محشی ۱۵۷] کسی که برای حج اجیر می‌شود، اگر شرط کند که مثلاً برای طواف نساء یا یک عمل دیگری که نیابت بردار است نایب می‌گیرم، آیا این شرط نافذ است و می‌تواند عمل نماید یا نه؟

جواب) چنین نیابتی محل اشکال است.

عنوان ۲۱۴) نایب شدن با امکان تبدل حج تمتع به افراد

[مناسک محشی ۱۵۸] کسی احتمال قوی عقلایی می‌دهد که نتواند اعمال

را به نحو عادی انجام دهد، و ممکن است حج تمتع را بدل به افراد کند، آیا می‌تواند از حج واجب نیابت کند؟
جواب) نیابت او صحیح است، و عذر طاری اشکال ندارد.

عنوان ۲۱۵) نیابت غیر معذور و عذر طاری

[مناسک محشی ۱۵۹] نایبی که در وقت قبول نیابت برای حج معذور نبوده است، و بعد از عقد اجاره در موقع عمل یا قبل از محرم شدن، جزو معذورین شد و در هر عذری که پیش آمده طبق وظیفه معذورین رفتار نمود، آیا حج او از منوب عنه کافی است؟ و آیا نسبت به نحوه عذر فرقی هست یا نه؟

جواب) عذر طاری بعد از شروع در عمل اشکال ندارد، ولی اگر قبل از محرم شدن باشد بنا بر احتیاط واجب نیابت صحیح نیست.

عنوان ۲۱۶) عذر طاری و استحقاق اجرت

[مناسک محشی ۱۶۰] کسانی که در حال اجیر شدن، از معذورین نبوده اند و بعداً در اثنای عمل عذر عارض شده است، آیا نیابتشان صحیح است و مستحق تمام اجرت می‌باشند یا نه؟

جواب) عذر طاری اشکال ندارد، و در اجرت بر طبق آنچه در عنوان ۲۰۳ [مناسک محشی ۱۴۷] گذشت عمل شود.

عنوان ۲۱۷) نیابت معذور با جهل به مسأله

[مناسک محشی ۱۶۱] خدمه‌ای که از روی جهل به مسأله اجیر شده‌اند و وقوف اختیاری مشعر را درک نکرده اند، فعلاً تکلیفشان چیست و همچنین سایر معذورینی که حج ناقص از این قبیل انجام داده اند، تبرعاً یا با اجرت؟

جواب) در عذر طاری صحیح است، و در غیر آن کفایت نمی‌کند، و اگر مستأجر

۱۰۰ ..... مناسک و استفتائات حج

می دانسته باید اجرة المثل را بدهد، و بنابر احتیاط واجب در مقدار زاید بر اجرة المسمى مصالحه شود، و اگر نمی دانسته اجیر مستحقّ اجرت نیست.

عنوان ۲۱۸) نیابت معذور از نماز طواف یا رمی جمرات یا قربانی و یا طواف نساء.

[مناسک محشّی ۱۶۲] در مناسک آمده است که معذور نمی تواند نایب شود، معذور به چه کسی گفته می شود؟ لطفاً حدّ آن را معین کنید، مثلاً کسی که نمی تواند نماز طواف را صحیح بخواند، یا نمی تواند خودش رمی جمرات کند و یا نمی تواند قربانی نماید و یا نمی تواند یکی دیگر از واجبات حج را اعم از ارکان و غیر ارکان، انجام دهد معذور است یا خیر؟

جواب) نیابت معذور در اعمال حج باطل می باشد، و در اعمال خارج از حج مثل طواف نساء محل اشکال است، البته نسبت به ذبح، عذر از مباشرت اشکال ندارد و مراد از اینکه «نمی تواند قربانی نماید» کسی است که معذور از قربانی است حتی به تسبیب.

عنوان ۲۱۹) نیابت معذور از نماز

[مناسک محشّی ۱۶۳] کسی که نماز او صحیح نیست و برای حج به نیابت آمده است، آیا نیابت او صحیح است؟ و مفروض این است که به عنوان نیابت مُحرم شده است؟

جواب) نیابت او باطل است، و بطلان احرام محل اشکال است.

عنوان ۲۲۰) عدم استحقاق اجرت برای نایب معذور و بطلان نیابتش

[مناسک محشّی ۱۶۴] اگر مستنّیب یا منوب عنه در وقت نیابت بدانند که نایب جزو معذورین است و او را نایب کنند، اولاً آیا اجرت نیابت برای نایب حلال است یا نه؟ و ثانیاً آیا حج نیابتی او صحیح و از حجة الاسلام یا غیر حجة الاسلام منوب عنه کفایت می کند یا نه؟

جواب) با فرض این که معذور بوده و استیجار شده، از منوب عنه کفایت نمی‌کند، و اگر اجرت به عنوان اجاره داده شود، استحقاق ندارد و مستحقّ اجرة المثل عمل است بر طبق مسأله.

عنوان ۲۲۱) انکشاف بطلان نیابت بعد از عمره تمتع

[استفتاء] شخصی نائب بوده است از طرف غیر برای انجام حج، بعد از اتمام عمره تمتع برای منوب عنه، کشف شد که نیابت باطل بوده است اکنون وظیفه او چیست؟ با توجه به این که متمکن از انجام عمره مفرده نیست؟

جواب) احرامش بنا بر احتیاط واجب باطل است، ولی بنا بر احتیاط واجب طواف نساء انجام دهد، و همچنین بنا بر احتیاط واجب اعمال حج را به نیت مافی الذمه انجام دهد.

عنوان ۲۲۲) نیابت معذور در حج استحبابی

[استفتاء] آیا معذور می‌تواند برای حج مستحبی نیابت کند؟

جواب) بستگی به کیفیت عقد اجاره دارد.

عنوان ۲۲۳) نائب معذور که درک اضطراری مشعر نموده

[استفتاء] کسی که نائب از غیر است و وقوف اختیاری عرفه و اضطراری مشعر را درک نموده آیا مشکلی برای نیابت او هست یا خیر؟

جواب) اگر عذر طاری باشد مشکلی برای نیابت او نیست.

عنوان ۲۲۴) نیابت زن معذور

[استفتاء] زنی نائب شده و عمره تمتع را به جا آورده حال چون همه زنها را وقوف اضطراری می‌برند او نمی‌تواند وقوف اختیاری انجام دهد نیابت این زن صحیح است یا خیر؟

بر فرض عدم صحّت اجاره آیا احرام او صحیح است و این حج مبری
ذمه منوب عنه هست؟

جواب) صحیح است و استحقاق اجرت دارد، و مبری ذمه منوب عنه هست.

عنوان (۲۲۵) نیت نایب دوم که نایب اول او را به نیابت گرفته

[استفتاء] نایب از نایب، عمل را از طرف چه کسی انجام دهد؟ مثلاً
شخصی که از طرف کسی نایب شده است و بعد برای او عذری پیدا
شده است که باید نایب بگیرد، نایب دوم، چگونه نیت کند؟ نیت از
طرف منوب عنه یا از طرف نایب؟

جواب) از طرف منوب عنه نیت کند.

عنوان (۲۲۶) نیابت از زائری که لگن او شکسته

[استفتاء] خانمی در مدینه زمین خورده و لگن او شکسته و او را محرم
نموده و به مکه آوردند ولی نمی‌تواند به مسجد الحرام برود بلکه باید
روی تخت بستری باشد و بعداً هم او را به مسجد الحرام نمی‌آورند
بلکه او را عمل جراحی نموده و به ایران می‌فرستند حکم او چیست؟

جواب) برای طواف و نمازش نایب بگیرند و باید فوراً (با تلفن یا امثال آن) به او
خبر دهند تا خودش هم بنا بر احتیاط واجب در بیمارستان نماز طواف را بخواند و
بعد نایب سعی او را انجام دهد و سپس خود آن خانم در بیمارستان تقصیر کند و بعد
نائبش برای او طواف نساء و نمازش را بخواند و همچنین فوراً (با تلفن یا امثال آن) به
او خبر دهند تا او هم بنا بر احتیاط واجب در بیمارستان نماز طواف نساء را بخواند.

عنوان (۲۲۷) رعایت اجیر نسبت به وظیفه منوب عنه

[استفتاء] منوب عنه ضرورت است و حلق را لازم می‌داند، و نایب ضرورت
نیست، آیا حلق لازم است یا نه؟

جواب) در مفروض سؤال اجیر باید حلق نماید.

فصل چہارم: اقسام عمرہ و حج

۱. حجّ مستحبّی
  ۲. اقسام عمرہ
  ۳. اقسام حجّ
- الف) تمتع
ب) قران
ج) افراد

حجّ مستحبّی

عنوان ۲۲۸) استحباب حج در هر سال برای کسی که متمکن باشد

مسأله ۱۲۷ - مستحب است کسی که می‌تواند حجّ نماید آن را به جا آورد، اگرچه مستطیع نباشد یا قبلاً حجة الاسلام را به جا آورده باشد، و به جا آوردن آن در هر سال برای کسی که متمکن باشد مستحب است.

عنوان ۲۲۹) نیت حجّ مستحبی در سال‌های بعد، پس از بجا آوردن حجّ

مسأله ۱۲۸ - کسی که حجّ را به جا آورده مستحب است نیت کند که آن را در سالهای بعد به جا آورد، و نیت به جا نیاوردن دوباره آن مکروه است، و از حضرت صادق علیه السلام روایت شده که فرموده است: هر کسی که از مکه خارج شود در حالیکه اراده نداشته باشد که دوباره به آن جا برگردد هر آینه مرگ او و عذابش نزدیک شده است.

عنوان ۲۳۰) استحباب حجّ فرستادن کسی که تمکن ندارد

مسأله ۱۲۹ - مستحب است انسان کسی را که توانایی رفتن به حجّ ندارد به حجّ بفرستد، همچنان که مستحب است برای رفتن به حجّ قرض نماید در صورتی که اطمینان دارد که می‌تواند آن را بعد ادا کند و بسیار خرج کردن در حجّ مستحب است.

عنوان ۲۳۱) مصرف زکات برای انجام حج

مسأله ۱۳۰ - دادن زکات به کسی که توانایی رفتن به حج را ندارد برای به جا آوردن آن جایز است.

عنوان ۲۳۲) شرطیت اذن شوهر در حج مستحبی زن

مسأله ۱۳۱ - در حج مستحبی زن، اذن شوهر شرط است، و همچنین است حکم زنی که در عده طلاق رجعی باشد، ولی اگر در عده طلاق باین باشد اذن معتبر نیست.

اقسام عمره

عنوان (۲۳۳) عمره و اقسام آن

مسأله ۱۳۲ - عمره مانند حجّ است، پس گاهی واجب است و گاهی مستحب، و عمره واجب بر دو قسم است: یکی واجب به حسب اصل شرع است و دیگری عمره‌ای است که به خودی خود واجب نیست ولی به واسطه نذر و مانند آن بر مکلف واجب می‌شود.

و عمره گاهی مفرده است - مربوط به حجّ نیست - و گاهی مربوط به حجّ است، مانند عمره تمتّع.

عنوان (۲۳۴) وجوب فوری عمره و عدم تفکیک بین استطاعت عمره و حج

مسأله ۱۳۳ - عمره مانند حجّ بر هر مستطیع دارای شرایط واجب است، و وجوب انجام آن مانند حجّ - بنابر احتیاط واجب - فوری است، بنابراین هرکسی که استطاعت انجام آن را پیدا کند اگرچه استطاعت حجّ را نداشته باشد، باید آن را به جا آورد.

بلی، ظاهر این است که کسی که وظیفه اش حجّ تمتّع است و استطاعت انجام آن را ندارد، ولی استطاعت انجام عمره را دارد، عمره بر او واجب نیست، بنابراین کسی که برای حجّ اجیر شده پس از انجام حجّ نیایی واجب نیست عمره مفرده را به جا آورد اگرچه استطاعت آن را داشته باشد، ولی احوط به جا آوردن آن است.

و اما کسی که حجّ تمتّع را به جا آورده عمره مفرده بر او واجب نیست جزماً.

عنوان (۲۳۵) فاصله دو عمره و عمره مفرده بین عمره تمتع و حج

مسئله ۱۳۴ - به جا آوردن عمره مفرده در هر ماه مستحب است، و اشکالی در جواز به جا آوردن یک عمره در یک ماه - اگرچه در آخر آن - و عمره دیگری در ماه بعد - اگرچه در اول آن - نیست.

ولی به جا آوردن دو عمره در یک ماه در صورتی که هر دو از طرف خود یا شخص دیگری باشد، بنابر احتیاط جایز نیست، ولی به جا آوردن عمره دوم - در صورت مذکور - به قصد رجاء مانعی ندارد.

و همچنین به جا آوردن یکی را از طرف خود و دیگری را از طرف شخص دیگری، و یا یکی را برای شخصی و دیگری را برای شخص دیگری، اشکالی ندارد.

و همچنین به جا آوردن هر دو را از طرف خود یا از طرف شخص واحد - در صورتی که یکی عمره مفرده باشد و دیگری عمره تمتع - اشکالی ندارد، بنابراین اگر کسی عمره مفرده را از طرف خود به جا آورد می تواند پس از آن - اگرچه همان ماه - عمره تمتع برای خود به جا آورد، و همچنین اگر کسی حج تمتع را از طرف خود به جا آورد می تواند پس از آن در همان ماه عمره مفرده برای خود به جا آورد. و به جا آوردن عمره مفرده بین عمره تمتع و حج آن جایز نیست.

عنوان (۲۳۶) عمره مفرده و موارد وجوب آن

مسئله ۱۳۵ - همچنان که عمره مفرده به استطاعت واجب می شود، به فاسد نمودن شخص عمره ای را که مشغول انجام آن است، و همچنین به عنوان ثانوی - مثل اجیر شدن برای شخصی جهت انجام آن، و به شرط کردن انجام آن در ضمن عقد، و به نذر و مانند آن - نیز واجب می شود.

عنوان (۲۳۷) تفاوت های عمره مفرده و عمره تمتع

مسئله ۱۳۶ - اعمال عمره مفرده مانند اعمال عمره تمتع است - و بیان آنها خواهد آمد - ولی در چند چیز با یکدیگر فرق دارند:

(۱) در عمره مفرده طواف نساء واجب است، ولی در عمره تمتع واجب نیست.
(۲) وقت عمره تمتع ماه‌های حج است - یعنی شوال و ذی القعدة و ذی الحجه -
و انجام آن در غیر آنها صحیح نیست، ولی عمره مفرده را می‌توان در تمام ماه‌های
سال به جا آورد، و افضل آنها ماه رجب است، و پس از آن ماه رمضان.
(۳) بیرون آمدن از احرام در عمره تمتع تنها با تقصیر است، ولی در عمره مفرده
به حلق یا تقصیر است.

(۴) واجب است عمره تمتع و حج آن در یک سال به جا آورده شود - چنان که
بیان آن خواهد آمد - ولی در عمره مفرده چنین نیست، بنابر این اگر کسی حج افراد و
عمره مفرده بر او واجب شد جایز است حج را در یک سال و عمره مفرده را در سال
دیگری به جا آورد.

(۵) جماع پیش از فارغ شدن از سعی، در صورتی که از روی علم و عمد باشد
عمره مفرده را باطل می‌کند و اعاده آن بر او واجب می‌شود، به این که در مکه تا ماه
بعد باقی بماند و سپس آن را اعاده نماید، و در فاسد شدن عمره تمتع به جماع،
تفصیلی است که در مسأله (۲۱۷) خواهد آمد.

عنوان ۲۳۸) میقات عمره مفرده

مسأله ۱۳۷ - میقاتهای بستن احرام عمره مفرده - برای کسی که منزلش پیش از
میقات عمره تمتع است - همان میقاتهای عمره تمتع است که بیان آنها خواهد آمد،
ولی کسی که در مکه است می‌تواند به ادنی الحل - یعنی اولین نقطه خارج از حرم -
برود و از آن جا احرام ببندد، و واجب نیست به یکی از میقاتهای پنجگانه برود، و
سزاوارتر این است که از حدیبیه یا جعرانه یا تنعیم احرام ببندد.
و اما کسی که عمره‌اش را با جماع پیش از سعی فاسد کرده حکمش در مسأله
(۲۲۰) خواهد آمد.

عنوان ۲۳۹) عدم جواز دخول مکه بدون احرام و موارد استثناء

مسأله ۱۳۸ - بر هر کسی که بخواهد وارد مکه شود عمره مفرده واجب است و

۱۱۰ ..... مناسک و استفتائات حج

وارد شدن در آن جا بدون احرام جایز نیست، و از این حکم دو مورد استثنا می‌شود:
(۱) کسی که به علت نیاز و شغلی که دارد مرتباً وارد و خارج می‌شود، مثل
هیزم‌کش و گردآورنده علف و مانند آنها.

(۲) کسی که بخواهد پیش از گذشتن ماهی که اعمال حج یا عمره مفرده را در آن
به جا آورده دوباره وارد مکه شود.

و اما کسی که بعد از اعمال عمره تمتع و پیش از اعمال حج از مکه خارج شده و
دوباره می‌خواهد وارد آن جا شود، حکمش خواهد آمد.

عنوان (۲۴۰) تبدیل عمره مفرده‌ای که در ماههای حج انجام شده به عمره تمتع
مسأله ۱۳۹ - کسی که عمره مفرده را در ماههای حج - شوال و ذی القعدة و
ذی الحجه - به جا آورد و در مکه تا هنگام انجام مناسک بماند، می‌تواند قصد کند
که عمره انجام شده عمره تمتع باشد و سپس مناسک حج را به جا آورد، و فرقی در
این حکم بین حج واجب و مستحب نیست.

اقسام حجّ

عنوان ۲۴۱) اقسام حج: تمتع و قران و افراد

مسأله ۱۴۰ - حجّ بر سه قسم است:

۱) حجّ تمتّع

۲) حجّ قران

۳) حجّ افراد

و حجّ تمتّع وظیفه کسی است که فاصله اهلش تا مکه شانزده فرسخ یا بیشتر باشد، و حجّ قران و افراد وظیفه اهل مکه و کسانی است که فاصله اهلشان تا مکه کمتر از شانزده فرسخ باشد.

عنوان ۲۴۲) حج قران و افراد بجای حج تمتع در غیر حجة الاسلام

مسأله ۱۴۱ - کسی که وظیفه اش حجّ تمتّع است می تواند در غیر حجة الاسلام

- چه حجّ مستحب باشد و چه واجب - حجّ قران یا افراد به جا آورد، و همچنین حاضر - کسی که فاصله اهلش از مکه کمتر از شانزده فرسخ است - می تواند در غیر حجة الاسلام - چه حجّ مستحب باشد و چه واجب - حجّ تمتّع به جا آورد، ولی حجّ تمتّع در هر حال افضل از افراد و قران است.

و در حجة الاسلام حکم مذکور جاری نیست، بنابراین کسی که وظیفه اش حجّ تمتّع است نمی تواند حجّ افراد یا قران به جا آورد، و همچنین کسی که وظیفه اش حجّ افراد یا قران است نمی تواند حجّ تمتّع به جا آورد.

بلی، در بعضی از حالات، وظیفه شخصی که باید حج تمتع به جا آورد منقلب می شود به حج افراد، چنان که در مسأله (۱۵۲) خواهد آمد.

عنوان (۲۴۳) موارد وجوب حج تمتع یا قران یا افراد

مسأله ۱۴۲ - کسی که منزلش شانزده فرسخ و یا بیشتر از مکه دور بوده و فعلاً در مکه اقامت نموده، چنانچه اقامتش بعد از استطاعت و واجب شدن حج بر او بوده، وظیفه اش حج تمتع است، و اگر پس از اقامت در مکه مستطیع شود و استطاعتش بعد از ورود در سال سوم اقامتش حاصل شود، واجب است حج افراد یا قران به جا آورد، چه اقامتش به قصد وطن قرار دادن مکه باشد یا بدون این قصد و به منظور مجاورت باشد.

و همچنین است حکم هر کسی که در غیر مکه از سایر جاهایی که فاصله آنها تا مکه کمتر از شانزده فرسخ است، اقامت کند.

عنوان (۲۴۴) اقامت مکه برای مستطیعی که بلدش ۱۶ فرسخی مکه یا بیشتر بوده

مسأله ۱۴۳ - اگر کسی پس از حصول استطاعت در بلد خود - که شانزده فرسخ یا بیشتر از مکه دور می باشد - در مکه اقامت نماید، و یا اگرچه استطاعت او در مکه حاصل شده، ولی قبل از ورود در سال سوم اقامت خود مستطیع شده باشد، احتیاط واجب آن است که برای عمره تمتع به میقات اهل بلد خود برود و از آن جا برای عمره تمتع محرم شود.

حج تمتع

عنوان ۲۴۵) حج تمتع مرکب از عمره تمتع و حج

مسأله ۱۴۴ - حج تمتع از دو عبادت تشکیل می شود:

اول: عمره.

دوم: حج.

ولی گاهی حج تمتع به خصوص عبادت دوم گفته می شود، و در حج تمتع واجب است عمره آن پیش از حج به جا آورده شود.

عنوان ۲۴۶) عمره تمتع مرکب از ۵ عمل

مسأله ۱۴۵ - پنج چیز در عمره تمتع واجب است:

اول: احرام از یکی از میقاتها.

دوم: طواف دور خانه خدا.

سوم: نماز طواف.

چهارم: سعی - رفت و آمد - بین صفا و مروه.

پنجم: تقصیر.

و تفصیل این پنج چیز خواهد آمد.

عنوان ۲۴۷) حج تمتع مرکب از ۱۱ عمل و لزوم طواف نساء و نمازش

مسأله ۱۴۶ - بر مکلف واجب است خود را برای انجام مناسک حج آماده سازد.

و واجبات حجّ یازده چیز است که اجمال آنها در ذیل و تفصیل آنها به تدریج خواهد آمد:

اول: احرام بستن از مکه.

دوم: وقوف در عرفات.

سوم: وقوف در مزدلفه (مشعرالحرام).

چهارم: رمی جمره عقبه.

پنجم: قربانی.

ششم: حلق یا تقصیر.

هفتم: طواف خانه خدا پس از بازگشت به مکه.

هشتم: نماز طواف.

نهم: سعی - رفت و آمد - بین صفا و مروه.

دهم: بیتوته در منی شب یازدهم و دوازدهم ذی الحجّه، و در بعضی از حالات،

بودن در شب سیزدهم نیز واجب است که بیانش خواهد آمد.

یازدهم: رمی جمره‌های اولی و وسطی و عقبه در روزهای یازدهم و دوازدهم،

بلکه - بنابر احتیاط - رمی آنها در روز سیزدهم نیز واجب است در صورتی که شب

سیزدهم را در منی مانده باشد.

این واجبات یازده گانه حجّ بود، و برای حلال شدن زن، طواف نساء و نماز آن نیز

واجب است.

عنوان (۲۴۸) حجّ تمتع و شرائط آن

مسأله ۱۴۷ - در حجّ تمتع چند چیز شرط است:

اول: نیت، یعنی این که قصد کند حجّ تمتع را برای تقرّب به خداوند متعال به جا

می آورد، پس اگر نیت حجّ دیگری نماید یا در نیت تردید داشته باشد، و یا به جهتی

غیر از تقرّب به خداوند متعال به جا آورد، حجّش صحیح نخواهد بود.

دوم: آن که عمره تمتع و حجّ آن، هر دو، در ماه های حجّ - شوال و ذی القعدة و

ذی الحجّه - به جا آورده شوند، پس اگر جزئی از عمره تمتع پیش از ماه شوال به جا آورده شود آن عمره صحیح نخواهد بود.

سوم: آن که عمره تمتع و حج آن در یک سال به جا آورده شوند، بنابراین اگر عمره را به جا آورد و حج را تا سال بعد به تأخیر اندازد حج تمتع صحیح نخواهد بود، چه تا سال بعد در مکه بماند و چه به اهلش برگردد و در سال بعد دوباره به مکه بیاید، و چه از احرام عمره با تقصیر نمودن خارج شود و چه در احرام تا سال بعد بماند.

چهارم: آن که احرام حج تمتع، در حال اختیار، از خود مکه باشد، و بهترین موضع، مقام حضرت ابراهیم (علیه السلام) یا داخل حجر حضرت اسماعیل (علیه السلام) است، و چنانچه نتواند از خود مکه احرام ببندد، از هر جا که بتواند باید محرم شود.

پنجم: آن که تمامی اعمال عمره تمتع و حج آن را یک شخص از طرف یک شخص به جا آورد، بنابراین اگر دو نفر برای انجام حج تمتع - از مرده یا زنده - اجیر شوند که یکی از آنها عمره آن را و دیگری حجش را به جا آورد، صحیح نخواهد بود، و همچنین اگر یک نفر حج تمتع را به جا آورد ولی عمره آن را از طرف یک شخص و حج آن را از طرف شخص دیگری قرار دهد، صحیح نخواهد بود.

عنوان ۲۴۹) خروج از مکه بعد از عمره تمتع، و ترک حج بعد انجام عمره تمتع

مسأله ۱۴۸ - هنگامی که شخص اعمال عمره تمتع را به جا آورد، واجب است پس از آن اعمال حج تمتع را به جا آورد، و جایز نیست از مکه برای غیر انجام مناسک حج خارج شود، مگر در صورتی که بیرون رفتش به جهت حاجتی باشد و ترس فوت و نرسیدن به اعمال حج را نداشته باشد، و در این صورت واجب است احرام حج را از مکه ببندد و بیرون رود، و بنابر اقوی بازگشت دوباره اش به مکه - پیش از عرفات - لازم نیست اگرچه احوط است.

و هر کسی که عمره تمتع را به جا آورد جایز نیست حج را به اختیار ترک کند اگرچه حج مستحبی باشد، بلی، اگر متمکن نباشد حج را به جا آورد، احتیاط واجب آن است که عمره انجام شده را عمره مفرده قرار دهد و طواف نساء و نماز آن را به جا آورد.

عنوان (۲۵۰) خروج از مکه در اثناء عمره تمتع

مسأله ۱۴۹ - همچنان که بیرون رفتن از مکه پس از انجام عمره تمتع جایز نیست، بیرون رفتن در اثنای انجام آن نیز جایز نیست، بنابراین اگر مکلف پیش از وارد شدنش به مکه بداند که پس از وارد شدن به مکه نیاز به خارج شدن از آن جا را دارد - مانند کاروان دارهای حج - می تواند نخست با احرام عمره مفرده وارد مکه شود و اعمال آن را به جا آورد، و پس از خروج از احرام، جهت انجام کارها از مکه خارج شود و کارهایش را انجام دهد، و پس از آن، احرام عمره تمتع را ببندد و وارد مکه شود و اعمال آن را به جا آورد، و گذشتن یک ماه از عمره مفرده ای که قبل به جا آورده در صحت عمره تمتع معتبر نیست همان طور که در مسأله (۱۳۴) گذشت.

عنوان (۲۵۱) مقصود از حرمت خروج از مکه بعد از عمره تمتع یا در اثناء آن

مسأله ۱۵۰ - مقصود از حرمت بیرون رفتن از مکه پس از انجام عمره تمتع یا در اثنای انجام آن، رفتن به جایی است که جزء محله های مکه شمرده نشود، بنابراین رفتن به جایی که جزء آنها شمرده شود - اگرچه از محله های جدید باشد و جزء مکه قدیم نباشد - اشکالی ندارد، بلی، رفتن به محله های جدیدی که خارج از حرم باشد جایز نیست.

عنوان (۲۵۲) بازگشت به مکه در صورتی که بدون احرام از آن خارج شده

مسأله ۱۵۱ - اگر شخص پس از به جا آوردن عمره بدون احرام، از مکه بیرون رفت، بازگشت او به مکه دو صورت دارد:

اول: آن که بازگشتش پیش از گذشتن ماهی باشد که عمره را در آن انجام داده است که در این صورت همان عمره سابق برای او کفایت می کند، و لازم است بدون احرام وارد مکه شود، و از آن جا برای حج احرام ببندد و به طرف عرفات حرکت کند.

دوم: آن که بازگشتش پس از تمام شدن ماهی باشد که عمره را در آن به جا آورده، که در این صورت لازم است عمره را دوباره به جا آورد.

عنوان ۲۵۳) تبدیل حج تمتع به حج افراد

مسئله ۱۵۲ - کسی که وظیفه اش حج تمتع است جایز نیست به حج افراد یا قران عدول نماید، مگر در صورتی که پس از شروع به عمره تمتع، وقتش به اندازه ای تنگ شود که نتواند عمره را تمام نموده و خود را به حج برساند، که در این صورت باید نیت خود را به نیت حج افراد تبدیل نموده و عمره را ترک کند و به حج برود و پس از حج عمره مفرده به جا آورد.

و میزان در تنگی وقت که این عدول را جایز می کند، بیم از دست رفتن مقدار رکن از وقوف اختیاری عرفات است.

عنوان ۲۵۴) کسی که قبل از شروع به عمره تمتع بداند وقت برای عمره نمانده

مسئله ۱۵۳ - کسی که وظیفه اش حج تمتع است، چنانچه پیش از شروع به عمره بداند که وقتش گنجایش اعمال عمره و رسیدن به حج را ندارد، جایز نیست از ابتدا به حج افراد یا قران عدول نماید، بلکه واجب است حج را تا سال آینده تأخیر بیندازد.

عنوان ۲۵۵) تأخیر عمدی در طواف و سعی تا وقت برای عمره نماند

مسئله ۱۵۴ - هرگاه در وسعت وقت برای عمره تمتع احرام ببندد و عمداً طواف و سعی را آن قدر تأخیر اندازد که وقت کافی برای انجام آنها و رسیدن به حج - یعنی رسیدن به مقدار رکن از وقوف اختیاری عرفات - نماند، عمره اش باطل می شود و عدول به حج افراد برای او کفایت نمی کند، ولی احوط و اولی این است که آن عمره را به صورت عمره مفرده به اتمام برساند.

حجّ افراد

حجّ افراد وظیفه اهل مکه و کسانی است که فاصله منزلشان تا مکه کمتر از شانزده فرسخ است، و هرگاه کسی که وظیفه اش حجّ افراد است بتواند عمره مفرده را به جا آورد، باید آن را به طور مستقلّ به جا آورد، بنابراین اگر بتواند تنها یکی از این دو - یعنی حجّ افراد و عمره مفرده - را به جا آورد، باید همان را که می تواند به جا آورد و دیگری واجب نیست، و اگر بتواند یکی را در زمانی و دیگری را در زمانی دیگر به جا آورد، باید در هر زمان آنچه را می تواند به جا آورد، و اگر هر دو را بتواند در یک زمان به جا آورد باید هر دو را به جا آورد، و احتیاط واجب آن است که نخست حجّ و سپس عمره مفرده را به جا آورد.

عنوان (۲۵۶) تفاوت های حج تمتع با حج افراد

مسأله ۱۵۵ - اعمال حجّ افراد مانند اعمال حجّ تمتع است، ولی در چند چیز با یکدیگر فرق دارند:

- اول: در حجّ تمتع ارتباط عمره به حجّ و انجام هر دو در یک سال معتبر است - چنان که گذشت - و این در حجّ افراد معتبر نیست، مگر به سبب عارضی، مثل این که نذر کند آن دو را در یک سال انجام دهد، و یا بر انجام آن دو در یک سال اجیر شده باشد، و یا استطاعت انجام هر دو را در یک سال داشته باشد.
- دوم: آن که در حجّ تمتع قربانی کردن واجب است - همان طور که گذشت - ولی در حجّ افراد قربانی کردن معتبر نیست.

سوم: آن که در حج تمتع، در حال اختیار، تقدیم طواف و سعی بر وقوف در عرفات و مزدلفه جایز نیست، ولی در حج افراد جایز است.

چهارم: آن که احرام حج تمتع باید از مکه باشد، ولی احرام حج افراد برای کسی که اهل مکه است از مکه، و برای کسی که منزلش در حد فاصل بین میقات و مکه قرار گرفته از منزلش، و برای غیر آنها از میقات می باشد.

پنجم: آن که در حج تمتع واجب است عمره آن پیش از حج به جا آورده شود، ولی در حج افراد معتبر نیست، بلکه احتیاط واجب این است که حج افراد پیش از عمره مفرده به جا آورده شود.

ششم: آن که انجام طواف مستحبی پس از بستن احرام حج تمتع جایز نیست، ولی در حج افراد جایز است.

عنوان ۲۵۷) تبدیل احرام حج افراد مستحبی به عمره تمتع

مسأله ۱۵۶- هرگاه کسی احرام حج افراد مستحبی ببندد می تواند از آن به عمره تمتع عدول نماید، مگر آن که پس از سعی تلبیه گفته باشد که در این صورت نمی تواند عدول کند.

عنوان ۲۵۸) طواف مستحبی و واجب بعد از احرام حج افراد

مسأله ۱۵۷- هرگاه کسی احرام حج افراد ببندد و وارد مکه شود می تواند طواف مستحبی به جا آورد، ولی احتیاط واجب این است که پس از خواندن نماز آن طواف دوباره تلبیه را بگوید، و اگر طواف واجبی - غیر از طواف خود حج افراد - به جا آورد بنابر اظهر واجب است پس از نماز طواف دوباره تلبیه را بگوید.

حجّ قران

عنوان (۲۵۹) تفاوت حج قران با حج افراد

مسأله ۱۵۸ - حجّ قران با حجّ افراد در جميع جهات متّحد است، بجز این که در حجّ قران هنگام بستن احرام باید مکلف قربانی خود را همراه داشته باشد، و با این عمل، قربانی کردن آنچه به همراه دارد بر او واجب می شود. و احرام در این قسم از حجّ، همان طور که با تلبیه گفتن محقق می شود، با اشعار یا تقلید نیز محقق می شود، و هرگاه برای حجّ قران احرام ببندد، جایز نیست به حجّ تمتّع عدول نماید.

استفتائات اقسام حج

عنوان ۲۶۰) بیماری در اثناء عمره مفرده و بازگشت به ایران

[مناسک محشی ۱۸۴] شخصی در اثنای عمره مفرده، در شوط پنجم سعی، مریض شده و نتوانسته است عمره را تمام کند، او را به ایران برده اند و بعد از بهبودی هم نتوانسته به مکه بیاید، فعلاً وظیفه او چیست؟ توضیح آن که کسی نایب شده که وظیفه او را انجام دهد و عملی را که وظیفه او است و او را از احرام خارج می کند به جا آورد.

جواب) با فرض این که خود شخص نمی تواند مراجعت کند، نایب برای خروج منوب عنه از احرام، بنابر احتیاط واجب طواف و نماز طواف و یک سعی کامل به نیت اعم از تمام و اتمام انجام دهد و به منوب عنه خبر دهد که تقصیر نماید و بعد از تقصیر برای طواف نساء نایب بگیرد و مسأله از موارد حصر نیست، چون شخص مریض فعلاً خوب شده و این که نمی تواند به مکه بیاید از جهت مرض نیست.

عنوان ۲۶۱) انجام طواف نساء عمره مفرده بعد از اعمال عمره تمتع

[مناسک محشی ۱۸۵] کسی عمره مفرده به جا آورده و بدون انجام طواف نساء به مدینه آمده است، فعلاً می خواهد برای عمره تمتع مُحرم شود، آیا جایز است بدون انجام طواف نساء مُحرم شود و بعد از انجام عمره تمتع، طواف نساء را به جا آورد؟

جواب) مانع ندارد.

عنوان ۲۶۲) انجام دو عمره مفرده در یک ماه قمری

[مناسک محشی ۱۸۶] اگر فاصله بین دو عمره کمتر از یک ماه باشد، فرموده اید باید عمره دوم را به قصد رجاء به جا آورد، آیا فرقی هست بین دو عمره مفرده از خود شخص و بین دو عمره مفرده ای که هر دو یا یکی از آن ها به نیابت از دیگران باشد یا نه؟

جواب) اگر دو عمره مفرده از خود شخص یا هر دو از شخص دیگری باشد، باید عمره دوم را به قصد رجاء به جا آورد ولی اگر یکی از طرف خود و یکی به نیابت از دیگران باشد یا اینکه یکی از طرف شخص دوم باشد، انجام دو عمره مفرده مانعی ندارد، چنانکه در مناسک مسأله ۱۳۴ آمده است.

عنوان ۲۶۳) فاصله دو عمره

[مناسک محشی ۱۸۷] این که حضرت عالی فرموده اید: اگر فاصله میان دو عمره کمتر از یک ماه باشد، عمره دوم رجاءاً قصد شود، مقصود یک ماه است یا سی روز کامل؟

جواب) به نظر معظّم له ملاک این است که دو عمره ای که برای یک شخص انجام می شود، هر دو در یک ماه قمری نباشند و الاّ عمره دوم باید به تیت رجاء انجام شود.

عنوان ۲۶۴) اجرت عمره دوم در صورتی که هر دو عمره در یک ماه قمری باشد

[مناسک محشی ۱۸۸] اگر بین دو عمره کمتر از یک ماه فاصله باشد باید عمره دوم را به قصد رجاء انجام دهد، چنانچه عمره دوم نیابت باشد نایب می تواند برای آن اجرت بگیرد یا خیر، و چنانچه بر منوب عنه انجام عمره مفرده واجب باشد کفایت می کند یا خیر؟

جواب) اگر دو عمره مفرده در یک ماه قمری هر کدام برای شخصی باشد مانعی

ندارد و کفایت می‌کند ولی اگر هر دو برای یک شخص باشد، عمره دوم باید رجاء آورده شود و اجرت گرفتن بر آن، چنانچه با تذکر به اجیر کننده باشد، اشکال ندارد، و چنانچه بر منوب عنه انجام عمره مفرده واجب باشد، عمره مفرده رجائی کفایت نمی‌کند.

عنوان ۲۶۵) زنی که برای عمره مفرده محرم و بعد حیض شده

[مناسک محشی ۱۸۹] اگر زنی به نیت عمره مفرده محرم و بعد از آن عادت شود و در همه روزهایی که می‌تواند در مکه باشد حیض است، برای عمره مفرده باید چه کند؟ و اگر آنجا اعمالی انجام نداده و فعلاً به ایران آمده، چه وظیفه‌ای دارد؟

جواب) در فرض سؤال باید برای طواف عمره و طواف نساء و نماز آن دو، نایب بگیرد و سعی و تقصیر را خودش بجا آورد و چنانچه به ایران آمده، اقدام کند و برگردد؛ و اگر نمی‌تواند، برای اعمال عمره نایب بگیرد ولی باید خودش تقصیر کند و ترتیب بین آن و سایر اعمال مراعات شود و تا اعمال را به جا نیاورد، آنچه به وسیله احرام بر او حرام شده، بر او حلال نمی‌شود.

عنوان ۲۶۶) نماز طواف در عمره مفرده استحبابی

[مناسک محشی ۱۹۰] آیا طواف در عمره مفرده استحبابی، حکم طواف واجب را دارد که باید نماز آن خلف مقام باشد یا حکم طواف استحبابی را دارد و در هر جای مسجد الحرام می‌توان نماز آن را خواند؟

جواب) حکم طواف واجب را دارد و باید نماز آن، خلف مقام باشد.

عنوان ۲۶۷) انجام عمره مفرده پیش از عمره تمتع

[مناسک محشی ۱۹۱] انجام عمره مفرده در ماه های حج، پیش از عمره

تمتع جایز است یا خیر؟ و در این مسأله فرقی بین صروره و غیر صروره هست یا نه؟

جواب) مانع ندارد و فرق نمی‌کند.

عنوان (۲۶۸) تأخیر عمره مفرده در حج افراد

[مناسک محشی ۱۹۲] تأخیر عمره مفرده در حج افراد، تا چه وقتی بلا عذر جایز است؟

جواب) بدون عذر شرعی تأخیر نیندازد.

عنوان (۲۶۹) اعمال عمره مفرده استحبابی برای زنی که احتمال می‌دهد حیض شود

[مناسک محشی ۱۹۳] زنی که احتمال می‌دهد خون حیض ببیند و نتواند داخل مسجد الحرام شود، آیا می‌تواند برای عمره مفرده مستحبی مُحرم شود و اگر خون دید برای طواف و نماز نایب بگیرد و همچنین مریض اگر احتمال می‌دهد نتواند اعمال عمره مفرده را انجام دهد؟

جواب) اشکال ندارد و چنانچه وظیفه او نایب گرفتن شد، عمل به وظیفه نماید.

عنوان (۲۷۰) عمره مفرده بعد عمره تمتع

[مناسک محشی ۱۹۴] همچنانکه عمره مفرده را قبل از عمره تمتع ولو با کمتر از فاصله شدن یک ماه تجویز فرموده اید، آیا بعد از عمره تمتع هم با کمتر از یک ماه فاصله تجویز می‌فرمایید یا باید رجاءاً انجام شود؟

جواب) انجام عمره مفرده بین عمره تمتع و حج تمتع جایز نیست، ولی بعد از انجام حج تمتع می‌توان عمره مفرده را انجام داد و لو عمره تمتع و مفرده در یک ماه قمری باشند.

عنوان ۲۷۱) کسی که وظیفه‌اش عمره تمتع بوده ولی به نیت عمره مفرده محرم شده [مناسک محشی ۱۹۵] کسی که وظیفه او عمره تمتع است و ندانسته به نیت عمره مفرده محرم شده است تکلیف او چیست؟

جواب) چنانچه اشتباه در تطبیق بوده، تمتع واقع می‌شود و صحیح است ولی اگر قصد عمره مفرده کرده، باید عمره مفرده انجام دهد و بعد عمره تمتع را به جا آورد ولی در صورتی که در مکه باقی بماند و عمره او در اشهر حج باشد، می‌تواند عمره مفرده خود را عمره تمتع قرار دهد.

عنوان ۲۷۲) ترک تقصیر و طواف نساء در عمره مفرده و محرم شدن به عمره تمتع [مناسک محشی ۱۹۶] اگر تقصیر را در عمره مفرده جهلاً یا نسیاناً به جا نیاورد و طواف نساء را نیز ترک کرده و بعد رفته است به مسجد شجره و برای عمره تمتع محرم شده و عمره تمتع را به جا آورده و بعد متوجه نقص کار خود شده است، تکلیف این شخص با داشتن فرصت برای اعاده عمره تمتع و نداشتن فرصت چیست؟

جواب) در مفروض سؤال شخص مذکور محرم به عمره مفرده بوده و باید تقصیر کند و طواف نساء را انجام دهد و بعد برای عمره تمتع به یکی از مواقیت معروفه برود و اگر نمی‌تواند، حکم تجاوز از میقات را (مسأله ۱۶۶) دارد.

عنوان ۲۷۳) انجام عمره مفرده یک سال بعد از حج افراد [مناسک محشی ۱۹۷] کسی که حجش بدل به افراد شده و باید بعد از حج، عمره مفرده به جا آورد، اگر سال بعد که به حج می‌رود بعد از اعمال حج، عمره مفرده را به جا آورد کافی و مجزی است یا نه؟

جواب) احوط آن است که تا عمره مفرده را انجام نداده، برای عمره و حج دیگر محرم نشود، هرچند اگر خلاف کرد، ضرر به صحت عمره و حج او نمی‌زند.

عنوان ۲۷۴) کسانی که از کشورهای دیگر به مکه آمده و مقیم شده‌اند

[مناسک محشی ۱۹۸] کسانی که از هند و پاکستان به عربستان می‌آیند و در مکه معظمه مقیم می‌شوند، آیا حجشان تمتع است یا وظیفه دیگری دارند؟

جواب) اگر اقامت ایشان در مکه بعد از استطاعت و وجوب حج بر ایشان بوده و وظیفه آن‌ها حج تمتع است و اگر بعد از این که وارد سال سوم اقامت خود در مکه شده‌اند مستطیع شوند، وظیفه ایشان حج قران یا افراد است.

عنوان ۲۷۵) کیفیت حج قران

[مناسک محشی ۱۹۹] کیفیت حج قران را بیان فرمایید، و آیا این حج بر کدام اشخاص واجب می‌شود؟

جواب) به مناسک مراجعه شود.

عنوان ۲۷۶) انجام دادن عمره مفرده بعد از عمره تمتع از روی جهل

[استفتاء] طبق مسأله ۱۴۸ مناسک و آخر مسأله ۱۳۸ مناسک اگر کسی بعد از اتمام اعمال عمره تمتع، جهلاً محرم به عمره مفرده بعد از عمره تمتع شد، آیا اتمام اعمال عمره مفرده برای او لازم است یا احرام او واقع نشده است؟

جواب) اگر احرام عمره مفرده‌اش در همان ماه عمره تمتع باشد، عمره مفرده‌اش باطل است، و اگر در ماه دیگر باشد، بنابر احتیاط واجب اعمال عمره مفرده را تمام کند ولی عمره تمتعش باطل شده و باید برای عمره تمتع از مواقیت معروفه محرم شود.

عنوان ۲۷۷) خارج شدن از مکه به عرفات و مشعر و منی، بین عمره تمتع و حج آن

[استفتاء] آیا زائران می‌توانند در فاصله بین عمره تمتع و حج تمتع از مکه

خارج شده به عرفات و مشعر و منی بروند؟ و همچنین آیا روحانیون و معین های کاروانها برای تکمیل اطلاعات خود و آشنائی بیشتر با مشاعر و چگونگی انجام مراحل ذبح و امثال آن می توانند در فاصله بین عمره تمتع و حج تمتع از مکه خارج شده به عرفات و مشعر و منی بروند؟

جواب) از مکه نباید خارج شوند، مگر این که حاجتی داشته باشند و ترس فوت و نرسیدن به اعمال حج را نداشته باشند، که در این صورت واجب است برای حج تمتع از مکه محرم شده و با احرام حج بیرون برود و در رفتن به منی احتیاط واجب در ترک آن است.

عنوان ۲۷۸) خارج شدن از مکه به تنعیم بعد از ماه عمره تمتع

[استفتاء] شخصی محرم به احرام عمره تمتع شده است بعد از فراغ از اعمال عمره تمتع در ماه بعد به تنعیم رفته است و بدون احرام به مکه برگشته است در مسأله ۱۵۱ مناسک مطرح است که اعاده عمره لازم است اگر اعاده نکرد، آیا حج او باطل می شود و برای اعاده عمره تمتع میقات عمره تمتع معروف است یا خیر؟

جواب) صاحب جواهر رحمته الله علیه قائل شده به عدم فساد عمره و سید رحمته الله علیه هم در عروة تبعیت نموده و لیکن به نظر ما محل اشکال است و احتیاط واجب در اعاده است و آقای خوئی رحمته الله علیه هم در حاشیه عروة قائل به فساد عمره شده اند.

عنوان ۲۷۹) خارج شدن از مکه بعد از اعمال منی و قبل از طواف حج

[استفتاء] آیا بعد از انجام اعمال منی، و قبل از طواف حج می توان از مکه خارج شد، و همچنین آیا می توان به منی برود برای برداشتن اثاث خود؟

جواب) احتیاط واجب آن است که از مکه خارج نشود حتی تا منی.

عنوان (۲۸۰) احرام مجدد برای حائض

[استفتاء] زنی که با احرام وارد مکه شده و بعد حیض شده و می‌داند تا در مکه هست بر حیض خود باقی است، آیا می‌تواند برای عمرهٔ مجدد به ادنی‌الحل رفته و محرم شده و برای طواف و نمازش نایب بگیرد؟

جواب) بنا بر احتیاط واجب مجدداً محرم نشود.

عنوان (۲۸۱) لزوم اتیان عمره مفرده برای حائض هرگاه متمکن شد

[استفتاء] در مسأله ۲۸۷، مناسک الصورة الاولى، که می‌فرمایند: «و بعد الفراغ من الحج تجب علیها عمره مفرده اذا تمکن منها» اگر بعد از فراغ از حج متمکن نیست اما در ماههای بعد متمکن است، آیا عمرهٔ مفرده بر او لازم است؟ و تا چند وقت بعد اگر متمکن بود عمره بر او لازم است؟

جواب) بلی عمرهٔ مفرده بر او لازم است و هر وقت متمکن بود باید اتیان نماید.

بخش اول: اعمال عمره تمتع

فصل اول: احرام

فصل دوم: طواف

فصل سوم: نماز طواف

فصل چهارم: سعی

فصل پنجم: تقصیر

فصل اول: احرام

مواقیت احرام:

الف) میقاتهای احرام

ب) احکام میقات ها

کیفیت احرام

محرمات احرام

مواقیت احرام

میقات‌های احرام

جاهایی را که شارع مقدس جهت بستن احرام از آنها معین فرموده است، میقات می‌گویند، و آنها ده مکان می‌باشد:

اول: ذوالحلیفه، و آن نام جایی است در نزدیکی شهر مدینه منوره، و آن میقات اهل مدینه و هر کسی است که بخواهد از راه مدینه به حج برود، و احوط افضل این است که احرام از مسجد آن جا که معروف به مسجد شجره است، بسته شود.

عنوان (۲۸۲) تأخیر انداختن احرام از ذوالحلیفه به جحفه

مسأله ۱۵۹ - در راه متعارف مدینه به مکه، پس از ذوالحلیفه، میقات دیگری است به نام جحفه، و تأخیر انداختن احرام از ذوالحلیفه به جحفه جایز نیست مگر در موارد ضرورت مانند بیماری یا ضعف یا غیر این دو از ضرورتها.

دوم: وادی عقیق، و آن میقات اهل عراق و نجد و هرکسی است که از آن جا عبور کند هر چند اهل عراق و نجد نباشد، و آن میقات دارای سه جزء است:

۱ - مسلخ، که نام اول آن است - نسبت به کسی که به طرف مکه در حرکت است - و احتیاط واجب این است که پیش از آن احرام بسته نشود.

۲ - غمره، که نام وسط آن است.

۳ - ذات عرق، که نام آخر آن است و احتیاط واجب این است که بستن احرام را از غمره در صورتی که مانعی مانند تقیه و بیماری نداشته باشد، تأخیر نیندازد.

عنوان ۲۸۳) احرام تقیّه‌ای در عمره

مسأله ۱۶۰ - در حال تقیّه جایز است پیش از رسیدن به غمره، مخفیانه، بدون این که لباس خود را بکند، محرم شود، و تلبیه را آهسته بگوید، و پس از رسیدن به ذات عرق لباس خود را بکند و دو لباس احرام را بپوشد، و بنابر احتیاط واجب کفاره پوشیدن لباس دوخته را بدهد.

سوم: جحفه، و آن میقات اهل شام و مصر و مغرب و هرکسی است که از آن جا عبور کند هر چند اهل شام و مصر و مغرب نباشد.

چهارم: یلملم، و آن میقات اهل یمن و هرکسی است که از آن جا عبور کند هر چند اهل یمن نباشد، و یلملم نام کوهی است.

پنجم: قرن المنازل، و آن میقات اهل طائف و هرکسی است که از آن جا عبور کند. **ششم: مکه،** و آن میقات حجّ تمتّع است به طوری که در مسأله (۳۵۸) خواهد آمد.

هفتم: منزلی که مکلف در آن ساکن است، و آن میقات کسی است که منزلش به مکه نزدیکتر از میقات باشد، که چنین شخصی جایز است از منزلش احرام ببندد و لازم نیست به یکی از میقاتها برگردد.

هشتم: جعرانه، و آن میقات حجّ قران و افراد است برای کسی که اهل مکه نباشد ولی وارد سال سوم اقامتش در آن جا شده باشد، و اما کسی که هنوز وارد سال سوم نشده حکمش در مسأله (۱۴۳) گذشت، و همچنین - بنابر احتیاط واجب - جعرانه میقات اهل مکه برای حجّ قران و افراد است.

نهم: محاذی مسجد شجره - و مقصود از محاذی جایی است که هرگاه شخصی در آن رو به روی کعبه معظّمه بایستد مسجد شجره در طرف راست یا چپ او قرار گیرد - و آن میقات کسی است که تقریباً یک ماه یا بیشتر در مدینه به قصد رفتن به حجّ بماند، و سپس به طرف مکه از غیر راه متعارف اهل مدینه حرکت کند، که چنین کسی هرگاه به طرف مکه حرکت کند و به جایی برسد که محاذی مسجد شجره باشد باید از آن جا احرام ببندد.

و جواز احرام بستن از محاذی بقیه میقاتها محل اشکال است، بلکه جواز احرام بستن از محاذی مسجد شجره، در غیر صورتی که مورد نص است، نیز محل اشکال است.

دهم: ادنی الحلّ، و آن میقات عمره مفرده ای است که بعد از حجّ قران یا افراد آورده می شود، بلکه میقات هرکسی است که در مکه باشد و بخواهد عمره مفرده به جا آورد، مگر کسی که عمره مفرده خود را به جماع پیش از سعی فاسد نموده باشد که باید تا ماه بعد در مکه بماند و سپس به یکی از میقاتها برود و از آن جا احرام ببندد و عمره مفرده دیگری به جا آورد.

و افضل برای هرکس که میقاتش ادنی الحل است این است که از حدیبیه یا جعرانه یا تنعیم احرام ببندد.

احکام میقاتها

عنوان (۲۸۴) احرام پیش از میقات و دو استثنا (نذر و عمره رجبیه)

مسئله ۱۶۱- احرام بستن پیش از میقات جایز نیست، و عبور کردن از میقات با احرام کفایت نمی‌کند، بلکه باید از خود میقات احرام بسته شود، و از این حکم دو مورد استثنا می‌شود:

اول: آن که نذر نماید از جای معینی پیش از میقات احرام ببندد، که در این صورت احرام بستن از آن جا صحیح است و نیازی به تجدید آن در میقات یا گذشتن از میقات نیست، بلکه می‌تواند از راهی به مکه رود که از هیچ یک از میقاتها نگذرد، و در آنچه ذکر شد فرقی بین حج واجب و مستحب و عمره مفرده نیست. بلی، از این جهت فرق است که احرام حج و عمره تمتع باید در ماه‌های حج - شوال، ذی القعدة و ذی الحجه - باشد. (ولی در احرام عمره مفرده این شرط نیست.)

دوم: هر گاه که قصد عمره مفرده ماه رجب بکند، و بیم آن داشته باشد که اگر احرام را تا میقات به تأخیر اندازد موفق به درک عمره ماه رجب نشود، جایز است احرام را پیش از میقات ببندد، و همین کار موجب می‌شود که آن عمره رجب شمرده شود، اگرچه بقیه اعمال آن را در ماه شعبان به جا آورد، و در این حکم فرقی بین عمره واجب و مستحب نیست. و همچنین است حکم کسی که اگر احرام را تا میقات به تأخیر اندازد به عمره مستحب آن ماه نرسد.

عنوان (۲۸۵) میقات و یقین یا اطمینان یا حجت شرعی بر رسیدن به میقات

مسئله ۱۶۲- بر مکلف واجب است یقین به رسیدن به میقات پیدا کند یا اطمینان یا حجت شرعی بر رسیدن به میقات داشته باشد و احرام ببندد، و با شک در رسیدن به میقات، احرام بستن برای او جایز نیست.

عنوان ۲۸۶) نذر احرام قبل از میقات و مخالفت با آن

مسأله ۱۶۳ - اگر کسی نذر کند که قبل از میقات احرام ببندد و به نذر خود عمل نکند و از میقات احرام ببندد، احرام او باطل نیست، ولی در صورتی که مخالفت با نذر از روی عمد باشد باید کفاره مخالفت با نذر را بدهد.

عنوان ۲۸۷) تأخیر احرام از میقات و احرام برای دخول به حرم

مسأله ۱۶۴ - همان طور که احرام پیش از میقات جایز نیست تأخیر آن از میقات نیز جایز نیست، بنابراین کسی که قصد حج یا عمره یا وارد شدن به مکه را دارد جایز نیست در حال اختیار بدون احرام از میقات بگذرد هر چند میقات دیگری در جلو داشته باشد، و اگر بگذرد باید در صورت امکان برگردد.

و وجوب احرام بر کسی که قصد ورود به مکه را ندارد، ولی می خواهد وارد حرم شود، محل اشکال است، و احتیاط واجب آن است که احرام ببندد. ولی برای مسافری که قصد حج یا عمره یا ورود به مکه را نداشته و هنگام رسیدن به حدود حرم اراده کرده است که عمره مفرده را به جا آورد، جایز است از اولین نقطه بیرون حرم احرام ببندد.

عنوان ۲۸۸) میقات و حکم کسی که عالمًا، عامدًا بدون احرام از آن بگذرد

مسأله ۱۶۵ - هرگاه مکلفی که قصد انجام مناسک حج یا عمره را دارد، عمدًا و با علم، بدون احرام از میقات بگذرد، در مسأله دو صورت است:

اول: آن که متمکن از برگشتن به میقات باشد، که در این صورت باید به میقات برگردد و از آن جا احرام ببندد، چه در حرم باشد و یا بیرون آن.

دوم: آن که متمکن از برگشتن - چه به علت تنگی وقت و یا عذر دیگری - نباشد، و در مسیر او میقات دیگری نیز نباشد، که در این صورت چنانچه مستطیع بوده باید حج را در سال بعد به جا آورد، وگرنه واجب نیست.

عنوان (۲۸۹) گذشتن از میقات بدون احرام

مسأله ۱۶۶ - هرگاه از روی فراموشی یا بیهوشی یا مانند آن، و یا از روی ندانستن حکم یا جای میقات، بدون بستن احرام از میقات بگذرد، چهار صورت دارد:
اول: آن که متمکن از برگشتن به میقات باشد، که در این صورت باید برگردد و از آن جا احرام ببندد.

دوم: آن که در حرم باشد و برگشتن به میقات برای او ممکن نباشد ولی برگشتن به بیرون حرم برایش ممکن باشد، که در این صورت باید تا بیرون حرم برگردد و از آن جا احرام ببندد، و احتیاط واجب آن است که به هر اندازه که می‌تواند از حرم دور شود و سپس احرام ببندد.

سوم: آن که در حرم باشد و برگشتن تا بیرون آن برای او ممکن نباشد، که در این صورت باید از همان جایی که هست - اگرچه مکه باشد - احرام ببندد.

چهارم: آن که در بیرون حرم باشد و برگشتن به میقات برای او ممکن نباشد، که در این صورت اگر در مسیر او تا مکه میقات دیگری باشد باید از آن جا احرام ببندد، و اگر نباشد بنا بر احتیاط واجب از همان جایی که هست احرام ببندد و آن را تا آخرین جای خارج حرم به تأخیر نیندازد.

و در چهار صورت ذکر شده، چنانچه مکلف به وظایفی که ذکر شد عمل نماید احرام او صحیح خواهد بود.

عنوان (۲۹۰) حائض که از روی جهل به حکم احرام نبندد و وارد حرم شود

مسأله ۱۶۷ - هرگاه زن حائض از روی جهل به حکم، از میقات احرام نبندد و وارد حرم شود، و نتواند به میقات برگردد، باید تا بیرون حرم برگردد و به هر اندازه که می‌تواند و موجب فوت حج نمی‌شود از حرم دور شود و از آن جا احرام ببندد.
و اگر نتواند تکلیفی را که ذکر شد انجام دهد حکم او با دیگران یکسان است. (و در مسأله (۱۶۶) گذشت.)

عنوان ۲۹۱) عمره تمتعی که فاسد شود و دوباره آن را بجا نیاورد

مسأله ۱۶۸ - هرگاه عمره تمتع فاسد شود، در صورتی که بتواند باید دوباره آن را به جا آورد، و چنانچه دوباره آن را به جا نیاورد - اگرچه به جهت تنگی وقت - حجّش فاسد است و باید آن را دوباره به جا آورد.

عنوان ۲۹۲) ترک احرام عمره تمتع یا مفرده از روی فراموشی و جهل

مسأله ۱۶۹ - هرگاه مکلف عمره تمتع یا مفرده را - از روی فراموشی یا جهل - بدون احرام به جا آورد، بنابر احتیاط واجب دوباره آن را انجام دهد.

عنوان ۲۹۳) احرام عمره مفرده در مواقیت خمسہ یا محاذی آنها یا به نذر قبل از میقات

مسأله ۱۷۰ - در مسائل گذشته بیان شد که کسی که فاصله منزلش تا مکه شانزده فرسخ یا بیشتر است، باید برای عمره از یکی از پنج میقات اول، احرام ببندد، بنابراین اگر راهش از آن میقاتها بگذرد که از میقات - طبق آنچه گذشت - احرام می بندد، و اگر راهش از آنها نگذرد - مثل حجّاجی که ابتدا وارد جدّه می شوند، که از مواقیت نیست، و در نتیجه احرام از آن جا کفایت نمی کند، حتی اگر جدّه محاذی یکی از میقاتها باشد، با این که محاذی بودن آن با میقاتها ثابت نیست - باید در صورت امکان به یکی از میقاتها برود و در آن جا احرام ببندد، و یا این که نذر کند که از بلد خود و یا از بین راه، قبل از رسیدن به جدّه - به مقداری که بدانند قبل از میقات است - احرام ببندد، که در این صورت از محلّ نذر احرام می بندد.

و اگر رفتن به یکی از میقاتها برایش ممکن نشد و به نذر احرام قبل از میقات - از روی جهل یا فراموشی و مانند این دو از عذرهای دیگر - احرام نبست، باید نذر کند که در جدّه احرام ببندد، و بر طبق نذر عمل نموده و سپس در آخرین نقطه خارج حرم احرام بستن را تجدید نماید.

عنوان ۲۹۴) احرام حج تمتع از غیر مکه عالماً عامداً

مسأله ۱۷۱ - در مسائل گذشته بیان شد که احرام حجّ تمتع باید از مکه بسته

۱۴۲ ..... مناسک و استفتائات حج

شود، بنابراین اگر از غیر آن جا - با علم و از روی عمد - احرام ببندد صحیح نخواهد بود، اگر چه پس از بستن احرام وارد مکه شود، بلکه باید - در صورت امکان - در مکه احرام ببندد، وگرنه حجّش باطل خواهد بود.

عنوان ۲۹۵) ترک احرام حج تمتع در مکه از روی فراموشی یا جهل

مسأله ۱۷۲ - اگر کسی که می خواهد حجّ تمتّع به جا آورد، بستن احرام از مکه را فراموش کند، باید - در صورت امکان - به آن جا برگردد و احرام ببندد، و در صورت عدم امکان، از جای خود اگر چه عرفات باشد، محرم شود، و حجّش صحیح خواهد بود.

و همچنین است حکم کسی که از روی ندانستن حکم مسأله از مکه محرم نشده است.

عنوان ۲۹۶) صحت حج در صورت جهل به لزوم احرام یا فراموشی تا پایان حج

مسأله ۱۷۳ - اگر احرام حجّ را فراموش کند و تا پایان اعمال یادش نیاید حجّش صحیح است، و همچنین است اگر از روی ندانستن باشد.

استفتائات موافیت

عنوان ۲۹۷) احرام از خارج مسجد شجره برای زن حائض

[مناسک محشی ۲۳۰] کسانی که به علت عادت ماهانه نمی توانند داخل مسجد شجره مُحرم شوند احرام آنان چگونه است؟

جواب) احرام از داخل مسجد لازم نیست، و احرام از خارج مسجد مجزی است، و تجدید احرام لازم نیست.

عنوان ۲۹۸) احرام کسی که میقاتش قرن المنازل است از وادی عقیق

[مناسک محشی ۲۳۱] جماعتی از راه طائف عازم مکه بودند، قبل از رسیدن به قَرْنِ الْمَنَازِل، آنان را از راه وادی عقیق فرستادند و از راه قرن المنازل منع کردند و لذا در وادی عقیق مُحرم شدند، آیا احرام آنان چه صورت دارد؟

جواب) صحیح است.

عنوان ۲۹۹) احرام زن قبل از میقات به نذر

[مناسک محشی ۲۳۲] آیا زن می تواند قبل از میقات به نذر مُحرم شود؟

جواب) در صورتی که نذر منافعی باحق شوهر باشد باید با اذن شوهر باشد ولی اگر صحّت حج متوقّف بر نذر احرام قبل المیقات است، اذن معتبر نیست.

عنوان ۳۰۰) ناشنوایی که لکنت زبان دارد و بدون نیت و تلبیه به مکه آمده

[مناسک محشی ۲۳۵] یک نفر از حجاج به کلی شنوایی خود را از دست داده و زبان او هم لکنت دارد که قادر بر تکلم صحیح نیست، مسئولین و سایر حجاج همراه، به این موضوع توجه نداشته‌اند و این آقا بدون نیت و تلبیه وارد مکه شده است، تکلیف او و همراهانش چیست؟

جواب) هرگاه از روی فراموشی یا بیهوشی یا مانند آن، و یا از روی ندانستن حکم یا جای میقات، بدون بستن احرام از میقات بگذرد، چهار صورت دارد:
اول: آن که متمکن از برگشتن به میقات باشد، که در این صورت باید برگردد و از آن جا احرام ببندد.

دوم: آن که در حرم باشد و برگشتن به میقات برای او ممکن نباشد ولی برگشتن به بیرون حرم برایش ممکن باشد، که در این صورت باید تا بیرون حرم برگردد و از آن جا احرام ببندد، و احتیاط واجب آن است که به هر اندازه که می‌تواند از حرم دور شود و سپس احرام ببندد.

سوم: آن که در حرم باشد و برگشتن تا بیرون آن برای او ممکن نباشد، که در این صورت باید از همان جایی که هست - اگرچه مکه باشد - احرام ببندد.

چهارم: آن که در بیرون حرم باشد و برگشتن به میقات برای او ممکن نباشد، که در این صورت اگر در مسیر او تا مکه میقات دیگری باشد باید از آن جا احرام ببندد، و اگر نباشد بنا بر احتیاط واجب از همان جایی که هست احرام ببندد و آن را تا آخرین جای خارج حرم به تأخیر نیندازد.

و در چهار صورت ذکر شده، چنانچه مکلف به وظایفی که ذکر شد عمل نماید احرام او صحیح خواهد بود.

و اگر نمی‌تواند تلبیه را صحیح بگوید باید الفاظ تلبیه را یاد بگیرد و به طور

صحیح تلفظ کند، هر چند با تلقین دیگری باشد - یعنی دیگری که خوب بلد است بگوید، و این شخص مانند او بگوید - و در صورتی که آنها را یاد نگیرد و تلقین نیز برای او میسر نشود، باید آنها را طوری تلفظ کند که به آن تلبیه گفته شود اگرچه تلفظ آنها صحیح نباشد، و احتیاط مستحب در این صورت آن است که گذشته بر تلفظ آنها به طوری که گفته شد، ترجمه آنها را نیز به زبان آورد و نایی بگیرد که از طرف او آنها را بگوید.

عنوان ۳۰۱) احرام از خارج مسجد جحفه و مسجد تنعیم

[مناسک محشی ۲۳۶] نظر به این که مسجد جحفه و مسجد تنعیم اخیراً تخریب و بازسازی شده و وسعت یافته است، آیا حجاج یا مُعْتَمِرین باید حتماً در حدود مسجد قبلی محرم شوند و یا محرم شدن در تمام مسجد فعلی معتبر است؟

جواب) میقات در جحفه، خصوص مسجد نیست و از هر جای جحفه می توانند محرم شوند و همچنین مسجد تنعیم خصوصیت ندارد و احرام از ادنی الحَلِّ صحیح است هر چند در مسجد نباشد. بنابراین در صورت توسعه مسجد با صدق جحفه در اول، و ادنی الحَلِّ در دوم، احرام اشکال ندارد.

عنوان ۳۰۲) خروج از مکه بعد عمره تمتع و در اثناء آن

[مناسک محشی ۲۳۸] کسی که وسایلش در جحفه مانده است، آیا می تواند برای آوردن وسایل خود، از احرام خارج گردد، در حالی که برای عمره تمتع محرم شده و وارد حرم گردیده است؟

جواب) می تواند قبل از خروج از احرام عمره، برود و وسایل خود را بیاورد، ولی اگر اعمال عمره تمتع را انجام داده و مُحَلِّ شده است، در صورتی که بیرون رفتن او به

جهت حاجتی باشد و ترس فوت و نرسیدن به اعمال حج را ندارد، از مکه احرام ببندد و بیرون رود.

عنوان ۳۰۳) احرام بعد از میقات عمداً یا جهلاً

[مناسک محشی ۲۳۹] کسی از جدّه محرم شده و اعمال عمره تمتع را

انجام داده است، تکلیف او چیست؟

جواب) هرگاه مکلفی که قصد انجام مناسک حج یا عمره را دارد، عمداً و با علم، بدون احرام از میقات بگذرد، در مسأله دو صورت است:

اول: آن که متمکن از برگشتن به میقات باشد، که در این صورت باید به میقات برگردد و از آن جا احرام ببندد، چه در حرم باشد و یا بیرون آن.

دوم: آن که متمکن از برگشتن - چه به علت تنگی وقت و یا عذر دیگری - نباشد، و در مسیر او میقات دیگری نیز نباشد، که در این صورت چنانچه مستطیع بوده باید حج را در سال بعد به جا آورد، و گر نه واجب نیست.

و اگر از روی فراموشی یا بیهوشی یا مانند آن، و یا از روی ندانستن حکم یا جای میقات، بدون بستن احرام از میقات بگذرد، چهار صورت دارد، که در مناسک مسأله (۱۶۶) بیان شده است.

عنوان ۳۰۴) محرم شدن از میقات و برگشتن به طرف خلاف مکه

[مناسک محشی ۲۴۰] آیا جایز است کسی که به احرام عمره تمتع در یکی

از میقات ها محرم شده است به طرف خلاف مکه برود و بعد از چند

روز بیاید مکه، مثلاً از مسجد شجره به مدینه و بعد، از همان راه یا راه

دیگر به مکه برود؟

جواب) مانع ندارد.

عنوان ۳۰۵) بازگشت به مکه بعد از اتمام حج تمتع

[مناسک محشی ۲۴۱] بعد از اتمام حج تمتع، اگر شخص از مکه خارج

شود و بخواهد مراجعت کند آیا لازم است محرم شود یا خیر؟

جواب) اگر در ماه ذی‌الحجه برگردد، احتیاج به احرام مجدد نیست، و اگر بعد از

ذی‌الحجه برگردد باید محرم شود.

عنوان ۳۰۶) عبور بدون احرام از میقات در صورت انجام عمره مفرده در همان ماه

[مناسک محشی ۲۴۲] کسی که عمره مفرده انجام داده است، آیا می‌تواند

در فاصله کمتر از یک ماه، بدون احرام از میقات تجاوز کند؟

جواب) قبل از گذشتن ماهی که در آن عمره انجام داده، می‌تواند.

عنوان ۳۰۷) داخل شدن مجنون به مکه بدون احرام

[مناسک محشی ۲۴۳] کسی که در جده و یا مدینه حالت روانی پیدا

می‌کند، آیا لازم است مُحَرِّماً وارد مکه شود یا بدون احرام نیز جایز

است؟

جواب) در صورتی که مجنون باشد، تکلیف ندارد و احرام بر او واجب نیست و

اگر بدون احرام وارد مکه شود اشکالی ندارد.

عنوان ۳۰۸) احرام خارج از مسجد شجره

[مناسک محشی ۲۴۴] زن حایضی که نمی‌توانست صبر کند تا پاک شود،

نزدیک مسجد شجره محرم شد و بنا داشت محاذی جحفه احرام را

تجدید کند، در ماشین خوابش برد و وارد مکه شد، آیا احرام او درست

است؟

جواب) اگر در محل ذوالحلیفة محرم شده است کافی است.

عنوان ۳۰۹) باطل بودن احرام و عبور از میقات

[مناسک محشی ۲۴۵] اگر بعد از خروج از میقات، در بین راه متوجه شود که تلبیه را نگفته یا نیت نکرده و یا به جهت دیگر احرامش درست نیست، و چنانچه بخواهد از همانجا به میقات برگردد میسر نیست ولی اگر بیاید مکه امکان دارد برگردد، آیا می‌تواند بیاید مکه و به میقات برگردد یا باید از همانجا محرم شود؟

جواب) اگر می‌تواند به میقات برگردد و لو از مکه، نمی‌تواند برای عمل واجب از غیر میقات محرم شود، ولی برای دخول مکه از ادنی الحل به نیت عمره مفرده محرم شود و بعد از اعمال آن، به یکی از مواقیت معروف برود و برای عمره تمتع احرام ببندد.

عنوان ۳۱۰) احرام زن با نذر قبل از میقات بدون اذن شوهر

[مناسک محشی ۲۴۶] زن بدون اذن شوهرش نذر می‌کند و با نذر محرم می‌شود، آیا احرامش درست است و چنانچه با همان احرام اعمالش را به جا آورده باشد چگونه است؟

جواب) در صورتی که منافعی با حق شوهر باشد اذن شوهر لازم است، و اگر صحت حج، متوقف بر نذر قبل الاحرام باشد، اذن ساقط است، و در صورت اعتبار نسبت به احرام عمره، احتیاط واجب در اعاده است.

عنوان ۳۱۱) احرام با نذر قبل از میقات برای نایب

[مناسک محشی ۲۴۷] آیا نذر احرام قبل از میقات برای نایب هم جایز است یا نه؟

جواب) اشکال ندارد.

عنوان ۳۱۲) احرام حائض در مسجد شجره عمداً

[مناسک محشی ۲۴۸] هرگاه حایض یا جنب عصبیاناً وارد مسجد شجره شود و مانند دیگران توقف نماید و محرم شود، آیا احرام او صحیح است یا نه؟

جواب) احرام صحیح است.

عنوان ۳۱۳) میقات مقیم مکه

[مناسک محشی ۲۴۹] کسانی که در مکه اقامت پذیرفته اند، موقتاً نه دائماً، آیا میقاتشان همان مواقیت خمسه معروفه است یا ادنی الحل؟

جواب) اگر فریضه آنها تبدیل نشده، باید از مواقیت معروفه محرم شوند و اگر تبدیل شده میقات آنها مکه است، ولی میقات عمره مفرده مقیم مکه ادنی الحل است.

عنوان ۳۱۴) دخول به مکه بدون احرام و عدم امکان برگشتن به میقات

[مناسک محشی ۲۵۰] شخصی بدون احرام، عمدتاً یا جهلاً یا سهواً، وارد مکه شده و بعداً از جهت گرانی بیش از حد کرایه یا ممنوعیت از طرف دولت، نتوانست به میقات برگردد، وظیفه اش چیست؟

جواب) در صورتی که ترک احرام از روی علم و عمد بوده، چنانچه مستطیع بوده باید حج را در سال بعد به جا آورد، وگرنه واجب نیست، و در صورت جهل یا سهو رجوع شود به عنوان ۳۰۳ [مناسک محشی ۲۳۹]

عنوان ۳۱۵) تعیین قرن المنازل

[استفتاء] ما هو تعیین قرن المنازل فی رأیکم؟

جواب) لابد فی تعیینه من قیام حجة شرعية علیه من حصول العلم أو الإطمینان و

١٥٠ ..... مناسك و استفتائات حج

لومالمراجعة إلى اهل المحلّ، ومع عدم قيام الحجّة الشرعية على تعيينه فلا بدّ من
الاحرام قبل الميقات بالندر.

کیفیت احرام

عنوان ۳۱۶) واجبات احرام

واجبات احرام سه چیز است:

اول: نیت، یعنی قصد به جا آوردن آنچه بر او در حج یا عمره واجب است برای تقرب به خداوند متعال، و در صورتی که واجبات حج یا عمره را به طور تفصیل نداند، باید قصد به جا آوردن آنها را به طور اجمال بنماید، و در این صورت باید آنچه را که به تدریج بر او واجب می شود، از مناسک و یا از شخصی که مورد وثوق و اطمینان او است بیاموزد، و سپس انجام دهد.

و در نیت چند چیز معتبر است:

الف) آن که عمل را خالص برای خدا انجام دهد.

ب) آن که نیت همزمان با شروع در عمل باشد.

ج) آن که در نیت تعیین نماید که احرام برای عمره است یا حج، و اگر برای عمره است عمره تمتع است یا مفرده، و اگر برای حج است، حج تمتع است یا قران یا افراد.

و همچنین تعیین نماید مناسکی را که می خواهد به جا آورد برای خود به جا می آورد یا به نیابت از دیگری، و این که حجة الاسلام است یا حجی که به نذر - و مانند آن - واجب شده، یا حجی که به علت فاسد نمودن حج سابق واجب شده، یا حج مستحبی است.

بنابراین اگر بدون تعیین آنچه گذشت - هر چند به طور اجمال - نیت احرام کند احرام او باطل است.

عنوان ۳۱۷) تحقق نیت با انگیزه تقرّب بدون به زبان آوردن یا خطور ذهنی
مسأله ۱۷۴ - در صحت نیت، به زبان آوردن و یا اخطار آن به ذهن معتبر نیست، بلکه همین قدر که عمل را به انگیزه تقرّب به خداوند متعال انجام دهد کفایت می کند، همان طور که در غیر احرام از سایر عبادات نیز چنین است.

عنوان ۳۱۸) احرام و قصد ترک محرّمات

مسأله ۱۷۵ - عزم بر ترک محرّمات احرام در صحت احرام معتبر نیست، چه در ابتدای احرام بستن و چه پس از آن تا پایان احرام، بنابراین اگرچه عزم بر انجام محرّمات آن را داشته باشد احرام او صحیح است.

مگر این که از ابتدای احرام عزم بر انجام عملی داشته باشد که احرام را باطل می کند - مثل جماع قبل از فارغ شدن از سعی در عمره مفرده - و یا در انجام آن تردید داشته باشد که در این صورت احرام او باطل است.

و همچنین است بنا بر احتیاط واجب اگر در ابتدای احرام حجّ عزم و یا تردید نسبت به نزدیکی با عیال خود قبل از وقوف در مزدلفه (مشعرالحرام) داشته باشد. و اگر از ابتدای احرام عزم بر ترک داشته، ولی عزم او استمرار نداشته، به این که بعد از تحقق احرام قصد انجام عمل مبطل احرام را نموده باشد، احرام او باطل نمی شود.

عنوان ۳۱۹) تلبیه واجب و مستحب

دوم: تلبیه، یعنی گفتن: «لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ» و مستحب است این چند جمله به آنها اضافه شود: «إِنَّ الْحَمْدَ وَالنَّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ، لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ ذَا الْمَعَارِجِ لَبَّيْكَ».

بلکه مستحب است جمله‌های دیگری نیز به آنها - به صورتی که در روایت است - اضافه شود، که در مستحب دهم از مستحبات احرام خواهد آمد.

عنوان (۳۲۰) تلبیه و تلفظ صحیح آن

مسأله ۱۷۶ - مکلفی که می‌خواهد محرم بشود باید الفاظ تلبیه را یاد بگیرد و به طور صحیح تلفظ کند، هر چند با تلقین دیگری باشد - یعنی دیگری که خوب بلد است بگوید، و این شخص مانند او بگوید - و در صورتی که آنها را یاد نگیرد و تلقین نیز برای او میسر نشود، باید آنها را طوری تلفظ کند که به آن تلبیه گفته شود اگرچه تلفظ آنها صحیح نباشد، و احتیاط مستحب در این صورت آن است که گذشته بر تلفظ آنها به طوری که گفته شد، ترجمه آنها را نیز به زبان آورد و نایبی بگیرد که از طرف او آنها را بگوید.

عنوان (۳۲۱) تلبیه برای کسی که لال است

مسأله ۱۷۷ - کسی که لال است، بنا بر احتیاط واجب جمع کند بین اشاره به تلبیه با انگشت خود و حرکت دادن زبانش به صورت گفتن تلبیه و گرفتن نایب که از طرف او تلبیه بگوید.

عنوان (۳۲۲) تلبیه بچه غیر ممیز

مسأله ۱۷۸ - بچه غیر ممیز، دیگری باید به جای او تلبیه را بگوید.

عنوان (۳۲۳) انعقاد احرام حج تمتع و حج افراد و حج قران و عمره تمتع و مفرده

مسأله ۱۷۹ - احرام حج تمتع و احرام عمره آن و احرام حج افراد و احرام عمره مفرده، بدون تلبیه منعقد نمی‌شود.

ولی حج قران همچنان که احرامش به تلبیه بسته می‌شود به اشعار یا تقلید نیز بسته می‌شود، و اشعار مختص به شتر قربانی است، ولی تقلید مشترک بین شتر و قربانیهای دیگر است - مانند گاو و گوسفند - و احتیاط واجب این است که در شتر

قربانی هم اشعار انجام گیرد و هم تقلید، و احوط و اولی در حجّ قران این است که تلبیه نیز گفته شود، اگرچه احرامش را به اشعار یا تقلید بسته باشد. و مقصود از اشعار، پاره کردن طرف راست کوهان شتر است، و احتیاط مستحب این است که شخصی که می خواهد محرم شود در طرف چپ قربانی بایستد و طرف راست کوهان آن را پاره و خون آلود کند، و چنانچه شترهای قربانی زیاد باشند و بخواهد همه آنها را اشعار کند، می تواند میان هر دو تایی از آنها که قرار می گیرد کوهان یکی را در طرف راست و دیگری را در طرف چپ پاره کند. و مقصود از تقلید آویزان کردن نعل کهنه ای که در آن نماز خوانده است به گردن قربانی می باشد.

عنوان (۳۲۴) عدم اعتبار طهارت از حدث اصغر و اکبر در احرام

مسأله ۱۸۰ - در صحت احرام، طهارت از حدث اصغر و اکبر شرط نیست، بنابراین احرام بستن شخص بی وضو یا جنب یا زن در حال حیض یا نفاس و مانند اینها صحیح است.

عنوان (۳۲۵) عدم تحقق احرام قبل از تلبیه

مسأله ۱۸۱ - احرام جز با تلبیه و یا اشعار یا تقلید، نسبت به شخصی که می خواهد حجّ قران به جا آورد محقق نمی شود، پس اگر نیت احرام کند و دو لباس احرام را بپوشد و قبل از تحقق احرام - به تلبیه - عملی از محرّمات احرام را انجام دهد، گناهی نکرده و کفاره ای بر او نیست.

عنوان (۳۲۶) فضیلت تأخیر تلبیه در مسجد شجره تا بیداء و در سایر مواقیت تا

قدری راه رفتن و در مکه تا رقطاع

مسأله ۱۸۲ - برای کسی که احرام عمره تمتّع را از مسجد شجره می بندد، افضل آن است که تلبیه را تا اول بیداء تأخیر اندازد، و برای کسی که از سایر مواقیت احرام می بندد افضل آن است که تلبیه را تا پس از قدری راه رفتن تأخیر اندازد.

و برای کسی که احرام حج را از مکه می‌بندد، افضل آن است که تلبیه را تا رقصاء تأخیر اندازد، ولی احتیاط این است که در جایی که احرام می‌بندد فوراً تلبیه را آهسته بگوید، و بلند گفتن آن را مرد تا جاهایی که ذکر شد تأخیر اندازد.

و آنچنان که از کلمات فقها (اعلی الله مقامهم) استفاده می‌شود، «بیداء» نام زمینی است که بین مکه و مدینه در فاصله یک میل از ذی الحلیفه به طرف مکه قرار گرفته، و «رَقْطَاء» نام جایی است که پیش از «رَدْم» قرار گرفته است.

عنوان ۳۲۷) زمان قطع تلبیه در عمره تمتع و مفرده و حج تمتع

مسأله ۱۸۳ - کسی که برای عمره تمتع محرم شده است - بنا بر اقوی - هنگامی که جای خانه‌های شهر قدیم مکه را می‌بیند، گفتن تلبیه را قطع کند، و حدود شهر قدیم - بنا بر آنچه که مرحوم شهید (علیه السلام) فرموده است - برای کسی که از بالای شهر و از راه مدینه وارد شود «عقبه مدینین» است، و برای کسی که از پایین شهر وارد شود «عقبه ذی طوی» است.

و کسی که برای عمره مفرده محرم شده است و از خارج حرم قصد مکه را دارد - بنا بر احتیاط واجب - هنگام ورود به حرم گفتن تلبیه را قطع کند. و اما کسی که از مکه برای بستن احرام عمره مفرده خارج شده است - بنا بر اقوی - واجب است هنگام دیدن مسجدالحرام یا کعبه معظمه گفتن آن را قطع کند. و همچنین، بنا بر اقوی، کسی که برای حج، به هر نوعی از انواع حج محرم شده است باید هنگام زوال آفتاب - یعنی ظهر شرعی - روز عرفه گفتن آن را قطع کند.

عنوان ۳۲۸) شک در گفتن تلبیه یا صحّت تلفظ به آن

مسأله ۱۸۴ - اگر پس از پوشیدن دو لباس احرام و پیش از گذشتن از میقات شک کند که تلبیه را گفته است یا نه، بنا بر نگفتن گذاشته و تلبیه را بگوید. و اگر پس از گفتن آن شک کند که آن را درست تلفظ کرده یا نه، بنا بر درست گفتن بگذارد، و لازم نیست آن را دوباره بگوید.

۱۵۶ ..... مناسک و استفتائات حج

سوم: پوشیدن دو جامه احرام (ازار و رداء) پس از کندن لباسهایی که پوشیدنش بر محرم حرام است، و یکی - ازار - را به صورت لنگ پوشیده و دیگری - رداء - را بر دوش می اندازد.

و از این حکم، بچه ها مستثنی می باشند، و جایز است تأخیر کندن لباسهای آنها تا رسیدن به «فحّ» در صورتی که از آن راه به حجّ برده شوند.

عنوان (۳۲۹) شرط نبودن لباس احرام در تحقق احرام

مسأله ۱۸۵ - پوشیدن دو جامه احرام، یک واجب تعبّدی مستقل است، و شرط در تحقق احرام نیست، و احتیاط واجب این است که پوشیدن آنها به نحو متعارف باشد.

عنوان (۳۳۰) اندازه ازار و رداء و پوشیدن آنها قبل احرام و تلبیه

مسأله ۱۸۶ - بنا بر احتیاط واجب ازار باید از ناف تا زانوی بدن را بپوشاند، و در رداء معتبر است دو شانه و قدری از کمر را بپوشاند، و احتیاط واجب آن است که پوشیدن دو جامه پیش از نیت کردن احرام و تلبیه گفتن باشد.

عنوان (۳۳۱) احرام بستن در موقعی که پیراهن یا جامه عادی پوشیده

مسأله ۱۸۷ - هرگاه - از روی نادانی یا فراموشی - موقعی که پیراهن پوشیده، به نیت کردن و تلبیه احرام ببندد باید آن را بکند و احرامش صحیح است، بلکه اظهار این است که حتی در صورتی که از روی علم و عمد در پیراهن یا جامه عادی احرام ببندد، احرامش صحیح است، و چنانچه پس از بستن احرام آن را بپوشد، بدون اشکال احرامش صحیح است، ولی باید آن را پاره کند و از طرف پا بیرون آورد.

عنوان (۳۳۲) لباس احرام و پوشیدن بیش از دو جامه

مسأله ۱۸۸ - پوشیدن بیش از دو جامه، در ابتدای بستن احرام یا پس از آن، برای حفاظت از سرما یا گرما یا منظور دیگری مانعی ندارد.

عنوان ۳۳۳) اعتبار آنچه در لباس نماز گزار شرط است در لباس احرام

مسئله ۱۸۹ - آنچه وجود یا عدم آن در لباس نماز گزار معتبر است در دو جامه احرام نیز معتبر است، بنابر این لازم است که پاک باشد، و از حریر خالص و اجزای حیوان حرام گوشت و طلا نباشد، بلی، نجس شدن آنها به نجاستی که در نماز مورد عفو است مانعی ندارد.

عنوان ۳۳۴) بدن نما نبودن ازار و رداء

مسئله ۱۹۰ - ازار، به مقداری که عورت را می پوشاند باید بدن نما نباشد، بلکه بنا بر احتیاط واجب - باید تمام مقداری که از ناف تا زانو را می پوشاند بدن نما نباشد، و احتیاط مستحب این است که رداء نیز بدن نما نباشد.

عنوان ۳۳۵) بافتنی بودن جنس لباس احرام

مسئله ۱۹۱ - دو جامه احرام - بنا بر احتیاط واجب - باید از جنس بافتنی باشد، و از پوست و نمد نباشد.

عنوان ۳۳۶) لباس احرام زنان و عدم لزوم دو جامه

مسئله ۱۹۲ - وجوب پوشیدن دو جامه احرام، مخصوص مردان است، و بر زنان واجب نیست، بنابراین احرام بستن زنان در لباسهای معمولی جایز است، به شرط آن که دارای شرایط ذکر شده در مسئله (۱۸۹) باشد

عنوان ۳۳۷) احرام بستن زنان در لباس حریر (ابریشم)

مسئله ۱۹۳ - احرام بستن زنها در لباسی که از حریر - ابریشم - ساخته شده جایز نیست، بلکه - بنابر احتیاط واجب - پوشیدن حریر خالص برای آنها در تمام حالات احرام جایز نیست، مگر برای حفاظت از گرما یا سرما.

عنوان ۳۳۸) لباس احرام ونجس شدن آن

مسأله ۱۹۴ - هر گاه پس از بستن احرام، یک یا هر دو جامه او نجس شود -
بنابر اقوی - باید فوراً تبدیل یا تطهیر نماید.
[در مسأله ۱۸۹ مناسک گذشت که نجس شدن لباس احرام به نجاستی که در
نماز مورد عفو است مانعی ندارد].

عنوان ۳۳۹) جواز در آوردن یا تعویض لباس احرام

مسأله ۱۹۵ - پوشیدن جامه‌های احرام به طور دایم و مستمر واجب نیست،
بنابراین برداشتن رداء از روی دوش - برای ضرورت یا غیر آن - مانعی ندارد، و
همچنین تعویض جامه احرام با جامه دیگری که دارای شرایط لباس احرام باشد
مانعی ندارد.

استفتائات کیفیت احرام

عنوان ۳۴۰) نیت احرام برای عمره تمتع یا غیر آن

[مناسک محشی ۲۹۱] کسی در وقت احرام این طور قصد می‌کند: محرم می‌شوم یا احرام می‌بندم، برای عمره تمتع یا غیر آن، آیا این احرام صحیح است؟

جواب) به قصد اتیان به آنچه در حج و عمره بر او واجب است با تقرب به خدا و تلبیه، احرام محقق می‌شود و قصد مذکور ضرر به احرام نمی‌زند .

عنوان ۳۴۱) احرام حائض برای عمره تمتع با علم به عدم امکان انجام اعمال عمره تمتع

[مناسک محشی ۲۹۲] زنی قبل از احرام برای عمره تمتع، می‌دانست که عادت ماهانه او ده روز است و قبل از احرام حج، اعمال عمره تمتع را نمی‌تواند انجام دهد، مع ذلک، نیت عمره تمتع کرد، آیا در برگرداندن نیت احرام عمره تمتع به حج افراد، باید چه کند؟

جواب) اگر در حال احرام حائض بوده وظیفه‌اش حج افراد است، و اگر حیض بعد از احرام بوده به احتیاط واجب وظیفه‌اش حج افراد است، و در هر صورت اگر قصد عمره تمتع کرده به نحو تقیید احرامش باطل است، و اگر به نحو خطا در تطبیق بوده احرامش صحیح است، و همچنین در صورت جهل.

عنوان ۳۴۲) پوشیدن پارچه ندوخته برای ستر عورت

[مناسک محشی ۲۹۳] مردها معمولاً برای احرام، یک حوله به عنوان لنگ به کمر می‌بندند و یکی هم بر روی شانه‌ها می‌اندازند، ولی بعضی افراد برای اینکه موقع ورزش باد و یا سوار شدن ماشین عورت آنان ظاهر نشود اضافه بر آن دو حوله، یک متر چلووار ندوخته از وسط پا عبور می‌دهند به نحوی که دو طرف پارچه از جلو و عقب زیر حوله قرار می‌گیرد، آیا این عمل صحیح است یا اشکال دارد؟

جواب) اشکال ندارد.

عنوان ۳۴۳) تلبیه برای شخص لال

[مناسک محشی ۲۹۴] آیا می‌شود برای کسی که قادر بر تلبیه گفتن نیست نایب گرفت یا خیر؟

جواب) بنابر احتیاط واجب لال جمع کند بین اشاره به تلبیه با انگشت و حرکت دادن زبان به صورت گفتن تلبیه و گرفتن نایب.

عنوان ۳۴۴) اشتباه در نیت احرام

[مناسک محشی ۲۹۵] کسی که در گذشته حج واجبش را انجام داده و بنا دارد حج مستحبی بجا آورد، ولی از روی ناآگاهی و یا فراموشی در نیت احرام عمره می‌گوید: «احرام عمره تمتع از حج تمتع از حجة الاسلام می‌بندم قربه‌الی الله»، آیا آوردن و در نیت داشتن حجة الاسلام، در حالی که حج مستحبی است، اشکال دارد یا خیر؟

جواب) اشکال ندارد.

عنوان ۳۴۵) غلط گفتن تلبیه

[مناسک محشی ۲۹۶] اگر کسی بداند در صورت صحیح نگفتن تلبیه،

محرم نمی‌شود و تلبیه را غلط بگویند و اعمال حج را انجام دهد، آیا اعمالش صحیح است یا نه؟

جواب) اگر جاهل به موضوع بوده، در عمره (چه مفرده چه تمتع) احتیاط واجب در اعاده است، و در حج صحیح است، و اگر عالم به موضوع بوده صحیح نیست.

عنوان (۳۴۶) کسی که بعد وقوفین و قبل از اتمام اعمال فهمید که تلبیه را غلط گفته

[مناسک محشی ۲۹۷] اگر کسی تلبیه را غلط بگوید و بعد از وقوفین و قبل از اتمام اعمال حج فهمید که صحیحاً محرم نشده است، آیا وظیفه او نسبت به سایر اعمال، و همچنین عمره قبلی او چگونه است؟

جواب) اگر جاهل بوده و در عمره بوده احتیاط در اعاده است، و اگر در حج بوده، چنانکه در مناسک مساله ۳۵۹ آمده است، اگر کسی از روی فراموشی یا جهل به حکم، بدون احرام از مکه خارج شود، و بعد یادش بیاید یا علم به حکم پیدا کند - اگر چه در عرفات باشد - واجب است برگردد و از مکه احرام ببندد.

و چنانچه متمکن نباشد - به جهت تنگی وقت یا عذر دیگری - که برگردد باید از همان جایی که هست احرام ببندد، و همچنین است اگر پس از وقوف در عرفات یادش بیاید یا علم به حکم پیدا کند و متمکن نباشد که به مکه برگردد، و اگر متمکن باشد، احتیاط واجب آن است که برگردد و در مکه احرام ببندد و برگردد و بقیه اعمال را به جا آورد.

و اگر تا پس از پایان اعمال حج یادش نیاید یا علم به حکم پیدا نکند، حجّش صحیح است.

عنوان (۳۴۷) ترجمه تلبیه

[مناسک محشی ۲۹۸] ترجمه تلبیه «لَبَّيْكَ، اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ

لَكَ لَبَّيْكَ» چیست؟

جواب) ترجمه جمله مذکور چنین است: «اجابت می‌کنم دعوت تو را اجابت

۱۶۲ ..... مناسک و استفتائات حج

کردنی، خدایا اجابت می‌کنم دعوت تو را اجابت کردنی، اجابت می‌کنم دعوت تو را اجابت کردنی، نیست شریکی برای تو».

عنوان ۳۴۸) خمس لباس احرام

[مناسک محشی ۲۹۹] لباس احرامی که معلوم نیست از درآمد منبر است یا وجوهات شرعی، آیا لازم است خمس آن را بدهد؟

جواب) اگر از درآمد بین سال باشد خمس ندارد، و اگر زائد بر مؤونه باشد و مردّد بین ما فیہ الخمس قطعاً، و ما فیہ الخمس احتیاطاً، پس احتیاط واجب این است که خمس بدهد.

عنوان ۳۴۹) فراموشی تلبیه

[مناسک محشی ۳۰۰] کسی که به دیگران تلقین نیت و تلبیه می‌کند و خودش فراموش کرده است که نیت نماید، وظیفه‌اش چیست؟

جواب) رجوع شود به مناسک مسأله ۱۶۶ و ۱۷۳، و همچنین به عنوان ۳۰۳ [مناسک محشی ۲۳۹] و عنوان ۳۰۹ [مناسک محشی ۲۴۵] اگر احرام حج را فراموش کند و تا پایان اعمال یادش نیاید حجّش صحیح است، و همچنین است اگر از روی ندانستن باشد.

عنوان ۳۵۰) تعداد لباس احرام

[مناسک محشی ۳۰۱] آیا لباس احرام منحصر در دو جامه است و بیشتر نباید باشد؟

جواب) مقدار واجب آن دو جامه است و زیادتیر مانع ندارد.

عنوان ۳۵۱) لزوم قصد قربت در پوشیدن لباس احرام

[استفتاء] آیا در پوشیدن لباس احرام، قصد قربت لازم است؟

جواب) بله، پوشیدن دو جامه احرام، یک واجب تعبّدی مستقلّ است.

عنوان (۳۵۲) احرام جهت دخول در مکه جدیده

[استفتاء] اگر بخواهد داخل در مکه جدیده بشود باید محرم باشد یا خیر؟

جواب) باید محرم شود.

عنوان (۳۵۳) دخول مکه برای کسی که در اثناء عمره مفرده از مکه یا حرم خارج شده

[استفتاء] کسی که محرم به احرام عمره مفرده شده است قبل از اتمام

اعمال عمره مفرده می‌تواند از مکه بلکه از حرم خارج شود و اگر خارج

شد دخول دو مرتبه او به مکه چه حکمی دارد؟

جواب) خروج از مکه در اثناء عمره مفرده جایز است و بنا بر احتیاط واجب از

حرم خارج نشود.

عنوان (۳۵۴) احرام از عرفات برای کسی که نمی‌تواند از عرفات به مکه باز گردد

[استفتاء] مَنْ لَه شغل فی مستشفی فی عرفات و لم يتمکن لإحرام الحج

من العود إلى مكة، من أين يحرم للحج؟

جواب) إذا كان جاهلاً و لم يتمکن من العود إلى مكة يحرم من مكانه، و إذا كان

عالمًا و لم يتمکن من العود إليها بطل حجه.

عنوان (۳۵۵) روی هم گذاشتن یا دو عدد پوشیدن لباس احرام بدن نما

[استفتاء] اگر إزار رقیق باشد و لیکن دو مرتبه دور هم بپیچاند یا دو عدد

لباس رقیق را به عنوان إزار بپوشد کافی است یا باید به تنهایی ساتر

عورت باشد؟

جواب) کافی است.

عنوان ۳۵۶) میقات احرام مجدد در صبی که بعد احرام بالغ شده

[استفتاء] در مناسک ص ۹ مسأله ۴ فرموده‌اید «و اذا أحرم (الصبی) فبلغ بعد احرامه ... و لكنّ الاحوط الرجوع إلى أحد المواقیت و تجدید الإحرام».

لطفاً به چند مورد سؤال جواب مرحمت فرمائید:

مقصود از «المواقیت» اگر مواقیت خمسه است - که در این صورت مربوط می‌شود به عمره تمتع و ربطی به حج تمتع ندارد، مضافاً که این صبی در احرام حج است و تجدید آن باید در مکه معظمه باشد نه مواقیت؟ و اگر مقصود از «المواقیت» أدنی الحلّ است که آن هم مربوط به عمره مفرده است نه حج؟ و اگر حشش تبدیل به حجّ افراد می‌گردد باید توضیحات بیشتری داده می‌شد (که وظیفه او حج افراد است) مضافاً بر اینکه صبی در حال احرام حج قبل از وقوف به مشعر چگونه می‌تواند به آن مواقیت برود و عمره حج را درک نماید (شبیبه به فرض محال است) - ضمناً با رجوع به مسأله ۱۶۶ نیز مسأله کاملاً حل نشد) لطفاً با شرح بیشتری بفرمایید وظیفه او حج تمتع است یا افراد و با چه نیتی حج را تمام نماید؟

و اگر هیچ نتوانست برگردد و از محل بلوغ نیت را تبدیل کرد آیا باز حج او تمتع است یا خیر؟

جواب) موضوع مسأله که محکوم است به احتیاط به رجوع به أحد مواقیت، صبی خارج به حج ندبی و بالغ بعد الإحرام و قبل المشعر است، أعمّ از حجّ تمتع - که شامل عمره تمتع هم می‌شود - و حجّ قران و افراد، و مراد از مواقیت أعمّ است از مواقیت خمسه و محاذات مسجد شجره و دویره اهل (میقات کسی که منزل او دون مواقیت خمسه است) و جعرانه (میقات حجّ قران و افراد است لمن جاء مکه بعد السنین و همچنین میقات اهل مکه است فتوی و احتیاطاً).

و مراد از بالغ بعد الأحرام و قبل المشعر خصوص بعد العرفات و قبل المشعر

نیست، بلکه اطلاق شامل می‌شود بلوغ بعد از احرام از مسجد شجره را مثلاً تا بلوغ بعد العرفات و قبل المشعر و ندرت تمکن بعض افراد منافی اطلاق نیست، با توجه به آنچه ذکر شد به ضمیمه آنچه در مسأله (۱۶۶) ذکر شده احتیاط بجمیع الوجوه ممکن العمل است و تبدیل به افراد در مفروض مسأله جایز نیست و معنای احتیاط واجب این است که غیر متمکن از عمل به احتیاط مذکور حج را تمام و سال بعد احتیاطاً اعاده نماید

عنوان (۳۵۷) شک در تلبیه بعد از گذشتن از میقات

[استفتاء] من شک بعد تجاوز المیقات و قبل البدء فی الأعمال انه لیبی أم لا ما حکمه؟

جواب) لایلتفت إلی شکّه و یأتی بأعماله.

عنوان (۳۵۸) جواز در آوردن دو جامه احرام بعد از احرام تا آخر اعمال

[استفتاء] هل یجوز عدم الإستدامة فی لبس ثوبی الإحرام بشکل مستمرّ بمعنی انه یلبسهما فی بداية عقد الإحرام ثم ینزعهما إلی آخر النسک مع قطع النظر عن محذور لزوم کشف العورة؟

جواب) الظاهر هو الجواز و إن کان الإحوط عدم الإستمرار فی التجرید، كما أن الأقوی عدم الطواف عاریاً.

عنوان (۳۵۹) شک در تلبیه بعد از تجاوز از میقات و قبل از ورود در اعمال بعدی

[استفتاء] آیا درباره کسی که بعد از گذشتن از میقات، شک در تلبیه نموده می‌توانیم بگوییم تا وارد عمل بعدی نشده شک بعد از تجاوز از محل نیست و باید اعاده کند؟

جواب) نسبت به تلبیه چون محل آن میقات است شک بعد از تجاوز از میقات، شک بعد از محل است، اگرچه وارد عمل بعدی نشده است.

عنوان (۳۶۰) احرام حج تمتع در محله تنعيم

[استفتاء] هل يصحّ الإحرام لحج التمتع في محلّة التّعيم بمكة المكرمة
مع أنها خارجة عن الحرم؟

جواب) لا يصحّ.

عنوان (۳۶۱) پوشیدن مخیط بعد از احرام

[استفتاء] شخصی که ویزای تجاری دارد و حج او مستحبی است،
مجبور است برای فرار از مأمورین سعودی فاصله‌ای را مخیط بپوشد آیا
محرم شدن او جایز است یا خیر؟

جواب) می‌تواند برای حج محرم شود و از جهت پوشیدن مخیط باید كفاره بدهد.

محرمات احرام

تروک احرام

عنوان ۳۶۲) انعقاد احرام با تلبیه یا اشعار یا تقلید، و تعداد محرمات احرام در مسائل گذشته بیان شد که بستن احرام تنها با تلبیه گفتن یا اشعار یا تقلید صورت می‌گیرد، و بدون آنها منعقد نمی‌شود، اگر چه نیت احرام حاصل شود. و هرگاه مکلف احرام ببندد، بیست و شش چیز بر او حرام می‌شود، که در ذیل آورده شده است:

۱ - شکار حیوان صحرائی.

۲ - نزدیکی با زنان.

۳ - بوسیدن زنان.

۴ - مسّ زنان.

۵ - نگاه کردن به زن، و ملاحظه کردن با او.

۶ - استمناء.

۷ - عقد ازدواج.

۸ - استعمال بوی خوش.

۹ - پوشیدن دوخته شده برای مردان.

۱۰ - سر مه کشیدن.

۱۱ - نگاه کردن در آینه.

- ۱۲ - پوشیدن چکمه و جوراب برای مردان.
- ۱۳ - فسوق (دروغ گفتن، و دشنام دادن، و فخرفروشی کردن).
- ۱۴ - مجادله کردن (قسم خوردن).
- ۱۵ - کشتن جانوران بدن.
- ۱۶ - زینت کردن.
- ۱۷ - روغن مالی بدن.
- ۱۸ - جدا کردن مو از بدن.
- ۱۹ - پوشاندن سر برای مردان.
- ۲۰ - فرورفتن در آب.
- ۲۱ - پوشاندن صورت برای زنها.
- ۲۲ - زیر سایه رفتن برای مردان.
- ۲۳ - بیرون آوردن خون از بدن بنا بر مشهور نزد فقها (اعلی الله مقامهم).
- ۲۴ - ناخن گرفتن.
- ۲۵ - دندان کندن بنا بر قولی.
- ۲۶ - برداشتن سلاح.

۱- شکار حیوان صحرائی

عنوان ۳۶۳) شکار و کشتن حیوان صحرائی و شکار حیوان حرم

مسأله ۱۹۶ - شکار حیوان صحرائی بر محرم - چه محرم در حرم باشد یا خارج حرم - و کشتن آن - چه حرام گوشت باشد یا حلال گوشت - حرام است، و همچنین کشتن حیوان صحرائی اگرچه بعد از صید اهلی شده باشد، بر محرم حرام است، و شکار حیوانات حرم بر محرم و غیر محرم حرام است.

عنوان ۳۶۴) کمک کردن به دیگری در شکار (و لو با اشاره)

مسأله ۱۹۷ - همچنان که شکار حیوان صحرائی بر محرم حرام است، کمک کردن به دیگری در شکار نیز بر محرم حرام است، هر چند کمک به اشاره کردن به صید باشد، و در حرمت کمک کردن، فرقی بین این که شکارچی محرم باشد یا نباشد نیست.

عنوان ۳۶۵) نگه‌داری یا خوردن شکار صحرائی، وحوش و پرندگان حرم و شکار محرم

مسأله ۱۹۸ - نگه‌داشتن شکار صحرائی در حرم بر محرم حرام است، اگرچه شکار آن قبل از احرام و حتی از غیر خود او باشد، و همچنین است نگه‌داشتن آن در خارج حرم در صورتی که به مرگ و یا شکارش توسط غیر او منتهی بشود، بلکه نگه‌داشتن آن در خارج حرم، اگرچه منتهی به مرگ و شکارش توسط غیر خود محرم نشود، بنا بر احتیاط جایز نیست.

و خوردن گوشت شکار صحرائی بر محرم حرام است، حتی اگر شکارچی آن محرم نباشد، و آنچه را شخص غیر محرم از حیوانات وحشی و پرندگان در حرم کشته باشد، خوردنش بر محرم و غیر محرم حرام است، و بنا بر احتیاط خوردن شکاری را که محرم کشته باشد، بر غیر محرم حرام است.

و ملخ ملحق به حیوان صحرائی است، بنابراین شکار و کشتن و نگه‌داشتن و خوردن آن حرام است.

عنوان ۳۶۶) شکار حیوان دریایی و اهلی و صورت شک در صحرایی یا اهلی بودن
مسئله ۱۹۹ - شکار حیوان دریایی برای محرم جایز است، و مقصود از آن،
حیوانی است که فقط در دریا زندگی می‌کند، بنابراین این حیوانی که هم در دریا و هم
در خشکی زندگی می‌کند حکم حیوان صحرایی را دارد.
و شکار حیوانی که مشکوک است که صحرایی است یا نه مانعی ندارد، و
همچنین کشتن حیوانات اهلی - مانند مرغ خانگی و مرغ حبشی و گوسفند و گاو و
شتر - اگر چه وحشی شده باشند، و کشتن حیوانی که مشکوک است اهلی است یا
نه مانعی ندارد.

عنوان ۳۶۷) جوجه و تخم شکار صحرایی و دریایی و حیوان اهلی
مسئله ۲۰۰ - تمام احکامی که برای شکار صحرایی بیان شد، برای جوجه آن نیز
ثابت است، بلکه - بنا بر احتیاط واجب - برای تخم آن نیز ثابت است.
و تمام احکامی که برای شکار دریایی و حیوان اهلی بیان شد، برای جوجه و تخم
آنها نیز ثابت است.

عنوان ۳۶۸) کشتن حیواناتی که شکار نیستند، مثل درندگان و غیره
مسئله ۲۰۱ - کشتن تمام حیواناتی که شکار نیستند - از درندگان و غیر آنها -
بر محرم حرام است، مگر از آنها بر خود بترسد، یا کبوترهای حرم را اذیت نمایند، که
در این دو صورت کشتن آنها مانعی ندارد.
و در کشتن درندگان کفاره نیست، مگر شیر، که احتیاط مستحب این است که
برای کشتن آن در حرم یک گوسفند نر کفاره داده شود، حتی اگر کشته محرم نباشد.

عنوان ۳۶۹) کشتن عقرب و موش و افعی و مار سیاه
مسئله ۲۰۲ - کشتن عقرب و موش و افعی و مار سیاه حمله گر، برای محرم جایز
است، و کفاره‌ای در کشتن آنها نیست، و اما مار، پس اگر قصد جان تو را کرد آن را
بکش، و اگر قصد تو را ندارد به آن کار نداشته باش.

عنوان ۳۷۰) کلاغ و زغن (نوعی باز) و کشتن آنها

مسأله ۲۰۳ - تیر و سنگ اندازی به کلاغ و زغن - نوعی باز - برای محرم مانعی ندارد، و چنانچه به آنها بخورد و کشته شوند کفاره ندارد.

عنوان ۳۷۱) کشتن شتر مرغ و گاو وحشی و خر وحشی و آهو و خرگوش و روباه

مسأله ۲۰۴ - در کشتن شتر مرغ یک شتر، و در کشتن گاو وحشی یک گاو، و در کشتن خر وحشی یک شتر یا گاو، کفاره است، ولی احتیاط مستحب در کشتن خر وحشی این است که گاو کفاره داده شود، و در کشتن آهو و خرگوش - و بنا بر احتیاط واجب - در کشتن روباه، یک گوسفند کفاره است.

عنوان ۳۷۲) کفاره شکار (شتر یا گاو یا گوسفند) و حکم عدم توان تهیه کفاره

مسأله ۲۰۵ - کسی که شکاری کرد، چنانچه کفاره آن یک شتر باشد و نتواند تهیه کند، اگر چه به علت نداشتن قیمت آن باشد، باید شصت مسکین را اطعام کند، و به هر مسکینی یک مدّ (حدود ۷۵۰ گرم) بدهد، و چنانچه این را هم نتواند باید هیجده روز روزه بگیرد.

و چنانچه کفاره حیوانی که شکار کرده یک گاو باشد و نتواند آن را تهیه کند، باید سی مسکین را اطعام کند، و اگر نتواند باید نه روز روزه بگیرد. و اگر کفاره آن یک گوسفند باشد و نتواند آن را تهیه کند، باید ده مسکین را اطعام کند، و اگر نتواند باید سه روز روزه بگیرد.

عنوان ۳۷۳) کبوتر و جوجه و تخم آن

مسأله ۲۰۶ - اگر محرم کبوتری را در خارج حرم بکشد، باید یک گوسفند کفاره بدهد، و کفاره کشتن جوجه آن در خارج حرم، بنابر مشهور بین فقها (اعلی الله مقامهم) یک برّه است، و اگر چه برای تخییر بین برّه و بچه بز نر وجهی هست، ولی احتیاط واجب دادن برّه است، و کفاره شکستن تخم کبوتر در خارج حرم - بنا بر احتیاط واجب - یک درهم است.

و اگر غیر محرم کبوتری را در حرم بکشد یک درهم، و اگر جوجه آن را بکشد نصف درهم، و اگر تخم آن را بشکنند ربع درهم باید کفاره بدهد.
و اگر محرم کبوتری را در حرم بکشد باید جمع کند بین کفاره کشتن محرم در خارج حرم و کفاره کشتن غیر محرم در حرم، و همچنین است حکم - لزوم جمع بین دو کفاره ذکر شده - در کشتن محرم جوجه را در حرم و در شکستن او تخم کبوتر را در حرم، و تخمی که جوجه در آن به حرکت در آمده حکم جوجه را دارد.

عنوان (۳۷۴) کشتن پرنده سنگخواره و کبک و گنجشک و ... و ملخ
مسئله ۲۰۷ - کفاره کشتن پرنده سنگخواره (اسفروء) و کبک و دراج و مانند اینها، بره ای است که از شیر گرفته شده و علفخوار شده باشد.
و برای کشتن گنجشک و چکاوک و سنگانه - بنا بر احتیاط واجب - یک مدّ از طعام - یعنی تقریباً ۷۵۰ گرم از گندم یا جو یا برنج و مانند اینها - و یک بره از شیر گرفته شده کفاره داده شود.

و در کشتن یک ملخ یک دانه خرما، و در کشتن مقدار زیادی از آن یک گوسفند کفاره است، و در کشتن کمتر از مقدار زیاد، یک کف از طعام کفاره است.

عنوان (۳۷۵) کشتن موش صحرائی و خارپشت و سوسمار و مارمولک
مسئله ۲۰۸ - در کشتن موش صحرائی و خارپشت و سوسمار و آنچه مانند اینها است، یک بیچه نرینه بز کفاره است، و در کشتن نوعی مارمولک (عظایه) یک کف از طعام کفاره است.

عنوان (۳۷۶) کشتن زنبور

مسئله ۲۰۹ - در کشتن عمدی زنبور، مقداری طعام کفاره است، و اگر کشتن خَطّئی یا برای دفع اذیتش باشد، کفاره ندارد.

عنوان (۳۷۷) کشتن ملخ به هنگام عبور از جاده

مسئله ۲۱۰ - هر گاه در جاده ای که محرم از آن عبور می کند ملخ باشد، باید

از آن جاده منحرف شود که آنها را نکشد، ولی اگر نتواند منحرف شود کشتن آنها مانعی ندارد.

عنوان ۳۷۸) شکار دسته جمعی و کفاره بر هر یک از شرکت کنندگان

مسئله ۲۱۱ - اگر جماعتی در کشتن یک شکار شرکت کنند، بر هر کدام از آنان کفاره مستقلی است.

عنوان ۳۷۹) خوردن از صید

مسئله ۲۱۲ - خوردن از صید کفاره دارد، و کفاره آن - بنا بر احتیاط واجب - کفاره صید کردن است. پس اگر محرمی صیدی بکند و سپس از آن بخورد، دو کفاره بر او واجب می‌شود.

عنوان ۳۸۰) همراه داشتن شکار در هنگام ورود به حرم

مسئله ۲۱۳ - کسی که شکاری همراه دارد، باید هنگام ورود به حرم آن را آزاد کند، وگرنه در صورتی که بمیرد باید کفاره بدهد، بلکه - بنا بر احتیاط واجب - بعد از احرام نیز حکمش همین است اگر چه داخل حرم نشده باشد.

عنوان ۳۸۱) وجوب کفاره در کشتن و خوردن شکار، عمداً و اشتباهاً و جهلاً

مسئله ۲۱۴ - در وجوب کفاره برای کشتن و خوردن شکار، فرقی نیست بین این که کشتن یا خوردن از روی عمد یا اشتباه یا جهل باشد.

عنوان ۳۸۲) کفاره شکار مکرر

مسئله ۲۱۵ - در شکار مکرر کفاره نیز مکرر می‌شود - چه شکار از روی جهل باشد یا فراموشی یا خطا - و همچنین است در صورت عمد، اگر شکار در حرم بوده و شکار کننده محرم نباشد، و یا شکار کننده محرم در بیش از یک احرام تکرار نماید، ولی اگر شکار عمداً از محرم در یک احرام تکرار شود، کفاره مکرر نمی‌شود.

۲- نزدیکی با زنان

عنوان ۳۸۳) نزدیکی در اثنای عمره تمتع و مفرده و حج و قبل از نماز طواف نساء.
مسئله ۲۱۶ - نزدیکی با زنان در اثنای عمره تمتع و اثنای عمره مفرده و اثنای حج و بعد از عمره مفرده و بعد از حج تا وقتی نماز طواف نساء را به جا نیاورده است، حرام است.

عنوان ۳۸۴) نزدیکی با زنان در عمره تمتع پیش از فارغ شدن از سعی و بعد از آن
مسئله ۲۱۷ - هرگاه در عمره تمتع، از روی عمد و علم به حرمت و به یادداشتن احرام - از جلو یا عقب - نزدیکی نماید، چنانچه پس از فارغ شدن از سعی باشد، عمره اش صحیح است، ولی باید کفاره دهد، و کفاره آن، یک شتر یا گاو یا گوسفند است، و احتیاط مستحب آن است که شخصی که وضع مالی او خوب است شتر، و شخصی که وضع مالی او متوسط است، گاو، کفاره دهد.
و اگر پیش از فارغ شدن از سعی باشد، کفاره اش همان است که گذشت، و بنا بر احتیاط واجب عمره او فاسد می شود، و احتیاط واجب آن است که - در صورت امکان - آن را به اتمام برساند، و دوباره آن را پیش از حج به جا آورد، و در صورت عدم امکان، در سال بعد حج را اعاده نماید.

عنوان ۳۸۵) نزدیکی پیش از وقوف در مشعر، و تمکین زن با رضایت یا اکراه
مسئله ۲۱۸ - هرگاه کسی که احرام حج بسته، پیش از وقوف در مزدلفه، از روی عمد و علم به حرمت، و به یادداشتن احرام با زن خود، دایمی یا موقت، از جلو یا عقب نزدیکی نماید، واجب است حجش را تمام کند و آن را در سال بعد دوباره به جا آورد و یک شتر کفاره دهد، و چنانچه متمکن از شتر نباشد یک گوسفند کفایت می کند، و در آنچه ذکر شد فرقی بین حج واجب و مستحب نیست.
و همچنین است حکم زن در صورتی که در حال احرام و با علم به حکم و به

یادداشتن احرام و با رضایت تمکین کرده باشد، ولی اگر شوهرش او را اکراه کرده باشد، چیزی بر او واجب نیست، و بر شوهرش دو کفّاره لازم است. و لازم است این زن و شوهر - در صورتی که کسی با آنها نباشد - تا پایان اعمال حجّ از یکدیگر جدا شوند، و همچنین در حجّ سال بعد، از شروع اعمال تا رسیدن به جایی که در سال قبل نزدیکی در آن واقع شده است، چه نزدیکی پیش از رسیدن به عرفات صورت گرفته باشد و چه بعد از آن، و احتیاط واجب آن است که تا پایان اعمال از یکدیگر جدا باشند.

عنوان ۳۸۶) نزدیکی بعد از وقوف در مشعر قبل طواف نساء یا در اثناء آن

مسأله ۲۱۹ - هرگاه کسی که احرام حجّ بسته، بعد از وقوف در مزدلفه و پیش از انجام طواف نساء، از روی عمد و علم به حرمت و به یادداشتن احرام، با زن خود - دایمی یا موقت - از جلو یا عقب نزدیکی نماید، باید به همان صورتی که در مسأله قبل گذشت کفّاره دهد، ولی واجب نیست دوباره حجّ را در سال بعد به جا آورد. و همچنین است - بنابر احتیاط واجب - اگر نزدیکی پس از تمام شدن شوط سوم و پیش از تمام شدن شوط پنجم طواف نساء صورت گرفته باشد، و اما اگر پس از تمام شدن شوط پنجم صورت گرفته باشد چیزی بر او واجب نیست.

عنوان ۳۸۷) در عمره مفرده بعد از سعی و قبل از آن

مسأله ۲۲۰ - کسی که در عمره مفرده پس از انجام سعی، از روی عمد و علم به حکم و به یادداشتن احرام با زن خود نزدیکی نماید، چنانچه نزدیکی بعد از سعی باشد، عمره او صحیح است و باید یک شتر کفّاره دهد. و چنانچه نزدیکی قبل از سعی باشد، عمره او نیز باطل می شود، و واجب است تا ماه بعد در مکه بماند، سپس به یکی از میقاتها و بنا بر احتیاط واجب یکی از میقاتهای پنجگانه - ذوالحلیفه، وادی عقیق، جحفه، یلملم و قرن المنازل - برود و از آن جا برای انجام دوباره عمره احرام ببندد، و عمره را دوباره به جا آورد، و اقوی این است که تمام نمودن عمره فاسد شده واجب نیست، هر چند که احوط است.

عنوان ۳۸۸) نزدیکی مردی که از احرام خارج شده یا غیر محرم با همسر محرمه‌اش
مسئله ۲۲۱ - چنانچه مرد از احرام خارج شود، و با زن خود در حال احرامش
نزدیکی نماید، باید زن یک شتر کفاره دهد، و غرامت آن بر عهده شوهر است.
و اگر مرد از ابتدا غیر محرم بوده و با زن خود در حال احرامش نزدیکی نماید،
چنانچه زن با رضایت خود تمکین نموده باشد، باید کفاره دهد و شوهرش ضامن
قیمت آن نیست، و اگر شوهرش او را اکراه کرده باشد، چیزی بر زن واجب نیست.

عنوان ۳۸۹) انجام نزدیکی و محرمات احرام از روی جهل یا فراموشی
مسئله ۲۲۲ - هرگاه محرم از روی جهل یا فراموشی با زن خود نزدیکی نماید،
عمره و حجّش صحیح است و کفاره‌ای بر او واجب نیست.
و همچنین است اگر چیز دیگری از محرمات احرام را - که موجب کفاره است -
از روی جهل یا فراموشی مرتکب شود، مگر بعضی از موارد که بیان آنها در موارد
مناسب خواهد آمد، ان شاء الله تعالی.

۳ - بوسیدن زنان

عنوان ۳۹۰) بوسیدن همسر از روی شهوت

مسأله ۲۲۳ - بوسیدن محرم زن خود را از روی شهوت حرام است، و چنانچه این کار را انجام دهد - منی از او خارج شود یا نشود - باید کفاره دهد، و کفاره آن یک شتر است، و اگر متمکن از آن نبود باید یک گوسفند کفاره دهد. و اگر بوسیدن بدون شهوت باشد، باید یک گوسفند کفاره دهد.

عنوان ۳۹۱) بوسیدن مردی که طواف نساء انجام داده، همسر محرم خود را

مسأله ۲۲۴ - چنانچه مرد پس از انجام طواف نساء، زن در حال احرام خود را ببوسد، احتیاط مستحب این است که با ریختن خونی کفاره دهد.

۴- مسّ زنان

عنوان (۳۹۲) مسّ دست یا بدن محرم با بدن همسر خود

مسأله ۲۲۵ - بر محرم حرام است که دست یا بدن خود را از روی شهوت به بدن زن خود بمالد، و چنانچه این کار را انجام دهد - چه منی از او خارج شود یا نشود - باید یک گوسفند کفّاره دهد.

و اگر این کار را بدون شهوت انجام دهد، کفّاره‌ای بر او واجب نیست، اگر چه منی از او خارج شود، ولی کسی که عادت به خروج منی هنگام تماس بدون شهوت دارد، احتیاط این است که از این کار اجتناب کند.

۵- نگاه کردن به زن و ملاعبه با او

عنوان ۳۹۳) ملاعبه محرم با زن خود با خروج منی و نگاه او به اجنبیه

مسئله ۲۲۶ - ملاعبه محرم با زن خود حرام است، و چنانچه این کار را بکند و منی از او خارج شود باید کفاره نزدیکی با زن را بدهد یعنی یک شتر برای متمکن و یک گوسفند برای کسی که متمکن از دادن شتر نباشد.

و اگر محرم به زن اجنبی نگاه کند و منی از او خارج شود، چنانچه وضع مالی او خوب باشد باید یک شتر، و در صورتی که متوسط باشد یک گاو، و در صورتی که فقیر باشد یک گوسفند کفاره بدهد، ولی اگر منی از او خارج نشود کفاره‌ای بر او واجب نیست، ولی باید از خدا بترسد و از نگاه دوباره اجتناب کند.

عنوان ۳۹۴) نگاه محرم به زن خود با شهوت و بدون آن

مسئله ۲۲۷ - نگاه کردن محرم به زن خود از روی شهوت حرام است، و در صورتی که از روی شهوت نگاه کند و منی از او خارج شود - بنا بر احتیاط واجب - باید یک شتر، و چنانچه نتواند یک گوسفند کفاره بدهد.

ولی اگر منی از او خارج نشود، یا از روی شهوت به او نگاه نکند و منی خارج شود، کفاره‌ای بر او واجب نیست و باید استغفار و طلب آمرزش کند.

عنوان ۳۹۵) لذت بردن محرم از زن خود

مسئله ۲۲۸ - لذت بردن محرم از زن خود، در غیر آنچه که ذکر شد جایز است، و احوط ترک هر گونه لذت بردن از او است.

۶- استمناء

عنوان (۳۹۶) استمناء

مسأله ۲۲۹ - استمناء کردن محرم - اگرچه با زن خودش - حرام است و چنانچه با آلت تناسلی خود بازی کند و موجب خروج منی گردد، حکم آن حکم نزدیکی کردن در حال احرام است، بنا بر این اگر این عمل در احرام حجّ و قبل از وقوف در مشعر صورت گیرد، باید حجّ را تمام کند، و آن را در سال آینده دوباره به جا آورد، و یک شتر نیز کفّاره دهد، و در صورتی که متمکّن از دادن شتر نباشد، باید یک گوسفند کفّاره دهد.

و اگر در عمره مفرده و پیش از فارغ شدن از سعی صورت گیرد، باید کفّاره نزدیکی را که گذشت بدهد، و احتیاط واجب این است که عمره را تمام کند و دوباره آن را در ماه آینده به جا آورد.

و چنانچه استمناء - در احرام حجّ یا عمره - به غیر از بازی کردن با آلت خود باشد، مثل نگاه کردن و تخیّل و مانند این دو، و موجب خروج منی گردد، باید همان کفّاره‌ای که بیان شد بدهد، ولی دوباره به جا آوردن حجّ و یا عمره واجب نیست.

و چنانچه - در احرام حجّ یا عمره - به نزدیکی کردن شخصی با همسر خود گوش دهد، و منی از او خارج شود، کفّاره‌ای بر او نیست.

۷- عقد ازدواج

عنوان ۳۹۷) عقد ازدواج بر محرم، برای خود یا دیگری

مسئله ۲۳۰ - عقد ازدواج - چه دائم و چه موقت - بر محرم برای خود و یا دیگری - چه او محرم باشد یا نباشد - حرام و فاسد است.

عنوان ۳۹۸) عقد بستن محرم برای خود یا دیگری، یا غیر محرم برای محرم

مسئله ۲۳۱ - اگر محرمی - برای خود یا دیگری - عقد ازدواج بست، یا غیر محرمی برای محرم زنی را عقد نمود و در هر صورت محرم با آن زن نزدیکی کرد، بر هر یک از آنان - عقد کننده و مرد و زن - که علم به احرام و حرمت عقد در حال احرام داشته باشد، واجب است یک شتر کفاره بدهد، و بر هر کدام از آنان که به هر دو - احرام و حرمت عقد - یا یکی از آن دو جاهل باشد چیزی نیست.

عنوان ۳۹۹) حاضر شدن محرم در مجلس عقد و شاهد شدن او

مسئله ۲۳۲ - احتیاط واجب آن است که محرم در مجلس عقد حاضر نشود، و بر اجرای عقد شاهد نشود، و ظاهر جواز گواهی دادن بر عقدی است که در قبل واقع شده است.

عنوان ۴۰۰) رجوع در طلاق رجعی، خرید و تحلیل و قبول کنیز، خواستگاری

مسئله ۲۳۳ - رجوع محرم به زنی که او را طلاق رجعی داده است مانعی ندارد، همچنان که خریدن کنیزان برای او مانعی ندارد، و همچنین محرم می تواند کنیز خود را برای دیگری تحلیل نماید، و نیز می تواند تحلیل را برای او قبول نماید، و احتیاط مستحب این است که خواستگاری ننماید.

۸- استعمال بوی خوش

عنوان (۴۰۱) استعمال بوی خوش

مسأله ۲۳۴ - بر محرم هرگونه استعمال اقسام بوی خوش - به بوییدن، مالیدن، خوردن و پوشیدن لباسی که بر آن اثری از بوی خوش باقی است، و غیر آن از استعمالات - حرام است.

عنوان (۴۰۲) خوردن میوه های خوش بو و بوئیدن آنها

مسأله ۲۳۵ - خوردن میوه های خوشبو، مانند سیب و به برای محرم مانعی ندارد، ولی احتیاط مستحب این است که از بوییدن آنها هنگام خوردن خودداری نماید.

عنوان (۴۰۳) بوی خوش و گرفتن بینی و بوییدن خلوق کعبه

مسأله ۲۳۶ - بر محرم واجب نیست هنگام سعی بین صفا و مروه در صورتی که عطر فروشی آن جا باشد، بینی خود را از بوی خوش ببندد، ولی در غیر حال سعی واجب است بینی خود را از بوی خوش ببندد، بجز بوییدن خلوق کعبه - عطر خاصی که کعبه را با آن معطر می کردند - که مانعی ندارد.

عنوان (۴۰۴) خوردن یا پوشیدن چیزی که در آن بوی خوش است و یا استعمال آن

مسأله ۲۳۷ - هرگاه محرم چیزی را که در آن بوی خوش است بخورد یا بپوشد و عالم به حکم شرعی و موضوع آن - یعنی خوشبو بودن چیز خورده یا پوشیده شده - باشد، باید یک گوسفند کفاره دهد، و اگر از روی جهل یا فراموشی انجام دهد کفاره ای بر او نیست.

ولی استعمال چیزی که بوی خوش دارد به غیر خوردن و پوشیدن کفاره ندارد، اگرچه احوط دادن کفاره است.

عنوان ۴۰۵) بوههای بد و گرفتن بینی و تند رفتن برای خلاصی از آن
مسأله ۲۳۸ - گرفتن محرم بینی خود را از بوههای بد حرام است، ولی تند رفتن
برای خلاصی از بوی بد مانعی ندارد.

۹- پوشیدن دوخته شده برای مردان

عنوان ۴۰۶) لباس دوخته و شبیه آن یا بافتنی مثل لباده، زیر شلواری و جامه

دکمه دار، کمر بند و همیان و فتق بند، لحاف

مسأله ۲۳۹ - پوشیدن هرگونه لباس دوخته بر مرد محرم حرام است، بلکه - بنا بر احتیاط واجب - از پوشیدن هر لباسی که شبیه آن است - مانند نمدهائی که چوپانان می پوشند، یا بافتنی هایی که به صورت لباده می بافند - نیز اجتناب نماید. و همچنین پوشیدن زیر شلواری، و جامه دکمه دار با بستن دکمه آن و هرچه مانند زره - بافته شده و غیر بافته شده و یا پیراهن یا قبا باشد - اگرچه دوخته نباشد - بر محرم حرام است.

ولی پوشیدن کمر بند و همیان و فتق بند - اگرچه دوخته شده باشد - مانعی ندارد.

و پوشاندن محرم بدن خود را - بجز سر - با لحاف و مانند آن - هر چند دوخته شده باشد - در حال دراز کشیدن - به جهت خوابیدن و غیر آن - جایز است. و اما حکم پوشاندن سر در مسأله (۲۵۹) خواهد آمد.

عنوان ۴۰۷) گره زدن ازار به گردن و گره زدن ردا، و سوراخ کردن احرام با سوزن
مسأله ۲۴۰ - بنا بر احتیاط واجب - اگر آقوی نباشد - محرم ازار - یعنی لنگ - خود را به گردن گره نزند، و بنا بر احتیاط واجب ردا - یعنی پارچه ای که روی دوش انداخته می شود - را نیز گره نزند، ولی سوراخ کردن آن به وسیله سوزن و مانند آن مانعی ندارد.

عنوان ۴۰۸) لباس دوخته و دست کش برای زنان

مسأله ۲۴۱ - پوشیدن لباس دوخته شده - هر طور که باشد و به هر مقدار - برای زن مُحَرَّمه جایز است، مگر دستکش که پوشیدن آن جایز نیست.

عنوان ۴۰۹) کفاره لباس دوخته

مسأله ۲۴۲ - هرگاه محرم لباس دوخته شده را و یا آنچه در حکم اوست - به تفصیلی که گذشت - با علم به حکم و از روی عمد بپوشد، باید یک گوسفند کفاره دهد، و در صورتی که پوشیدن تکرار شود - اگرچه یک لباس باشد - کفاره نیز متعدد می شود، و اگر چند نوع لباس را - اگرچه به یک مرتبه - بپوشد، کفاره نیز متعدد می شود - اگرچه احتیاج به پوشیدن آن چند نوع لباس داشته باشد - البته تا زمانی که احتیاجش به حد اضطراب نرسد، و در ثبوت کفاره بر مضطر اشکال است، ولی در سقوط کفاره از جاهل و فراموشکار اشکالی نیست.

۱۰- سرمه کشیدن

عنوان (۴۱۰) سرمه سیاه و غیر سیاه (برای زینت و غیر زینت)

مسأله ۲۴۳ - سرمه کشیدن به سرمه سیاه برای زینت کردن بر محرم حرام است، و بنابر اقوی کفاره ندارد، و احتیاط واجب آن است که از سرمه کشیدن به سرمه سیاه نه برای زینت، و از سرمه غیر سیاه برای زینت، اجتناب نماید، و سرمه کشیدن به سرمه غیر سیاه نه برای زینت مانعی ندارد.

۱۱- نگاه کردن در آینه

عنوان (۴۱۱) نگاه در آینه به قصد زینت و بدون آن و نگاه به اجسام صیقلی
مسأله ۲۴۴ - نگاه کردن در آینه به جهت زینت بر محرم حرام است، ولی کفاره
ندارد، اگر چه مستحب است تلبیه بگوید، و اگر نگاه کردن به جهت زینت نباشد،
مانعی ندارد، و پوشیدن عینک اگر برای زینت نباشد و همچنین نگاه کردن به اجسام
صیقلی مانعی ندارد.

۱۲- پوشیدن چکمه و جوراب برای مردان

عنوان ۴۱۲) پوشیدن چکمه و جوراب برای مردان

مسأله ۲۴۵ - پوشیدن چکمه و جوراب - در حال اختیار - بر مرد محرم حرام است، و همچنین - بنابر احتیاط واجب - پوشیدن هر چیزی که تمام روی پا را بپوشاند، مانند شمشک و مثل آن، بر او حرام است.

و هرگاه مضطرّ به پوشیدن چکمه و جوراب شود، پوشیدن آن جایز است، و پاره کردن روی آن واجب نیست، اگرچه احوط است.

و در پوشیدن چکمه کفّاره نیست، ولی در پوشیدن جوراب و شمشک و مانند آن دو، با علم به حکم و به یادداشتن احرام، بنابر احتیاط واجب یک گوسفند کفّاره بدهد.

و پوشیدن چکمه و جوراب و آنچه تمام روی پا می پوشاند، برای زنها مانعی ندارد، و همچنین پنهان نمودن روی پا، برای مردان، در صورتی که پوشیدن بر آن صدق نکند مانعی ندارد.

۱۳- دروغ گفتن و دشنام دادن و فخر کردن

عنوان (۴۱۳) دروغ گفتن و دشنام دادن و فخر کردن

مسأله ۲۴۶ - فسوق بر محرم حرام است، و آن سه چیز است:

اول: دروغ گفتن.

دوم: دشنام دادن.

سوم: فخر کردن حرام، یعنی فخرفروشی ای که موجب اهانت مؤمنی گردد.

بلکه بنابر احتیاط واجب - اگر اقوی نباشد - محرم باید از هرگونه فخرفروشی

اجتناب نماید.

و هرگاه محرم فسوق نماید کفاره اش - بنابر احوط و اولی - این است که چیزی به

فقیر صدقه دهد، و باید استغفار نموده و تلبیه بگوید.

۱۴- مجادله کردن

عنوان (۴۱۴) قسم به خدا و اسماء و صفات او، قسم برای احترام، قسم به غیر خدا
مسئله ۲۴۷ - جدال نمودن - قسم خوردن به کلمه «لا و الله» و «بلی و الله» -
اگرچه خصومت و دشمنی در بین نباشد، بر محرم حرام است، بلکه - بنا بر احتیاط
واجب - هرگونه قسم خوردن به اسماء و صفات الهی حرام است اگر چه با آن دو
جمله نباشد.

و ظاهر این است که مجادله با هریک از دو جمله ذکر شده محقق می شود، و
حرمت مجادله با آن دو جمله یا یکی از آن دو تنها در صورتی است که بر آنچه اخبار
می کند قسم بخورد.

ولی اگر به منظور دیگری باشد، مانند احترام کردن به طرف مقابل، مثل این که
محرم بگوید: «نه والله این کار را نکن، خودم آن را انجام می دهم» حرام نخواهد بود،
و قسم خوردن به غیر ذات اقدس الهی جایز است.

عنوان (۴۱۵) مجادله از روی ضرورت

مسئله ۲۴۸ - مجادله کردن از روی ضرورت - مانند این که برای اثبات حقی یا
دفع باطلی باشد - جایز است.

عنوان (۴۱۶) کفاره قسم راست و دروغ

مسئله ۲۴۹ - قسم خوردن در مجادله دو صورت دارد:

اول: این که قسم راست باشد، و در این صورت اگر محرم سه بار یا بیشتر پشت
سر هم قسم بخورد، باید یک گوسفند کفاره دهد، و اگر بعد از دادن کفاره دوباره
سه بار یا بیشتر پشت سر هم قسم بخورد، باید کفاره دیگری دهد.
و اگر کمتر از سه بار، یا سه بار، ولی نه پشت سرهم، قسم بخورد کفاره واجب
نیست.

دوم: این که قسم دروغ باشد، و در این صورت اگر یک بار قسم بخورد یک گوسفند، و اگر دو بار قسم بخورد دو گوسفند، و اگر سه بار یا بیشتر قسم بخورد یک گاو باید کفاره دهد.

و اگر بعد از هر قسم خوردن، کفاره آن را بدهد و دوباره قسم دروغ بخورد، حکم کفاره آن به همان تفصیلی است که گذشت.

۱۵- کشتن جانوران بدن

عنوان (۴۱۷) کشتن تمام جانوران و شپش و پشه، انداختن و انتقال جانوران از بدن
مسأله ۲۵۰ - کشتن شپش از روی عمد بر محرم حرام است، ولی کفاره‌ای در
کشتن آن نیست، و همچنین بر محرم واجب است از کشتن تمام جانوران بجز آنها که
استثنا شده - مانند عقرب و افعی و موش که در مسأله (۲۰۲) گذشت - اجتناب
نماید.

و برای محرم جایز است جانوران را از بدن خود بیندازد، بجز شپش که افکندن آن
از لباس و بدن عمداً جایز نیست، و کفاره انداختن آن یک کف دست از طعام -
گندم، جو، برنج و مانند آن - است که به فقیر بدهد، ولی جابه جا کردن آن مانعی
ندارد، و کشتن کک و پشه، در صورتی که اذیت کنند جایز است.

۱۶- زینت کردن

عنوان ۴۱۸) زینت کردن و انگشتر برای زینت و غیر زینت

مسأله ۲۵۱ - زینت کردن و پوشیدن انگشتر به جهت زینت بر محرم حرام است، ولی پوشیدن انگشتر به جهت غیر زینت - به جهت استحباب شرعی، یا به جهت حفظ آن از گم شدن - جایز است، و بنابر اقوی، در پوشیدن آن برای زینت کفاره‌ای نیست.

عنوان ۴۱۹) حنا برای زینت و بدون آن

مسأله ۲۵۲ - زینت کردن به حنا بر محرم حرام است، و استعمال آن برای غیر زینت - مثل معالجه و مانند آن - جایز است.

عنوان ۴۲۰) زیوری که ظاهر یا پنهان است

مسأله ۲۵۳ - پوشیدن زیوری که ظاهر است و پنهان نیست به جهت زینت، بر زن در حال احرام حرام است، بلکه احتیاط واجب این است که از آن اجتناب نماید اگر چه پنهان باشد.

و بیرون آوردن زیوری که پیش از احرام بر تن داشته و آن را در خانه می‌پوشیده است، واجب نیست، و احرام در آن مانعی ندارد، ولی باید آن را به مردان - اگرچه از محارم او باشند - نشان ندهد.

۱۲- روغن مالی بدن

عنوان (۴۲۱) روغن مالیدن

مسأله ۲۵۴ - مالیدن روغن به بدن بر محرم حرام است، هرچند خوشبو نباشد، ولی مالیدن روغن پیش از غسل احرام، و با آن، و پس از آن، قبل از بستن احرام، مانعی ندارد.

و روغن مالی با روغنی که اثر آن تا بعد از محرم شدن باقی می ماند کراهت دارد. و روغن مالی در صورت اضطرار به آن - به جهت معالجه یا غیر آن - حرام نیست.

عنوان (۴۲۲) کفاره روغن مالیدن

مسأله ۲۵۵ - بنا بر اقوی مالیدن روغن کفاره ندارد، ولی احوط و اولی آن است که اگر عمداً و با علم روغن مالید، یک گوسفند کفاره بدهد، و اگر از روی جهل بوده است فقیری را اطعام کند.

۱۸- جدا کردن مو از بدن

عنوان (۴۲۳) مویی که به هنگام وضو یا غسل بدون قصد از بدن محرم جدا شود
 مسأله ۲۵۶ - بر محرم جدا کردن موی بدن خود یا دیگری - اگرچه محرم
 نباشد - حرام است، چه جدا کردن به تراشیدن باشد یا به کندن یا به چیدن، و چه مو
 کم باشد یا زیاد، مگر در صورت ضرورت و یا حرج که جایز است.
 و چنانچه در وضو یا غسل مویی از بدن محرم بدون قصد جدا شود، مانعی
 ندارد.

عنوان (۴۲۴) تراشیدن سر یا قسمتی از آن و موی زیر بغل و ریش و غیر آن
 مسأله ۲۵۷ - جدا کردن محرم موی بدن خود یا دیگری را چند صورت دارد:
 اول: این که محرم سر خود را بتراشد، که در این صورت اگر بدون ضرورت
 باشد، باید یک گوسفند کفاره دهد، و بنابر احتیاط واجب روزه گرفتن و اطعام نمودن
 فقیر به جای گوسفند کفایت نمی‌کند، و اگر از روی ضرورت باشد، کفاره آن یک
 گوسفند یا سه روز روزه یا اطعام شش مسکین، به هر کدام دو مدّ از طعام می‌باشد.
 و چنانچه محرم قسمتی از سر خود را بتراشد، و خوب کفاره در آن محلّ اشکال
 است.

دوم: این که محرم از روی عمد موهای زیر یک یا هر دو بغل خود را جدا کند -
 چه به تراشیدن یا کندن یا غیر آن - که در این صورت نیز باید یک گوسفند کفاره
 دهد.

و اگر جدا کردن از روی نادانی یا فراموشی باشد، کفاره واجب نیست.
 و چنانچه محرم قسمتی از موی زیر بغل خود را جدا کند، ثبوت کفاره در آن محلّ
 اشکال است.

سوم: این که مقداری از موی ریش خود یا غیر آن را جدا کند، و کفاره آن اطعام
 یک مسکین به مقدار یک کف از طعام است.

چهارم: این که سر دیگری را بتراشد، و در این صورت کفّاره‌ای بر او نیست، چه آن دیگری محرم باشد یا نباشد.

عنوان (۴۲۵) خاراندن سر یا بدن، و جدا شدن مو با دست گذاردن یا کشیدن
مسأله ۲۵۸ - خاراندن محرم سر یا بدن خود را در صورتی که موجب ریزش مو
نباشد، مانعی ندارد.

و چنانچه بدون هیچ غرض عقلایی دست بر سر یا ریش خود بگذارد یا بمالد و
موجب ریزش یک یا دو مو گردد، احوط و اولی این است که به مقدار یک کف طعام
صدقه دهد، ولی اگر این ریزش بر اثر وضو گرفتن باشد، بدون اشکال هیچ کفّاره‌ای
بر او نیست.

۱۹- پوشاندن سر برای مرد

عنوان (۴۲۶) پوشاندن سر یا قسمتی از آن و پوشاندن گوشها

مسئله ۲۵۹ - پوشاندن سر یا قسمتی از آن به هرچه باشد - حتی مانند گِل و دوا - و حمل چیزی بر سر بر مرد محرم حرام است. بلی، گذاشتن بند مشک آب بر سر، و بستن سر با دستمال به علت سردرد، مانعی ندارد، و پوشاندن دو گوش نیز حرام است. و جواز پوشاندن در وقت خواب محلّ اشکال است، و بنابر احتیاط واجب از آن نیز اجتناب نماید. و هرگاه مرد محرم سر خود را از روی فراموشی بپوشاند، باید فوراً پوشش را بردارد، و احوط و اولی این است که تلبیه نیز بگوید.

عنوان (۴۲۷) پوشاندن سر به وسیله بعضی دیگر از اعضای بدن مثل دست

مسئله ۲۶۰ - پوشاندن سر به وسیله بعضی دیگر از اعضای بدن، مانند دست، مانعی ندارد، اگرچه احتیاط مستحب در ترک آن است.

عنوان (۴۲۸) کفاره سر پوشاندن

مسئله ۲۶۱ - هرگاه مرد محرم سر خود را بپوشاند، کفاره آن - بنابر احتیاط واجب - یک گوسفند است، و در موارد جواز پوشاندن - مثل پوشاندن سر با دستمال به جهت سردرد یا پوشاندن به جهت اضطرار - کفاره‌ای نیست.

۲۰- فرورفتن در آب

عنوان (۴۲۹) فرو بردن سر در آب

مسأله ۲۶۲ - بر محرم حرام است که در آب و مانند آن فرورود که سرش زیر آب شود، و همچنین است - بنا بر احتیاط واجب - فرورفتن در گلاب. و اما فرورفتن در غیر آب و گلاب مانعی ندارد، اگرچه احتیاط مستحب در ترک آن است، و در آنچه ذکر شد فرقی بین مرد و زن نیست.

۲۱- پوشاندن صورت بر زنها

عنوان (۴۳۰) پوشاندن صورت بر زنها و دو استثنا

مسأله ۲۶۳ - پوشاندن صورت از چانه تا قسمت پایین بینی - به هرچه که باشد - بر زن مُحَرَّمه حرام است، و بنا بر احتیاط واجب از پوشاندن باقی صورت نیز اجتناب نماید.

و از این حکم دو مورد استثنا می‌شود، پوشاندن مقداری از صورت که متصل به سر است در حال نماز، به قدری که مطمئن شود سر را به طور کامل پوشانده است، و پوشاندن صورت هنگام خواب.

و جایز است برای زن که گوشه لباس خود را بر صورتش به طرف بینی - به قدری که بتواند ببیند - رها کند.

عنوان (۴۳۱) پوشاندن صورت با گوشه چادر یا عبا

مسأله ۲۶۴ - زن در حال احرام می‌تواند از مرد نامحرم رو بگیرد، به این که گوشه عبا یا چادر و مانند آن را که بر سر دارد تا گردن خود پایین بکشد، ولی احتیاط واجب این است که قسمت پایین آمده را به وسیله دست یا غیر آن از صورت خود دور نگه دارد.

عنوان (۴۳۲) پوشاندن صورت و کفاره آن به احتیاط مستحب

مسأله ۲۶۵ - بنا بر اقوی در پوشاندن صورت کفاره‌ای نیست، اگرچه احتیاط مستحب آن است که یک گوسفند کفاره بدهد.

۲۲- تظلیل - سایه قراردادن - برای مردان

عنوان (۴۳۳) سایه متحرک و ثابت و سایه‌ای که بالای سر نیست و سایه محمل
مسئله ۲۶۶ - زیر سایه رفتن مرد محرم در حال حرکت به آنچه که متحرک است
- مانند سقف محمل و ماشین و هواپیما و همچنین چتر - جایز نیست.
ولی راه رفتن زیر سایه ابر یا اجسام ثابت - مثل کوهها و دیوارها و درختها -
مانعی ندارد. و در جایز نبودن سایه قراردادن فرقی بین شخص سواره و پیاده نیست.
و بنابر اقوی رفتن زیر سایه چیزی که بالای سر محرم قرار ندارد نیز جایز نیست.
ولی راه رفتن زیر سایه محمل و پوشاندن صورت با دست از آفتاب جایز است.

عنوان (۴۳۴) استظلالات در شب

مسئله ۲۶۷ - اشکالی در جایز نبودن زیر سایه رفتن در روز نیست، و اما جایز
نبودن آن در شب مورد اشکال است، و احتیاط واجب ترک آن است.

عنوان (۴۳۵) زیر سایه رفتن در محلی که منزل نموده

مسئله ۲۶۸ - جایز نبودن زیر سایه رفتن اختصاص دارد به این که در راه باشد،
بنابراین اگر در محلی منزل کرد، زیر سایه رفتن حتی در حال سیر و حرکت - به رفت
و آمد - و اگرچه سایه متحرک یا ساکن باشد مانعی ندارد، و به این جهت استفاده از
ماشینهای سقف دار بعد از رسیدن به مکه مانعی ندارد.

عنوان (۴۳۶) استظلالات زنان و بچه‌ها و استظلالات مردها در ضرورت

مسئله ۲۶۹ - برای زنان و بچه‌ها زیر سایه رفتن جایز است، و همچنین برای
مردان در حال ضرورت - مانند مرض و طاقت نداشتن گرمای آفتاب یا سرما - نیز
جایز است.

عنوان (۴۳۷) کفاره سایه قرار دادن

مسئله ۲۷۰ - کفاره زیر سایه رفتن در حال سیر - چه به اختیار انجام داده باشد

محرمات احرام ۲۰۱

یا به اضطرار - یک گوسفند است، و اگر زیر سایه رفتن در یک احرام تکرار شود، دادن یک کفّاره کفایت می‌کند، مگر این که سبب سایه قراردادن به حسب جنس مختلف باشد - مثل سایه گرفتن از آفتاب و از باران - که در این صورت احتیاط واجب آن است که برای هر سبب یک کفّاره بدهد.

۲۳- بیرون آوردن خون از بدن

عنوان (۴۳۸) بیرون آوردن خون از بدن

بیرون آوردن خون از بدن - به حجامت و یا غیر آن - به نظر مشهور فقها (اعلی الله مقامهم) بر محرم حرام است، ولی حرمت مورد اشکال است، و احتیاط واجب در اجتناب است، خصوصاً در غیر حجامت، و اشکالی در جواز آن در صورت ضرورت یا از بین بردن اذیتی از بدن نیست، و بنابر اقوی کفاره‌ای در این عمل نیست، اگرچه احتیاط مستحب کفاره دادن به یک گوسفند است.

۲۴- ناخن گرفتن

بر محرم حرام است که ناخن خود - اگرچه بعضی آن - را بگیرد، مگر این که از باقی ماندن ناخن به اذیت باشد، که در این صورت قطع آن جایز است.

عنوان (۴۳۹) کفاره گرفتن ناخن یا قسمتی از آن

مسأله ۲۷۱ - کفاره گرفتن هر ناخن یک مدّ از طعام - گندم، جو، برنج و مانند آن - است، و کفاره گرفتن آن در صورت اذیت شدن به بقای آن، یک مشت از طعام است، و ثبوت کفاره برای گرفتن بعضی یک ناخن محلّ اشکال است. و کفاره گرفتن ناخنهای دو دست و دو پا در یک مجلس، یک گوسفند، و کفاره گرفتن ناخنهای دست در یک مجلس و ناخنهای پا در مجلس دیگر دو گوسفند است.

و ثبوت کفاره در موارد ذکر شده، در صورتی است که گرفتن ناخن با علم و عمد باشد، ولی در صورت جهل و یا فراموشی و یا اشتباه کفاره‌ای بر شخص نیست.

عنوان (۴۴۰) ناخن گرفتن به استناد فتوای مجتهد، وقتی موجب خون آمدن گردد

مسأله ۲۷۲ - اگر محرم به استناد فتوای کسی که فتوا به جواز ناخن گرفتن داده است، ناخن خود را بگیرد و موجب خون آمدن گردد، بنابر مشهور بین فقها (اعلی الله مقامهم) بر فتوا دهنده واجب است یک گوسفند کفاره دهد، و احتیاط واجب آن است که به نظر مشهور عمل شود.

۲۵- دندان کندن

عنوان (۴۴۱) کشیدن دندان

مسأله ۲۷۳ - بنا بر اقوی کندن - کشیدن - دندان بر محرم حرام نیست و کفاره ندارد، اگرچه به حرمت و ثبوت کفاره فتوا داده شده است.

۲۶- برداشتن سلاح

عنوان (۴۴۲) حمل سلاح و تجهیزات دفاعی

مسئله ۲۷۴ - حمل - برداشتن - آنچه به نظر عرف سلاح شمرده می‌شود، مانند شمشیر و نیزه و تفنگ و غیر آنها، بر محرم حرام است، ولی برداشتن تجهیزات دفاعی - مانند زره و سپر و مانند آن دو - بنابر اقوی جایز است.

عنوان (۴۴۳) همراه داشتن سلاح

مسئله ۲۷۵ - بودن سلاح در نزد محرم، در صورتی که آن را با خود نداشته باشد - حملش نکند - مثل این که در اثاث و متاع خود گذاشته باشد، مانعی ندارد.

عنوان (۴۴۴) حمل سلاح در ضرورت

مسئله ۲۷۶ - برداشتن سلاح در اوقات اضطراری - مانند ترس از دشمن یا دزد - جایز است.

عنوان (۴۴۵) عدم کفاره حمل سلاح

مسئله ۲۷۷ - برداشتن سلاح حتی در غیر ضرورت، بنابر اقوی کفاره ندارد، ولی احتیاط مستحب این است که یک گوسفند کفاره برای آن داده شود. تا این جا تمام محرمات احرام بیان شد.

عنوان (۴۴۶) احکام خاصه حرم

و برای حرم احکام خاصه‌ای است، مانند حکم برداشتن چیز گمشده از آن جا، و حکم کسی که در آن جا جنایتی مرتکب شود و غیر آنها، ولی آنچه در این جا بیانش مهم است، دو حکم است:

(۱) شکار در حرم، که بر محرم و غیر محرم حرام است.

(۲) بریدن و کندن درختان و گیاهان حرم بر محرم و غیر محرم حرام است، ولی

۲۰۶ ..... مناسک و استفتائات حج

بریده شدن به علت راه رفتن معمولی مانعی ندارد، و همچنین رها کردن حیوانات برای چریدن از گیاهان حرم مانعی ندارد.

عنوان ۴۴۷) چند استثناء از حرمت بریدن و کندن درختان و گیاهان حرم

و از حرمت بریدن و کندن چند چیز استثناء می‌شود:

الف - اذخر (گور گیاه) که گیاه معروفی است.

ب - درخت خرما و درخت میوه.

ج - علفهایی که برای علوفه شتر جمع آوری می‌شود، ولی احتیاط واجب این است که کنده نشود.

د - درخت و گیاهی که در خانه ملکی و یا منزلش بروید، و همچنین درختی که انسان آن را بکارد یا گیاهی که برویاند اگرچه در ملک او نباشد، ولی درخت و گیاهی که قبل از تملک خانه و یا سکونت در منزل، آن جا بوده است مستثنی نیست، و بریدن و کندن آن حرام است.

عنوان ۴۴۸) درختی که اصل و ریشه یا شاخه و برگش در حرم باشد

مسأله ۲۷۸ - درختی که اصل و ریشه آن در حرم و شاخه و برگ آن در خارج

حرم باشد بریدن و کندن شاخه و برگ - به جهت جای ریشه اش - حرام است،

و اگر اصل آن در خارج حرم و شاخه و برگ آن در حرم باشد، بریدن و کندن اصل

آن - به جهت جای شاخه و برگش - حرام است.

عنوان ۴۴۹) کفاره بریدن و کندن درختان حرم، درخت اراک، خرما، میوه، و گیاه

مسأله ۲۷۹ - کفاره کندن درخت اراک که در حرم است، صدقه دادن قیمت آن

است، و کفاره بریدن از آن، صدقه دادن قیمت مقدار بریده شده است، و چنانچه

درخت دیگری را بکند احتیاط واجب این است که برای کفاره اش گاوی را بکشد و

گوشت آن را به مساکین صدقه دهد.

ولی کندن و بریدن درخت خرما و درختهای میوه کفّاره ندارد، و همچنین کندن و بریدن گیاهان کفّاره ندارد.

عنوان ۴۵۰) کفّاره ذبح و کفّاره صید در احرام عمره و حج

مسأله ۲۸۰ - هرگاه بر محرم کفّاره‌ای به جهت صید در احرام عمره واجب شود، جای کشتن آن مگّه مکّرمه است، و اگر به جهت صید در احرام حجّ واجب شود جای کشتن آن منی است.

عنوان ۴۵۱) کفّاره غیر صید، زمان و مکان ذبح و مصرف کفّاره

مسأله ۲۸۱ - اقوی این است که نسبت به کفّاره غیر صید که بر محرم واجب می‌شود - چه شتر باشد یا غیر آن - جایز است کشتن آن را تا بازگشت به اهلیش تأخیر اندازد، و احتیاط مستحب آن است که اگر در احرام عمره واجب شده است در مگّه، و اگر در احرام حجّ واجب شده است در منی انجام دهد، و نسبت به کفّاره احرام عمره مفرده تا ممکن است این احتیاط ترک نشود.

و مصرف کفّاره فقرا هستند، و خودش از آن نخورد مگر اندکی، و اگر بخورد، در صورتی که کم باشد - بنابر اقوی - ضامن قیمت مقدار خورده شده نیست، اگرچه احتیاط مستحب ضمان آن است، و در غیر این صورت ضامن قیمت آن خواهد بود.

استفتائات محرمات احرام

عنوان ۴۵۲) کشتن مارمولک در حال احرام

[مناسک محشی ۴۹۱] آیا کشتن مارمولک و از این قبیل جانوران، در حال احرام اشکال دارد؟

جواب) جائز نیست مگر بر نفس خود بترسد.

عنوان ۴۵۳) نزدیکی با زن قبل وقوف عرفه یا مشعر از روی جهل

[مناسک محشی ۴۹۲] اگر از روی علم و عمد در احرام حج، قبل از وقوف عرفه، با زوجه خود جماع نماید مسلماً حج او باطل است، و قبل از وقوف مشعر الحرام هم بنا بر اقوی باطل است و کفاره دارد و بعد از اتمام در سال آینده اعاده کند، آیا در صورت جهل چه وظیفه ای دارد؟

جواب) در صورت جهل، عمل او صحیح است و کفاره هم ندارد. (مناسک مسأله ۲۲۲).

عنوان ۴۵۴) دست زدن شوهر به زوجه محرم خود از روی التذاذ

[مناسک محشی ۴۹۳] آیا شوهر پس از محل شدن می تواند زوجه محرم خود را از روی التذاذ دست بزند؟

جواب) بر مرد مزبور منعی نیست ولی اگر زن نیز لذت می برد، در فرض سؤال نباید حاضر شود.

عنوان (۴۵۵) بوسیدن زوجه محرم خود

[مناسک محشی ۴۹۴] فردی که از احرام درآمده، زنش را که محرم است می‌بوسد، اگرچه زن راضی نیست، آیا این کار نسبت به مرد و زن چه حکمی دارد؟

جواب) اگر زن اختیار نداشته، چیزی بر او نیست و بر مرد هم کفاره واجب نشده است.

عنوان (۴۵۶) صابون خوشبو

[مناسک محشی ۴۹۵] صابون و بعضی از شامپوها که بویی دارد، آیا می‌شود برای بدن استعمال کرد یا خیر؟ ضمناً خیلی بوی خوشی هم نیست.

جواب) اگر صدق بوی خوش می‌کند، بنابر احتیاط واجب از آن اجتناب کنند، و در غیر این صورت مانع ندارد.

عنوان (۴۵۷) حمل قمقمه دوخته

[مناسک محشی ۴۹۶] حمل قمقمه آب که در محفظه دوخته نگهداری می‌شود، برای محرم چه صورت دارد؟

جواب) مانع ندارد.

عنوان (۴۵۸) نگاه کردن در آینه برای غیر زینت

[مناسک محشی ۴۹۷] در مورد نظرکردن در آینه، گاهی نگاه می‌کند که خود را ببیند و گاهی برای دیدن ماشین و غیره و یا مثلاً برای علاج دردی، آیا برای محرم فرق می‌کند و یایکسان است؟

جواب) نظر در آینه برای غیر زینت مانعی ندارد.

عنوان ۴۵۹) نگاه کردن به شیشه شفاف دوربین عکاسی

[مناسک محشی ۴۹۸] در حال احرام عده ای از همدیگر عکس می گیرند و در دوربین عکاسی که آینه است و یا حالت شفاف و آینه مانندی دارد نظر می کنند، بفرمایید اشکال دارد یا خیر؟

جواب) چون برای زینت نیست مانعی ندارد، و بلکه آینه صدق نمی کند.

عنوان ۴۶۰) سوگندهای معمولی

[مناسک محشی ۴۹۹] آیا سوگند معمولی در حال احرام اشکال دارد، همانند سوگندهای روزمره مردم کوچه و بازار؟

جواب) قسم خوردن به کلمه «لا والله» و «بلی والله» اگرچه خصومت و دشمنی در بین نباشد در صورتی که بر آنچه که اخبار می کند قسم بخورد بر محرم حرام است بلکه بنا بر احتیاط واجب هر گونه قسم خوردن به اسماء و صفات الهی حرام است اگرچه با آن دو جمله نباشد ولی اگر به منظور دیگری غیر از اخبار باشد مانند احترام کردن به طرف مقابل مثل اینکه محرم بگوید «نه والله» این کار را نکن خودم آن را انجام می دهم، حرام نخواهد بود و قسم خوردن به غیر ذات اقدس الهی جایز است.

عنوان ۴۶۱) پماد چرب برای عرق سوز شدن بدن

[مناسک محشی ۵۰۰] بعضی به علت عرق سوز شدن بدن، احتیاج به پمادی دارند که چربی دارد، آیا مُحَرَّم می تواند از این پماد به بدن خود بمالد یا خیر؟

جواب) نمی تواند مگر در مورد ضرورت، ولی در هر صورت (چه در مورد ضرورت یا غیر ضرورت) اگر بوی خوش نداشته باشد کفاره ندارد، و اگر بوی خوش داشته باشد، اگر از روی علم و عمد مرتکب شده باشد بنا بر احتیاط مستحب یک گوسفند کفاره بدهد اگرچه از روی اضطرار باشد، و اگر جاهل بوده است بنا بر احتیاط مستحب فقیری را اطعام کند.

عنوان ۴۶۲) کنده شدن مو با دست کشیدن به سر و صورت

[مناسک محشی ۵۰۱] در موردی که کنده شدن مو با کشیدن دست به سر و صورت کفاره دارد، آیا فرقی بین عمد و سهو و غفلت هست؟

جواب) اگر با مسح دست، موبیفتد احوط اولی کفاره به یک کف طعام است.

عنوان ۴۶۳) ازاله موی مُحرم توسط غیر مُحرم

[مناسک محشی ۵۰۲] اگر غیر مُحرم از مُحرم ازاله مو کند یا یکی از کارهایی که بر مُحرم حرام است و کفاره دارد انجام دهد، چه حکمی دارد؟

جواب) امر دائر مدار صدق حلق یا ازاله مو مباشرة یا تسبیحاً می باشد.

عنوان ۴۶۴) خشک کردن جای مسح سر با حوله

[مناسک محشی ۵۰۳] مُحرم سرش تر است، اگر بخواهد صبر کند تا خودش خشک شود و وضو بگیرد آفتاب طلوع می کند و نمازش قضا می شود، آیا وظیفه اش تیمم است؟

جواب) اگر می تواند به بعض بدن خود به مقداری که صدق مسح نماید، سر را خشک کند، و وضو بگیرد، و اگر نمی تواند، به مقدار مسح، با حوله خشک کند و کفاره هم ندارد.

عنوان ۴۶۵) مُحرم شدن با موی مصنوعی و انجام دادن اعمال

[مناسک محشی ۵۰۴] کسی که موی مصنوعی دارد و با همین حال برای عمره و حج مُحرم شده و اعمال خود را انجام داده است آیا اشکال دارد؟

جواب) ضرر به عمره و حج ندارد، ولی اگر مرد آن را بر سرش گذاشته است بنا بر احتیاط واجب کفاره بدهد، و در صورت اضطرار کفاره ندارد.

عنوان ۴۶۶) پوشاندن چانه برای زن

[مناسک محشی ۵۰۵] با توجه به حرمت پوشیدن صورت برای زنان در حال احرام، آیا چانه هم جزء صورت محسوب می‌شود و باید باز باشد یا این که اگر مقنعه ای بر سر گذاشته شود که چانه را تا لب ها بپوشاند مانعی ندارد؟

جواب) پوشاندن چانه تا قسمت پائین بینی جایز نیست.

عنوان ۴۶۷) خشک کردن صورت با حوله برای زن

[مناسک محشی ۵۰۶] آیا زن محرم می‌تواند صورت خود را با حوله پاک کند یا حکم سر مرد را دارد که نمی‌تواند روی آن را بپوشاند؟

جواب) بنابر احتیاط واجب نمی‌تواند.

عنوان ۴۶۸) پوشاندن صورت زن هنگام در آوردن مقنعه

[مناسک محشی ۵۰۷] زن ها که در حال احرام برای پوشیدن و در آوردن مقنعه، صورتشان پوشیده می‌شود، چه صورت دارد؟

جواب) بنابر احتیاط واجب حتی الامکان سعی کند پوشیده نشود.

عنوان ۴۶۹) تظلیل بعد از احرام از مسجد الحرام تا منزل

[مناسک محشی ۵۰۸] فرموده‌اید که محرم از منزل تا مسجد الحرام می‌تواند زیر سقف برود، آیا کسانی که در مسجد الحرام برای حج محرم می‌شوند می‌توانند در مکه زیر سقف باشند؟

جواب) اگر در راه رفتن مثلاً به عرفات است، بنابر احتیاط واجب تظلیل نکند .

عنوان ۴۷۰) تظلیل بعد از احرام از تنعیم

[مناسک محشی ۵۰۹] کسی که از تنعیم محرم می‌شود، استظلال برای او چه حکمی دارد؟

جواب) احتیاط واجب این است که تا مکه قدیم استظلال نکند.

عنوان (۴۷۱) تظلیل بعد از احرام عمره مفرده تا مکه قدیم

[مناسک محشی ۵۱۰] میقات عمره مفرده در خود مکه واقع شده است، آیا کسی که در آنجا برای عمره مفرده احرام بست می‌تواند در اتوبوس سقف دار سوار شود یا خیر، با توجه به این که محل سکونت او مکه است؟

جواب) احتیاط واجب این است که تا مکه قدیم استظلال نکند.

عنوان (۴۷۲) تظلیل در ماشین سقف‌دار

[مناسک محشی ۵۱۱] افرادی از مسجد شجره محرم شدند و شبانه برای مکه حرکت نمودند ولی نزدیک طلوع آفتاب در ماشین سقف دار به خواب رفتند و بعد از طلوع آفتاب بیدار شدند و ماشین را نگاه داشتند، آیا برای مدتی که در حال سیر در زیر سقف بودند، کفاره دارد یا خیر، و الآن که ایستاده اند و می‌خواهند پیاده شوند، چه حکمی دارد؟

جواب) برای مدتی که خواب بوده‌اند، یا ماشین ایستاده، کفاره واجب نیست، ولی اگر بعد از بیدار شدن و التفات و قبل از ایستادن ماشین، استظلال شده ولو اضطراراً، کفاره واجب است اگر روز باشد، و اگر شب باشد بنا بر احتیاط واجب کفاره واجب است.

عنوان (۴۷۳) عبور از زیر سایه قسمت جلوی ماشینی که توقف نموده

[مناسک محشی ۵۱۲] در حال احرام وقتی ماشین‌های بی سقف حرکت می‌کند و سفر انجام می‌شود، آیا پیاده و سوار شدن از ماشین در حالی که ایستاده است، در صورتی که مستلزم گذشتن از زیر سقف قسمت جلو ماشین است، چه حکمی دارد؟

جواب) مانع ندارد.

عنوان (۴۷۴) تظلیل بعد از احرام در مسجد الحرام تا منزل یا عرفات

[مناسک محشّی ۵۱۳] کسانی که از مسجد الحرام برای حجّ محرم می‌شوند و از مسجد الحرام در ماشین سقف دار سوار می‌شوند و مثلاً در عزیزیه که منزل ایشان است پیاده می‌شوند، آیا سوار شدن در اتومبیل سقف دار از مسجد الحرام به منزل چه صورت دارد، و اگر پیاده نشوند و از اول قصد عرفات داشته باشند حکم چیست؟

جواب) در هر دو صورت بنا بر احتیاط واجب استظلال نکنند.

عنوان (۴۷۵) تظلیل در مسیر مزدلفه تا منی و محل ذبح کفّاره آن

[مناسک محشّی ۵۱۴] اینجانب یکی از خدمه کاروان حج هستم، امسال (۱۳۶۵) بعد از درک عرفات به اتفاق مدیر کاروان و معاون و اینجانب و بانوان کاروان در یک اتوبوسی سربسته قرار گرفتیم و برای درک اضطراری به مشعر الحرام رفته و چون در مسیر مزدلفه به منی به راه بندان برخوردیم، لذا در هوای آفتابی در اتوبوس سربسته بودم، ناگاه به یادم آمد که نباید در زیر طاق اتوبوس قرار بگیرم، چند دقیقه‌ای با علم به اینکه اتوبوس سرپوشیده است مانده و پس از توقف اتوبوس بر اثر راه بندان پیاده شدم، و مابقی راه را تا محل چادر کاروان در منی پیاده طی نمودم، لذا از محضر آن بزرگوار تقاضا دارم بفرمایید:

۱- آیا کفاره تعلق می‌گیرد یا نه؟

۲- در صورتی که تعلق گرفته باشد باید حتماً در منی ذبح گردد؟

۳- در حالی که اکنون در تهران هستم آیا می‌توانم قربانی را در محل اقامت ذبح نمایم؟

جواب) ۱- کفاره دارد.

۲۱۶ ..... مناسک و استفتائات حج

۲ و ۳ - در کفاره غیر صید اقوی جواز تأخیر است تا به محل خود برگردد، و احتیاط استحبابی این است که معتمر ذبح و نحر را در مکه و حاج در منی انجام دهد، و این احتیاط حتی الامکان در عمره مفرده ترک نشود، و اگر آنجا به مصرف فقراء نمی‌رسد در محلش ذبح کند.

عنوان (۴۷۶) تظلیل زیر سایه عمودی و مایل خورشید

[مناسک محشی ۵۱۵] آیا استظلال، مربوط به سایه حاصل از تابش عمودی

خورشید است یا حاصل از تابش مایل خورشید را هم شامل می‌شود؟

جواب) فرقی نمی‌کند.

عنوان (۴۷۷) استظلال سینه تا کتف و گردن

[مناسک محشی ۵۱۶] آیا استظلال، مربوط به سایه بر سر می‌باشد یا اگر

سایه فقط بر شانه بیفتد استظلال صدق می‌کند؟

جواب) استظلال از سینه به پائین جایز است، از سینه تا کتف بنا بر احتیاط جائز

نیست، و گردن و سر بنا بر فتوا نباید استظلال شود.

عنوان (۴۷۸) استظلال در سایه دیوار ماشین

[مناسک محشی ۵۱۷] آیا استظلال فقط مربوط به سقف می‌باشد یا شامل

سایه حاصل از دیوار ماشین هم می‌شود؟

جواب) شامل می‌شود.

عنوان (۴۷۹) استظلال زیر چتر در عرفات و منی

[مناسک محشی ۵۱۸] آیا در عرفات هم مثل منی می‌شود زیر چتر حرکت

کرد یا حکم عرفات غیر از حکم منی است؟

جواب) زیر چتر حرکت کردن در عرفات اشکال ندارد.

عنوان (۴۸۰) استظلال زیر تونل در شهر مکه

[مناسک محشی ۵۱۹] در شهر مکه تونل‌هایی احداث کرده‌اند که طولش بیش از ۱۵۰۰ قدم می‌باشد، آیا بعد از احرام حج می‌شود داخل آن با اتومبیل سفر کرد، با علم به اینکه مسقف است؟

جواب) اگر راه دیگر هست عبور از تونل بنا بر احتیاط واجب جایز نیست، و در صورت انحصار راه به آن تونل بنا بر احتیاط واجب كفاره بدهد.

عنوان (۴۸۱) استظلال در مکه

[مناسک محشی ۵۲۰] آیا محرم به محض وصول به مکه می‌تواند استظلال نماید و یا بایستی به منزل برسد و بعد از اتخاذ منزل جایز است؟

جواب) مکه منزل است و با رسیدن به آن استظلال مانع ندارد.

عنوان (۴۸۲) استظلال در منی و بین جمرات و کشتارگاه خارج از منی

[مناسک محشی ۵۲۱] اخیراً از حدود کشتارگاه تا نزدیک جمرات، مسقفی را درست کرده‌اند، آیا عبور از این راه برای محرمی که هنوز منزل نکرده و از مشعر مستقیم به جمرات می‌رود جایز است یا نه؟

جواب) استظلال در منی تا جایی که صدق منزل کند مانعی ندارد، و نسبت به کشتارگاه خارج از منی احتیاط واجب در عدم استظلال است.

عنوان (۴۸۳) گرفتن ناخن غیر محرم توسط محرم

[مناسک محشی ۵۲۲] آیا گرفتن ناخن توسط مُحرم از غیر مُحرم جایز است؟

جواب) اشکال ندارد.

عنوان ۴۸۴) ناخن گرفتن محرم برای محرم دیگر به قصد تقصیر

[مناسک محشی ۵۲۳] آیا محرم می‌تواند ناخن محرم دیگر را به قصد تقصیر بگیرد یا نه؟

جواب) اشکال ندارد.

عنوان ۴۸۵) دندان کشیدن محرم از خود یا دیگری

[مناسک محشی ۵۲۴] کندن دندان که بر محرم حرام است، مقصود دندان خودش می‌باشد یا شامل دندان غیر هم می‌شود؟ و در تقدیر حرمت در صورت خون آمدن است یا مطلقاً؟

جواب) کشیدن دندان خودش هم حرمت ندارد، مگر در صورت خون آمدن که بنابر احتیاط واجب ادماء (خون درآوردن) جایز نیست.

عنوان ۴۸۶) کشیدن دندانی که درد می‌کند در صورتی که باعث خونریزی شود

[مناسک محشی ۵۲۵] آیا در حال احرام می‌توان دندانی را که شدیداً درد دارد و دکتر سفارش می‌کند که آن را بکشید، کشید، گرچه باعث خونریزی شود؟

جواب) کفاره ندارد، و احتیاط در ترک ادماء است.

عنوان ۴۸۷) پوشاندن سر با چیز دوخته

[مناسک محشی ۵۲۶] هرگاه محرم سر خود را با چیز دوخته بپوشاند، آیا یک کفاره باید بدهد یا دو کفاره؟

جواب) باید دو کفاره بدهد، یکی برای لبس مخیط به فتوی، و یکی برای تغطیه رأس به احتیاط واجب.

عنوان ۴۸۸) دستور دادن محرم به محرم دیگر

[مناسک محشی ۵۲۷] در بین مردم معروف است که محرم نباید به کسی دستور بدهد، مثلاً نباید به کسی بگوید یک لیوان آب یا چای یا چیز دیگر به من بدهید و باید خودش بردارد، آیا اگر در حال احرام چنین درخواستی از دوست خود بکند گناه کرده است یا نه؟ و در صورت گناه آیا کفاره هم دارد یا نه؟

جواب) اشکال ندارد.

عنوان ۴۸۹) عینک گذاشتن در حال احرام از جهت پوشاندن سر و گوش

[استفتاء] پوشیدن عینک برای محرم از جهت تغطیه گوش کفاره دارد یا خیر؟

جواب) در مفروض سؤال اگر دسته عینک پشت گوش بیفتد که بعضی سر پوشیده شود بنابر احتیاط واجب جایز نیست مگر در صورت حرج و احتیاج به آن، که جایز است و کفاره ندارد.

عنوان ۴۹۰) ماسک گذاشتن برای مرد محرم

[استفتاء] آیا پوشیدن ماسک بر مرد محرم حرام است یا خیر؟ و عند

الضروره حکم آن چیست؟

جواب) اگر بند ماسک پشت گوش بیفتد، که بعضی سر پوشیده شود بنابر احتیاط واجب جایز نیست و کفاره آن بنابر احتیاط واجب یک گوسفند است، مگر در صورت ضرورت و جلوگیری از مرضی که احتمال عقلانی ابتلاء به آن باشد، که جایز است، و کفاره ندارد.

عنوان ۴۹۱) ماسک گذاشتن برای زن محرم

[استفتاء] آیا پوشیدن ماسک برای زن محرمه در صورت ضرورت جایز

است یا خیر؟

۲۲۰ ..... مناسک و استفتائات حج

جواب) پوشیدن ماسک برای زن محرمه در صورت ضرورت و جلوگیری از ابتلاء به مرضی که احتمال عقلائی ابتلاء به آن باشد، جایز است و در هر صورت کفاره ندارد.

عنوان ۴۹۲) استظلال زیر سقف شیشه‌ای

[استفتاء] اگر ماشین مسقف به سقف شیشه‌ای باشد آیا رفتن زیر این شیشه اشکال دارد و تظلیل است یا خیر؟

جواب) بنا بر احتیاط واجب چه در روز و چه در شب اجتناب نماید.

عنوان ۴۹۳) خشک کردن صورت با دستمال کاغذی برای زن محرم

[استفتاء] زن محرمه می‌تواند با دستمال کاغذی عرق صورت خودش را خشک کند یا آب بینی را بگیرد؟

جواب) بنا بر احتیاط واجب جایز نیست مگر این که مورد حرج و مشقت باشد.

عنوان ۴۹۴) موهای کاشتنی در سر در حال احرام

[استفتاء] آیا موهای کاشتنی در سر، ستر حساب می‌شود یا ستر نیست برای محرم؟

جواب) موهای کاشتنی که ریشه داشته و رشد دارد و جزء بدن به حساب می‌آید، ستر محسوب نمی‌شود، اما موهایی که طبیعی نبوده و مصنوعی به حساب آید، ستر محسوب آمده و احتیاط واجب در کفاره است.

عنوان ۴۹۵) عینکی که سایه بر دو چشم یا بیشتر بیاندازد

[استفتاء] هل یكون من التظليل المحرم لبس النظارة على العينين بأن تكون عدستها سوداء أو تكون لها حاجب بحيث تظلل على العينين أو ما يزيد عليهما بقليل؟

جواب) الأحوط وجوباً عدم اللبس.

عنوان ۴۹۶) حکم تظليل در مکه

[استفتاء] هل يجوز التظليل في مكة من كل منطقة إلى كل منطقة كأن يظلل في العزيزية أو منطقة بعيدة أخرى إلى الحرم أو بالعكس؟

جواب) نعم يجوز في كل منطقة في مكة إلى كل منطقة.

عنوان ۴۹۷) دوران امر بين تظليل و پوشیدن لباس دوخته

[استفتاء] إذا دار الأمر بين ارتكاب التظليل أو لبس المخيط لعدم اندفاع الضرورة أو اضطرار الشخصى إلا بأحدهما فأيهما يرتكب و أيهما يجتنب؟

جواب) يلبس المخيط و يجتنب التظليل و يكفر على الأحوط.

عنوان ۴۹۸) تظليل از سينه تا پا

[استفتاء] هل يجوز التظليل دون الصدر في البدن؟

جواب) الظاهر الجواز.

عنوان ۴۹۹) تظليل بعد از احرام حج و رفتن به منزل

[استفتاء] شخصى مثلاً صبح در مسجد الحرام محرم می شود، و قصد دارد بعد از ظهر از منزل به طرف عرفات حرکت کند، آیا تظليل از مسجد الحرام تا منزل جایز است یا نه؟

جواب) بنابر احتیاط واجب تظليل نکند.

عنوان ۵۰۰) تظليل در حدّ فاصل تنعيم تا داخل مکه برای عمره مفرده

[استفتاء] ما هو حکم التظليل في التنعيم - لمن أحرم منه للعمرة

المفردة - إلى داخل مكة، وإذا كان حراماً فهل يحرم إلى خصوص مكة القديمة أم إلى مكان سكنه سواءً أكان في مكة القديمة أو الجديدة؟

علماً بأنه قد صدرت عنكم فتوى تتضمن جواز التظليل في مكة في كل منطقة إلى كل منطقة فيها بنحو مطلق و من دون تفصيل؟

جواب) الأحوط وجوباً عدم الجواز إلى مكة القديمة.

عنوان ٥٠١) تظليل بعد احرام حج

[استفتاء] من أحرم في المسجد الحرام للحج هل يجوز له التظليل حينما يتوجه إلى عرفات؟

جواب) الأحوط وجوباً عدم التظليل.

عنوان ٥٠٢) تظليل در مكه فعلى و محلات دور

[استفتاء] در مسئله ٢٦٨ مناسك می فرمائید: «فلا بأس بالاستظلال بالسيارات المسقفه بعد وصوله الى مكة» آیا مراد مكه قديم است يا مكه فعلى حتى عزيزيه و يا تنعيم كه فعلاً جزء مكه می باشد.

جواب) مراد مكه فعلى است و نسبت به تنعيم و محلات دور احتیاط نماید.

عنوان ٥٠٣) بریدن گیاهان یا درختی که در منزل روئیده

[استفتاء] ذکرتم فی المناسك أن فی جملة إستثنائات حرمة قطع الشجر و الحشيش ما ينمو فی دار نفس الشخص و منزله، أو ما أنبتة و غرسه نفس الشخص ولو فی غیر ملكه، و السؤال هو: أن الجواز حينئذ هل يختص بصاحب الدار فقط بمعنی انه يجوز له القطع مباشرة، أم لا تشترط المباشرة و التسبیب أيضاً جائز، و هل يختص بمن أنبتة أم يجوز له التسبیب أيضاً؟

جواب) لايجوز إلا لخصوص من أنبته أو نبت في منزله.

عنوان (٥٠٤) تظليل به ديواره سوراخ سوراخ ماشين

[استفتاء] بالنسبة للتظليل هناك باصات في الحجج لا يوجد لها سقف اعلى و لكنّها محاطة بنوافذ من الجانبين فهل هذه الباصات مجزية عن حرمة التظليل؟

جواب) التظليل في مفروض السؤال محلّ اشكال.

عنوان (٥٠٥) احتياط وجوبى تظليل در شب و كفاره آن

[استفتاء] قلت في استفتاء سابق بأن التظليل ليلاً فيه إشكال فما هو موضع الإشكال هنا هل يستلزم كفارة أم مسألة احتياطيه؟

جواب) نعم يوجب الكفارة على الاحوط وجوباً ولا مانع من الرجوع الى من يفتى بالجواز مع توفر شرايط صحّحه الرجوع اليه.

عنوان (٥٠٦) پوشيده شدن گوش هنگام استفاده از تلفن

[استفتاء] هل يصدق تغطية الأذنين على استعمال الهاتف الجوال؟

جواب) نعم يصدق مع التصاقه بالأذن، و أمّا مع وجود الفاصل فلا إشكال فيه.

عنوان (٥٠٧) بقاء بر أعلم يا رجوع به فالأعلم، در تظليل در ليل

[استفتاء] من عمل بمسائل في الحجج كالتظليل ليلاً بإجازة من السيد الروحاني عليه السلام وهو باق على تقليد السيد الخوئي عليه السلام لعدة سنوات، هل يعمل بنفس المسألة بالجواز أم لا؟

جواب) بما أنّ نظرنا هو الاحتياط في التظليل في مفروض السؤال يجوز له الرجوع الى الأعلم فالأعلم، و من كان باقياً على السيد الخوئي عليه السلام فلا بدّ له من اداء الكفارة لأنّه يفتى بوجوبها له.

عنوان ۵۰۸) استظلال در مکه پس از رسیدن به آن

[استفتاء] در مورد استظلال در مکه، بعد وصوله الی مکه، در مسأله

۲۶۸ مناسک حج با توجه به مسئله ۳۵۸، آیا استظلال برای محرمین

از تنعیم و شیشه و عزیزیه و... تا مسجدالحرام جایز است یا نه؟

جواب) استظلال به سیارات مسقّفه پس از رسیدن به محلی که عرفاً صدق می‌کند

از مکه است مانعی ندارد و بنابر احتیاط واجب از تنعیم تا مکه قدیم استظلال نکند.

عنوان ۵۰۹) اضطرار به تظلیل در ماشین سقف‌دار

[استفتاء] اگر کسی در حال احرام در شب زیر سقف حرکت کند، آیا

کفّاره بر او واجب خواهد شد و اگر وسیله‌ای جز آن پیدا نکند چه باید

بکند؟ و آیا رفتن در زیر سقف بر محرم حرام است؟

جواب) بنابر احتیاط کفّاره بر او واجب است و همچنین است اگر وسیله‌ای جز آن

پیدا نکند و رفتن زیر سقف در حال سیر جائز نیست.

عنوان ۵۱۰) پوشاندن صورت با چادر یا غیر آن جلوی نامحرم

[استفتاء] آیا بانوان می‌توانند در حال احرام برای پوشاندن صورت خود

از نامحرم صورتشان را با چادر یا چیزهای دیگر بپوشانند، و در

صورت چسبیدن چادر به صورت آیا کفّاره‌ای برای آنان لازم است؟

جواب) احتیاط واجب آن است که با دست و یا غیر آن، از رسیدن ساتر به صورت

جلوگیری کند، و در صورت چسبیدن چادر به صورت کفّاره ندارد.

عنوان ۵۱۱) پوشیدن دست‌کش و جوراب برای زن

[استفتاء] آیا پوشیدن دست‌کش و یا جوراب برای بانوان در حال احرام

جایز است؟

جواب) پوشیدن دست‌کش جایز نیست و پوشیدن جوراب مانعی ندارد.

عنوان ۵۱۲) كندن پوست لبها و ناخنها

[استفتاء] آیا می توان پوست زاید که در کنار لبها یا ناخنها برآمده

است را در حال احرام از بدن جدا کرد؟

جواب) در صورتی که موجب ادماء باشد بنا بر احتیاط واجب جایز نیست و در غیر این صورت جایز است.

عنوان ۵۱۳) كفارة تظليل در شب

[استفتاء] هل تجب الكفارة على من ظلَّ ليلاً؟

جواب) الأحوط وجوباً الأجتنب عن التظليل ليلاً و الكفارة بمخالفته، و لا مانع من الرجوع الى من يفتى بالجواز مع توفر شرائط صحة الرجوع اليه.

عنوان ۵۱۴) راه رفتن در سایه محمل یا ماشین

[استفتاء] هل ظلّ المحمل و جوانب السيارة قادح في التظليل أم لا؟

جواب) يجوز للمحرم ان يمشى تحت ظلّ المحمل.

عنوان ۵۱۵) تظليل هنگام رفتن به مزدلفه

[استفتاء] عند الافاضة من عرفات هل يجوز الجلوس تحت الأسقف

المظللة بالسيارات أثناء الذهاب إلى المشعر الحرام؟

جواب) في مفروض السؤال لايجوز التظليل نهائياً على الأقوى وفي الليل على الاحوط.

فصل دوم: طواف

۱. نقص در طواف
۲. زیادی در طواف
۳. شک در عدد شوطها
۴. استفتائات طواف

طواف

عنوان ۵۱۶) رکن بودن طواف، و بطلان احرام عمره‌ای که فاسد شده

دومین واجب عمره تمتع طواف است، و به ترک عمدی آن عمره و حج فاسد می‌شود - چه علم به حکم و موضوع داشته یا جاهل به حکم یا موضوع باشد - و ترک طواف به این محقق می‌شود که آن را تا زمانی تأخیر اندازد که نتواند اعمال عمره را تمام نموده و خود را به مقدار رکن از وقوف عرفات برساند. و هرگاه عمره فاسد شود احرامی که برای آن بسته نیز باطل می‌شود، و باید حج را در سال بعد به جا آورد، و احوط و اولی آن است که با همان احرام اعمال عمره مفرده را به جا آورد. و در طواف بعد از قصد کردن خود عمل که محقق عنوان طواف است، اموری شرط است:

عنوان ۵۱۷) شرط اول صحت طواف: نیت قربت

اول: نیت به این که طواف را برای تقرب به خداوند متعال انجام دهد.

عنوان ۵۱۸) شرط دوم صحت طواف: طهارت از حدث اصغر و اکبر

دوم: طهارت از حدث اصغر و اکبر، و چنانچه بدون طهارت انجام دهد - از روی عمد باشد، یا از روی جهل یا فراموشی - طوافش باطل است.

عنوان ۵۱۹) حدث در اثناء طواف

مسئله ۲۸۲ - هرگاه حدثی از محرم در حال طواف سرزند، مسئله چند صورت دارد:

الف) آن که حدث پیش از رسیدن به نصف طواف باشد، که در این صورت طواف باطل است و باید دوباره آن را - پس از تحصیل طهارت - به جا آورد.

ب) آن که حدث پس از اتمام شوط چهارم و بدون اختیار باشد، که در این صورت باید طواف را قطع کند، و پس از تحصیل طهارت، طواف را از همان جا که قطع نموده به آخر برساند.

ج) آن که حدث پس از رسیدن به نصف طواف و پیش از اتمام شوط چهارم و بدون اختیار باشد، که در این صورت - بنا بر احتیاط واجب - باید طواف را قطع کند، و پس از تحصیل طهارت، طواف را از جایی که قطع کرده تمام نماید و دوباره طواف را از نو به جا آورد.

و می تواند به جای احتیاط ذکر شده، پس از قطع و تحصیل طهارت، یک طواف کامل بجا آورد به قصد اعم از تمام کردن طواف قبلی و یک طواف کامل، یعنی قصد کند انجام آنچه را واقعاً بر ذمه اش می باشد، پس چنانچه تتمه طواف قبل بر ذمه اوست، زاید بر آن از این طواف جدید لغو باشد، و چنانچه طواف کامل بر ذمه اوست، همین طواف جدید باشد.

د) همان صورت سوم ولی با فرض این که حدث با اختیار از او سرزند، و اقوی در این صورت بطلان طواف است.

عنوان ۵۲۰) شک در طهارت در میان طواف

مسئله ۲۸۳ - اگر پیش از شروع طواف یا در اثنای آن شک کند که طهارت از حدث دارد یا نه، در صورتی که بداند قبلاً طهارت داشته و شک کند که بعد حدثی از او سرزده یا نه، به شک خود اعتنا نکند، و در غیر این صورت باید پس از تحصیل طهارت طواف نماید و یا طواف را از نو به جا آورد.

عنوان ۵۲۱) شک در طهارت بعد طواف

مسئله ۲۸۴ - هرگاه پس از فراغت از طواف، شک کند هنگام طواف طهارت داشته یا نه، لازم نیست به شک خود اعتنا کند، اگرچه احتیاط مستحب آن است که دوباره آن را به جا آورد.

ولی برای نماز طواف باید تحصیل طهارت کند، مگر آن که بداند قبلاً حدث موجب غسل از او سرزده و پس از طواف حدث موجب وضو از او سرزند، و شک کند غسل را انجام داده یا نه، که باید هم غسل کند و هم وضو بگیرد و دوباره طواف را به جا آورد، و بعد از آن نماز طواف را بخواند.

عنوان ۵۲۲) عدم تمکن از وضو یا تیمم

مسئله ۲۸۵ - هرگاه مکلف متمکن از وضو نباشد و ناامید باشد از این که بعد بتواند وضو بگیرد، باید تیمم نموده و طواف را انجام دهد، و اگر تیمم هم نمی تواند بکند اگرچه بعد از این، باید برای طواف نایب بگیرد، و احوط و اولی آن است که خودش هم یک طواف بدون طهارت انجام دهد.

عنوان ۵۲۳) عدم تمکن از غسل

مسئله ۲۸۶ - کسی که جنب شده باید برای طواف غسل کند، و همچنین زن حائض و نفساء پس از پاک شدن باید برای طواف غسل کند، و در صورتی که نتواند غسل نماید و ناامید از توانایی آن باشد باید به جای غسل تیمم کند و طواف را انجام دهد، و احوط و اولی آن است که در این صورت برای طواف خود نایب هم بگیرد. و در صورتی که نتواند تیمم کند حتی بعد از این، باید برای طواف نایب بگیرد، و جایز نیست که خود وارد مسجد شود و احتیاطاً طواف را به جا آورد.

عنوان ۵۲۴) حیض هنگام عمره تمتع یا قبل و بعد احرام

مسئله ۲۸۷ - چنانچه زن هنگام بستن احرام برای عمره تمتع حائض باشد، و یا پس از محرم شدن حائض شود، و وقت کافی برای انجام اعمال عمره داشته باشد،

باید صبر کند تا پاک شود و غسل کند و اعمال عمره را انجام دهد، و اگر وقت کافی نداشته باشد، مسأله دو صورت دارد:

الف) آن که حیضش هنگام احرام بستن یا پیش از آن باشد که در این صورت حج تمتع او منقلب به حج افراد می شود، و پس از انجام حج افراد باید یک عمره مفرده، اگر متمکن از آن باشد، انجام دهد.

ب) آن که حیضش پس از احرام بستن باشد، که در این صورت اگرچه گفته شده است که: «مخیر است یا حج افراد به جا آورد، همان طور که در صورت اول گذشت، و یا اعمال عمره تمتع را بدون طواف و نماز آن به جا آورد، یعنی این که سعی کند و بعد از آن تقصیر نماید، و سپس برای حج محرم شود و پس از انجام اعمال منی و بازگشت به مکه ابتدا طواف و نماز عمره تمتع را قضا کند، و پس از آن طواف حج و نماز آن و باقی اعمال حج را به جا آورد» ولی احتیاط واجب آن است که در این صورت نیز - همچون صورت اول - حج تمتع او منقلب به حج افراد می شود.

و چنانچه یقین داشته باشد حتی پس از انجام اعمال منی و بازگشت به مکه حیضش ادامه دارد و متمکن از طواف نخواهد بود، باید برای طواف و نماز آن نایب بگیرد، و پس از انجام آنها توسط نایب، خودش سعی را به جا آورد، و اعمال عمره را تمام کند.

عنوان ۵۲۵) حیض در اثناء طواف

مسأله ۲۸۸ - هرگاه زن محرمه در اثنای طواف حائض شود، چنانچه حیض شدن پیش از تمام شدن شوط چهارم باشد، طوافش باطل است و حکم او همان است که در مسأله قبل برای زنی که پس از بستن احرام حائض شده بیان شد.

و چنانچه حیض شدن او پس از تمام شدن شوط چهارم باشد و وقت کافی برای انجام اعمال عمره داشته باشد، بنابر اقوی طوافش باطل است و باید صبر کند تا پاک شود و غسل کند و پس از آن طواف را به جا آورد، و احتیاط مستحب آن است که طواف پس از غسل را به قصد اعم از تمام کردن طواف پیش و یک طواف کامل - آن

طور که در مسأله (۲۸۲) گذشت - انجام دهد، و اگر پس از شوط چهارم باشد ولی وقت کافی نداشته باشد، احتیاط واجب آن است که پس از قطع طواف سعی و تقصیر را انجام دهد، و سپس احرام حج را به قصد مافی الذمه - آنچه بر ذمه اوست از حج افراد یا تمتع - ببندد و اعمال حج تمتع را انجام دهد، و پس از انجام اعمال منی و بازگشت به مکه باید نخست کسری طواف قطع شده پیش از حج را به جا آورد و سپس طواف حج و باقی اعمال آن را انجام دهد، و پس از اتمام حج یک عمره مفرده هم به جا آورد.

عنوان (۵۲۶) حیض بین طواف و نمازش

مسأله ۲۸۹ - چنانچه زن پس از انجام طواف و پیش از خواندن نماز آن حائض شود، طوافش صحیح است و نماز آن را بعد از پاک شدن و غسل کردن به جا آورد و پس از آن سعی و تقصیر نماید، ولی اگر برای آنچه ذکر شد، وقت تنگ باشد باید پس از طواف سعی و تقصیر را انجام دهد، و نماز طواف را پس از اعمال منی و پیش از طواف حج قضا نماید.

عنوان (۵۲۷) علم به حیض بعد از نماز طواف

مسأله ۲۹۰ - اگر زن پس از انجام طواف و نماز آن متوجه شود که حائض شده، ولی نداند حیض شدنش قبل از طواف بوده یا بعد از طواف، و قبل از نماز بوده، یا در اثنای نماز بوده است، یا بعد از نماز، بنا بر صحت طواف و نمازش بگذارد. و چنانچه بداند حیض شدنش پیش از تمام شدن نماز بوده، باید پس از پاک شدن و غسل نماز را دوباره به جا آورد، ولی اگر وقت تنگ باشد باید سعی و تقصیر را به جا آورده و نماز را پس از اعمال منی و پیش از طواف حج انجام دهد.

عنوان (۵۲۸) تأخیر با علم و عمد در انجام عمره تا حیض شدن

مسأله ۲۹۱ - اگر زن وارد مکه شود و متمکن از اعمال عمره باشد، ولی عمداً و با علم آن قدر انجام اعمال را تأخیر اندازد که حائض شود و وقت تنگ شود، ظاهراً

عمره‌اش فاسد است، و احتیاط مستحب آن است که با همان احرامی که بسته عدول کند به حج افراد و اعمال حج افراد را به جا آورد، و در هر حال باید حج را در سال آینده دوباره به جا آورد.

عنوان ۵۲۹) طهارت در طواف مستحبی و نماز آن

مسأله ۲۹۲ - طهارت در طواف مستحب معتبر نیست، پس بدون طهارت صحیح است، ولی نماز آن بدون طهارت صحیح نیست.

عنوان ۵۳۰) طواف و نماز معذور از طهارت اختیاری و مبطون و مستحاضه

مسأله ۲۹۳ - کسی که معذور از طهارت - وضو یا غسل - اختیاری است، مانند کسی که بر اعضای وضو یا غسل جبیره دارد، یا کسی که مسلوس است - یعنی بول او قطره قطره می‌ریزد - به همان دستوری که برای نماز خود طهارت می‌گیرد، برای طواف نیز همان طهارت کافی است.

ولی کسی که مبطون است - یعنی نمی‌تواند از غایط خودداری نماید - بعید نیست که بتواند برای طواف و نماز آن نایب بگیرد، اگرچه احتیاط مستحب آن است که - در صورت تمکن - جمع کند بین انجام طواف و نماز آن با طهارت عذری و بین نایب گرفتن برای آن دو.

و اما زن مستحاضه، چنانچه استحاضه‌اش قلیله باشد باید وضو بگیرد، و احتیاط واجب آن است که برای هرکدام از طواف و نماز آن یک وضو بگیرد.

و چنانچه متوسطه باشد باید هم غسل کند و هم وضو بگیرد، و احتیاط واجب آن است که برای هرکدام از طواف و نماز آن یک وضو بگیرد.

و اگر کثیره باشد باید غسل کند، و احتیاط واجب آن است که برای هرکدام از طواف و نماز آن یک غسل کند، و لازم نیست وضو بگیرد حتی اگر حدث اصغر از او سرزده باشد.

و این دستوراتی که برای زن مستحاضه ذکر شد، در صورتی است که وظیفه‌ای که برای نماز یومیه‌اش معین شده است انجام نداده باشد، و یا اگر انجام داده، بعد از آن

خون دیده باشد، و در غیر این دو صورت آنچه ذکر شد از وجوب وضو و غسل، مبنی بر احتیاط واجب است.

عنوان ۵۳۱) شرط سوّم صحت طواف: طهارت بدن و لباس

سوم: (از شرایط صحّت طواف) بنا بر احتیاط واجب طهارت بدن و لباس از نجاست است، و از نجاستی که در بدن یا لباس نمازگزار عفو شده است - مانند خون کمتر از درهم - در طواف عفو نشده است.

عنوان ۵۳۲) خون جراحت در بدن یا لباس حین طواف و حمل متنجّس و نجس

مسأله ۲۹۴ - بودن خون قرحه و جراحت در بدن یا لباس در طواف، در صورتی که اجتناب از آن حرجی باشد مانعی ندارد، و همچنین همراه داشتن چیز متنجّس مانعی ندارد.

و احتیاط واجب آن است که از پوشیدن چیز نجسی که بدن را به اندازه لازم در نماز نمی پوشاند - مانند همیان و کلاه - در حال طواف اجتناب شود.

عنوان ۵۳۳) نجاست بدن یا لباس در حین طواف یا نمازش، علم به آن بعد از فراغ

مسأله ۲۹۵ - اگر طواف کننده پس از انجام طواف متوجّه شود در حین طواف لباس یا بدنش نجس بوده، طوافش صحیح است، و همچنین اگر پس از نماز طواف متوجّه شود در اثنای خواندن نماز بدن یا لباسش نجس بوده، نمازش صحیح است.

عنوان ۵۳۴) به یاد آمدن نجاست بدن یا لباس، بعد انجام طواف یا نماز آن

مسأله ۲۹۶ - هرگاه نجاست بدن یا لباس خود را فراموش کرده و با آنها طواف نماید و بعد از طواف یادش بیاید، طوافش صحیح است، اگرچه اعاده آن طواف با لباس پاک سزاوارتر است.

و اگر بعد از نماز طواف یادش بیاید، در صورتی که فراموشی او به جهت اهمیت ندادن باشد، کیفرش این است که نماز را اعاده نماید، و در غیر این صورت احتیاط واجب آن است که نماز را دوباره به جا آورد.

عنوان ۵۳۵) علم به نجاست بدن یا لباس یا حدوث آن در اثناء طواف

مسئله ۲۹۷ - اگر طواف کننده در اثنای طواف متوجه شود بدن یا لباسش نجس است، و یا در اثنای آن بدن یا لباسش نجس شود، در صورتی که بتواند بدون انجام کاری که منافی با صحّت طواف است، نجاست را زایل کند، بنا بر احتیاط واجب نجاست را زایل نموده و طواف را تمام نماید، و در غیر این صورت احتیاط واجب آن است که در صورتی که علم به نجاست یا نجس شدن بعد از شوط چهارم باشد طواف را قطع نموده و بعد از زایل کردن نجاست، بقیه آن را انجام دهد، و در صورتی که قبل از تمام کردن شوط چهارم باشد، طواف را قطع نموده و بنا بر احتیاط واجب نجاست را زایل کرده و سپس یک طواف کامل به قصد اعم از تمام کردن طواف سابق و یک طواف جدید - آن گونه که در مسئله (۲۸۲) گذشت - به جا آورد.

عنوان ۵۳۶) شرط چهارم صحّت طواف: ختان در مرد و پسر ممیّز و غیر ممیّز

چهارم: (از شرایط صحّت طواف) آن است که طواف کننده اگر مرد، و بنا بر اقوی حتی اگر پسر ممیّز است، ختنه شده باشد، و احتیاط واجب آن است که پسر غیر ممیّز نیز در طواف ختنه شده باشد.

عنوان ۵۳۷) طواف و ختان در مرد بالغ و صبیّ ممیّز

مسئله ۲۹۸ - اگر محرمی که ختنه نشده - بالغ باشد یا صبیّ ممیّز - طواف کند طوافش باطل است، و اگر دوباره آن را در حالی که ختنه شده باشد به جا نیاورد، مثل کسی است که طواف را ترک کرده باشد، و بر او احکام تارک طواف جاری است که بیان خواهد شد.

عنوان ۵۳۸) استطاعت غیر مختون

مسئله ۲۹۹ - هرگاه مکلف ختنه نشده مستطیع شود، در صورتی که بتواند در همان سال استطاعت ختنه کند و به حجّ رود، واجب است این کار را انجام دهد، و در غیر این صورت حجّ را تا سال بعد تأخیر اندازد، و پس از ختنه کردن به حجّ برود.

و چنانچه ختنه کردن برای او اصلاً ممکن نباشد، یا ضرری یا حرجی باشد، حجّ از او ساقط نمی‌شود، و احتیاط واجب آن است که طواف عمره و حجّ را هم خودش انجام دهد و هم برای انجام آنها نایب بگیرد، و پس از آن که خود و نایبش طواف را انجام دادند، خودش نماز طواف را به جا آورد.

عنوان ۵۳۹) شرط پنجم صحّت طواف: ستر عورت و اباحه ساتر و لباس

پنجم: (از شرایط صحّت طواف) بنا بر اقوی پوشاندن عورت است و معتبر است وسیله پوشش مباح باشد، و احتیاط واجب آن است که تمام لباس طواف کننده مباح باشد، و همچنین احتیاط واجب آن است که تمام شرایط و موانع لباس نمازگزار در پوشش عورت و بقیه لباس طواف کننده رعایت شود.
در طواف اموری معتبر است:

عنوان ۵۴۰) شروع از حجر الاسود

اول: آن که شروع طواف از حجرالاسود باشد، و در تحقق آن همین مقدار کافی است که از نظر عرف شروع طواف از حجر باشد، و باید تحقق از حجر احراز شود، و لازم نیست اول جزء از حجر به محاذات - برابر - اول جزء جلوی بدن باشد، اگرچه احتیاط مستحب در محاذات مذکور است، و برای تحقق این احتیاط می‌تواند قدری پیش از حجر بایستد، و نیت کند شروع طوافش را از نقطه ای که محاذات واقعی در آن محقق می‌شود، و آنچه زاید بر شروع از اول حجر آورده شده به جهت حصول علم به تحقق واجب باشد.

عنوان ۵۴۱) ختم به حجر الاسود

دوم: آن که هر شوط طواف را تا رسیدن به حجرالاسود ادامه دهد و در آن جا ختم نماید، و تحقق آن به این است که هر شوط را در همان جا که آغاز نموده ختم نماید، اگرچه در شوط آخر (شوط هفتم) احوط آن است که تا کمی پس از حجرالاسود ادامه دهد، به این قصد که انجام مقدار زاید بر مقدار واجب، برای حصول علم به تحقق واجب باشد.

عنوان ۵۴۲) قرار دادن خانه خدا در طرف چپ بدن

سوم: آن که خانه خدا را در تمام احوال طواف در طرف چپ بدن قرار دهد، بنابراین اگر طرف راست یا رو به رو یا پشت بدن قرار دهد - عمداً باشد یا سهواً، حتی اگر به جهت مزاحمت دیگری باشد - آن مقدار جزء طواف شمرده نمی‌شود، و باید دوباره آن مقدار را به جا آورد.

و میزان در قرار دادن خانه را در طرف چپ نظر عرف است، و اعمال دقتهای غیر عرفی، حتی در مورد حجر اسماعیل (علیه السلام) و چهار رکن خانه واجب نیست.

عنوان ۵۴۳) قرار دادن حجر اسماعیل (علیه السلام) در داخل مطاف

چهارم: آن که حجر اسماعیل (علیه السلام) را داخل مطاف قرار دهد، به این معنی که طواف کننده وقتی به حجر اسماعیل (علیه السلام) می‌رسد داخل حجر نشود و از بیرون آن طواف نماید.

عنوان ۵۴۴) خروج شاذروان از محلی که به روی آن طواف می‌کند

پنجم: آن که طواف به دور کعبه صورت گیرد، یعنی این که شاذروان - که نام قدری پیش آمدگی پایین دیوار کعبه است - خارج از مطافش - محل طوافش - باشد.

عنوان ۵۴۵) هفت شوط طواف

ششم: آن که هفت شوط بی کم و زیاد و با حرکت اختیاری به دور کعبه طواف کند، پس اگر کمتر از هفت شوط طواف کند کفایت نمی‌کند، و اگر بیش از آن طواف کند، چنانچه با علم و از روی عمد باشد، طواف باطل است، ولی اضافه کردن مقداری برای حصول یقین به این که هفت شوط را به طور کامل انجام داده است - و نه به قصد این که اضافه جزء طواف باشد - مانعی ندارد، و اگر قدری از طواف را بدون اختیار انجام دهد، صحیح نبوده و باید آن مقدار را با اختیار تدارک نماید.

عنوان ۵۴۶) پی در پی بودن هفت شوط طواف و اجزای آن

هفتم: آن که هفت شوط طواف و اجزای هر شوط را به گونه ای انجام دهد که از نظر عرفی پی در پی باشد، مگر در مواردی که بعد خواهد آمد.

عنوان ۵۴۷) عدم وجوب رعایت فاصله مقام ابراهیم علیه السلام و کعبه

مسئله ۳۰۰ - احتیاط آن است که طواف بین خانه خدا و مقام حضرت ابراهیم علیه السلام باشد و این مقدار - که تقریباً بیست و شش ذراع و نیم است - در همه اطراف کعبه رعایت شود، و چون طواف باید از پشت حجر اسماعیل علیه السلام باشد - آن طور که در امر چهارم گذشت - محلّ طواف در ناحیه حجر تنگ شده و به شش ذراع و نیم تقریباً می رسد، ولی اقوی این است که طواف در خارج این مقدار برای کسی که متمکن از طواف در این مقدار بدون حرج باشد کفایت می کند، اگرچه مکروه است.

و اما برای کسی که متمکن از طواف در آن مقدار نیست، یا برای او حرجی است، جایز است - بدون کراهت - از پشت مقام طواف نماید.

عنوان ۵۴۸) طوافی که در حین آن از محل طواف خارج شده و داخل کعبه شود

مسئله ۳۰۱ - اگر در حال طواف از مطاف - محلّ طواف - خارج شده، و وارد کعبه شود، طوافش باطل می شود و باید آن را دوباره به جا آورد، و اگر خارج شدن از محلّ طواف بعد از تجاوز از نصف طواف باشد - یعنی پس از اتمام سه شوط و نیم - سزاوارتر آن است که آن طواف را تمام کند و دوباره آن را به جا آورد.

عنوان ۵۴۹) حرکت روی شاذروان و دست زدن به دیوار و ارکان کعبه حین طواف

مسئله ۳۰۲ - اگر مقداری از طواف خود را روی شاذروان حرکت کند، آن مقدار از طواف حساب نمی شود، و اقوی صحّت طواف است، ولی لازم است آن مقدار را دوباره به جا آورد، اگرچه احوط و اولی آن است که آن مقدار را دوباره به جا آورد و طواف را تمام نماید، و سپس طواف را از نو به جا آورد.

۲۴۰ ..... مناسک و استفتائات حج

و احتیاط مستحب آن است که در حین طواف دست خود را به طرف دیوار کعبه -
چه برای استلام و دست زدن به ارکان کعبه یا غیر آن - دراز نکند.

عنوان ۵۵۰) طواف در داخل حجر اسماعیل عليه السلام، و حرکت روی دیوار حجر

مسئله ۳۰۳ - اگر طواف کننده وارد حجر اسماعیل عليه السلام شود، ظاهر این است که
اصل طواف او صحیح ولی شوطی که در آن وارد حجر شده باطل است، و باید آن
شوط را دوباره اعاده کند، و احتیاط مستحب آن است که پس از اعاده آن شوط و
اتمام طواف، دوباره طواف را به جا آورد.

و احتیاط واجب آن است که در حال طواف بالای دیوار حجر حرکت
نکند، و احتیاط مستحب آن است که در حال طواف دست خود را بر دیوار
حجر نگذارد.

عنوان ۵۵۱) خروج از محل طواف در اثناء آن

مسئله ۳۰۴ - هرگاه کسی که مشغول طواف واجب است قبل از تجاوز از شوط
چهارم بدون عذر از مطاف - محل طواف - خارج شود، پس اگر مدت زمان خروج
از مطاف به اندازه ای باشد که موالات عرفیه - پی در پی بودن طواف در نظر عرف -
از بین رفته باشد، طوافش باطل است، و اگر موالات عرفیه فوت نشده یا خروج از
مطاف بعد از تجاوز از شوط چهارم است، احتیاط واجب آن است که پس از اتمام
طواف، دوباره آن را به جا آورد، و برای این احتیاط کافی است یک طواف به قصد اعم
از تمام کردن طواف قبل و طواف جدید - آن طور که در مسئله (۲۸۲) گذشت -
به جا آورد.

عنوان ۵۵۲) حدث و حیض شدن و علم به نجاست بدن و لباس در اثناء طواف

مسئله ۳۰۵ - هرگاه در حال طواف حدثی از شخص سرزند، حکم آن در مسئله
(۲۸۲) گذشت، و هرگاه در آن حال متوجه شود که بدن یا لباسش نجس است،
حکم آن در مسئله (۲۹۷) گذشت، و اگر در حال طواف زن حائض شود، باید طواف

را قطع کند و فوراً از مسجدالحرام خارج شود، و حکم طوافش در مسأله (۲۸۸) گذشت.

عنوان ۵۵۳) قطع طواف برای مرض یا برآوردن حاجت مؤمن و قطع طواف مستحبی

مسأله ۳۰۶ - اگر طواف کننده به واسطه عارض شدن مرض - مانند سردرد یا درد شکم - ناچار شود طواف خود را قطع کند، چنانچه پیش از اتمام شوط چهارم باشد باید دوباره طواف را به جا آورد، و چنانچه پس از آن باشد احتیاط واجب آن است که برای مقدار باقی مانده نایب بگیرد و خودش هم یک طواف کامل به قصد اعم از تمام کردن طواف قبل و طواف جدید - آن طور که در مسأله (۲۸۲) گذشت - به جا آورد، مگر در صورتی که طواف را برای برآوردن حاجت برادر مؤمنش قطع کرده باشد، که در این صورت باقی مانده طواف را به جا می آورد و طوافش صحیح است. و اگر طواف مستحب باشد از همان جا که قطع کرده بقیه طواف را به جا آورد، اگرچه قطع طواف بعد از یک شوط یا دو شوط باشد.

عنوان ۵۵۴) قطع طواف برای عیادت مریض یا انجام حاجت یا نماز واجب یا وتر

مسأله ۳۰۷ - قطع کردن طواف واجب یا مستحب برای عیادت مریض، یا برآوردن حاجت خود یا برادران مؤمن جایز است، و حکم طواف قطع شده در مسأله قبل گذشت.

و قطع طواف - اگرچه واجب باشد - برای نماز واجب هنگام داخل شدن وقت آن، مستحب است، و پس از انجام نماز، طواف را از جایی که قطع کرده تمام می کند، و این حکم در مورد نماز وتر، در صورت تنگ شدن وقت آن نیز جاری است.

عنوان ۵۵۵) نشستن و استراحت در اثناء طواف

مسأله ۳۰۸ - نشستن در اثنای طواف جهت استراحت و رفع خستگی به مقداری که موالات عرفیه - پی در پی بودن طواف از نظر عرف - از بین نرود جایز است، و

۲۴۲ ..... مناسک و استفتائات حج

اگر موالات عرفیه از بین برود قبل از شوط چهارم طواف باطل می‌شود، و بعد از شوط چهارم بنا بر احتیاط واجب یک طواف به قصد اعم از تمام و اتمام انجام دهد.

نقص در طواف

عنوان ۵۵۶) قصد ترک طواف در اثناء آن

مسئله ۳۰۹ - اگر مقداری از طواف را به جا آورد و بعد تصمیم بگیرد بقیه را به جا نیاورد، این تصمیم ضرری به صحت طواف نمی‌رساند، و در صورتی که پی در پی بودن اجزاء و شوطهای طواف از نظر عرف به هم نخورده باشد، می‌تواند بقیه طواف را به جا آورد و طوافش صحیح است.

ولی اگر از مطاف - محل طواف - خارج شده باشد، حکم آن در مسئله (۳۰۴) گذشت.

عنوان ۵۵۷) ترک سهوی قسمتی از طواف

مسئله ۳۱۰ - اگر مقداری از طواف را سهواً به جا نیاورد، چنانچه پیش از فوت موالات و پی در پی بودن طواف از نظر عرف یادش بیاید، و از مطاف خارج نشده باشد، باقی مانده طواف را به جا آورده و طوافش صحیح است.

و اگر پس از فوت موالات عرفی، یا پس از خروج از مطاف یادش بیاید، چنانچه یک شوط فراموش شده باشد، آن را به جا آورده و طوافش در این صورت نیز صحیح است، و اگر خودش نتواند آن شوط را به جا آورد - اگر چه به جهت بازگشت به بلدش باشد - بدون اشکال، باید برای انجام آن نایب بگیرد.

و همچنین است بنابر اقوی اگر دو شوط یا سه شوط فراموش شده باشد، و اگر

۲۴۴ ..... مناسک و استفتائات حج

چهار شوط یا بیشتر فراموش شده باشد، احتیاط واجب آن است که یک طواف کامل به قصد اعم از تمام کردن طواف قبل و طواف جدید - آن طور که در مسأله (۲۸۲) گذشت - به جا آورد.

زیادی در طواف

زیادی بر شوطهای طواف پنج صورت دارد:

اول: آن که طواف کننده مقدار زیادی را به قصد این که جزء باشد برای طوافی که مشغول آن است یا برای طواف دیگری، به جا نیاورده باشد، که در این صورت طوافش به این زیادی باطل نمی‌شود.

دوم: آن که در ابتدای شروع طواف یا در اثنای آن قصد کند آوردن زیادی را، به این که زیادی جزء همین طوافش باشد، که در این صورت طوافش باطل است و باید دوباره آن را به جا آورد.

سوم: آن که پس از فارغ شدن از طواف، زیادی را به قصد این که جزء آن طواف باشد به جا آورد، که در این صورت نیز باید طوافش را اعاده نماید.

چهارم: آن که قصد کند زیادی را جزء برای طواف دیگر انجام دهد، و آن زیادی را ادامه دهد و یک طواف کامل به جا آورد، که در این صورت زیادی در طواف اول محقق نشده، چون قصد آن را نکرده است، ولی چون دو طواف واجب را پشت سرهم، بدون فاصله انداختن به نماز طواف، انجام داده است - که قرآن بین دو طواف می‌نامند - طواف اول بنا بر احتیاط و طواف دوم بنا بر اقوی باطل می‌شود.

پنجم: آن که قصد کند زیادی را جزء برای طواف دیگر انجام دهد، ولی طواف دوم را اتفاقاً به آخر نرساند، یا اصلاً زیادی را انجام ندهد، که در این صورت نه زیادی محقق شده است و نه قرآن، ولی اگر مکلف در ابتدای طوافش و یا در اثنای آن قصد قرآن نموده باشد و عالم به حرمت آن باشد، بنا بر احتیاط طوافش باطل است.

عنوان (۵۵۸) زیادی سهوی در طواف

مسأله ۳۱۱ - هرگاه سهواً در طواف زیاد کند، چنانچه زیادی کمتر از یک شوط باشد، باید آن را قطع کند و طوافش صحیح است، و چنانچه یک شوط یا بیشتر باشد، احتیاط واجب آن است که آن را به قصد قربت مطلقه - قصد امثال امر شارع چه وجوبی باشد یا استحبابی - ادامه داده تا به یک طواف کامل برساند، سپس دو رکعت نماز پشت مقام ابراهیم علیه السلام پیش از سعی و دو رکعت هم پس از سعی به جا آورد، اگر چه اقوی آن است که دو رکعت پیش از سعی کفایت می کند.

شک در عدد شوطها

عنوان ۵۵۹) شک در صحّت طواف یا شوط بعد از فراغ و شک در عدد شوطها
مسأله ۳۱۲ - اگر شک در صحّت طواف نماید، چنانچه شک بعد از فراغ شدن
از طواف باشد، حکم به صحّت طواف می شود.
و همچنین است اگر شک در اثنای طواف نسبت به صحّت آنچه از آن فراغ شده
است باشد.

و چنانچه شک در عدد شوطها نماید، در صورتی که محلّ تدارک آن گذشته باشد
- مثل این که بعد از فوت موالات عرفیه، یا بعد از داخل شدن در عملی که باید بعد
از طواف انجام شود - مثل نماز طواف - شک کرده باشد نیز حکم به صحّت طواف
می شود.

عنوان ۵۶۰) شک در زیاده

مسأله ۳۱۳ - هرگاه یقین داشته باشد هفت شوط انجام داده و شک کند آیا زیادت
انجام داده یا نه - مثل این که احتمال دهد که شوط آخری هشتم است - طوافش
صحیح است، مگر در صورتی که شک مذکور قبل از تمام شدن شوط آخری باشد،
که بنابر اقوی طواف باطل است، و احتیاط مستحب آن است که آن را به قصد رجاء
مطلوبیت تمام کند و دوباره طواف را به جا آورد، و در احتیاط مذکور کفایت می کند
یک طواف کامل به قصد اعم از تمام کردن طواف قبل و طواف جدید - آن طور که
در مسأله (۲۸۲) گذشت - به جا آورد.

عنوان ۵۶۱) شک در نقیصه و شک در زیاده و نقصان

مسئله ۳۱۴ - هرگاه در طواف واجب در عدد شوطها شک کند، چنانچه شک در نقصان طواف باشد و شک بین شش و هفت باشد، اگرچه حکم به صحت طواف و بنا گذاشتن بر شش وجهی دارد، ولی احتیاط واجب آن است که طواف را از نو به جا آورد. و اگر شک بین شماره‌های قبل از هفت باشد - مثل شک بین پنج و شش، و کمتر از آن دو - طواف باطل است. و همچنین اگر شک در زیادتی و نقصان هر دو باشد - مانند شک بین شش و هفت و هشت، یا شک بین شش و هشت - طواف باطل است.

عنوان ۵۶۲) طواف و شک در نقیصه بین هفت و کمتر اگر از روی جهل به حکم بنا بر کمتر گذاشته

مسئله ۳۱۵ - هرگاه بین شش و هفت شک کند، و از روی نادانی به حکم بنا را بر شش بگذارد و طوافش را تمام کند، بنا بر احتیاط واجب باید دوباره طواف را به جا آورد، و اگر زمان تدارک فوت شده باشد، اعاده بر او نیست.

عنوان ۵۶۳) اعتماد به دیگری که یقین به شماره شوطها دارد

مسئله ۳۱۶ - طواف کننده می‌تواند در حفظ شماره شوطها بر شمارش رفیقش اعتماد کند، به شرط آن که رفیقش یقین داشته باشد.

عنوان ۵۶۴) طواف مستحبی و شک در شماره شوطها

مسئله ۳۱۷ - هرگاه در شماره شوطهای طواف مستحبی شک کند، بنا را بگذارد بر آنچه یقین دارد انجام داده است، و طوافش صحیح است.

عنوان ۵۶۵) ترک عمدی طواف عمره یا حج تمتع و فوت آن

مسئله ۳۱۸ - اگر عمداً طواف عمره تمتع را به جا نیاورد - چه با علم به حکم باشد یا با جهل به آن - و نتواند آن را و بقیه اعمال عمره تمتع را تا پیش از رسیدن به

مقدار رکن از وقوف عرفات انجام دهد، عمره‌اش باطل است، و در ابتدای احکام طواف تفصیل این حکم گذشت.

و اگر طواف را عمداً در حج ترک کند و نتواند آن را تدارک کند، حج او باطل می‌شود، و باید سال آینده حج را اعاده نماید، و اگر از روی جهل و نادانی ترک کرده باشد، باید سال آینده حج را اعاده نماید، و بنابر احتیاط واجب یک شتر کفاره بدهد.

عنوان (۵۶۶) به یاد آوردن طواف فراموش شده قبل از گذشت وقتش یا بعد آن

مسئله ۳۱۹ - هرگاه طواف را فراموش کند باید بعد از آن که به یادش آمد به‌جا

آورد:

پس اگر پیش از گذشتن وقت آن یادش بیاید - مثل کسی که آن را در عمره تمتع فراموش کند و بعد از ورود در سعی بین صفا و مروه یا بعد از فارغ شدن از آن یادش بیاید - باید طواف را به‌جا آورد، سپس در مثال اول باقی مانده سعی را، و در مثال دوم دوباره سعی را به‌جا آورد.

و اگر بعد از گذشتن وقت آن یادش بیاید - مثل کسی که پس از گذشت زمان به مقداری که دیگر با انجام آن و اتمام بقیه اعمال عمره به مقدار رکن از وقوف به عرفات نرسد یادش بیاید طواف عمره تمتع را به‌جا نیاورده، یا مثل کسی که پس از ماه ذی الحجة یادش بیاید که طواف حج را انجام نداده - باید طواف را قضا نماید و حجش صحیح است، و احتیاط واجب آن است که پس از قضای طواف و نماز آن سعی را دوباره به‌جا آورد.

و اگر زمانی یادش بیاید که حتی متمکن از قضا هم نباشد - مثل کسی که بعد از بازگشت به بلدش یادش بیاید - باید نایب بگیرد، و احوط و اولی آن است که نایب پس از طواف و نمازش سعی را نیز به‌جا آورد.

عنوان (۵۶۷) به یاد آوردن طواف فراموش شده بعد از رجوع به وطن و نزدیکی

مسئله ۳۲۰ - هرگاه طواف واجب را فراموش کند و پس از برگشت به بلدش و

نزدیکی با زن یادش بیاید، چنانچه طواف حج را فراموش کرده باشد، باید یک قربانی

۲۵۰ ..... مناسک و استفتائات حج

به منی بفرستد، و اگر طواف عمره را فراموش کرده باشد، باید یک قربانی به مکه بفرستد، و در هر دو صورت برای قربانی یک گوسفند کفایت می‌کند.

عنوان ۵۶۸) به یاد آوردن طواف فراموش شده بعد از گذشت وقتش

مسئله ۳۲۱ - اگر طواف را فراموش کند و وقتی یادش بیاید که قضای آن ممکن باشد، باید آن را قضا نماید، حتی اگر از احرام خارج شده باشد، و لازم نیست دوباره برای قضای آن احرام ببندد.

ولی اگر از مکه خارج شده و یک ماه یا بیشتر از زمان خروجش گذشته باشد، احتیاط واجب آن است که احرام ببندد و وارد مکه شود و طواف را قضا کند.

عنوان ۵۶۹) فراموشی طواف و حرمت آنچه حلال بودنش متوقف بر انجام آن است

مسئله ۳۲۲ - کسی که طواف را فراموش کرده، تا آن را خودش یا نایب به جا نیاورده، تمام چیزهایی که حلال بودن آنها متوقف بر انجام طواف است، بر او حرام است.

عنوان ۵۷۰) کسی که به تنهایی متمکن از طواف نیست

مسئله ۳۲۳ - اگر شخصی بدون کمک گرفتن از دیگری به تنهایی متمکن از طواف نباشد - به علت بیماری یا شکستگی یا مانند آن - باید با کمک دیگری طواف را انجام دهد، و اگر متمکن از کمک گرفتن هم نباشد، باید او را به هر نحو ممکن طواف دهند، و با عدم تمکن از این هم باید طوافش توسط نایب انجام شود، و اگر قدرت بر نایب گرفتن نباشد - مثل کسی که بیهوش است یا عقل ندارد و نمی‌تواند نایب بگیرد - باید ولی او یا فرد دیگری از طرف او طواف کند.

وزن حائض و نفساء حکم طوافش در شرایط صحّت طواف گذشت.

استفتائات طواف

عنوان ۵۷۱) خطر داشتن ختنه

[مناسک محشی ۶۴۵] جوان ۱۷ ساله غیر مختون، که به تشخیص شورای پزشکی ختنه برای او خطر دارد، مستطیع شده و فعلاً در مدینه است، آیا تکلیف او نسبت به حج چیست؟

جواب) در مفروض سؤال حجّ از او ساقط نمی‌شود، و احتیاط واجب آن است که طواف عمره و حجّ را هم خودش انجام دهد و هم برای انجام آنها نایب بگیرد، و پس از آن که خود و نایبش طواف را انجام دادند، خودش نماز طواف را به جا آورد، و بنابر احتیاط واجب نایب هم نماز طواف را بجا آورد.

عنوان ۵۷۲) مانع شدن نماز جماعت برای طواف یا سعی

[مناسک محشی ۶۴۶] اگر در اثنای طواف نماز جماعت برقرار شد و شخص از ادامه طواف معذور شد تکلیف چیست؟ و اگر در اثنای سعی باشد وظیفه چیست؟

جواب) اگر در طواف است می‌تواند نماز فریضه‌اش را بخواند و از همانجا ادامه دهد، و اگر نخواند و به جهت جماعت قطع کند، در صورتی که از مطاف خارج نشده و موالات عرفیه از بین نرفته از همانجا شروع کند و اگر موالات عرفیه از بین رفته یا از مطاف خارج شده، در صورتی که قبل از شوط چهارم باشد، طواف را از سر

بگیرد و اگر بعد از شوط چهارم باشد بنا بر احتیاط واجب طواف را تمام نموده و دوباره طواف را از نو به جا آورد؛ و می‌تواند یک طواف کامل به قصد اعم از تمام - طواف کامل - و اتمام - تمام کردن طواف قبلی - به جا آورد، یعنی قصد کند انجام آنچه را واقعاً بر ذمه اش می‌باشد، پس چنانچه طواف کامل بر ذمه اوست، همین طواف جدید، طواف او باشد، و چنانچه تتمه طواف قبل بر ذمه اوست، زاید بر آن از این طواف جدید لغو باشد، و این حکم در طواف واجب است، و اگر طواف مستحب باشد از همان جا که قطع کرده است بقیه طواف را بجا آورد اگرچه قطع طواف بعد از یک شوط باشد. (به عنوان ۷۱۹ مراجعه شود.) و در سعی اگر برای نماز باشد و نماز فریضه بخواند، از همانجا ادامه دهد، والا اگر موالات عرفیه بهم خورده اعاده نماید.

عنوان ۵۷۳) علم به بطلان وضو در طواف و نماز آن پس از اتمام عمره تمتع

[مناسک محشی ۶۴۷] اگر کسی بعد از تقصیر در عمره تمتع متوجه شود که وضوی او باطل بوده یا وضو نداشته و با این حال طواف کرده و نماز طواف خوانده است، وظیفه او چیست؟

جواب) اگر وقت باقی است محرم بوده - اگر لباس دوخته پوشیده، بیرون آورد - و باید طواف و نماز طواف و سعی و تقصیر را دو مرتبه انجام دهد، و اگر وقت باقی نیست عمره اش باطل و در نتیجه احرام او نیز باطل است، و واجب است اعاده حج در سال بعد، این در صورتی است که عمداً وضوی او باطل باشد، ولی اگر بطلان وضو بدون تعمد و تقصیر بوده، بعید نیست حج منقلب به افراد شود، و اگر متمکن باشد به احتیاط واجب حج را در سال بعد اعاده کند.

عنوان ۵۷۴) بوسیدن کعبه در حال طواف

[مناسک محشی ۶۴۸] شخصی در حال طواف، کعبه را بوسیده است و احتمال می‌دهد که در آن حال چند قدم راه هم رفته باشد، فعلاً وظیفه او چیست و البته این شک بعد از عمل برای او حادث شده است؟

جواب) اگر مسأله را می دانسته و می خواسته عمل صحیح را انجام دهد، یعنی غافل نبوده، طواف او صحیح است.

عنوان ۵۷۵) شک در صحت در اثناء طواف

[مناسک محشی ۶۴۹] اگر در اثنای طواف، شک در صحت شوط سابق یا جزئی از شوطی که مشغول است و محل آن گذشته است بکند، چه حکمی دارد، مثلاً نمی داند که از مقابل حجر که عبور کرده از حد مطاف خارج بوده است یا نه؟

جواب) اگر مسأله را می دانسته و می خواسته عمل صحیح را انجام دهد، یعنی غافل نبوده، طواف او صحیح است.

عنوان ۵۷۶) بطلان طواف یا نماز آن یا سعی و علم به آن بعد از تقصیر

[مناسک محشی ۶۵۰] اگر طواف یا سعی یا نماز طواف در عمره، به جهتی باطل شده باشد و شخص بدون توجه به آن، تقصیر نموده باشد و لباس پوشیده و بعد متوجه شده که عمل مزبور باطل بوده است وظیفه او چیست و کفاره دارد یا نه؟

جواب) اگر طواف باطل بوده، محرم می باشد و باید لباس دوخته را بیرون آورد و طواف و نماز طواف و سعی و تقصیر را اعاده کند، و اگر فقط نماز طواف بوده، محرم نبوده و خواندن نماز طواف کافی است، و اگر سعی بوده محرم می باشد و در صورتی که موالات بین طواف و سعی فوت نشده است سعی و تقصیر را انجام دهد و اگر موالات فوت شده است، طواف و نماز طواف و سعی و تقصیر را دو مرتبه انجام دهد.

عنوان ۵۷۷) علم به نجاست در اثناء طواف

[مناسک محشی ۶۵۱] کسی در شوط ششم طواف، نجاستی در بدن دیده و

یقین کرده که از شوط‌های قبل، این نجاست در بدن او بوده است، بدون توجه به مسأله طواف را تکمیل کرده و بعداً بدن را تطهیر نموده و طواف را اعاده کرده است و عمره را تمام کرده است، آیا عمل او صحیح است یا خیر؟

جواب) اگر متمکن از تطهیر بدون فعل منافی با طواف مثلاً بدون فوت موالات بوده است بنا بر احتیاط واجب حکم زیاده در طواف را دارد (رجوع شود به عنوان ۵۷۸ [مناسک محشی ۶۵۲]) و اگر متمکن نبوده است در صورتی که طواف دوم را به عنوان احتیاط یا مافی الذمه آورده است عمل او صحیح است و در غیر این صورت اگر وقت باقی است باید طواف و اعمال مترتبه بر آن را دوباره انجام دهد، و اگر وقت باقی نیست، در صورتی که جاهل قاصر بوده طوافش صحیح است، و در جاهل مقصر صحت طوافش محل اشکال است.

عنوان ۵۷۸) قطع طواف و انجام اعمال

[مناسک محشی ۶۵۲] کسی در اثنای طواف آن را قطع کرده و از اول شروع کرده است، آیا طواف او صحیح است یا خیر و چنانچه اعمال مترتبه و تقصیر را انجام داده وظیفه او چیست؟

جواب) اگر اعتقاد به جواز از سر گرفتن طواف داشته و یا به قصد انجام وظیفه طواف را استیناف کرده است، صحیح است اگرچه خطای در تطبیق کند، در غیر این صورت اگر وقت باقی است باید طواف و اعمال مترتبه بر آن را دوباره انجام دهد، و اگر وقت باقی نیست، در صورتی که جاهل قاصر بوده طوافش صحیح است، و در جاهل مقصر صحت طوافش محل اشکال است.

عنوان ۵۷۹) محدث شدن و اعاده طواف

[مناسک محشی ۶۵۳] کسی در شوط آخر محدث شده است و بدون طهارت شوط را اتمام کرده و بعد وضو گرفته و طواف را اعاده نموده

است و نماز و سعی و تقصیر را انجام داده است، آیا صحیح است و
وظیفه او چیست؟

جواب) وظیفه او این بوده است که بعد از وضو گرفتن طوافش را از جایی که
محدث شده تمام کند ولی در مفروض مسأله، حکم مسأله قبل را دارد.

عنوان ۵۸۰) حرکت در طواف در اثر فشار جمعیت

[مناسک محشی ۶۵۴] کسی توهم کرده است که در طواف، مقداری در اثر
فشار جمعیت برده شده ولی برای او جزمی نیست و چون نمی توانسته
برگردد و تدارک کند، بقیه شوط تا محلّ تدارک را به قصد احتیاط و
رجاء انجام می دهد که اگر شوط او باطل است زیادی لغو باشد و اگر
شوط او صحیح است زیاده از طواف باشد و بعد بقیه اشواط طواف را
به جا آورده و این شوط را به حساب نیاورده است، آیا این طواف
صحیح است یا خیر؟

جواب) سؤال مجمل است.

عنوان ۵۸۱) شک در تعداد شوطهای طواف

[مناسک محشی ۶۵۵] کسی در وقت طواف، شک در اشواط پیدا کرد و
چون گمانش به یک طرف بیشتر بود بنا را بر آن طرف گذاشت و بعد از
انجام اعمال یقین به صحت طواف خود پیدا کرد، آیا طواف او صحیح
است؟

جواب) صحیح نیست.

عنوان ۵۸۲) عدم نیت در شوطها

[مناسک محشی ۶۵۶] کسی در شوط چهارم از حجرالأسود تا اول حجر
اسماعیل علیه السلام را پیمود و فکر کرده است که چون اول شوط چهارم نیت

جدا در این شوط نداشته باید این قسمت شوط را اعاده کند، لذا بقیه شوط را بدون نیت رفته و از حجرالأسود به قصد شوط چهارم طواف کرده است، آیا اشکالی در طواف حاصل می‌شود؟

جواب) اگر اعتقاد به جواز از سر گرفتن شوط طواف داشته و یا به قصد انجام وظیفه شوط طواف را استیناف کرده است صحیح است اگرچه خطای در تطبیق کند، و در غیر این صورت اگر وقت باقی است باید طواف و اعمال مترتبه بر آن را دوباره انجام دهد، و اگر وقت باقی نیست، در صورتی که جاهل قاصر بوده طوافش صحیح است، و در جاهل مقصر صحت طوافش محل اشکال است.

عنوان ۵۸۳) استیناف طواف

[مناسک محشی ۶۵۷] کسانی در طواف بعد از انجام مقداری از آن، آن را رها می‌کنند و بلافاصله از نو شروع می‌کنند، طواف آنها چه صورت دارد و چنانچه در سعی بوده حکم چیست؟

جواب) در عنوان ۵۷۸ [مناسک محشی ۶۵۲] گذشت.

عنوان ۵۸۴) عدم قدرت بر طواف مگر با تخت در غیر محدوده مقام

[مناسک محشی ۶۵۸] درباره اشخاصی که قادر به طواف نیستند، آیا نایب گرفته شود یا خودشان در تخت روان طواف داده شوند، با در نظر گرفتن این که متصدیان وسیله نامبرده، در خارج محدوده مطاف طواف می‌دهند؟

جواب) طواف در خارج از مقام ابراهیم علیه السلام تا دیوار مسجد الحرام زمان ائمه علیهم السلام مجزی است. بنابر این اگر طواف با تخت روان در این محدوده ممکن باشد متعین است، وگرنه باید نایب بگیرد، و بعد از طواف نایب، خودش نماز طواف را به جا آورد، و بنابر احتیاط واجب نایب هم نماز طواف را به جا آورد. و همچنین بنابر احتیاط واجب، خودش با مثل ویلچر از طبقه بالا نیز انجام دهد.

عنوان ۵۸۵) دخول در حجر اسماعیل علیه السلام

[مناسک محشّی ۶۵۹] شخصی در حال طواف اشتباهاً به قصد طواف وارد حجر اسماعیل علیه السلام می شود و بعد که متوجه شد بر می گردد و از همان جا که وارد حجر شده بود طواف را شروع و شوط را کامل می نماید، آیا طوافش صحیح است یا نه؟

جواب) آن شوط باطل بوده و وظیفه اش اعاده شوط بوده و طواف در مفروض سؤال صحیح نیست.

عنوان ۵۸۶) شک در اشواط و رکعات حال طواف یا سعی یا نماز

[مناسک محشّی ۶۶۰] اگر در حال طواف یا سعی یا در نماز شک کند که شوط چندم و یا رکعت چندم است و با همین حال طواف و سعی و نماز را ادامه دهد، بعد به یک طرف شک یقین کند و اعمال را تمام نماید، آیا عملش به نحوی که ذکر شد صحیح است؟

جواب) شک در عدد اشواط طواف و سعی و نماز طواف مبطل است.

عنوان ۵۸۷) اعاده طواف

[مناسک محشّی ۶۶۱] زنی با شوهرش که یک دور طواف را انجام داده بود، نیت طواف کرد و با او ادامه داد و بعد از شوط آخر مرد که شوط ششم زن است، او به جای این که یک شوط دیگر بیاورد تا طوافش کامل شود، طواف را از سر گرفت، آیا طواف اول و دوم زن چگونه است؟

جواب) در عنوان ۵۷۸ [مناسک محشّی ۶۵۲] گذشت.

عنوان ۵۸۸) پا گذاشتن روی چیزهایی که از افراد بر زمین افتاده

[مناسک محشّی ۶۶۲] در مطاف چیزهایی از افراد می افتد، از قبیل ساعت،

احرامی و غیره و کسانی که طواف می‌کنند پا روی آن می‌گذارند، آیا برای طواف ضرر ندارد و موجب بطلان آن نمی‌شود؟

جواب) اگر عمداً باشد، از جهت تکلیفی حرام و از جهت وضعی طواف اشکال ندارد.

عنوان ۵۸۹) پا گذاشتن روی احرامی دیگران

[مناسک محشی ۶۶۳] اگر انسان می‌داند که پا گذاشتن روی احرامی دیگران موجب اذیت و عدم رضایت او می‌گردد، آیا این عدم رضایت او به طواف ضرر ندارد؟

جواب) حکم مسأله قبل را دارد. عنوان ۵۸۸ [مناسک محشی ۶۶۲].

عنوان ۵۹۰) اعاده طواف

[مناسک محشی ۶۶۴] اگر کسی قبل از شوط چهارم طوافش را قطع و از نو طواف کند، گفته شده در صورتی که فاصله زیاد نشده باشد احتیاط این است که طواف قطع شده را تمام کند و اعاده هم بنماید، مراد از تمام کردن چیست، آیا فقط شوطی را که قطع کرده تمام کند یا مابعدش را هم بجا آورد؟

جواب) از جهت حکم رجوع شود به عنوان ۵۷۸ [مناسک محشی ۶۵۲] و مقصود از تمام کردن، تمام کردن طواف است.

عنوان ۵۹۱) نیت طواف از رکن یمانی

[مناسک محشی ۶۶۵] شخصی طواف را از حجر الأسود شروع کرد و در هر شوط به رکن یمانی که می‌رسید نیت ختم می‌کرد و از حجر الأسود نیت شوط بعد را می‌نمود و هفت شوط طواف را این گونه تمام کرد به گمان اینکه ختم طواف و اشواط آن باید در رکن یمانی باشد، آیا وظیفه‌اش چیست؟

جواب) این طواف باطل است.

عنوان ۵۹۲) طواف خارج از مقام

[مناسک محشی ۶۶۶] گاهی مأمورین نظافت مسجد الحرام از کنار کعبه دست به دست هم می دهند و همان طور توسعه می دهند تا انسان از مطاف خارج می شود، آیا به همین مقدار بیرون کردن از مطاف، ضرورت حاصل است که طوافش در خارج از مطاف صحیح باشد یا باید صبر کند تا نظافت تمام شود، و اگر افرادی گمان می کردند که ضرورت است و طواف را انجام دادند حال تکلیفشان چیست؟

جواب) طواف خارج مقام حضرت ابراهیم علیه السلام تا حدود دیوار مسجد زمان ائمه علیهم السلام صحیح است، و صحت طواف خارج از این مقدار در صورت صدق طواف و اتصال صفوف طائفین تا جایی که طواف طائفین برقرار است، محل اشکال است، و در فرض مذکور احکام خروج از مطاف نسبت به خروج از مقدار محل طائفین جاری است، ولی جریان آن احکام نسبت به ما بین دیوار مسجد زمان ائمه علیهم السلام و محل طائفین محل اشکال است. و حکم خروج از مطاف این است: در صورتی که قبل از تمام شدن شوط چهارم باشد و موالات عرفیه فوت شده باشد طواف را اعاده نماید، و اگر موالات فوت نشده و یا بعد از شوط چهارم باشد احتیاط واجب آن است که بعد از اتمام طواف، دوباره آن را بجا آورد، و برای این احتیاط کافی است یک طواف به قصد اعم از تمام کردن طواف قبل و طواف جدید به جا آورد. (به عنوان ۷۱۹ مراجعه شود)

عنوان ۵۹۳) کسی که خمس نداده و حج رفته

[مناسک محشی ۶۶۷] کسی که از اول بلوغ، سال خمسی برای خود قرار نداده است، اگر به حج مشرف شود و با همان پول که دارد احرامی تهیه و قربانی و مصارف در حج بکند، آیا برای حج او ضرر ندارد؟

جواب) اگر به ذمه خریده است صحیح است، و اگر به عین پول متعلق خمس خریده حکم غصب را دارد، و اگر معلوم نیست که ربیع بین سال است یا نه، اگر به عین پول خریده، محل اشکال است مگر با حاکم شرع مصالحه کند.

عنوان (۵۹۴) احرام و طواف و نماز آن در لباسی که با پول خمس نداده بخرد

[مناسک محشی ۶۶۸] شخصی که با پول خمس نداده لباس احرام بخرد و

با آن محرم شده، و طواف و نماز بجا آورد، وظیفه اش چیست؟

جواب) در مفروض سؤال بنابر این که با عین آن پول معامله کرده باشد اگر جاهل قاصر باشد اشکال ندارد، و در غیر جاهل قاصر اگر آنچه را که به مال متعلق خمس خریده است ساتر باشد طواف و نمازش باطل است، و اگر ساتر نباشد طواف بنابر احتیاط باطل است ولی نمازش صحیح است، مگر اینکه با حرکات نمازگزار حرکت کند، که در این صورت نماز با آن محل اشکال است.

عنوان (۵۹۵) شک در خمس

[مناسک محشی ۶۶۹] اگر با پولی که معلوم نیست متعلق خمس است یا

نه لباس احرام بخرد، آیا لازم است خمس آن را بدهد و اگر نداد طواف

با آن چه صورت دارد؟

جواب) اگر شک از جهت این است که مال متعلق خمس است یا خیر - مثل اینکه نمی داند ارث است یا غیر آن - لازم نیست خمس آن را بدهد و طواف صحیح است هر چند احتیاط مطلوب است، ولی اگر از منافی است که نمی داند آیا سال بر آن گذشته یا نه، بنابر احتیاط واجب خمس آن را بدهد، و اگر ندهد در صورتی که به ذمه خریده است طواف و نمازش صحیح است، و اگر با عین آن پول خریده بنابر احتیاط واجب حکم لباس احرام غصبی را دارد.

عنوان (۵۹۶) ترک طواف

[مناسک محشی ۶۷۰] شخصی در سال گذشته که حج تمتع واجب خود را

انجام می‌داده، تنها نماز طواف را، به گمان اینکه کفایت می‌کند بدون طواف، انجام داده است و سپس باقی اعمال را انجام داده، آیا چه وظیفه‌ای دارد؟

جواب) اگر طواف عمره تمتع را بجا نیاورده، حج او باطل است و باید اعاده کند، و اگر طواف حج بوده باید حج را اعاده کند و بنابر احتیاط واجب بر او کفاره یک شتر است.

عنوان ۵۹۷) استیناف طواف هنگام شک در به هم خوردن موالات عرفیه

[مناسک محشی ۶۷۱] تعدادی مشغول طواف عمره یا زیارت بودند که شروع کردند مسجد را نظافت کنند، ناچار طواف کننده‌ها از مطاف خارج شدند، مدتی طول کشید خیال کردند موالات عرفیه به هم خورده است، طواف را از سر گرفته‌اند، بفرمایید در صورتی که به هم خوردن موالات مشکوک باشد، طوافشان درست است یا نه؟

جواب) اگر طواف دوم را به قصد ما فی الذمه یا به قصد اعم از تمام و اتمام ایتیان کرده‌اند، طواف ایشان صحیح است و در غیر این صورت بنابر احتیاط واجب حکم عنوان ۵۷۸ [مناسک محشی ۶۵۲] جاری است.

عنوان ۵۹۸) عدم قدرت بر طواف در مطاف

[مناسک محشی ۶۷۲] زنی است که قادر بر طواف کردن نیست، امر دائر است بین اینکه با تخت در خارج مطاف طوافش دهند و یا نامحرم او را پشت کند و در مطاف طواف دهد، وظیفه چیست؟

جواب) طواف خارج مقام تا حدود دیوار مسجد زمان ائمه علیهم‌السلام صحیح است، و بنابر احتیاط واجب خارج از این مقدار طواف ننماید (رجوع شود به عنوان ۵۹۲ [مناسک محشی ۶۶۶])

عنوان ۵۹۹) اعاده طواف

[مناسک محشی ۶۷۳] کسی که وظیفه‌اش اتمام و اعاده طواف است، اتمام کرد و مشغول اعاده بود که دوباره در یکی از شوط‌های طواف قطع شد مثل اول، آیا این طواف را نیز باید اتمام و اعاده نماید؟

(جواب) فرقی نیست. (به عنوان ۷۱۹ مراجعه شود.)

عنوان ۶۰۰) قطع طواف

[مناسک محشی ۶۷۴] شخصی در حال طواف افتاد و غش کرد و چند ساعت بعد به هوش آمد، آیا می‌تواند از همان جا که طواف را قطع کرده بود شروع کند و باقی اعمال را ادامه دهد یا نه؟

(جواب) اگر قبل از نصف بوده است طوافش باطل بوده، و وضو گرفته، طواف را اعاده نماید، و اگر بعد از نصف و قبل از شوط چهارم است، بعد از تحصیل طهارت احتیاط واجب آن است که بعد از اتمام طواف، دوباره آن را بجا آورد، و برای این احتیاط کافی است یک طواف به قصد اعم از تمام کردن طواف قبل و طواف جدید به جا آورد، و اگر بعد از تمام کردن شوط چهارم است بعد از تحصیل طهارت طواف خود را تمام نماید.

عنوان ۶۰۱) نیابت در طواف

[مناسک محشی ۶۷۵] آیا بعض شوط‌های طواف و سعی، برای کسانی که قادر نباشند خودشان انجام دهند، قابل نیابت است یا نه؟

(جواب) اگر از اول عاجز است و مقداری که می‌تواند خودش اتیان کند چهار شوط است، بنابر احتیاط آن مقدار را اتیان کرده و نائب بگیرد برای اتیان به یک طواف یا سعی کامل به قصد اعم از تمام و اتمام، و اگر مقدارش کمتر از چهار شوط است از اول نائب بگیرد برای کل طواف و سعی.

و اگر در وسط عاجز شد، اگر چهار شوط را انجام داده، نایب بگیرد برای بقیه، و اگر کمتر از چهار شوط انجام داده نایب بگیرد برای کل.

عنوان ۶۰۲) طواف خارج از مقام

[مناسک محشی ۶۷۶] با وضعیت فعلی که جمعیت حجاج خیلی زیادند و عده‌ای از ضعفا نمی‌توانند در مطاف طواف کنند، آیا توسعه در مطاف هست و نیز خلف مقام که یا نمی‌شود نماز خواند و یا مصادف با اذیت طواف کنندگان است و اطمینان از تمام کردن نماز، مخصوصاً برای ضعفا نیست، نماز خواندن در دورتر چه حکمی دارد؟ و آیا شخصی که وارد مکه شد می‌تواند فوراً به اعمال طواف و نماز، هر جور که ممکن باشد، مشغول شود یا باید در حال احرام بماند که وقت ضیق شود، مثلاً تا شب نهم و آن وقت چنین کند و معلوم است برای همه کس میسر نیست؟

جواب) طواف خارج مقام تا حدودی که در مسأله ۶۶۶ مناسک محشی بیان شده صحیح است و نماز خلف مقام، با رعایت الأقرب فالأقرب، تا حدود ظلال مسجد زمان ائمه علیهم‌السلام [حدود پانزده متر تا آخر صحن مسجد فعلی؛ به فاصله تقریبی نزدیک به شصت متر تا کعبه مکرمه] صحیح است، و بنا بر احتیاط واجب خارج از این مقدار طواف ننماید. (رجوع شود به عنوان ۵۹۲ [مناسک محشی ۶۶۶])

عنوان ۶۰۳) حج با جنابت

[مناسک محشی ۶۷۷] دختری در کودکی و یا اوایل سنین بلوغ، جنب شده و تا کنون هم ازدواج نکرده است، با توجه به اینکه در سنین بالاتر نمی‌دانسته به واسطه فعلی که در کودکی انجام شده جنب گشته است و در نتیجه غسل جنابت را تا حال انجام نداده است و با این کیفیت به حج نیز رفته است، تکلیف او چیست؟ آن غسل‌هایی که یقیناً انجام

داده است، حیض و جمعه بوده است، با توجه به موارد یاد شده فوق،
این سؤال ها مطرح است:

۱- وضع نماز و روزه و کلیه عباداتی که بعد از بلوغ تا کنون انجام داده
است چیست؟

۲- آیا در زمان حال، محرم است و به صورت احرام وارد مکه و خارج
شده است؟ و در صورت محرم بودن، آیا تا زمانی که اعاده حج نکند،
جميع محرمات که در آن ایام حرام است بر این شخص حرام می باشد
یا خیر؟

۳- در صورتی که فقط حجش باطل باشد ولی مُحرم نباشد، چگونه
می تواند با وضع اعزاز حجج به بیت الله الحرام، که چند سال یکبار
این توفیق حاصل می شود، اعاده حج کند؟

جواب) نماز هایی که قبل از یکی از اغسال واجبه یا مستحبه ثابت الاستحباب
(که در مسأله ۶۵۰ رساله آمده است) انجام داده اعاده دارد، ولی روزه هایش اعاده
ندارد، و اگر اعمال حج بعد از یکی از اغسال مذکوره بوده حج او صحیح است.

عنوان ۶۰۴) بطلان طواف و انجام ندادن آن

[مناسک محشی ۶۷۸] شخصی در اثنای طواف محدث شده و خجالت
کشیده بگوید و با همین حالت اعمال را تمام کرده و به ایران بازگشته،
مستدعی است بفرمایید:

۱- حجش چه صورت دارد؟

۲- اگر اعاده لازم است، آیا می تواند نایب بگیرد یا باید شخصاً انجام دهد؟

جواب) اگر طواف عمره تمتع بوده حجش باطل است، و باید سال آینده اعاده
نماید، و اگر طواف حج بوده و ماه ذی الحجة تمام نشده است، باید به مکه بیاید و
طواف حج و نماز طواف و سعی و همچنین طواف نساء را اعاده نماید، و اگر نتواند
انجام دهد، حجش باطل است.

عنوان ۶۰۵) طواف با تیمم در غیر معذور

[مناسک محشّی ۶۷۹] ما در شب، ساعت ۹ از مسجد شجره برای زیارت و انجام اعمال به سوی مکه حرکت کردیم، در نزدیکی اذان صبح به کعبه رسیدیم و چون زائران قبلی مشغول نماز صبح بودند، سرپرست کاروان از ما تقاضا کرد مقدار کمی صبر کنیم تا پس از نماز ما را طواف دهد، ولی در این مهلت به علت خستگی زیاد، چند بار من خوابم برد، چون آب در دسترس خود نمی دیدم و جایی را نمی شناختم، روی ریگ های اطراف باغچه تیمم کردم و طواف و نماز آن را انجام دادم، آیا عمل حج من با این توصیف صحیح است یا نه؟

جواب) طواف او باطل است و باید حج را اعاده کند.

عنوان ۶۰۶) طواف از غیر حجر الاسود

[مناسک محشّی ۶۸۰] اگر کسی قبل از حجر الاسود طواف را شروع نمود و به همانجا ختم کرد، آیا طوافش باطل است؟

جواب) بلی، طواف باطل است.

عنوان ۶۰۷) زیادی در طواف

[مناسک محشّی ۶۸۱] اگر در هنگام خروج از مطاف، بعد از پایان هفت شوط، مقداری مسافت را به قصد جزئیت به جا بیاورد، آیا مبطل طواف است؟

جواب) در صورتی که وقت باقی است، باید طواف را اعاده نماید، و در غیر این صورت، اگر جاهل قاصر است، مجزی است، و اگر جاهل مقصّر است صحّت طوافش محلّ اشکال است.

عنوان ۶۰۸) نقص در طواف

[مناسک محشّی ۶۸۲] شخصی بیش از چهار شوط از طواف انجام نداد و بدون اینکه نماز طواف را بخواند سعی را شروع کرد و یکی دو شوط از سعی را انجام نداده تقصیر نمود و از احرام خارج شد، تکلیف او چیست؟

جواب) اگر از اول این طور قصد داشته یا در وسط عمداً چنین قصد کرده، محرم بوده و باید طواف و نماز و سعی و تقصیر را اعاده نماید، و اگر سهواً بوده در مفروض مسأله احتیاط واجب آن است که بعد از اتمام طواف، دوباره آن را بجا آورد، و برای این احتیاط کافی است یک طواف به قصد اعم از تمام کردن طواف قبل و طواف جدید به جا آورد، و سعی و تقصیر را اعاده نماید. (به مسأله ۷۱۹ مراجعه نمایید.)

عنوان ۶۰۹) نیابت در طواف

[مناسک محشّی ۶۸۳] کسی نتوانسته است بیش از دو شوط از طواف خود را انجام دهد و بقیه اشواط را دیگری بجای او انجام داده است، وظیفه او چیست؟

جواب) باید برای کل طواف نائب بگیرد، و رجوع شود به مسأله عنوان ۶۰۱ [مناسک محشّی ۶۷۵].

عنوان ۶۱۰) به هم زدن طواف

[مناسک محشّی ۶۸۴] آیا می شود قبل از شوط چهارم، طواف را بدون عذر بهم زد و آن را کأن لم یکن دانست و یا مانند نماز قطع کردن آن جایز نیست؟

جواب) قطع طواف بنا بر احتیاط واجب، اقتراحاً جایز نیست، (مورد استثنا، مناسک، مسأله ۳۰۶). و در صورتی که بعد از قطع طواف، مجدداً از ابتدا طواف را

بجا آورده است، اگر اعتقاد به جواز از سر گرفتن طواف داشته- و یا به قصد انجام وظیفه- طواف را استیناف کرده است صحیح است اگرچه خطای در تطبیق کند، در غیر این صورت اگر وقت باقی است باید طواف و اعمال مترتبه بر آن را دوباره انجام دهد، و اگر وقت باقی نیست، در صورتی که جاهل قاصر بوده طوافش صحیح است، و در جاهل مقصر صحت طوافش محل اشکال است.

عنوان ۶۱۱) طواف خارج از مقام

[مناسک محشی ۶۸۵] کسی که از طواف، حتی در خارج مطاف- خارج مقام ابراهیم-، عاجز است و به خاطر گرانی طواف با تخت روان، انجام آن برای او مشکل است، آیا طواف نیابی در محدوده از او کفایت نمی‌کند؟

جواب) رجوع شود به عنوان ۵۸۴ [مناسک محشی ۶۵۸]

عنوان ۶۱۲) دخول در حجر اسماعیل عليه السلام و انجام دادن اعمال

[مناسک محشی ۶۸۶] اگر کسی یک شوط طواف را از درون حجر بجا آورده و بقیه اعمال را انجام داده است تکلیف او چیست؟

جواب) کل شوط باطل است، و در صورت فوات موالات _ که ظاهر فرض مسأله است _ اگر قبل از اتمام شوط چهارم بوده، طواف باطل است و باید اعاده گردد، و اگر بعد از اتمام شوط چهارم بوده، یک طواف به نیت اعم از تمام و اتمام اتیان کند و اگر در عمره تمتع بوده و وقت تدارک گذشته عمره باطل، و اگر در حج بوده در صورتی که وقت تدارک گذشته باشد حج او باطل است.

عنوان ۶۱۳) شک در اشواط طواف و از سر گرفتن طواف

[مناسک محشی ۶۸۷] در مواردی که شخصی شک در اشواط کند، حکم به بطلان طواف می‌فرمایید، حالا اگر کسی تجدید طواف نمود و در

این میان کشف شد که طواف اول شش شوط داشته و از طواف جدید نیز سه شوط انجام داده است، تکلیف او چیست؟

جواب) در صورت شک، امر به استیناف طواف شده، و طواف دوم صحیح است.

عنوان ۶۱۴) زیادی در طواف

[مناسک محشی ۶۸۸] بعضی به تصوّر اینکه طواف ۱۴ دور است با این

کیفیت طواف انجام داده‌اند، آیا مخلّ به طواف است؟

جواب) در صورتی که وقت باقی است، باید طواف را اعاده نماید، و در غیر این صورت، اگر جاهل قاصر است، مجزی است، و اگر جاهل مقصر است صحت طوافش محل اشکال است.

عنوان ۶۱۵) فراموش کردن طواف

[مناسک محشی ۶۸۹] اگر کسی طواف عمره را فراموش کرد و یا آن را

ناقص انجام داد و در عرفات به یاد آورد، تکلیف چیست و آیا انجام و

یا تتمیم آن فوریت دارد؟

جواب) اگر کل طواف را فراموش کرده بعد از اعمال منی آن را قضا نماید، و به احتیاط واجب سعی را هم اعاده نماید، و اگر بعضی از آن را فراموش کرده در صورتی که مقدار فراموش شده تا سه شوط باشد تدارک همان کافی است، و اگر چهار شوط یا بیشتر باشد احتیاط واجب آن است که یک طواف به قصد اعم از تمام و اتمام اتیان کند، و فوریت ندارد. (به عنوان ۷۱۹ مراجعه شود)

عنوان ۶۱۶) زیادی در طواف جهلاً بعد از اتمام عمل

[مناسک محشی ۶۹۰] اگر کسی جهلاً طواف را بیش از هفت شوط آورد و

بقیه اعمال بعد از آن را بجا آورد، تکلیف او چیست؟

جواب) در صورتی که وقت باقی است، باید طواف را اعاده نماید و همچنین بقیّه

اعمال مترتب بر آن را، و در غیر این صورت، اگر جاهل قاصر است، مجزی است، و اگر جاهل مقصر است، صحت طوافش محل اشکال است.

عنوان ۶۱۷) غلط بودن طواف حج خود و قبول نیابت حج در سالهای بعد

[مناسک محشی ۶۹۱] شخصی طواف حج واجب خود را غلط انجام داده و پس از آن چندین بار حج نیابتی انجام داده است، تکلیف او در مورد حج خود و دیگر حج ها چیست؟

جواب) حج خودش باطل است، و حج های نیابتی صحیح است.

عنوان ۶۱۸) زیادی در طواف به قصد رجاء

[مناسک محشی ۶۹۲] شخصی طواف خود را انجام داده است و بعداً دو شوط طواف رجاءاً برای جبران نقص احتمالی بجا می آورد، آیا این عمل خللی به طواف او می رساند؟

جواب) در صورتی که شک در عدد دارد به مسأله ۳۱۳ و ۳۱۴ و ۳۱۵ مناسک رجوع نماید و در صورتی که شک در شوط های طواف نداشته بنا بر احتیاط واجب نماز طواف را خوانده و سپس طواف و نمازش را اعاده نماید.

عنوان ۶۱۹) قطع طواف در شوط پنجم به جهت عذر

[مناسک محشی ۶۹۳] شخصی در دور پنجم طواف عذری برایش پیش آمد، آیا بعداً باید همین طواف را تکمیل کند یا طواف دیگری انجام دهد؟

جواب) اگر عذر حدث باشد به مسأله ۳۰۵ مناسک رجوع شود، و اگر غیر حدث باشد به مسأله ۳۰۶ و ۳۰۷ رجوع فرماید.

عنوان ۶۲۰) خون دیدن در اثناء طواف

[مناسک محشی ۶۹۴] شخصی در حین طواف، اندکی خون در بینی خود

می بیند و آن را با دستمال پاک می کند و طواف خود را تمام می نماید،
آیا این طواف صحیح است؟

جواب) به مسأله ۲۹۷ مناسک رجوع شود، و محمول متنجس اشکال ندارد.

عنوان ۶۲۱) شک در نیت طواف از منوب عنه یا از خود

[مناسک محشی ۶۹۵] شخصی در شوط دوم طواف شک می کند که آیا
طواف را به نیت منوب عنه آغاز کرده یا به نیت خودش، وظیفه او
چیست؟

جواب) باید برای منوب عنه طواف را اتمام نماید، و می تواند این طواف را بر هم
بزند، و به نیت منوب عنه اتیان کند، هر چند احتیاط مستحب این است که به همان
نیت طواف را تمام کند و نماز طواف را بخواند، و بعد یک طواف کامل و نماز برای
منوب عنه انجام دهد.

عنوان ۶۲۲) شک در صحت طواف در اثناء

[مناسک محشی ۶۹۶] شخصی در اثنای طواف، به خاطر تقبیل و لمس
بیت الله الحرام از مسیر خود منحرف شده و نمی داند در بازگشت،
طواف را از همان نقطه که رها کرده بود ادامه داده است یا نه، آیا
طوافش صحیح است؟

جواب) اگر غافل نبوده که باید از همان محل رها کردن شروع کند و بعد شک
عارض شده، طواف صحیح است، و اگر غافل بوده باید طواف را اعاده کند.

عنوان ۶۲۳) زیادی در طواف

[مناسک محشی ۶۹۷] شخصی در اثنای طواف، بر اثر فشار جمعیت، چند
گام به جلو رانده شده است، پس از آن، بجای اینکه همان مقدار را
جبران کند، شوط دیگری آورده، که مجموعاً هفت شوط تمام و یک
شوط ناقص می شود، آیا این طواف صحیح است؟

جواب) در صورتی که وقت باقی است، باید طواف را اعاده نماید، و در غیر این صورت، اگر جاهل قاصر است، مجزی است، و اگر جاهل مقصر است، صحت طوافش محل اشکال است.

عنوان ۶۲۴) زیاد کردن سهوی شوط بعد از تمام کردن طواف

[مناسک محشی ۶۹۸] شخصی بعد از اتمام طواف، سهواً یک شوط زیاد کرده است و بعد مردّد است که سه یا چهار شوط دیگر بجا آورده است و سپس همه اعمال عمره را نیز انجام داده است، آیا طواف او باطل است و آیا تردید در عدد اشواط اضافی مضرّ نیست؟

جواب) وظیفه‌اش بنا بر احتیاط واجب اتمام زائد بود به یک طواف کامل بقصد قربت مطلقه، و اگر انجام نداده، بنابر احتیاط واجب یک طواف به قصد قربت مطلقه انجام داده و اعمال مترتبه بر آن را اعاده نماید.

عنوان ۶۲۵) طواف خارج از مقام

[مناسک محشی ۶۹۹] شخصی بر اثر شلوغی، مقداری از طواف را در خارج مطاف انجام داده و بعد نیز بقیه اعمال را انجام داده است، تکلیف او چیست؟

جواب) رجوع شود به عنوان ۵۹۲ [مناسک محشی ۶۶۶].

عنوان ۶۲۶) ترک وضوی جبیره‌ای و تیمم در طواف

[مناسک محشی ۷۰۰] کسی که وظیفه او وضوی جبیره‌ای و تیمم است، اما از روی جهل، بدون تیمم، اعمال عمره را انجام داده است، وظیفه او چیست؟

جواب) اگر وظیفه او جمع بین جبیره و تیمم به احتیاط بوده است و یکی را انجام داده است، بنابر احتیاط طواف و اعمال مترتب بر آن را اعاده نماید، و اگر وظیفه‌اش

بنابر فتوی جمع بین وضوی جبیره و تیمم بوده، و تیمم را ترک کرده باید طواف و اعمال مترتبه را اعاده نماید. (رجوع شود به عنوان ۵۷۳ [مناسک محشی ۶۴۷]).

عنوان ۶۲۷) یک شوط طواف خارج از مقام و انجام دادن طواف کامل در مقام

[مناسک محشی ۷۰۱] شخصی شوط اول طواف را خارج از مطاف و به قصد طواف انجام داده، بعد متوجه شده است که طواف باید در محدوده معینی باشد، لذا مجدداً طواف را در مطاف آغاز نموده و بعد از طواف، اعمال دیگر را انجام داده است، آیا اشکال دارد؟

جواب) طواف خارج مقام به شرطی که در عنوان ۵۹۲ [مناسک محشی ۶۶۶] گذشت صحیح است، و باید همان را ادامه می‌داد، و در مفروض سؤال زیاده در طواف نموده است که حکم آن در عنوان ۵۷۸ [مناسک محشی ۶۵۲] گذشت.

عنوان ۶۲۸) شروع طواف از رکن یمانی و ختم آن به رکن یمانی یا حجر الاسود

[مناسک محشی ۷۰۲] کسی که اشتبهاً طواف را از رکن یمانی شروع و به همانجا ختم کرده و نماز طواف را خوانده و پس از آن متوجه شده حکمش چیست؟ و چنانچه در اثنای طواف متوجه شد و طوافش را به حجر الاسود ختم کرد، مقدار زیادی، مضر به طوافش می‌باشد یا خیر؟

جواب) در صورت اول طوافش باطل است، و در صورت دوم که زیاده سهوی کمتر از شوط است صحیح است.

عنوان ۶۲۹) انجام دادن قسمتی از طواف بدون اختیار

[مناسک محشی ۷۰۳] کسی که می‌داند یا احتمال می‌دهد که مقداری از طوافش را بدون اختیار انجام می‌دهد، یعنی جمعیت او را می‌برند، آیا می‌تواند از اول نسبت به آن مقداری که جمعیت او را می‌برند نیز قصد طواف کند و آن مقدار را مثل طواف سواره حساب کند؟

جواب) باید طواف را شروع کند و اگر در اثناء، بدون اختیار او را بردند، همان مقدار را جبران کند و طواف را ادامه دهد.

عنوان ۶۳۰) کفایت طواف اعم از اتمام و تمام

[مناسک محشی ۷۰۴] مواردی که باید احتیاطاً طواف را تمام کند و نماز طواف بخواند و طواف را با نمازش اعاده کند، آیا اگر یک طواف به قصد اعم از تمام و اتمام (یعنی چنانچه آن مقدار انجام شده باطل بوده، تمام هفت شوط را قصد طواف داشته باشد و چنانچه صحیح بوده به متمم آن قصد طواف داشته باشد) انجام دهد و دو رکعت نماز بخواند کافی است یا خیر؟

جواب) صحیح است، و در کیفیت اتیان نماز طواف به عنوان ۷۱۹ مراجعه شود.

عنوان ۶۳۱) اعاده طواف و سعی با لباس دوخته

[مناسک محشی ۷۰۵] شخصی در عمره تمتع، بعد از تقصیر فهمید طواف و سعی باطل بوده، مجدداً طواف و سعی را با لباس دوخته انجام داد، آیا مجزی و صحیح است یا نه؟ و در فرض مذکور آیا باید تقصیر را هم تکرار کند یا نه؟

جواب) اگر ساتر عورت باشد طواف صحیح نیست، مگر اینکه جاهل قاصر باشد و زمان تدارک فوت شده باشد، و در غیر ساتر عورت، بنا بر احتیاط واجب طواف صحیح نمی‌باشد، و باید تقصیر را اعاده نماید.

عنوان ۶۳۲) خراب کردن قسمتی از طواف و بجا آوردن یک شوط کامل

[مناسک محشی ۷۰۶] شخصی چند متری از یک شوط را خراب کرده است و چون دقیقاً اول و آخر آن معلوم نیست، یک شوط کامل از حجر الأسود شروع و به آنجا ختم می‌کند به قصد اینکه آنچه خراب

شده به نحو صحیح انجام شود و زیادی قبلی و بعدی مقدمه علمیه باشد، آیا این طواف صحیح است؟

جواب) اگر بعد از خراب شدن ادامه نداده، طوافش صحیح است، و اگر ادامه داده تا حجرالاسود و بعد شوط را اضافه کرده، در صورتی که وقت باقی است، باید طواف را اعاده نماید، و در غیر این صورت، اگر جاهل قاصر است، مجزی است، و اگر جاهل مقصر است صحت طوافش محل اشکال است.

عنوان ۶۳۳) شک در این که طواف خارج مقام بوده

[مناسک محشی ۷۰۷] کسی که به حدود مطاف آگاهی ندارد، بعد از فراغ از طواف شک می کند که در مطاف بوده است یا نه، آیا طوافش صحیح است یا نه؟

جواب) رجوع شود به عنوان ۵۹۲ [مناسک محشی ۶۶۶]

عنوان ۶۳۴) اقامه نماز جماعت در اثناء شوط اول و انجام طواف تام بعد نماز

[مناسک محشی ۷۰۸] شخصی در شوط اول طواف بود که نماز جماعت شروع شد، طواف را قطع می کند و مشغول نماز می شود و پس از نماز، طواف را از سر می گیرد و هفت شوط کامل بجا می آورد، آیا طواف او صحیح است؟

جواب) وظیفه او اتمام بقیه طواف بعد از نماز فریضه اش بود و در مفروض مسأله اگر اعتقاد به جواز از سر گرفتن طواف داشته و یا به قصد انجام وظیفه طواف را استیناف کرده است، صحیح است اگرچه خطای در تطبیق کند، و در غیر این صورت اگر وقت باقی است باید طواف و اعمال مترتبه بر آن را دوباره انجام دهد، و اگر وقت باقی نیست، در صورتی که جاهل قاصر بوده طوافش صحیح است، و در جاهل مقصر صحت طوافش محل اشکال است.

عنوان ۶۳۵) تماس عمدی و از روی شهوت با زن در حین طواف

[مناسک محشّی ۷۰۹] شخصی با علم به حرمت تماس با بدن زن در حین طواف، از روی شهوت با بدن زنی تماس می‌نماید و از این تماس متلذّذ می‌گردد، آیا طواف او اشکال پیدا می‌کند یا نه، تکلیف او چیست؟

جواب) اگر طواف علّت برای تماس باشد، بنابر احتیاط واجب اعاده کند.

عنوان ۶۳۶) انجام طواف فراموش شده یا باطل در غیر ماه‌های حج

[مناسک محشّی ۷۱۰] اگر کسی طواف را فراموش کند یا باطل انجام دهد، آیا می‌تواند در ماه‌های غیر حج انجام دهد؟

جواب) اگر طواف عمره تمتع یا حج را نسیان کرده باشد به مناسک مسأله ۳۱۹ رجوع شود، و اگر باطل انجام داده به مناسک مسأله ۳۱۸ رجوع نماید.

عنوان ۶۳۷) رها کردن شوط اول و انجام دادن شش شوط دیگر

[مناسک محشّی ۷۱۱] شخصی شوط اول طواف را در حالی که ناقص بوده رها می‌کند و پس از آن شش شوط دیگر بجا می‌آورد و بعد از آن نقیصه شوط اول را بجا می‌آورد، آیا طواف او صحیح است؟

جواب) صحیح نیست.

عنوان ۶۳۸) اعتماد بر دیگری در عدد اشواط طواف و سعی و عدد سنگ‌های رمی

[مناسک محشّی ۷۱۲] اگر کسی در عدد اشواط طواف و سعی و عدد سنگ‌های رمی، به دیگری اعتماد کند کافی است؟

جواب) در طواف اگر احراز کند که دیگری یقین دارد کافی است، و همچنین اگر در طواف و رمی، دیگری ثقة باشد و ظنّ بر خلاف نداشته باشد و لو اطمینان برای طائف و رمی حاصل نشود کافی است.

عنوان ۶۳۹) استراحت در اثناء طواف

[مناسک محشّی ۷۱۳] شخصی به علّت مریضی یا مسنّ بودن، در دور اول طواف خسته شده و از مطاف بیرون آمد و بعد از کمی استراحت، از همانجا که طواف را قطع نموده بود شروع می‌کند، آیا چون به دور چهارم نرسیده است، طوافش چه حکمی دارد؟

جواب) اگر از مطاف بطور کلّ بیرون رفته و موالات به هم خورده طواف باطل است، و اگر موالات به هم نخورده بنا بر احتیاط واجب یک طواف به قصد اعم از تمام و اتمام - به شرحی که در عنوان ۵۷۲ [مناسک محشّی ۶۴۶] گذشت - به جا آورد.

عنوان ۶۴۰) تأخیر طواف تا خلوت شدن مطاف

[مناسک محشّی ۷۱۴] آیا واجب است برای درک خلوتی مطاف و طواف در محدوده بیت و مقام، طواف را تأخیر بیندازد یا مستحب است یا رجحان دارد خصوصاً اگر پس از ایام تشریق مطاف خلوت نشود؟

جواب) طواف خارج مقام تا حدود دیوار مسجد زمان ائمه علیهم‌السلام صحیح است، و بنا بر احتیاط واجب خارج از این مقدار تا جایی که صدق طواف نموده و صف طائفین برقرار است، طواف ننماید. (رجوع شود به عنوان ۵۹۲ [مناسک محشّی ۶۶۶]).

عنوان ۶۴۱) انجام دادن طواف نیابتی قبل از طواف خود

[مناسک محشّی ۷۱۵] آیا مُحرّم قبل از انجام طواف واجب خود، چه طواف عمره یا حج و چه طواف نساء، می‌تواند همین طواف ها را برای معذور نیابت کند؟

جواب) بنا بر احتیاط واجب اول اعمال خود را انجام داده و بعد برای معذور به نیابت انجام دهد.

عنوان ۶۴۲) علم به بطلان طواف بعد از مراجعت به وطن

[مناسک محشی ۷۱۶] شخصی در طواف عمره تمتع، در اثر فشار، احساس می‌کند که لنگ احرامش تر و نجس شده ولی اعتنا نمی‌کند و با همان حال طواف را تمام می‌کند و نماز طواف و سعی و تقصیر را انجام می‌دهد و به منزل می‌رود، بعد از بررسی می‌بیند مقداری نجاست خارج شده و احرامش را آلوده کرده است، یقین پیدا می‌کند که در همان حال طواف چنین شده است، بعد از اعمال حج و مراجعت به وطن به او می‌گویند باطل است، مستدعی است حکم الله را با توجه به اینکه نماز و سعی را هم با همان حال انجام داده، درباره این شخص بفرمایید و اگر اعمالش باطل باشد آیا هنوز در حال احرام است یا خیر؟

جواب) طواف و نمازش باطل است، و حکم تارک طواف در مناسک مسأله ۳۱۸ مذکور است.

عنوان ۶۴۳) لک دیدن حائض بعد از ایام حیض و انجام اعمال

[مناسک محشی ۷۱۹] اگر صاحب عادت وقتیه و عددیه که عددش مثلاً هفت روز است، روز هفتم پاک شد و غسل کرد و اعمال حج را بجا آورد ولی بعداً لک دید، اعمالش چگونه است؟

جواب) اگر با نشانه‌های حیض باشد و با ایام عادت بیشتر از ده روز نشود، حیض است، و اگر زائد بر عادت نشانه‌های حیض را نداشته باشد، بنابر احتیاط جمع کند در زائد بین تروک حائض و اعمال مستحاضه، و اگر از ده روز بیشتر شود روزهای عادت حیض و مابقی استحاضه است.

عنوان ۶۴۴) قرص خوردن و لک دیدن

[مناسک محشی ۷۲۰] بعضی از زنان به جهت خوردن قرص، نظم عادت

ماهانه‌شان به هم می‌خورد، به طوری که گاهی در مدت طولانی مرتب خون و لک می‌بینند، آیا وظیفه این گونه زنان در حج چیست؟

جواب) گاهی عادت به هم خورده که مضطر به است و گاهی عادت داشته و این دفعه بیش از ایام عادت یا خارج از آن خون می‌بیند که حکم آن در رساله مذکور است.

عنوان ۶۴۵) دیدن حیض در اثناء طواف و باقی ماندن تا عرفه

[مناسک محشی ۷۲۱] اگر زن در عمره تمتع بعد از سه شوط و نیم و قبل از چهار شوط، حیض شد و تا قبل از رفتن به عرفات، پاک نمی‌شود، وظیفه او چیست؟

جواب) در فرض مذکور به احتیاط واجب حج او منقلب به افراد است.

عنوان ۶۴۶) دیدن حیض بعد از شوط چهارم و باقی ماندن تا عرفه

[مناسک محشی ۷۲۲] اگر زنی بعد از شوط چهارم در طواف عمره تمتع حیض شد و تا وقت وقوف به عرفه پاک نشد وظیفه اش چیست؟

جواب) اگر پس از شوط چهارم باشد ولی وقت کافی نداشته باشد، احتیاط واجب آن است که پس از قطع طواف سعی و تقصیر را انجام دهد، و سپس احرام حج را به قصد مافی الذمه - آنچه بر ذمه اوست از حج افراد یا تمتع - ببندد و اعمال حج تمتع را انجام دهد، و پس از انجام اعمال منی و بازگشت به مکه باید نخست کسری طواف قطع شده پیش از حج را به جا آورد و نماز طواف را انجام داده و سپس طواف حج و باقی اعمال آن را انجام دهد، و پس از اتمام حج یک عمره مفرده هم به جا آورد.

عنوان ۶۴۷) دیدن حیض اثناء طواف

[مناسک محشی ۷۲۳] زنی عمره تمتع را انجام داد، بعد متوجه شد که طواف او باطل بوده است، پس از اینکه متوجه شد، دید عذر زنانه دارد، تکلیف او چیست؟

جواب) اگر وقت وسعت دارد، باید صبر کند بعد از پاک شدن طواف و سعی و تقصیر را اعاده نماید. و اگر وقت برای ادراک رکن از عرفات وسعت ندارد، بنا بر احتیاط واجب حج او به افراد منقلب می شود.

عنوان ۶۴۸) غسل حیض به نیت جنابت

[مناسک محشی ۷۲۴] زنی مسأله را نمی دانست، بعد از پاک شدن از حیض، خیال می کرده جنب است و لذا غسل جنابت را نیت می کرد و با همین حال حج انجام داد، بفرمایید حج او چگونه است؟

جواب) اگر منظور او انجام غسلی بوده که وظیفه او است، عملش صحیح است.

عنوان ۶۴۹) انجام دو غسل برای طواف و نماز طواف در مستحاضه کثیره

[مناسک محشی ۷۲۵] آیا مستحاضه کثیره، باید برای طواف یک غسل و برای نماز طواف غسلی دیگر بکند یا یک غسل برای هر دو کافی است؟

جواب) بنا بر احتیاط واجب برای هر یک، یک غسل لازم است، مگر آنکه از وقت غسل برای طواف تا آخر نماز خون قطع باشد.

عنوان ۶۵۰) احتیاط نمودن زن بین ۵۰ تا ۶۰ سالگی

[مناسک محشی ۷۲۶] زنی به حساب شناسنامه، بیش از پنجاه سال شمسی دارد و یک سال و نیم خون ندیده است ولی در عرفات خون می بیند، بنابراین آیا در یائسگی او می توان تردید داشت یا نه؟ و وظیفه او چیست؟

جواب) بین پنجاه سال تا شصت سال قمری اگر خون صفات حیض را داشته باشد یا در زمان عادت باشد بنا بر احتیاط واجب جمع کند بین تروک حائض و

۲۸۰ ..... مناسک و استفتائات حج

اعمال مستحاضه، یعنی با انجام اعمال مستحاضه، طواف و نماز طواف را به جا آورده و نایب هم برای انجام آن دو بگیرد.

عنوان ۶۵۱) غسل طواف و نماز در مستحاضه

[مناسک محشی ۷۲۷] آیا نماز و طواف برای زن مستحاضه یک حکم دارند یا هر کدام از طواف و نماز جدا و مستقل هستند؟

جواب) بنا بر احتیاط واجب به وظیفه مستقل عمل کند.

عنوان ۶۵۲) قرص خوردن و لک دیدن بعد از وقوفین

[مناسک محشی ۷۲۸] زنی بعد از وقوفین حیض می شود، با مصرف قرص، خون قطع می گردد و اعمال را انجام می دهد ولی بعد از آن لک می بیند، وظیفه او چیست؟

جواب) اگر خون سه روز مستمر نبوده و حتی در باطن فرج هم قطع شده، حیض نبوده است و با انجام وظیفه مستحاضه، عمل او صحیح است.

عنوان ۶۵۳) استحاضه قلیله در اثناء طواف

[مناسک محشی ۷۲۹] زنی در حال طواف، مستحاضه قلیله می شود، وظیفه او چیست؟

جواب) اگر بعد از تمام شدن دور چهارم بوده وضو گرفته و بنا بر احتیاط واجب بدن و لباس خود را تطهیر نموده و باید طواف را از آنجا که قطع شده تمام کند، و اگر قبل از نصف بوده طواف باطل، و بعد از وضو طواف را اعاده نماید، و بنا بر احتیاط واجب لباس و بدن را برای طواف تطهیر نماید و اگر بعد از نصف و قبل از اتمام شوط چهارم بوده، احتیاط واجب اتمام طواف بعد از تحصیل طهارت و اعاده طواف است و می تواند یک طواف به قصد ما فی الذمه اعم از تمام و اتمام انجام دهد. (در کیفیت آن به عنوان ۷۱۹ مراجعه شود).

عنوان ۶۵۴) غسل کردن قبل از طواف و خون دیدن در اثناء آن

[مناسک محشی ۷۳۰] زن مستحاضه‌ای بعد از غسل و وضو مشغول طواف

می‌شود، در اثنای طواف لک می‌بیند، وظیفه او چیست؟

جواب) اگر خون او مستمر است و به وظیفه عمل کرده، با تحفظ از خروج خون، چیزی بر او نیست و در غیر این صورت حکم حدث جدید را دارد.

عنوان ۶۵۵) علم به عدم پاکی بعد از طواف و سعی

[مناسک محشی ۷۳۱] زنی به تصور اینکه پاک شده است، طواف انجام

می‌دهد و در اثنای سعی متوجه می‌شود که هنوز پاک نشده است، آیا

سعی او نیز باطل است و اگر بعد از سعی متوجه شود چگونه است؟

جواب) باید طواف و نماز و سعی را اعاده نماید.

عنوان ۶۵۶) وقوع فاصله بین طواف و غسل استحاضه برای نماز

[مناسک محشی ۷۳۲] زن مستحاضه که باید غسل کند و وضو بگیرد و با

این کار فاصله ای بین اعمال پیش می‌آید که شاید طولانی هم باشد،

مثلاً باید برود منزل غسل کند و برگردد، آیا این فاصله اشکال ندارد؟

جواب) اگر استحاضه کثیره است بنا بر احتیاط باید برای هر یک از طواف و نماز

غسل نماید، و احتیاجی به وضو نیست. و باید بین غسل و عمل فاصله نیندازد، مگر

بداند که از وقت غسل تا عمل خون بیرون نیامده است و اگر نمی‌تواند نزدیک مسجد

غسل کند که فاصله واقع نشود و خون هم بیرون می‌آید بعد از غسل هنگام انجام

طواف تیمم نماید و احتیاط واجب آن است که بعد از طواف با تیمم نماز طواف را

بخواند و مجدداً برای اعاده نماز طواف غسل کند و اگر بین غسل و نماز فاصله

می‌افتد هنگام نماز تیمم نماید.

عنوان ۶۵۷) خواندن نماز ظهر برای مستحاضه در اثناء طواف

[مناسک محشّی ۷۳۳] زن مستحاضه که باید برای هر نماز و طواف غسل کند طبق وظیفه‌اش غسل کرد و یا وضو گرفت و طواف را شروع کرد، بین طواف نماز ظهر شروع شد، نماز را خواند، و با همان طهارت اول، بعد از نماز، طواف را ادامه داد، آیا طوافش صحیح است؟

جواب) برای نماز باید اعمال مستحاضه را انجام دهد، و برای طواف هم طبق مسأله ۲۸۲ مناسک عمل شود که تفصیل بین وقوع حدث قبل از نصف و بعد از نصف را متذکر شده است، ولی در صورتی که خون بیرون نیامده باشد، صحیح است.

عنوان ۶۵۸) حیض نشدن و لک دیدن

[مناسک محشّی ۷۳۴] زنی که حیض نمی‌شود ولی هر دو ماه یکبار، دو سه روزی لک و ترشحات می‌بیند، وظیفه‌اش چیست؟

جواب) اگر خون تا سه روز استمرار ندارد، و لو به این نحو که پس از خارج شدن تا این مدت باطن فرج آلوده نباشد، حکم استحاضه را دارد، و اگر تا سه روز استمرار داشته و به صفات حیض بود حیض است.

عنوان ۶۵۹) خون دیدن زن بعد از سن پنجاه‌سالگی

[مناسک محشّی ۷۳۵] هرگاه زن قرشیه پس از شصت سال و غیر قرشیه پس از پنجاه سال، چند روز متوالی خون ببیند که همه به اوصاف حیض باشد در طواف و نماز چه کند؟

جواب) پس از شصت سال در قرشیه و غیر قرشیه محکوم به استحاضه است، و اما بین پنجاه تا شصت سال در قرشیه و غیر قرشیه مورد احتیاط به جمع بین تروک حائض و اعمال مستحاضه است، بنابر این اگر وقت داشته باشد بعد از پاک شدن، اعمال را انجام دهد و الا خودش اعمال را انجام داده و برای طواف و نمازش نایب هم بگیرد.

عنوان ۶۶۰) لک دیدن در ایام عادت

[مناسک محشی ۷۳۶] زنهایی که برای جلوگیری از قاعدگی از قرص استفاده می‌کنند که موقع طواف گرفتار حیض نباشند و ایام عادت ممکن است یک یا دو لکه کم رنگ ببینند، آیا این خون استحاضه حساب است یا خون قروح و جروح، و در هر صورت به طواف ضرر می‌زند یا خیر؟

جواب) نسبت به دم در عادت، به مجرد رؤیت باید به احکام حائض عمل کند، پس اگر تا سه روز استمرار نداشت ولو در باطن فرج استحاضه است، و از جهت تحقق حیض در اثناء طواف رجوع شود به مناسک مسأله ۲۸۸.

عنوان ۶۶۱) به یاد آوردن غسل مس میت بعد از اعمال حج

[مناسک محشی ۷۳۷] شخصی غسل مس میت به گردنش بوده ولی بعد از اعمال حج متذکر می‌شود، وظیفه او چیست؟

جواب) اگر غسل واجبی یا غسل ثابت الاستحبابی را قبل از طواف انجام داده باشد کافی است، و اگر انجام نداده باشد طوافش و نمازش صحیح نیست.

عنوان ۶۶۲) سلس الريح و سلس البول

[مناسک محشی ۷۳۸] محرمی است که مبتلا به خروج ریح است، یعنی مرتب ریح از او جدا می‌شود و در عرض سال شاید یکی دو ماه، فی الجمله تخفیف پیدا می‌کند، ولی نوعاً به فاصله یکی دو دقیقه وضویش باطل می‌شود، تکلیف چنین شخصی در طواف و نماز چیست؟ چند وضو باید بگیرد؟

جواب) حکم سلس البول را دارد، و طهارت عذریه کافی است.

عنوان ۶۶۳) وظیفه مبطون

[مناسک محشی ۷۳۹] مدتی است که به علت ابتلای به بیماری و در اثر عمل جراحی، خروج مدفوع را احساس نمی‌کنم و از کیسه مخصوص استفاده می‌کنم، و سال آینده به امید خدا تصمیم دارم خانه خدا را زیارت کنم، مستدعی است در رابطه با انجام مراسم حج، تکلیف شرعی بنده را مرقوم فرمایید؟

جواب) وظیفه مبطون نایب گرفتن برای طواف و صلاة طواف است، و احتیاط استحبابی در صورت تمکن در جمع بین اتیان خود با وظیفه طهارت عذریه، و نایب گرفتن است.

عنوان ۶۶۴) خروج بول از غیر موضع طبیعی

[مناسک محشی ۷۴۰] شخصی عمل جراحی انجام داده است، و فعلاً کیسه‌ای بسته است که بول او قطره قطره در آن کیسه می‌ریزد، لیکن نه از مجرای بول، بلکه از موضع جراحی که در پهلو قرار داده‌اند، آیا این شخص حکم مسلوس را دارد؟

جواب) بنا بر احتیاط واجب، حکم مسلوس را دارد.

عنوان ۶۶۵) استیناف طواف با زبان آوردن نیت

[مناسک محشی ۷۴۱] کسی نیت طواف را در دل گذرانده و به قصد طواف حرکت می‌کند، مقداری که می‌آید گمان می‌کند نیت طواف را باید به زبان بگوید، لذا برمی‌گردد و نیت را با زبان می‌گوید و طواف را از نو شروع می‌کند، آیا طوافش صحیح است یا خیر؟

جواب) اگر اینطور نیت کرده باشد که اگر نیت به زبان معتبر است، طواف جدید، طواف او باشد و اگر معتبر نیست لغو باشد طوافش صحیح است، و در غیر این

صورت در صورتی که وقت باقی است، باید طواف را اعاده نماید، و اگر وقت باقی نیست، اگر جاهل قاصر است، مجزی است، و اگر جاهل مقصر است صحت طوافش محل اشکال است.

عنوان ۶۶۶) تکرار عمل به قصد احتیاط یا رجاء

[مناسک محشی ۷۴۲] به خاطر اهمیت زیادی که در اعمال حج داده می‌شود و به خصوص در طواف ها و نماز آن، غالباً یک عملی را به عنوان احتیاط و رجاء، چندین بار بجا می‌آورند ولو اینکه عمل نزد خودشان نقصی ندارد، البته به حد وسواس هم نمی‌رسد، آیا این گونه تکرار در اعمال، اشکالی دارد؟

جواب) در صورتی که مصداق احتیاط باشد مانعی ندارد.

عنوان ۶۶۷) ادامه طواف یا سعی از محاذی جایی که آن را قطع نموده

[مناسک محشی ۷۴۳] کسی به جهتی، طواف یا سعیش قطع می‌شود و به جلو می‌رود، می‌خواهد از همان جا که قطع شده شروع کند ولی در اثر ازدحام نمی‌تواند خود را به آنجا برساند و در محاذی آنجا به طرف چپ یا راست قرار می‌گیرد، آیا می‌تواند از محاذی جایی که قطع شده شروع کند، یا باید همان نقطه باشد؟

جواب) لازم نیست همان نقطه باشد، بلکه محاذات کافی است و باید طواف تکمیل شود.

عنوان ۶۶۸) حکم قران در طواف

[مناسک محشی ۷۴۴] قران، که در طواف حرام است، آیا طواف را باطل می‌کند یا خیر؟

جواب) قران بین طوافین جایز نیست و موجب بطلان طواف اول بنا بر احتیاط، و بطلان طواف دوم بنا بر اقوی است.

عنوان ۶۶۹) یک شوط استحبابی

[مناسک محشی ۷۴۵] آیا یک شوط و دو شوط طواف هم استحباب دارد یا باید طواف هفت شوط باشد و اگر کسی گمان داشت که مستحب است و بعد از هفت شوط طواف واجب، یکی دو شوط طواف مستحبی بجا آورد و بعد نماز طواف را خواند، آیا طوافش اشکال دارد؟
جواب) رجاء مانعی ندارد، ولی طواف مزبور صحیح است.

عنوان ۶۷۰) معیار کثیر الشک در طواف

[مناسک محشی ۷۴۶] معیار در کثیر الشک بودن در طواف چیست؟
جواب) عرفی است. و کثیر الشک بنا بر احتیاط واجب باید به شک خود اعتنا کند، بنا بر این اگر شک او موجب بطلان طواف است، بنا بر احتیاط واجب طواف او باطل است، ولی اگر کثیر الشک به حد وسواس برسد، باید به شک خود اعتنا نکند و می تواند بنا را بر هر یک از دو طرف اقل یا اکثر بگذارد، ولی بنا بر احتیاط مستحب بنا را بر آنچه موافق احتیاط است، بگذارد.

عنوان ۶۷۱) چگونگی اعاده طواف و سعی احتیاطاً

[مناسک محشی ۷۴۸] در بعضی از موارد که باید طواف و سعی را اتمام و اعاده کند، آیا ترتیب هم لازم است یا نه؟
جواب) بلی، احتیاط به این است که قبلاً اتمام کند طواف را و نماز بخواند و سپس اعاده نماید.

عنوان ۶۷۲) شرط نبودن احرام و لباس احرام در طواف و سعی نیابی

[مناسک محشی ۷۴۹] کسی که در سعی یا طواف عمره تمتع یا عمره مفرده، نیاز به نایب پیدا کرده است، آیا نایب باید در حالی که محرم

است، نیابت کند یا خیر؟ بر فرض عدم لزوم احرام، آیا باید با لباس احرام طواف کند یا در لباس مخیط هم جایز است؟

جواب) هیچ یک از احرام یا لباس احرام در نایب لزوم ندارد.

عنوان ۶۷۳) وظیفه مسلوس

[مناسک محشی ۷۵۰] شخصی مسلوس است، برای طواف و نماز آن، وظیفه اش چیست؟

جواب) بر طبق رساله اگر وظیفه مسلوس را انجام دهد، کافی است.

عنوان ۶۷۴) وقوع طواف ترک شده با احرام

[مناسک محشی ۷۵۱] آیا در مواردی که طواف و نماز باید اعاده شود، لازم است با لباس احرام باشد؟

جواب) اگر طواف را از روی جهل ترک کرده و یا آنها را باطل انجام داده تا محل تدارک آن باقی است، باقی در احرام می باشد و لباس دوخته را باید در بیاورد و بعد از گذشت زمان تدارک، حجش باطل است، و بعید نیست احرامش هم باطل باشد.

عنوان ۶۷۵) انجام طواف و سعی با لباس دوخته عمدتاً یا جهلاً

[مناسک محشی ۷۵۲] هرگاه محرم لباس احرام را کنار بگذارد و با لباس دوخته، اعمال عمره را، از طواف و سعی، انجام دهد، جهلاً یا عمدتاً، آیا طواف و سعی او صحیح است؟ و عمره او مجزی است یا نه؟

جواب) اگر ساتر عورت باشد طواف صحیح نیست، مگر اینکه معتقد به جواز باشد و زمان تدارک فوت شده باشد و در غیر ساتر عورت، بنا بر احتیاط واجب صحیح نمی باشد.

عنوان ۶۷۶) انجام طواف با تیمم بدل از غسل جنابت در صورت عدم تمکن از غسل

[مناسک محشی ۷۵۳] هرگاه محرم به احرام عمره تمتع جنب باشد و آب

برای او ضرر دارد یا آب ندارد و یا وقت عمره می‌گذرد، آیا طواف و نماز، با تیمم کافی و مجزی است؟ یا باید نایب هم بگیرد؟

جواب) کسی که جنب شده باید برای طواف غسل کند، و همچنین زن حائض و نفساء پس از پاک شدن باید برای طواف غسل کند، و در صورتی که نتواند غسل نماید و ناامید از توانایی آن باشد یا وقت ضیق باشد، باید به جای غسل تیمم کند و طواف را انجام دهد، و احوط و اولی آن است که در این صورت برای طواف خود نایب هم بگیرد.

عنوان ۶۷۷) حجاب زن در طواف

[مناسک محشی ۷۵۴] آیا حجاب زن در طواف مثل حجاب او در نماز است یا فرق می‌کند؟

جواب) در احرام، زن نباید صورت را بپوشاند، و پوشاندن روی پا و کف پا که در نماز واجب نیست، بنابر احتیاط واجب در طواف لازم است.

عنوان ۶۷۸) پیدا بودن موی زن در اثناء طواف

[مناسک محشی ۷۵۵] اگر مقداری از موهای سر زن یا جاهای دیگر بدن او، که باید در حال طواف بپوشاند، ظاهر باشد آیا به طواف او ضرر می‌رساند یا نه؟ و اگر با ظاهر بودن موی سر، طواف را انجام داده، طواف او باطل است یا نه؟

جواب) در هر صورت طواف صحیح است.

عنوان ۶۷۹) اعاده طواف احتیاطاً بدون خواندن نماز طواف اول

[مناسک محشی ۷۵۶] شخصی در عمره تمتع طواف را تمام کرده است، ولی می‌گوید دلچسب نشد لذا یک طواف دیگر بدون خواندن نماز طواف اول، بجا می‌آورد و نماز و سعی بجا می‌آورد و تقصیر می‌کند، آیا عملش صحیح است یا نه؟

جواب) در صورتی که موالات طواف اول و نماز طواف بهم نخورد، اشکال ندارد.

عنوان ۶۸۰) اکل و شرب در اثناء طواف

[مناسک محشی ۷۵۷] اکل و شرب در حال طواف جایز است یا نه؟

جواب) مانع ندارد.

عنوان ۶۸۱) احتمال این که در طواف بدون قصد راه رفته باشد

[مناسک محشی ۷۵۸] کسی که در حال طواف شخصی را از روی زمین

بلند می‌کند و ممکن است در این حال گامی به طرف جلو بردارد و در

این حال توجه به طواف ندارد، در نتیجه نمی‌داند که آیا مقداری از

مسافت را بدون قصد طواف آمده است یا نه، تکلیف او چیست؟

جواب) اگر قصد اجمالی داشته کافی است و اگر نداشته و یا شک داشته باشد در

تحقق قصد، همان مقدار را تدارک کند .

عنوان ۶۸۲) بچه نابالغی که طواف را تمام نکرده و سعی را از طبقه دوم انجام داده

[مناسک محشی ۷۵۹] کودک نابالغی با اذن پدر محرم شد و طواف را

نیمه کاره به تصور اینکه همین مقدار کافی است رها کرد و سعی را نیز

از طبقه دوم انجام داده، تکلیف چیست؟

جواب) اگر قبل از شوط چهارم بوده است، در صورت فوت موالات - که ظاهر

سؤال این مورد است- باید طواف و نماز طواف و سعی و تقصیر را اعاده نماید. و اگر

بعد از شوط چهارم بوده، یا قبل از شوط چهارم بوده و موالات فوت نشده بنا بر

احتیاط واجب آن طواف را تمام کند و نماز طواف بخواند و طواف و نماز را اعاده

نماید- و یا یک طواف به نیت اعم از تمام و اتمام انجام دهد- و بعد باید سعی و

تقصیر را انجام دهد.

عنوان ۶۸۳) کسی که خیال کرده متمکن از اتمام طواف نیست لذا نایب گرفته

[مناسک محشی ۷۶۰] کسی که در شوط ششم، طواف خود را رها کرد و نتوانست ادامه دهد و دیگری بجای او بقیه را بجا آورد، ولیکن نماز طواف را خودش خواند و بعداً متوجه شد که استراحت در خلال طواف، به طواف ضرر نمی‌رساند و او با استراحت می‌توانست خودش طواف خود را تمام نماید، اکنون تکلیف او چیست؟

جواب) اگر موالات بهم نخورده باید خودش بقیه را اتیان کند، و اگر بهم خورده بنا بر احتیاط واجب یک طواف کامل به قصد اعم از تمام و اتمام اتیان نماید.

عنوان ۶۸۴) به هم زدن طواف و استیناف آن

[مناسک محشی ۷۶۱] شخصی طواف خود را به هم می‌زند و طواف دوم را شروع می‌کند، آن را نیز به هم می‌زند و طواف سوم را آغاز کرده به اتمام می‌رساند، وظیفه او چیست؟

جواب) رجوع شود به عنوان ۵۷۸ [مناسک محشی ۶۵۲].

عنوان ۶۸۵) ابتدا نمودن از رکن یمانی

[مناسک محشی ۷۶۲] اگر شخصی رکن مستجار (رکن یمانی) را یقین کرد که رکن حجر الأسود است، لذا طواف را از مستجار به عنوان حجر الأسود شروع کرد و هفت شوط کامل بجا آورد، بعداً فهمید که یقین او خطا بوده است، تکلیف او چیست؟

جواب) اگر به همین اکتفا کرده باطل است، و اگر خطا در تطبیق کرده و موالات بهم نخورده، از رکن مستجار تا حجرالاسود بیاورد صحیح است.

عنوان ۶۸۶) یک شوط آوردن به عنوان احتیاط و وسوسه در طواف

[مناسک محشی ۷۶۳] گاهی انسان شک می‌کند که این شوط طوافم به هم

خورد یا نه، آیا می‌شود بعد از طواف یک شوط هم به عنوان احتیاط، اضافه بر هفت شوط آورد و بعد نماز بخواند یا خیر؟

جواب) به وسوسه نباید اعتنا کرد و اگر قسمتی از طواف اشکال پیدا کند، همان قسمت باید تصحیح شود و ادامه بعد از آن به قصد طواف، بدون تصحیح آن قسمت، موجب اشکال در طواف می‌شود و با آوردن یک شوط بعد از طواف احتیاطاً، اشکال رفع نمی‌شود.

عنوان ۶۸۷) قسمتی از طواف بدون اختیار بوده

[مناسک محشی ۷۶۴] شخص در حالی که مشغول طواف است، در شوط پنجم یقین کرد که ۵ متر در شوط اول و ۵ متر در شوط سوم بی اختیار طواف کرده است، تکلیف او چیست؟

جواب) اگر به گونه‌ای است که قدمها را خودش برداشته، صحیح است اگر چه نمی‌توانسته بایستد، و در غیر این صورت طواف او محل اشکال است.

عنوان ۶۸۸) شرائط طواف مستحب

[مناسک محشی ۷۶۵] شرایطی که در طواف واجب، لازم الرعایه است، آیا در طواف مستحبی نیز معتبر است یا نه؟

جواب) طهارت معتبر نیست، و نماز لازم نیست خلف مقام باشد، و در شکوک بنابر متیقن بگذارد.

عنوان ۶۸۹) نگاه کردن زن به مرد نامحرم و تماس بدنی در طواف مستحبی

[مناسک محشی ۷۶۶] در طواف مستحبی، زنان می‌دانند که به بدن مردان نگاه می‌کنند و احیاناً هم در بین فشار مردان قرار می‌گیرند، از نظر شرع اشکال ندارد؟

جواب) اگر اختیارات نگاه به نامحرم نکنند اشکال ندارد، ولی در ازدحام بهتر است مراعات کنند و در هر صورت طواف صحیح است.

عنوان ۶۹۰) اشتراط ختنه در طواف مستحبی

[مناسک محشی ۷۶۷] آیا در طواف‌های مستحبی هم ختنه شرط است یا نه؟

جواب) بلی شرط است.

عنوان ۶۹۱) طواف مستحبی قبل از انجام عمره تمتع یا قبل از انجام حج

[مناسک محشی ۷۶۸] محرم وارد مکه شد، آیا می‌تواند قبل از اعمال عمره

تمتع یا قبل از اعمال عمره مفرده و همچنین پس از محرم شدن به

احرام حج تمتع و قبل از رفتن به عرفات، طواف مستحبی بجا آورد یا

خیر؟ و اگر بجا آورد، به عمره و حجش ضرر می‌زند یا نه؟

جواب) نسبت به احرام حج، انجام طواف مستحبی قبل از رفتن به عرفات جایز

نیست، و اگر انجام داد ضرر به حج نمی‌زند، ولی بهتر است تلبیه را دو مرتبه بگوید،

و نسبت به عمره تمتع بعد از طواف و قبل از تقصیر جایز نیست، و در عمره تمتع قبل

از طواف و در عمره مفرده قبل از تقصیر بنا بر احتیاط طواف مستحبی انجام ندهد، و

به عمره ضرر نمی‌زند.

عنوان ۶۹۲) انجام هر شوط طواف مستحب برای یکی از مؤمنین

[مناسک محشی ۷۶۹] آیا می‌شود هر شوط از طواف مستحب را به نیت

یکی از مؤمنین بجا آورد، یا باید مجموع هفت شوط را برای یک نفر

بجا آورد؟

جواب) رجاء مانعی ندارد.

عنوان ۶۹۳) طواف مستحب خارج از مقام

[مناسک محشی ۷۷۰] آیا جایز است طواف مستحبی را خارج از حد

طواف واجب بجا آورد یا نه؟

استفتائات طواف ۲۹۳

جواب) خیر نمی شود و در حدّ طواف واجب رجوع شود به عنوان ۵۹۲ [مناسک محشّی ۶۶۶].

عنوان ۶۹۴) طواف مستحب قبل از طواف حج بعد از برگشتن از منی [مناسک محشّی ۷۷۱] اگر حاجی از منی برگشته و هنوز طواف واجب را بجا نیاورده است، آیا می تواند طواف مستحبی بجا آورد یا نه؟
جواب) مانعی ندارد .

عنوان ۶۹۵) طواف بچه غیر ممیّز [استفتاء] طواف بچه ای که غیر ممیّز است و او را محرم کرده اند، چگونه است؟

جواب) شأنه چپ او در حین طواف دادن بنابر احتیاط واجب به طرف کعبه باشد و بنابر احتیاط واجب برای طواف او را وضو بدهند، و بیدار بودن بچه در حین اطافه لازم نیست.

عنوان ۶۹۶) حکم طواف در طبقه دوّم و سوّم [استفتاء] ما حکم الطواف فی الطابق الثانی و الثالث؟
جواب) لایجزی علی الأحوط وجوباً.

عنوان ۶۹۷) شهوت در حال طواف [استفتاء] إذا شعرت المرأة فی حال الطواف بأن خلفها رجل یمسّها بشهوة منتصب الذکر ملاصق لخلفها، لکنّها واصلت فی طوافها بهذه الحالة إمّا مع شعورها بالشهوة أو بدون ذلك فما هو حکم طوافها و ما حکم الأعمال المترتبة؟

جواب) إن لم تكن الإستدامة فی الطواف لهذه الجهة صحّ طوافها و أجزاءها.

عنوان ۶۹۸) تمام نکردن شوط هفتم طواف از روی نادانی

[استفتاء] إذا تبين للطائف فيما بعد أنه لم يتم الشوط السابع في طوافه و انه أنهاء قبل الوصول إلى الحجر الأسود، و ذلك جهلاً منه بالحكم، فما هو حكم طوافه و ما حكم الأعمال المترتبة عليه؟

جواب) حكمه هو حكم الناسي المذكور في المناسك في مسألة ۳۱۰.

عنوان ۶۹۹) حصول يقين بعد از سعی به وقوع حیض در اثناء طواف یا سعی

[استفتاء] إذا تيقنت المرأة بعد السعي أنها شعرت بالحیض في أثناء الطواف أو السعي، و تبين فيما بعد أن شعورها كان مطابقاً للواقع، و لکنها بعد السعي شكت في أن هذا الشعور حدث لها في أثناء السعي أو الطواف فما حكمها؟

جواب) الظاهر صحة طوافها.

عنوان ۷۰۰) حصول علم در شوط ششم طواف، به حدوث خون در شوط ۴ یا ۵

[استفتاء] شخص رأى الدم في الشوط السادس في الطواف في رجله لكنه يعلم أن حدوث الدم إما كان في الشوط الرابع أو الخامس فما حكمه؟

و إذا رأى بعد الانتهاء من الأعمال شيئاً من الدم في ثوبه فما هو الحكم؟

جواب) أما في الفرض الأول فالأحوط أن يطهر حين علمه و يعيد طوافه بنية الأعم من التمام و الإتمام و في الفرض الثاني تصح أعماله.

عنوان ۷۰۱) لزوم آوردن عمره مفرده بر زن حائض هر وقت که ممکن باشد

[استفتاء] در مسأله ۲۸۷، الصورة الأولى، که می فرمایند: و بعد الفراغ من الحجّ تجب عليها عمرة المفردة إذا تمكّن منها اگر بعد از فراغ از

حج متمکن نیست اما در ماههای بعد متمکن است، آیا عمره مفرده بر او لازم است؟ و تا چند وقت بعد اگر متمکن بود عمره بر او لازم است؟
(جواب) بلی عمره مفرده بر او لازم است و هر وقت متمکن بود باید اتیان نماید.

عنوان ۷۰۲) چند قدم بی اختیار طواف کردن و رها نمودن

[استفتاء] چند قدمی در طواف بی اختیار رفته است، حال که می خواهد چند قدم را مجدداً بیاورد چاره ای نیست، یا یکدور بزند تا به جای اول برسد و این حدود ۵ دقیقه طول می کشد تقریباً، و یا باید یکور شود و بر خلاف حرکت کند تا بیاید به جای اول برسد. حکم هر دو صورت چیست؟

(جواب) اگر بتواند برگردد تا به جای اول برسد مانعی ندارد و اگر نتواند برگردد در صورتی که موالات فوت نشود بدون قصد طواف ادامه دهد تا به جای اول برسد و از آنجا طواف را ادامه دهد.

عنوان ۷۰۳) تطهیر نکردن لباس یا بدن در طواف از روی جهل قصوری یا تقصیری

[استفتاء] در بین طواف نجاست خبیثه در لباس احرام یا بدن دیده، ولی به جهت جهل قصوری یا تقصیری تطهیر نکرده و طواف را انجام داده و نماز طواف را هم خوانده است، حکم چیست؟

(جواب) بنا بر احتیاط واجب، طواف و نماز و اعمال مترتبه را اعاده نماید.

عنوان ۷۰۴) غفلت از نیت سابق در حال طواف

[استفتاء] روحانی زائرین را برای طواف حج می برد، و خودش هم نیت طواف حج را داشته، ولی در یک لحظه غفلت کرده و فکر کرد طواف نساء است، ولی فوراً ملتفت شده که طواف حج است، حکم چیست؟

(جواب) اگر از باب خطاء در تطبیق بوده است، مانع ندارد.

عنوان ۷۰۵) اتمام شوط تا رکن یمانی و رها کردن آن

[استفتاء] شخصی در شوط سوم فکر کرده است، رکن یمانی حجر الأسود است، و شوط سوم تمام شده بعد که به حجر رسیده فهمیده اشتباه کرده است. از این شوط دست برمی دارد و بنا می گذارد که این شوط از حجر الأسود شوط سوم او باشد، و آن مقداری که قبلاً اتیان کرده است لغو باشد، حکم چیست؟

جواب) اگر اعتقاد به جواز از سر گرفتن شوط طواف داشته و یا به قصد انجام وظیفه آن شوط طواف را استیناف کرده است صحیح است اگرچه خطای در تطبیق کند، در غیر این صورت اگر وقت باقی است باید طواف و اعمال مترتبه بر آن را دوباره انجام دهد، و اگر وقت باقی نیست، در صورتی که جاهل قاصر بوده طوافش صحیح است، و در جاهل مقصر صحت طوافش محل اشکال است.

عنوان ۷۰۶) انصراف از طواف بدون شک در صحت

[استفتاء] کسی یک شوط یا بعض شوط را انجام داده است، و بعد به جهتی منصرف از ادامه شده، مثلاً شک کرده که شاید شانه منحرف شده باشد، یا به جهت دیگر، و بعد بدون از بین رفتن موالات مجدداً از حجر هفت شوط به جا آورده است. و بعد صلاة طواف و سعی و تقصیر نموده است. حکم او چیست؟

جواب) اگر انصراف از جهت شک در صحت بوده اعاده ندارد، و در صورتی که اعاده نموده است، در مفروض مسأله حکم عنوان ۵۷۸ [مناسک محشی ۶۵۲] جاری است، و اگر انصراف به جهت دیگر بوده، بنا بر احتیاط اعاده کند.

عنوان ۷۰۷) فاصله بین شوطهای طواف

[استفتاء] إذا تخللت صلاة الإستسقاء بين الطواف بقدر نصف ساعة

تقریباً فهل یضر بصحة طوافه، و إذا أتمه بعد الصلاة و أتى بطواف آخر بعده إحتياطاً ثم أتى ببقية الأعمال فما حکم عمرته؟

جواب) إذا كان التخلل قبل تجاوزه الشوط الرابع من دون عذر، فان فاتته الموالاة العرفية بطل طوافه، و ان كان خروجه بعد تجاوزه الشوط الرابع فالاحوط و جوباً اتمام الطواف ثم اعادته، و يكفي في الاحتياط الاتيان بطواف تام بقصد الاعم من الاتمام و التمام.

عنوان ۷۰۸) انجام عمره تمتع بعد از یک روز پاک شدن و دوباره خون دیدن

[استفتاء] إذا كانت المرأة ذات عادة عادية و استوفت أيام عادتها ثم طهرت يوماً و فيه انجزت أعمال عمرة التمتع ثم عاودها الدم بصفات الحيض بمالم يزد مجموع الدمين على العشرة فهل يحكم بحيضية الطهر المتخلل و ما هو حکم الحجة الواقعة بهذه الصفة؟ و في الفرض السابق إذا فرضنا أن الطهر المتخلل كان أكثر في ذلك و لم يزد مجموع الدمين مع الطهر المتخلل على العشرة، و فرض أنها أتت بأعمال عمرة التمتع و طواف الحج و صلاته في الطهر المتخلل فما هو حکم الطهر المتخلل و ما حکم حجتها؟

جواب) الطهر المتخلل بحکم الحيض، و إذا كانت قد أتت بأعمال عمرتها في الطهر المذكور بطل حجها، و إذا كان المأتمى به في الطهر المذكور طواف حجها و صلاته فقط دون أعمال عمرتها فإن التفتت الى الحكم في ذى الحجة و أمكنها العود إلى مكة لزمها العود و إعادة طواف الحج و صلاته و السعى، و إن لم تتمكن بنفسها استنابت.

عنوان ۷۰۹) قرص خوردن و لك دیدن در ایام عادت

[استفتاء] عده‌ای از بانوان برای روزه در ماه مبارک و یا برای اعمال حج جهت جلوگیری از عادت ماهانه از قرص استفاده می نمایند، اتفاقاً در ایام عادت و در غیر آن لك می بینند وظیفه آنان چیست؟

جواب) در صورتی که کمتر از سه روز متوالی باشد حیض نیست.

عنوان (۷۱۰) قرص خوردن و لک دیدن به مدت زیاد

[استفتاء] بعضی از بانوان به جهت خوردن قرص ایام عادت وقتیه و عددیه شان برهم می خورد بطوری که مدت طولانی خون و یا لک می بینند وظیفه آنان نسبت به روزه و عمره و حجشان چیست؟

جواب) گاهی عادت به هم خورده که مضطر به است و گاهی عادت داشته و این دفعه بیش از ایام عادت یا خارج از آن خون می بیند که حکم آن در رساله مذکور است.

عنوان (۷۱۱) نیت غسل برای حیض یا استحاضه

[استفتاء] بانویی در ماه مبارک رمضان و یا در ایام حج حیض شده و با قرص و یا آمپول از ادامه آن جلوگیری می کند. به چه عنوان باید غسل کند؟

جواب) اگر تا سه روز استمرار نداشته باشد حکم مستحاضه را دارد

عنوان (۷۱۲) لک دیدن بعد از ایام عادت و انجام دادن اعمال

[استفتاء] بانویی که صاحب عادت وقتیه و عددیه است مثلاً (۵) روز است روز ششم پاک شد و غسل کرد اعمال عمره یا حج را بجا آورد ولی بعداً لک دید وظیفه اش چیست؟

جواب) در مفروض سؤال در صورتی که لک قبل از ده روز و با صفات حیض باشد، حیض است. و اگر با صفات حیض نباشد بنا بر احتیاط واجب بین تروک حائض و افعال مستحاضه جمع نماید.

عنوان (۷۱۳) تدارک در حرکت بی اختیار در طواف

[استفتاء] بالنسبه به کسی که مقداری از طواف را بی اختیار رفته است

کیفیت تدارک آن مقدار در فرض شک در بهم خوردن موالات و غیر این صورت چیست؟

جواب) در فرض عدم خروج از مطاف: اگر شک در به هم خوردن موالات دارد یک طواف کامل به قصد اعم از تمام و اتمام اتیان نماید، و اگر موالات به هم خورده است در صورتی که قبل از تمام شدن شوط چهارم باشد از ابتدا یک طواف کامل اتیان کند، و اگر بعد از شوط چهارم بوده بنا بر احتیاط واجب یک طواف کامل به قصد اعم از تمام و اتمام، انجام دهد، و اگر موالات به هم نخورده همان مقدار را تدارک کند.

عنوان (۷۱۴) شک در حرکت بی اختیار در طواف

[استفتاء] اگر شک کند که مقداری از طواف را بی اختیار رفته یا خیر؟
وظیفه او چیست؟

جواب) اگر شک نسبت به چند قدم قبل بوده احتیاطاً آن مقدار را دوباره انجام دهد، ولی اگر از آن گذشته مثل اینکه آخر شوط نسبت به اول یا وسط شوط شک کند اعتنا ننماید.

عنوان (۷۱۵) جواز قطع طواف مستحبی و ظن در عدد شوطهای آن

[استفتاء] آیا طواف مستحبی را بدون عذر از هر جا که بخواهد می تواند قطع کند؟ و ظن در عدد اشواط طواف مستحبی حکم شک را دارد یا خیر؟

جواب) بله می تواند، و ظن در عدد اشواط مستحبی حکم شک را دارد.

عنوان (۷۱۶) شروع طواف از حجر الاسود و اتمام تا رکن یمانی و انجام دادن اعمال

[استفتاء] شخصی طوافش را از حجرالأسود شروع کرده است و در شوط دوم به خیال این که رکن یمانی حجر است به رکن یمانی شوط را

۳۰۰ ..... مناسک و استفتائات حج

انجام نموده و به همین صورت تا آخر انجام داده و نماز طواف را خوانده و سعی و تقصیر نموده حکم چیست؟

جواب) باید همان قسمت را اعاده نماید و طوافش صحیح است.

عنوان ۷۱۷) شک کردن در اشواط طواف و تروی کردن

[استفتاء] آیا به مجرد شک در اشواط طواف، طواف باطل می‌شود یا

می‌تواند تروی کند؟

جواب) به مجرد شک طواف باطل نمی‌شود بلکه می‌تواند تروی کند.

عنوان ۷۱۸) فوات محل تدارک در طواف

[استفتاء] مراد از فوات محل تدارک در طواف در مسأله ۳۱۵ چیست؟

جواب) مراد از محل تدارک در طواف عمره، تا زمان درک رکن از وقوف عرفات

است و در طواف حج تا آخر ذی الحجة.

عنوان ۷۱۹) کیفیت اتیان صلاة طواف در موارد تمام و اتمام

[استفتاء] در موارد لزوم اتیان به یک طواف به نیت تمام و اتمام اگر بین

طواف اول و نماز طواف فاصله زیاد شود حکم چیست؟

جواب) در موارد فوت موالات باید طواف اول را تمام کند و بعد نماز طواف اول

را به جا آورد و بعد طواف و نماز آن را مجدداً اعاده نماید، مگر در صورت عدم فوت

موالات که اتیان به یک طواف به نیت اعم از تمام و اتمام کافی است.

فصل سوم: نماز طواف

نماز طواف

سومین واجب عمره تمتع نماز طواف است، و آن دو رکعت است که باید بعد از طواف آورده شود، و مانند نماز صبح است، ولی مکلف در قرائت حمد و سوره آن مخیر است که بلند یا آهسته بخواند، و واجب است آن را در نزدیک مقام ابراهیم علیه السلام به جا آورد، و ظاهر آن است که باید آن را پشت مقام انجام دهد، و اگر به جهت ازدحام جمعیت نتواند آن را در نزدیک مقام به جا آورد، باید با مراعات الاقرب فالاقرب - هرچه نزدیکتر - به مقام به جا آورد، و بنابر احتیاط واجب از حدود پانزده متر مانده به آخر صحن مسجد فعلی تجاوز نکند، و اگر متمکن از این هم نباشد احتیاط واجب آن است که آن را در یکی از دو طرف نزدیک مقام به جا آورد، و اگر از این هم متمکن نشد می تواند آن را در هر جای مسجد به جا آورد.

این حکم نماز طواف واجب است، و اما به جا آوردن نماز طواف مستحب در هر جای مسجد، حتی در حال اختیار جایز است، بلکه بعید نیست که به جا آوردن آن در خارج از مسجد نیز جایز باشد.

عنوان (۷۲۰) نماز طواف و ترک آن عالماً عامداً

مسأله ۳۲۴ - کسی که نماز طواف را عمدتاً و با علم ترک کند، اقوی این است که حجّش باطل است.

عنوان (۷۲۱) انجام نماز طواف بعد از طواف فوراً

مسئله ۳۲۵ - اقوی آن است که نماز طواف را باید بعد از طواف فوراً به جا آورد، به این معنی که فاصله بین آن دو بیش از مقدار متعارف نباشد.

عنوان (۷۲۲) نماز طوافی که از روی فراموشی یا جهل ترک شده

مسئله ۳۲۶ - هرگاه نماز طواف را فراموش کند و پس از فارغ شدن از سعی یادش بیاید، باید آن را پس از سعی به جا آورد، و واجب نیست سعی را دوباره بعد از نماز به جا آورد، اگرچه احتیاط مستحب اعاده آن است.

و چنانچه در اثنای سعی یادش بیاید، اگرچه حکم به جواز تمام کردن سعی و آوردن نماز طواف پس از آن وجهی دارد، ولی احتیاط واجب آن است که سعی را قطع کند و نماز را نزد مقام به جا آورد و پس از آن باقی سعی را انجام دهد.

و اگر پس از خارج شدن از مکه برای انجام بقیه اعمال حج در منی یادش بیاید، اقوی آن است که مخیر است آن را در منی به جا آورد و یا برگردد و نزد مقام به جا آورد، اگرچه احتیاط مستحب آن است که برگردد و نزد مقام به جا آورد.

و اگر پس از کوچ کردن از مکه یادش بیاید، چنانچه مقدار کمی رفته باشد، برگردد و نزد مقام به جا آورد، وگرنه باید یا در هر جایی که یادش آمده به جا آورد، و یا نایب بگیرد که نزد مقام به جا آورد.

و تمام احکامی که برای ترک نماز طواف به جهت فراموشی ذکر شد، نسبت به کسی که از روی جهل - قصوری یا تقصیری - آن را ترک کرده باشد جاری است.

عنوان (۷۲۳) قضای نماز طواف میت که نسیاناً یا جهلاً قضا شده

مسئله ۳۲۷ - چنانچه از روی فراموشی یا جهل - قصوری یا تقصیری - نماز طواف را ترک کند تا آن که بمیرد، واجب است ولی میت آن را قضا نماید.

عنوان (۷۲۴) نماز طواف کسی که قرائتش صحیح نیست

مسأله ۳۲۸ - هرگاه در قرائت نمازگزار غلطی باشد، چنانچه متمکن از تصحیح آن نباشد، بدون اشکال آنچه از قرائت بلد است برای او کافی است. و چنانچه متمکن از تصحیح آن باشد، واجب است قرائت خود را تصحیح نماید، و می‌تواند اکتفا کند به این که هنگام به‌جا آوردن نماز، قرائت صحیح را به تلقین شخصی که بلد است انجام دهد. و اگر هیچ‌یک از این دو را نتواند تا زمانی که وقت برای تصحیح تنگ شود، باید نماز را با همان قرائت غلط بخواند، و بنابر احتیاط واجب آن را به جماعت هم به‌جا آورد و نایب هم برای آن بگیرد.

عنوان (۷۲۵) نماز طواف کسی که نمی‌داند قرائتش صحیح نیست

مسأله ۳۲۹ - هرگاه نداند که قرائتش صحیح نیست و در نادانی خود معذور باشد، نمازش صحیح است، حتی اگر بعد از نماز و یا در اثنای آن بعد از گذشتن محلّ تدارک قرائت - مثل این که بعد از داخل شدن در رکوع - متوجه شود که قرائتش صحیح نیست. و اگر در نادانی خود معذور نباشد، چنانچه در مکه باشد باید بعد از تصحیح قرائت، نمازش را اعاده نماید، و چنانچه خارج از مکه باشد، حکم کسی را دارد که نماز طواف را فراموش نموده است که در مسأله (۳۲۶) گذشت.

استفتائات نماز طواف

عنوان ۷۲۶) نماز طواف در حجر اسماعیل ﷺ

[مناسک محشّی ۷۹۳] کسی نماز طوافِ عمره را در داخل حجر اسماعیل ﷺ

بجا آورده و بعد از تقصیر متوجه شده است، وظیفه او چیست؟

جواب) بعد از متوجه شدن نماز طواف را خلف مقام بجا آورد.

عنوان ۷۲۷) اتیان صلاة طواف بدون وضو

[مناسک محشّی ۷۹۴] شخصی بعد از طواف، وضویش باطل شد و

خجالت کشید که بگوید، نمازش را بی وضو خواند و بعد از آن، سعی

و تقصیر را انجام داد و مُحَلّ شد، وظیفه او چیست؟

جواب) اگر موالات بین طواف و نمازش بر هم نخورده، نماز و سعی و تقصیر را

اعاده نماید، و اگر بهم خورده طواف را نیز باید اعاده کند.

عنوان ۷۲۸) زنی که بعد از نماز طواف فهمیده که حیض شده

[مناسک محشّی ۷۹۵] زنی نماز طواف خود را در حجر اسماعیل ﷺ خواند

و چون به منزل آمد، ملتفت شد که حیض شده است و تا وقوف به

عرفات پاک نمی شود، وظیفه او نسبت به نماز چیست و آیا عمل او

صحیح است یا خیر؟

جواب) سعی و تقصیر نموده و برای حج محرم شود، و قبل از طواف حج نماز طواف عمره را قضا نماید.

عنوان ۷۲۹) نماز کسی که متمکن از قرائت صحیح نیست

[مناسک محشی ۷۹۶] کسی که هرچه سعی نمود موارد غیر صحیح قرائت خود را تصحیح کند نتوانست و نیز شخصی دیگر را جهت اقتدا کردن و یا تلقین نمودن قرائت صحیح پیدا نکرد وظیفه اش چیست؟

جواب) به هر نحو قدرت دارد بخواند و به جماعت خواندن حتی در فرض امکان در مفروض سؤال واجب نیست.

عنوان ۷۳۰) کسی که نمی‌توانسته پشت مقام یا در احد الجانبین نماز طواف بخواند

[مناسک محشی ۷۹۷] در موقعی که شخص طواف می‌کرده جمعیت زیاد بوده و بعد از آن در اثر ازدحام، نتوانسته است که نزدیک مقام نماز بخواند و در آن وقت چاره ای بغیر از نماز خواندن دور از مقام نداشته، آیا نماز او صحیح است یا خیر؟

جواب) با عدم تمکن از اتیان به نماز طواف نزدیک به مقام در کل وقت، جائز است با رعایت الاقرب فالاقرب پشت مقام تا نزدیک ظلال مسجد قدیم نماز بخواند. ولی بنابر احتیاط واجب اگر متمکن از صلاة طواف نزدیک به مقام در کل وقت امکان انجام طواف هست باید طواف و نماز آن را تأخیر بیاندازد.

عنوان ۷۳۱) مقدار مکان نماز طواف

[مناسک محشی ۷۹۸] آیا در صورت ازدحام که نشود پشت مقام یا احد الجانبین آن نماز طواف خواند تا حدود منبر و نماز در قسمت راست یا چپ منبر خوانده شد، باز هم نماز در مقام، در صورت امکان، همان روز یا روزهای دیگر لازم است؟

استفتائات نماز طواف ۳۰۹

جواب) در نماز باید صدق خلف مقام بکند، و تا سایه دیوار مسجد زمان ائمه علیهم السلام مجزی است. (تقریباً تا چاه زمزم) و بنا بر احتیاط واجب رعایت تمکن در کل وقت بشود.

عنوان ۷۳۲) نماز طواف به جماعت

[مناسک محشی ۷۹۹] آیا می شود نماز طواف را به جماعت بخواند؟

جواب) بنا بر احتیاط واجب نماز طواف را نباید به جماعت بخواند مگر در صورت مذکور در مسأله ۳۲۸ مناسک.

عنوان ۷۳۳) اقتداء نماز طواف واجب به نماز طواف مستحب با تحقق عذر از قرائت

[مناسک محشی ۸۰۰] برای کسانی که قرائتشان درست نیست و می خواهند نماز طوافشان را به جماعت بخوانند، آیا می توانند نماز طواف حج را به نماز طواف نساء یا بالعکس و یا کسی که نایب است به کسی که نایب نیست و یا نماز طواف واجب را به مستحب و بالعکس اقتدا کنند یا نه؟

جواب) در مورد جواز اقتداء در نماز طواف، صورت آخر که اقتداء در نماز واجب به مستحب و بالعکس می باشد، جائز نیست.

عنوان ۷۳۴) نیابت تبرعی معذور از قرائت صحیح

[مناسک محشی ۸۰۱] کسی که قرائتش درست نیست، آیا می تواند تبرعاً از کسی که حج واجب بر عهده دارد نیابت کند و حج انجام دهد؟

جواب) بنا بر احتیاط واجب مجزی نیست.

عنوان ۷۳۵) خارج شدن معذور از احرام

[مناسک محشی ۸۰۲] افرادی با اینکه قرائتشان درست نیست و کلمات نماز را نمی توانند درست بگویند، در حج نایب می شوند و عمره را به

۳۱۰ ..... مناسک و استفتائات حج

نیت منوب عنه انجام می دهند، بعد متوجه می شوند که نمی توانند نایب شوند، آیا چگونه از احرام خارج می شوند و برای حج چه وظیفه ای دارند؟

جواب) در صورت امکان باید قرائت خود را درست کنند و عمل نیابی خود را تصحیح نمایند تا از احرام خارج شوند، بلی اگر ممکن نیست و معذور هستند صحت اصل احرام آنها مورد اشکال است، و بعد انجام اعمال عمره تمتع بنا بر احتیاط واجب طواف نساء را انجام داده و همچنین بنا بر احتیاط واجب اعمال حج را تمام نمایند.

عنوان ۷۳۶) کسی که بعد نماز طواف بفهمد قرائتش غلط بوده

[مناسک محشی ۸۰۳] کسی که مطمئن باشد قرائتش یا ذکری که در نماز می گوید درست است و نماز طواف را، اعم از طواف زیارت و نساء، همان گونه بخواند، بعد معلوم شود که اشتباه بوده است، آیا باید چه کند؟

جواب) اگر جاهل قاصر باشد نمازش صحیح است، و اگر مقصر باشد در صورتی که در مکه است باید بعد از تصحیح قرائت، نماز را اعاده کند، و اگر خارج است حکم ترک صلاة طواف سهوی را دارد.

عنوان ۷۳۷) نماز خلف مقام در صورت ازدحام

[مناسک محشی ۸۰۴] چند روزی که اطراف کعبه به قدری شلوغ است که صف طواف تا پشت مقام ابراهیم علیه السلام می آید و نماز خواندن پشت مقام و نزدیک آن ممکن نیست مگر اینکه چند نفری اطراف انسان بایستند تا انسان نماز طوافش را بخواند، بفرمایید آیا حتماً نماز باید خلف مقام و نزدیک آن باشد ولو به این صورت، یا دورتر تا هر جا که می تواند به تنهایی نماز بخواند، کافی است؟

جواب) ظاهر آن است که باید آن را پشت مقام انجام دهد، و اگر به جهت ازدحام جمعیت نتواند آن را در نزدیک مقام به جا آورد، باید با مراعاتِ الاقرب فالاقرب - هرچه نزدیکتر - به مقام به جا آورد، و بنابر احتیاط واجب از حدود پانزده متر مانده به آخر صحن مسجد فعلی تجاوز نکند، و اگر متمکن از این هم نباشد احتیاط واجب آن است که آن را در یکی از دو طرف نزدیک مقام به جا آورد، و اگر از این هم متمکن نشد می‌تواند آن را در هر جای مسجد به جا آورد.

عنوان ۷۳۸) تکرار نمودن ذکر در صورت تکان دادن مصلی

[مناسک محشی ۸۰۵] در نماز طواف که انسان مشغول ذکر بود، او را حرکت دادند، ذکر را تکرار کرد، دوباره تکان دادند و تکرار کرد، آیا مانعی ندارد؟

جواب) اگر طوری حرکت کرده که استقرار او از بین رفته، مانع ندارد و در غیر این صورت تکرار نکند مگر به قصد احتیاط، به شرط آنکه وسوسه نباشد.

عنوان ۷۳۹) محمول نجس در طواف و نماز آن

[مناسک محشی ۸۰۶] آیا محمول نجسی که در طواف معفو نیست، در نماز طواف مثل نمازهای یومیه معفو است یا نه؟

جواب) محمول متنجس در طواف مانعی ندارد، و بنابر احتیاط واجب از محمول نجس اجتناب شود و نماز طواف حکم نماز یومیه را دارد و نماز با محمول نجس مثل دستمال و چاقو و کلید (مَمَّا لَا تَتَمُّ الصَّلَاةَ فِيهِ) اشکال ندارد، مگر در چند مورد: میته و ما لا یؤکل لحمه و نجس العین و خون حیض و همچنین بنابر احتیاط خون استحاضه و نفاس.

عنوان ۷۴۰) انجام دادن نماز مستحبی بعد از طواف و قبل نماز طواف

[مناسک محشی ۸۰۷] بین طواف و نماز آن، اگر نماز مستحبی یا عبادت مستحبی دیگر بجا آورد، اشکال دارد یا نه؟

جواب) در صورتی که موالات عرفیه بین طواف و نمازش بهم نخورد مانعی ندارد.

عنوان (۷۴۱) نماز خواندن زن و مرد کنار هم

[مناسک محشی ۸۰۸] گاهی در پشت مقام ابراهیم علیه السلام جمعیت زیاد است و چون زن و مرد کنار هم قرار می گیرند، احیاناً مورد فشار ازدحام واقع می شوند، بدون اینکه ریبه و فسادی در بین باشد، آیا به نماز طواف ضرر نمی رساند؟

جواب) در صورتی که رعایت فاصله یک وجب بشود مانعی ندارد .

عنوان (۷۴۲) نماز طواف در صورتی که بداند در اثناء نماز او را حرکت می دهند

[مناسک محشی ۸۰۹] احیاناً انسان می داند که اگر نماز طواف را شروع کند، طواف کننده ها می آیند و او را حرکت می دهند و جابجا می کنند، در عین حال نماز را شروع می کند، آیا اگر این نماز را تمام کند، صحیح است؟

جواب) در صورتی که احتمال بدهد تمکن از اتمام را، نماز صحیح است.

عنوان (۷۴۳) تقصیر در یادگیری صحیح قرائت

[مناسک محشی ۸۱۰] در مناسک فرموده اید بر هر مکلفی واجب است قرائت نمازهای یومیه اش را یاد بگیرد، خصوصاً برای حج، حال اگر حاجی کوتاهی کرد و برای تعلم و یادگیری قرائت نماز اقدام ننمود، آیا همین نماز باطل کفایت می کند و یا اینکه باید نایب بگیرد و در صورتی که نیابت را لازم نمی دانید، آیا همین نماز کافی است یا خیر؟

جواب) در صورت تمکن باید تصحیح قرائت کند، و در غیر این صورت در فرض مسأله باید نماز را خودش بخواند و بنابر احتیاط واجب به جماعت هم اتیان کند و نایب هم بگیرد.

عنوان ۷۴۴) حیض شدن بعد از طواف و قبل از نماز

[مناسک محشّی ۸۱۱] زنی مُحرم به احرام عمره تمتع شده و پس از ورود به مکه و انجام طواف، قبل از اینکه نماز طواف بخواند حیض گردیده، چه وظیفه دارد؟

جواب) اگر وقت وسعت دارد صبر کند تا پاک شود و نماز را بخواند و بقیه اعمال را انجام دهد و چنانچه وقت تنگ باشد سعی و تقصیر عمره تمتع را انجام دهد و مُحرم شود به حج تمتع و باید قبل از طواف حج نماز طواف عمره را اتیان کند و سپس بقیه اعمال را انجام دهد.

عنوان ۷۴۵) بجا آوردن عمره مفرده با توجه به این که نمازش غلط است

[مناسک محشّی ۸۱۲] کسی که نمازش را غلط می خواند و وقت تصحیح آن را ندارد، می فرماید نماز طواف را به همان کیفیت که می تواند خودش بخواند، آیا چنین کسی می تواند عمره مفرده مستحبی بجا بیاورد؟

جواب) در فرض مسأله اگر متمکن از تصحیح نبوده، همان نمازش کافی است، و اگر متمکن بوده، باید خودش بخواند، و بنابر احتیاط واجب به جماعت اتیان کرده، و نائب هم بگیرد، و عمره مستحبی او مانعی ندارد.

عنوان ۷۴۶) تقصیر کردن و ترک نمودن نماز طواف و سعی

[مناسک محشّی ۸۱۳] شخصی طواف عمره را بجا آورده و بدون نماز و سعی، تقصیر کرده است، تکلیف او چیست؟

جواب) در صورتی که از روی جهل باشد، و موالات بین طواف و نماز فوت نشده نماز طواف و سعی را اتیان کند، و بنابر احتیاط واجب تقصیر را اعاده نماید و اگر موالات فوت شده بنابر احتیاط واجب طواف را اعاده نماید، و باید نماز طواف و سعی را انجام دهد، و بنابر احتیاط واجب تقصیر را اعاده نماید.

عنوان (۷۴۷) انجام دادن نماز در غیر مقام

[مناسک محشی ۸۱۵] اگر کسی نماز را در غیر از مقام ابراهیم بخواند و با اعتقاد به صحت آن بقیه اعمال را انجام دهد، وظیفه او چیست؟

جواب) فقط نماز را باید اعاده کند.

عنوان (۷۴۸) انجام دادن نماز در طبقه دوم مقام

[مناسک محشی ۸۱۶] اگر پشت مقام ابراهیم دو طبقه شود، آیا نماز در طبقه بالا یا زیر زمین صحیح است؟

جواب) در طبقه فوقانی به قدر متعارف صحیح است و هر جا شک در صدق خلف مقام باشد مجزی نیست .

عنوان (۷۴۹) نماز طواف خواندن در حجر اسماعیل عليه السلام

[مناسک محشی ۸۱۷] شخصی نماز طواف را، به اعتقاد اینکه حجر اسماعیل مقام ابراهیم عليه السلام است، در حجر اسماعیل خوانده، چه باید بکند؟

جواب) باید نماز را اعاده کند.

عنوان (۷۵۰) انجام دادن نماز طواف با نماز جماعت یومیه

[مناسک محشی ۸۱۸] آیا نماز طواف واجب را می توان با نماز جماعت یومیه بجا آورد؟

جواب) صحت آن محل اشکال است.

عنوان (۷۵۱) حدّ پشت مقام

[مناسک محشی ۸۱۹] پشت مقام تا چه اندازه ای صادق است و آیا حد معینی نمی توان برای آن فرض کرد؟

جواب) تا ظلال مسجد زمان ائمه علیهم السلام صحیح است.

عنوان ۷۵۲) فاصله انداختن بین طواف و نماز آن به مقدار دو رکعت نماز

[مناسک محشی ۸۲۰] آیا فاصله انداختن بین طواف و نماز به مقدار دو رکعت نماز اشکال دارد و اصولاً چه مقدار فاصله مُخَلَّ است؟

جواب) مانع ندارد، و میزان مبادرت عرفیه است. و در هر صورت با فوت موالات اعاده طواف لازم است.

عنوان ۷۵۳) انجام دادن نماز تا نزدیک تالارهای مسجد

[مناسک محشی ۸۲۱] گاهی طواف تا نزدیک تالارهای مسجد می‌رسد، آیا در این صورت می‌شود نماز طواف را پشت سر طواف کنندگان بجا آورد و آیا صدق پشت مقام می‌نماید؟

جواب) تا ظلال مسجد در صورت عدم تمکن صحیح است.

عنوان ۷۵۴) وقت داشتن برای تصحیح نماز طواف

[مناسک محشی ۸۲۲] شخصی محرم به احرام عمره تمتع، وارد مکه شده است و هفت روز مثلاً در مکه توقف دارد و نماز او غلطهای زیادی دارد، آیا واجب است که تا آخر وقت در احرام بماند و نمازش را اصلاح کند و بعد شروع به طواف کند یا وظیفه دیگری دارد؟

جواب) در صورت تمکن لازم است.

عنوان ۷۵۵) نخواندن نماز طواف و شک در تعداد شوپهای طواف حج

[مناسک محشی ۸۲۳] اینجانب چند سال قبل به مکه معظمه مشرف شدم و در آنجا اولاً نماز طواف نساء و نماز طواف برای هر دو طواف واجب را که یکی عمره مفرده و دیگری حج می‌باشد

نخوانده‌ام و ثانیاً در تعداد اشواط طواف دوم هم در شک می‌باشم،
لطفاً مرا راهنمایی کنید.

جواب) در صورتی که نماز را از روی جهل ترک کرده است، نسبت به نماز اگر
نمی‌تواند برگردد مخیر است بین نماز در هر جا که فهمید یا یادش آمد، یا این که نایب
بگیرد برای اتیان صلاة خلف مقام، و اگر بعد از اتمام طواف شک پیدا شده طواف
صحیح است، و اگر وقت طواف با شک در اشواط انجام داده، طواف باطل است.

عنوان ۷۵۶) خواندن نماز طواف جلوی مقام

[استفتاء] شخصی نماز طواف را جهلاً، جلو مقام متصل به بیت خوانده
است و سپس سعی را انجام داده است تکلیف چیست؟

جواب) نماز را بخواند، حکم تارک نماز طواف جهلاً را دارد.

عنوان ۷۵۷) فاصله انداختن بین نماز و طواف بدون اختیار

[استفتاء] زنی بعد از طواف نساء بیهوش شده است و او را به بیمارستان
برده اند حال فقط نماز طواف را بجا آورد یا طواف را هم اتیان نماید؟

جواب) نماز را بجا آورد، احتیاط واجب در اعاده طواف است.

عنوان ۷۵۸) جراحت بدن هنگام طواف و نماز آن

[استفتاء] زنی که سینه او مجروح است و خونابه از او می‌آید تکلیف
طواف و نماز طواف او چیست؟

جواب) اگر تطهیر سینه او حرجی است پلاستیکی بر روی زخم بگذارد و طواف
نماید و برای نماز طواف مجدداً تطهیر نماید.

عنوان ۷۵۹) غفلت از تطهیر جهت نماز برای مستحاضه

[استفتاء] زنی است مستحاضه قلیله، بعد از وضو، طواف حج تمتع را

انجام می‌دهد و لیکن نسبت به وضوء برای نماز طواف غافل می‌شود و ضمناً غافل می‌شود خود را و ارسی کند که اگر لک جدید دیده باشد تطهیر نماید، آیا احتیاج به اعاده طواف و نماز و اعمال مترتبه است یا این که فقط نماز طواف باید اعاده گردد؟

جواب) احتیاط واجب آن است که برای نماز طواف، وضو را اعاده نماید و در مفروض مسأله بنا بر احتیاط واجب نماز طواف را با وضو اعاده کند.

عنوان (۷۶۰) طواف ویلچری ها از طبقه دوم و نماز آن

[استفتاء] ویلچریها و تختها که اخیراً مانع می‌شوند از طبقه زیر طواف کنند و مجبورند از طبقه دوم طواف نمایند تکلیف آنها در طواف چیست؟ و در صورتی که متمکن از پرداخت اجرت طواف از بالا نباشند چه باید بکنند؟ و آیا این مبلغ جزء استطاعت مالی محسوب می‌شود یا خیر؟

جواب) نائب گرفته و در صورت تمکن مالی بنا بر احتیاط واجب خودش از طبقه فوق نیز طواف نماید و در صورت عدم تمکن، نائب از پائین طواف نماید کافی است. نسبت به نماز طواف اگر خودش می‌تواند بعد از طواف نایب، خودش نماز را خلف مقام بخواند، و بنا بر احتیاط واجب نایب هم نماز را بخواند و اگر خودش نمی‌تواند، نائب نماز بخواند و خودش احتیاطاً بعد از طواف، نماز را طبقه بالا، خلف مقام بخواند.

عنوان (۷۶۱) خواندن نماز طواف در غیر مقام و انجام دادن بقیه اعمال

[استفتاء] کسی که نماز طواف را در خارج از صدق عرفی خلف مقام خوانده است، و بعد سایر اعمال را انجام داده و به حج رفته، آیا حکم او چیست؟

جواب) اعاده نماز طواف کافی است.

عنوان ۷۶۲) صدق عرفی خلف مقام

[استفتاء] آیا اگر مثلاً ده متر دورتر از مقام نماز بخواند تا چند نفر صدق می‌کند که خلف مقام بوده اند.

جواب) مدار بر صدق عند العرف العام است و در صورت شک در صدق باید احراز صدق خلف مقام بشود.

عنوان ۷۶۳) ایستادن مرد و زن محاذی هم‌دیگر در حال نماز

[استفتاء] در مقام ابراهیم بواسطه ازدحام ممکن نیست در موقع نماز طواف واجب، مرد یا زن طوری بایستند که محاذی هم و یا زن جلوتر از مرد مشغول نماز نباشد، آیا نماز آنان صحیح است؟

جواب) باید بین مرد و زن در حال نماز، مقدار یک وجب، فاصله باشد.

عنوان ۷۶۴) نماز خواندن زن به نیابت از طرف مرد

[استفتاء] آیا زن به نیابت از مرد می‌تواند نماز طواف واجب بخواند؟

جواب) مانعی ندارد.

عنوان ۷۶۵) شک بعد از اعمال در حیض یا استحاضه بودن در حین طواف

[استفتاء] اگر زن پس از طواف واجب و نماز آن شک کند در هنگام طواف حائض یا مستحاضه شده تکلیف او چیست؟

جواب) در مفروض سؤال به شک اعتنا نکند.

عنوان ۷۶۶) حرجی بودن نماز طواف در مقام و نایب گرفتن

[استفتاء] شخصی قطع نخاعی است که بردنش به مسجدالحرام میسور نیست و یا حرجی است آیا نماز طواف را خودش بخواند در همان مکانی که هست یا می‌تواند نایب بگیرد؟

جواب) باید نائب بگیرد که نماز طواف را در مسجد الحرام بخواند و خودش هم بنا بر احتیاط واجب نماز طواف را در محل اقامت بخواند.

عنوان (۷۶۷) مزاحمت نماز طواف برای طواف گذاران

[استفتاء] برای نماز طواف عده ای دست گرفته و طریق طائفین را می‌بندند آیا نفس این عمل اشکال دارد، و در فرض اشکال آیا مضّر به نماز طواف خواهد بود؟ و فرض مسأله در صورتی که خود نماز طواف مزاحمت با طواف داشته باشد حکم چگونه است؟

جواب) در صورتی که طائفین راه دیگر برای طواف داشته باشند، اشکال ندارد و مضّر به نماز طواف نمی‌باشد.

فصل چهارم: سعی

۱. احکام سعی
۲. شک در سعی
۳. استفتائات

سعی

چهارمین واجب عمره تمتع سعی است، و باید آن را با قصد قربت به جا آورد، و ستر عورت و همچنین طهارت از حدث - به وضو یا غسل - و پاک بودن بدن و لباس از نجاست در آن معتبر نیست، اگرچه احوط و افضل آن است که با طهارت از حدث و پاک بودن بدن و لباس آن را انجام دهد.

عنوان (۷۶۸) بجا آوردن سعی بعد از طواف و نمازش

مسأله ۳۳۰ - سعی را باید بعد از طواف و نماز آن به جا آورد، بنابراین اگر پیش از طواف یا نمازش به جا آورد، باید دوباره پس از طواف و نمازش انجام دهد، و حکم کسی که طواف را فراموش کند و پس از انجام سعی یادش بیاید، در مسأله (۳۱۹) گذشت.

عنوان (۷۶۹) لزوم نیت در سعی و تعیین اینکه برای عمره است

مسأله ۳۳۱ - در سعی نیت معتبر است، یعنی باید آن را به قصد سعی و برای تقرب به خداوند تبارک و تعالی انجام دهد، و همچنین در نیت باید تعیین کند که سعی عمره را انجام می دهد اگر در عمره باشد، یا حج را اگر در حج باشد.

عنوان (۷۷۰) موالات هفت شوط سعی و قطع آن برای نماز یا برآوردن حاجت

مسأله ۳۳۲ - در سعی عدد معتبر است، یعنی باید هفت مرتبه حد فاصل بین

صفا و مروه را بپیماید، و باید حرکت را از صفا به سمت مروه آغاز کند، و هرگاه به مروه رسید یک شوط حساب می‌شود، و سپس از مروه به صفا برگردد و این شوط دیگری است، و دوباره از صفا به مروه برود، و همین طور ادامه دهد تا این که سعی به شوط هفتم در مروه تمام شود، و برای پیمودن مسافت بین صفا و مروه لازم نیست در یک خط مستقیم حرکت کند.

و احوط و اولی آن است که تمام فاصله بین دو کوه صفا و مروه به طور دقیق پیموده شود، به این نحو که هنگام حرکت از صفا و مروه پشت پاشنه دو پای خود را به آن دو کوه بچسباند و هنگام رسیدن به آن دو انگشتان پاهایش را به آن دو کوه بچسباند.

و اقوی آن است که شوطهای سعی و اجزای آنها باید طوری آورده شوند که از نظر عرف پی در پی باشند، و مستحب است سعی را هنگام داخل شدن وقت نماز قطع کند، و پس از انجام نماز باقی آن را به جا آورد.

و قطع سعی برای برآوردن حاجت مؤمن - اگرچه دعوت به طعام باشد - جایز است، ولی در صورت قطع احتیاط واجب آن است اول سعی قلبی را تمام کند و دوباره سعی را به جا آورد، و با آوردن یک سعی کامل به قصد اعم از تمام کردن سعی قبل و سعی جدید - آن طور که در مورد طواف در مسأله (۲۸۲) گذشت - این احتیاط محقق می‌شود.

عنوان (۷۷۱) سعی و اعاده آن در صورتی که از مروه شروع شود

مسأله ۳۳۳ - اگر سعی را از مروه شروع کند، در هر شوطی که باشد - چه در شوط اول و چه پس از آن - باید سعی را از سر بگیرد.

عنوان (۷۷۲) سعی و انجام آن به صورت سواره

مسأله ۳۳۴ - معتبر نیست سعی پیاده انجام شود، پس می‌توان آن را سواره انجام داد، ولی پیاده افضل است.

عنوان (۷۷۳) سعی از راه متعارف بین صفا و مروه

مسأله ۳۳۵ - معتبر است سعی بین صفا و مروه را از راه متعارف موجود بین آن دو انجام دهد، پس پیمودن آن از داخل مسجدالحرام یا هر راه دیگری کافی نیست.

عنوان (۷۷۴) روبه روی صفا و مروه بودن بدن هنگام سعی

مسأله ۳۳۶ - واجب است وقتی به طرف مروه حرکت می کند، آن را رو به روی خود قرار دهد، نه پشت و نه به طرف پهلو، و همچنین واجب است وقتی به طرف صفا حرکت می کند آن را رو به روی خود قرار دهد، بنابر این اگر وقت رفتن به طرف مروه پشت به آن حرکت کند، یا وقت رفتن به صفا پشت به آن حرکت کند، کافی نیست، ولی برگرداندن صورت به پشت سر یا به طرف راست یا چپ، هنگام رفتن به صفا و مروه مانعی ندارد.

عنوان (۷۷۵) نشستن بالای صفا و مروه و بین راه، برای استراحت

مسأله ۳۳۷ - نشستن بالای صفا و مروه و بین راه برای استراحت کردن در اثنای سعی، جایز است، اگرچه احتیاط مستحب ترک آن است، مگر به جهت خستگی طاقت فرسا و مشقت.

احکام سعی

اگر کسی سعی را عمداً و با علم به حکم و موضوع آن - یعنی با علم به وجوب سعی و این که آنچه واجب است چیست - تا زمانی ترک کند که نتواند آن را انجام دهد و خود را به مقدار رکن از وقوف عرفات برساند حجّش باطل می‌شود، و باید در سال بعد دوباره به‌جا آورد، و اقوی آن است که احرامش نیز باطل می‌شود. و همچنین است - بنابر احتیاط واجب اگر اقوی نباشد - حکم جاهل به حکم یا موضوع.

و احوط و اولی آن است که در هر صورت با آن احرام اعمال عمره مفرده را به‌جا آورد.

عنوان (۷۷۶) انجام سعی فراموش شده

مسأله ۳۳۸ - اگر سعی را فراموش کند باید هر وقت یادش آمد به‌جا آورد، حتی اگر بعد از اعمال حجّ باشد، و چنانچه نتواند خودش به‌جا آورد یا حرجی و مشقت آور باشد، باید برای انجام آن نایب بگیرد، و در هر دو صورت - چه خود به‌جا آورد یا نایبش - حجّ او صحیح است.

عنوان (۷۷۷) عدم تمکن از انجام سعی نباشد و لو با کمک دیگری

مسأله ۳۳۹ - کسی که متمکن نباشد خودش سعی را انجام دهد حتی با کمک

گرفتن از دیگری، باید ترتیبی دهد که او را سعی دهند، به حمل بر انسان یا به وسیله دیگری.

و اگر متمکن از آن هم نباشد باید نایب بگیرد که سعی را از طرف او انجام دهد، و اگر این را هم نتواند - مانند کسی که چیزی را درک نمی‌کند یا بیهوش است - باید ولی او یا شخص دیگری سعی را از طرف او انجام دهد.

عنوان ۷۷۸) انجام فوری سعی بعد از طواف و نمازش

مسئله ۳۴۰ - احتیاط واجب آن است که سعی را بعد از طواف و نمازش فوراً به‌جا آورد، به این معنی که فاصله بین آنها بیش از مقدار متعارف نباشد، ولی تأخیر آن برای رفع خستگی و مانند آن - مثل شدت گرما - مانعی ندارد، و تأخیر آن تا فردای روز طواف جایز نیست، بلکه بنابر احتیاط واجب تأخیر سعی بدون ضرورت، تا شب آن روز نیز جایز نیست.

عنوان ۷۷۹) زیادی عمدی سعی به قصد جزئیت و از روی سهو یا جهل به حکم

مسئله ۳۴۱ - زیاد کردن به هفت شوط سعی جایز نیست، و اگر عمداً مقداری را به سعی زیاد کند - به قصد این که جزء آن باشد - سعی باطل می‌شود، ولی اگر از روی سهو و یا جهل به حکم زیادی را به‌جا آورد، سعی باطل نمی‌شود.

عنوان ۷۸۰) زیادی سعی از روی خطا

مسئله ۳۴۲ - اگر به خطا مقداری به سعی خود زیاد کند، سعیش صحیح است، ولی اگر یقین کند هشت شوط بین صفا و مروه سعی کرده است، مستحب است شش شوط دیگر به آنها اضافه کند که در نتیجه به صفا ختم می‌شود، و در صورتی که بیش از هشت شوط - به خطا - زیاد کرده باشد، مانعی نیست که به قصد رجاء آن را تا یک سعی کامل ادامه دهد.

عنوان (۷۸۱) ترک مقداری از سعی عمداً یا نسیاناً

مسأله ۳۴۳ - هرگاه عمداً مقداری از سعی را به جا نیاورد - عالم به حکم باشد یا جاهل به آن - و نتواند آن را تا پیش از رسیدن به مقدار رکن وقوف عرفات تدارک کند حجّش فاسد می شود و باید آن را در سال بعد به جا آورد، و اقوی آن است که احرامش نیز باطل است، اگرچه احتیاط مستحب آن است که به قصد رجاء مطلوبیت سعی را تمام نماید و بعد از آن تقصیر کند.

و هرگاه مقداری از سعی را از روی فراموشی به جا نیاورد، چنانچه - فراموش شده - بعد از شوط چهارم باشد باید باقی مانده را هرگاه یادش آمد به جا آورد، اگرچه بعد از پایان اعمال حجّ پیش از تمام شدن ماه ذی الحجّه باشد، و اگر بعد از تمام شدن ماه باشد احتیاط واجب آن است که باقی مانده را به جا آورد و دوباره یک سعی انجام دهد، و این احتیاط به آوردن یک سعی کامل به قصد اعم از تمام کردن سعی قبل و سعی جدید - آن طور که در مسأله (۲۸۲) در مورد طواف بیان شد - نیز محقق می شود.

و چنانچه متمکّن نباشد خودش سعی را تدارک کند یا تدارک آن بر او دشوار باشد، باید نایب بگیرد، و اگر این را هم نتواند - مانند کسی که چیزی را درک نمی کند یا بیهوش است - باید ولیّ او یا شخص دیگری سعی را به نیابت از او تدارک نماید، و احتیاط واجب آن است که نایب یک سعی کامل برای منوب عنه به قصد اعم از تمام کردن سعی منوب عنه و سعی جدید به جا آورد.

و اگر کمبود سعی از روی فراموشی و قبل از تمام کردن شوط چهارم باشد، احتیاط واجب آن است که یک سعی کامل به قصد اعم از تمام کردن سعی قبل و سعی جدید به جا آورد، و اگر متمکّن نباشد خودش انجام دهد یا بر او دشوار باشد، باید - به شرحی که گذشت - نایب بگیرد.

عنوان (۷۸۲) ترک مقداری از سعی در عمره تمتع نسیاناً و خروج از احرام

مسأله ۳۴۴ - هرگاه از روی فراموشی مقداری از سعی عمره تمتع را به جا نیاورد،

۳۳۰ ..... مناسک و استفتائات حج

و به اعتقاد این که سعی را تمام کرده از احرام خارج شود، باید یک گاو بکشد و سعی را به طوری که در مسأله قبل بیان شد تمام کند.

شک در سعی

شک در صحّت سعی بعد از فارغ شدن از آن اعتبار ندارد - حکم به صحّت می‌شود - و همچنین شک در عدد شوطها بعد از تجاوز از محلّ، اعتبار ندارد، مثل این که پس از تقصیر در عمره تمتّع یا عمره مفرده و یا بعد از شروع در طواف نساء در حجّ در عدد شوطهای انجام شده شک کند، و جمعی از فقها (اعلی الله مقامهم) فرموده‌اند: «شک بعد از انصراف از سعی اگرچه قبل از تقصیر باشد، اعتبار ندارد.» ولی اقوی این است که به این شک در صورتی که قبل از فوت موالات عرفیه باشد، باید اعتنا کند اگرچه از مسعی - محلّ سعی - خارج شده باشد.

عنوان ۷۸۳) شک در زیادی سعی یا در نقیصه آن یا در زیاده و نقیصه

مسأله ۳۴۵ - اگر شک در زیادی شوط داشته و به گونه‌ای باشد که با ابتدا کردن او از صفا منافات نداشته باشد - مثل این که در مروه شک بین هفت و نه کند - اعتباری به شکش نبوده و سعی او صحیح است، و اگر شک در نقصان فقط باشد - مثل شک بین پنج و شش - یا شک در زیاده و نقصان باشد - مثل شک بین شش و هشت - سعی او باطل است و باید دوباره سعی نماید.

عنوان ۷۸۴) شک در عدد شوطها در اثنای سعی

مسأله ۳۴۶ - شک در عدد شوطهای سعی در اثنای آن، موجب بطلان سعی

۳۳۲ ..... مناسک و استفتائات حج

است، همان طور که شک در عدد شوطهای طواف در اثنای آن موجب بطلان طواف است.

استفتائات سعی

عنوان ۷۸۵) علم به زیادی در طواف در حال سعی

[مناسک محشی ۸۵۷] کسی که در اثنای سعی متوجه شود که طواف او

بیش از هفت شوط بوده تکلیف او چیست؟

جواب) اگر کمتر از یک شوط بوده طوافش صحیح است، و سعی را ادامه دهد و اگر یک شوط یا بیشتر بوده است در صورت فوت نشدن موالات بین اشواط، بنا بر احتیاط واجب برگردد و به قصد قربت مطلقه، آن را تا یک طواف کامل انجام دهد و بعد نماز طواف بخواند و سعی کند و در صورت فوت موالات طواف را از اول اعاده نموده و نماز و سعی را بجا آورد.

عنوان ۷۸۶) از مروه شروع کردن و تقصیر نمودن

[مناسک محشی ۸۵۸] اگر از مروه شروع و به صفا ختم کرده و بعد فهمیده

است، وظیفه او چیست، به خصوص اگر تقصیر کرده باشد؟

جواب) باید سعی را از اول شروع نموده، و بنا بر احتیاط تقصیر را اعاده کند.

عنوان ۷۸۷) تقصیر در صورت نقصان سعی و لزوم کفاره

[مناسک محشی ۸۵۹] کسی بعد از اتمام شوط ششم سعی در صفا، گمان

تمام شدن هفت شوط را کرد و تقصیر نمود ولی فوراً به او گفتند که باید

۳۳۴ ..... مناسک و استفتائات حج

یک شوط دیگر بیاوری، او هم انجام داد و بعد بار دیگر تقصیر نمود،
آیا عمل او صحیح است یا خیر و کفاره دارد یا نه؟

جواب) سعی او صحیح است، و اگر در عمره تمتع بوده باید یک گاو کفاره بدهد.

عنوان (۷۸۸) انصراف از مسیر سعی برای آب خوردن

[مناسک محشی ۸۶۰] کسی در اثنای سعی برای آب خوردن از مسیر

منحرف شده و پس از خوردن آب ادامه داده است چه صورت دارد؟

جواب) اگر سعی را قطع نکرده و به نیت سعی حرکت را ادامه داده است و در بین
راه آب خورده یا اگر قطع کرده، از جایی که سعی را قطع کرده یا مُحاذی آن، سعی را
تمام کرده، صحیح است.

عنوان (۷۸۹) تأخیر انداختن سعی از طواف به یک یا دو روز

[مناسک محشی ۸۶۱] کسی که طواف و نماز آن را انجام داده و سعی را به

روز بعد یا روزهای بعد به تأخیر انداخته است، آیا طواف و نماز را باید
اعاده کند؟

جواب) اگر به روز بعد تأخیر بیاندازد باید طواف و نماز آن را اعاده نماید .

عنوان (۷۹۰) گرفتن نائب جهت سعی برای زن

[مناسک محشی ۸۶۲] آیا زنهایی که از جهت عادت ماهانه برای طواف

نایب می گیرند در سعی هم می توانند نایب بگیرند؟

جواب) محل سعی مسجد نیست و سعی را باید خودشان بجا آورند با مراعات
ترتیب بین طواف و سعی.

عنوان (۷۹۱) علم به نقصان سعی بعد از تقصیر به دو شوط و کفاره دادن

[مناسک محشی ۸۶۳] اگر کسی یقین کند که هفت شوط سعی بین صفا و

مروه را تمام کرده است ولی بعد از تقصیر متوجه می‌شود که پنج شوط بوده، اولاً آیا کل سعی را باید از سر بگیرد یا دو شوطی را که ناقص بوده است باید تکمیل کند؟ و ثانیاً آیا تقصیر هم باید بکند، یا تقصیر اول کافی است؟

جواب) باید سعی را تمام کند، و اگر در عمره تمتع باشد یک گاو کفاره بدهد و بنابر احتیاط واجب تقصیر را اعاده نماید.

عنوان ۷۹۲) فراموشی سعی بعد از مراجعت به وطن و وصیّت به اعاده حج

[مناسک محشی ۸۶۴] شخصی بعد از طواف عمره تمتع گم شده و بعد از پیدا شدن به رفقاییش گفته است که سعی صفا و مروه را بجا آورده ام و تقصیر نمود و محرم شد برای حج تمتع، ولی بعد از مراجعت از عرفات و منی و موقع طواف و سعی صفا و مروه و اعمال حج اظهار کرد، مثل اینکه من در اعمال عمره به صفا نیامده ام، همین طور گفته اند ان شاء الله آمده ای، بعد از مراجعت به ایران چند بار به پسرانش گفته اعمال من ناقص شده و قبل از فوتش وصیت نموده است که برای او نایب بگیرند، اگر عمل شخص فوق الذکر باطل باشد وراثت او حاضرند این جانب را بفرستند تا اعمال حج او را انجام بدهم، آیا نظر حضرت عالی چیست؟

جواب) بنابر احتیاط، نایب قبل از اعمال عمره تمتع، سعی را از طرف میت انجام داده، و سپس اعمال عمره تمتع و حج را به نیابت از میت انجام دهد، و این جواب بر فرضی است که شخص، سعی را نسیان نموده است که ظاهر از سؤال است.

عنوان ۷۹۳) رفتن به مروه از همان مسیر صفا

[مناسک محشی ۸۶۵] بین صفا و مروه طوری است که از یک طرف می‌روند و از طرف دیگر آن برمی‌گردند یعنی بین رفت و برگشت دو

سه متری فاصله است، آیا اگر امکان باشد از همان مسیری که به صفا رفته، به مروه برود اشکال دارد؟

جواب) اشکال ندارد، ولی نباید مزاحم دیگران شود.

عنوان (۷۹۴) تکرار کردن قسمتی از سعی

[مناسک محشی ۸۶۶] شخصی در حال سعی کردن بود، یک وقت دید مقداری را که برای هروله علامت گذاری کرده اند به طور عادی سیر کرده است، گمان می‌کرد لازم است هروله کند و لذا برگشت و مقداری را که عادی رفته بود، با هروله تکرار کرد، آیا سعیش اشکال دارد؟

جواب) در مفروض مسأله اشکال ندارد هر چند احوط اختیار یک سعی کامل به نیت اعم از تمام و اتمام است.

عنوان (۷۹۵) کمی راه رفتن روی کوه صفا و مروه در حال سعی

[مناسک محشی ۸۶۷] شخصی در سعی بین صفا و مروه، از جایی که به صفا یا مروه رسید برای شوط بعدی شروع نمی‌کند، بلکه تقریباً مقدار دو سه متر هلالی شکل و یا مستقیم به شکل عرضی می‌آید و شروع می‌کند، و در این مقدار متوجه نیست که با نیت سعی است یا نه، ولی اگر از او سؤال شود چه می‌کنی جواب می‌دهد سعی می‌کنم، آیا مضر نیست؟

جواب) راه رفتن مزبور روی کوه، مضر به سعی نیست، و در فرض مسأله سعی صحیح است.

عنوان (۷۹۶) سعی کردن از جایی که مختص به مریضها می‌باشد

[مناسک محشی ۸۶۸] آیا سعی کردن از همانجا که مریضها را با چرخ می‌برند و برمی‌گردانند (یعنی حدود دو متر بالاتر از ابتدای سراسیمه‌ی

شروع می‌کنند) صحیح و کافی است؟ یا حتماً باید از اول کوه صفا شروع و در مروه هم به سنگهای سیاه بعد از سنگهای صاف که بقایای کوه است برسند؟

جواب) سعی باید بین دو کوه باشد و احراز شود و لازم نیست بالا برود.

عنوان (۷۹۷) توجه به مروه و صفا حین سعی

[مناسک محشّی ۸۶۹] در مناسک فرموده اید کسی که بین صفا و مروه سعی می‌کند، واجب است در هنگامی که به طرف مروه در حرکت است توجهش به مروه باشد و بالعکس، آیا این وجوب توجه، تکلیفی است و یا وضعی و تکلیفی؟

جواب) وضعی است.

عنوان (۷۹۸) ورود حائض به مسجد الحرام در حال سعی

[مناسک محشّی ۸۷۰] گاهی انسان در اثر ازدحام جهت رفتن برای سعی ناچار است از مسجد الحرام عبور کند، در این صورت تکلیف حایض و نفساء چیست، و آیا برای سعی هم مثل طواف نایب بگیرند؟

جواب) اگر امکان نداشته باشد که از راه دیگری بروند باید تأخیر بیندازند، و اگر آن هم ممکن نیست نوبت به نیابت می‌رسد و بر فرض مخالفت، چنانچه از آن راه رفت و خودش سعی کرد، سعیش صحیح است، هر چند گناه کرده است.

عنوان (۷۹۹) زیادی سهوی و جهلی

[مناسک محشّی ۸۷۱] زیادی در سعی جهلاً، آیا حکم زیادی سهوی را دارد یا عمدی را؟

جواب) حکم زیادی سهوی را دارد.

عنوان ۸۰۰) عدم تمکن از سعی و اجاره چرخ

[مناسک محشی ۸۷۲] کسی که نمی‌تواند بدون سوار شدن در چرخهای معمولی در مسعی سعی کند لیکن تمکن مالی ندارد، چون آرز خود را صرف سوغات کرده، وظیفه‌اش چیست؟

جواب) اگر می‌تواند با چرخ سعی کند ولو با فروش چیزی یا قرض، باید خودش سعی کند، و استنباه صحیح نیست، مگر آن که مشقت و حرج در کار باشد.

عنوان ۸۰۱) به هم زدن سعی و آوردن یک سعی دیگر بلافاصله

[مناسک محشی ۸۷۳] شخصی شوط سوم سعی را بهم زد و با فاصله اندکی هفت شوط دیگر به جا آورد و تقصیر نمود، آیا این سعی صحیح است؟

جواب) در فرض اعتقاد به جواز استیناف اشکال ندارد، و در غیر این صورت محل اشکال است، و بنا بر احتیاط واجب یک سعی کامل به قصد اعم از تمام و اتمام، اتیان کند.

عنوان ۸۰۲) رفت و برگشت را یک شوط حساب کردن و علم به حکم در اثناء

[مناسک محشی ۸۷۴] شخصی به اعتقاد اینکه هر شوط سعی، رفت و برگشت از صفا به مروه است، سعی را شروع می‌کند و در شوط سوم متوجه مسأله می‌شود و سعی خود را به هفت شوط خاتمه می‌دهد، آیا سعی او چه حکمی دارد؟

جواب) سعی او صحیح است.

عنوان ۸۰۳) عقب عقب رفتن به طرف صفا یا مروه

[مناسک محشی ۸۷۵] شخصی در حال سعی گاهی عقب عقب به طرف مروه و یا صفا رفته است، تکلیف او چیست؟

جواب) اگر از آن محل نگذشته، آن مقدار را تدارک کند، و اگر از آن محل گذشته در صورتی که موالات به هم نخورده و جاهل به حکم بوده، برگردد و آن مقدار را تدارک کند، و تا آخر سعی کامل ادامه دهد.

عنوان ۸۰۴) سعی از طبقه بالا

[مناسک محشی ۸۷۶] سعی از طبقه دوم فعلی، که بالاتر از کوه صفا و مروه می باشد، جایز است یا نه؟

جواب) اگر احراز شود که قبلاً بین دو کوه بوده صحیح است ولو فعلاً نباشد، در صورت شک بنا بر احتیاط واجب صحیح نیست.

عنوان ۸۰۵) به عقب برگشتن در سعی

[مناسک محشی ۸۷۷] شخصی به جهت کنترل همراهان خود در حین سعی، گاهی به عقب برمی گشته و بدون توجه مجدداً همان مسافت را طی می کرده، آیا سعی او صحیح است؟

جواب) در صورتی که از روی خطا یا جهل به حکم بوده است، اشکالی ندارد.

عنوان ۸۰۶) زیادی در سعی با انجام پنج دور رفت و برگشت

[مناسک محشی ۸۷۸] شخصی سعی بین صفا و مروه را، پنج دور رفت و برگشت که مجموعاً ده شوط می شود، انجام داده است و آنگاه که متوجه مسأله شد سعی را از همان جا قطع نمود و تقصیر کرد، تکلیف چیست؟

جواب) سعی او صحیح است.

عنوان ۸۰۷) مقداری از مسافت را دوباره طی کردن

[مناسک محشی ۸۷۹] شخصی به تصور اینکه رفتن بالای کوه صفا یا مروه لازم است، چون این مقدار مسافت را تحت فشار جمعیت رفته لذا برای

۳۴۰ ..... مناسک و استفتائات حج

اعاده آن مقداری وارد سعی شده و بعد به نیت سعی برگشته است و در واقع مقداری مسافت را دوبار طی کرده است، آیا سعی او درست است؟
جواب) اگر به نیت احتیاط عمل کرده باشد ضرر ندارد.

عنوان ۸۰۸) قطع کردن سعی و از سر گرفتن به اعتقاد لزوم وضو
[مناسک محشی ۸۸۰] شخصی به تصور اینکه سعی نیز نیاز به وضو دارد بعد از یک شوط و نیم سعی خود را قطع می‌کند و وضو می‌گیرد و هفت شوط دیگر سعی می‌نماید، تکلیف او چیست؟
جواب) با اعتقاد به جواز از سر گرفتن سعی اشکال ندارد.

عنوان ۸۰۹) شک در اشواط
[مناسک محشی ۸۸۱] کسی که قدر متیقن عدد اشواط را می‌داند، اما تردید دارد که شوط بعدی را انجام داده یا نه، مثلاً می‌داند پنج شوط انجام داده، ولی شک دارد که بقیه را انجام داده یا نه، تکلیف او چیست؟
جواب) فرض مزبور شک در اشواط است و مبطل است.

عنوان ۸۱۰) فراموش کردن سعی و تقصیر نمودن
[مناسک محشی ۸۸۲] اگر کسی سعی را به طور کلی فراموش کرد و تقصیر نمود، تکلیف او چیست؟

جواب) از احرام خارج شده، و هر وقت یادش آمد سعی را بجا آورد و اعاده تقصیر لازم نیست، و اگر در عمره تمتع بوده بنا بر احتیاط واجب یک گاو کفاره بدهد.

عنوان ۸۱۱) شک در اشواط سعی بین هفت و نه
[مناسک محشی ۸۸۳] اگر کسی قبل از رسیدن به مروه، در آوردن هفت و نه شک کرد، تکلیف او چیست؟
جواب) مبطل است و باید سعی را اعاده کند.

عنوان ۸۱۲) موالات در تمام اشواط

[مناسک محشّی ۸۸۴] آیا موالات در تمام اشواط سعی معتبر است و یا اختصاص به بعض دارد؟

جواب) موالات عرفیه بین اشواط و ابعاض آن معتبر است.

عنوان ۸۱۳) مکشوف شدن بعضی از اعضای زن حین سعی

[مناسک محشّی ۸۸۵] اگر در سعی، بعضی مواضع بدن زن، غیر از وجه و کفّین پیدا باشد، آیا به سعی او ضرر می‌زند یا نه؟

جواب) ضرر نمی‌زند.

عنوان ۸۱۴) ادامه سعی در حال شک در تعداد آن

[مناسک محشّی ۸۸۶] شخصی در حال سعی در عدد اشواط شک می‌کند و با حال تردید به سعی خود ادامه می‌دهد و در فکر است که عدد را ضبط کند، پس از تأمل و بعد از آنکه صد متر سعی کرد یا وارد شوط بعدی شد، یقین به عدد حاصل می‌شود و با یقین، باقی سعی را هم انجام می‌دهد، آیا این سعی صحیح است یا نه؟

جواب) صحیح نیست.

عنوان ۸۱۵) عدم تمکن سعی از مسعی مگر از طبقه بالا

[استفتاء] عده‌ای از حجاج عراق تحت نظر مأمورین سعودی هستند و متمکن از سعی در مسعی نیستند و آنها را از طبقه دوم سعی می‌دهند آیا مجزی است یا خیر؟

جواب) اگر احراز شود که بین الجبلین است کفایت می‌کند و اگر احراز نشود

نائب بگیرند و اگر متمکن از نیابت نیستند، بنا بر احتیاط واجب مجزی نیست.

عنوان ۸۱۶) فاصله سه روز بین نماز طواف و سعی با عذر

[استفتاء] کسی که طواف و نماز طواف را انجام داده و در سعی مریض یا مغمی علیه شده است و سعی را بعد از دو یا سه روز انجام داده است، آیا اعاده طواف و نماز آن لازم است؟

جواب) در مفروض سؤال اعاده سعی کافی است، هر چند احتیاط مستحب این است که با فوت شدن موالات بین نماز طواف و سعی، طواف و نماز طواف و سعی را اعاده نماید .

عنوان ۸۱۷) عدم لزوم محرم بودن نائب در سعی

[استفتاء] من استتیب للطواف و صلاته أو للسعی عن الغیر هل یلزم ان یکون محرماً؟

جواب) لایلزم ان یکون النائب محرماً.

عنوان ۸۱۸) استیناف سعی بلافاصله بعد از شک در آن

[استفتاء] اذا سعی المکلف فی حج التمتع شوطین ثم شک فی صحتهما او اعتقد بطلانهما و اعاد شوطین بلا فصل ثم شک فی صحتهما و اعتقد بطلانهما و لا یعلم ان شک الاخیر هل کان فی اثناء الشوط الرابع الذی اعاده الان او بعد دخوله فیما بعده ثم استأنف سعياً كاملاً بلا فصل، فهل سعیه صحیح ام لا و هل ینطبق علیه السؤال التالی و الجواب عنه من قبل السید الخوئی رحمته الله.

(السؤال عن السید الخوئی رحمته الله): «إذا قطعت الصلوة طوافه فاعتقد بطلانه وأتی بطواف جدید جهلاً منه، هل یجزی ام لا بد من إتمام الطواف المقطوع؟ و هل السعی كذلك ام هناك فرق؟

(جواب السيد الخویی): كان عليه إتمامه من موضع القطع لكن في

فرض اعتقاده بالاحتياج الى الاستئناف صح ما عمله و كذا السعي»

(جواب) في مفروض السؤال سعيه صحيح .

عنوان ۸۱۹) حکم مسعای جدید

[استفتاء] آیا سعی در مسعای جدید اشکال دارد؟

(جواب) سعی باید بین صفا و مروه باشد، و صفا و مروه از موضوعات است که باید برای خود شخص (مقلد) به یقین یا اطمینان یا حجت شرعی ثابت شود. در نتیجه اگر برای مقلد ثابت شود که مسعای جدید بین کوه صفا و مروه واقع شده است سعی در آن صحیح است. و آنچه تا به حال ثابت شده است که بین صفا و مروه قرار دارد مقداری از مسعای جدید است که تا فاصله پنج متری مسعای قدیم قرار دارد^(۱) لذا بنابر احتیاط واجب خارج از این مقدار سعی ننماید و در صورتی که در کل وقت معین شده برای سعی نتواند در آن محدوده سعی انجام دهد، باید از صفا شروع کند و حتی الامکان در سعی رعایت کند که نزدیکتر به مسعای قدیم سعی بنماید و استقبال به مروه را تحفظ کرده و به مروه ختم نماید.

عنوان ۸۲۰) سعی از زیر زمین

[استفتاء] آیا سعی از زیر زمین مسعی جایز است؟

(جواب) سعی از طبقه زیر زمین محل اشکال است.

---

۱. در حال حاضر (سال ۱۳۹۱ مطابق با ۱۴۳۳) سعی در مسیر ویلچری ها صحیح است.

فصل پنجم: تقصیر

تقصیر

پنجمین واجب عمره تمتع تقصیر است، و آن عبارت است از گرفتن مقداری از موی سر یا ریش یا شارب یا ابرو و یا چیدن مقداری از ناخن دست یا پای خود، و کندن مو یا ناخن، از تقصیر کفایت نمی‌کند. و در تقصیر نیت معتبر است، یعنی باید آن را به قصد تقصیر و برای تقرّب به خداوند متعال انجام دهد.

عنوان ۸۲۱) بیرون آمدن از احرام عمره تمتع با تقصیر و عدم کفایت تراشیدن سر
مسأله ۳۴۷ - بیرون آمدن از احرام عمره تمتع فقط با تقصیر است، و تراشیدن سر کفایت نمی‌کند، بلکه حرام است، و اگر سر خود را عمداً و با علم بتراشد باید یک خون کفاره دهد، و کشتن یک گوسفند کفایت می‌کند، ولی اگر از روی فراموشی یا جهل سر خود را تراشید، ثبوت کفاره بر او محلّ اشکال است.

عنوان ۸۲۲) نزدیکی بعد از سعی و قبل از تقصیر و کفاره آن
مسأله ۳۴۸ - اگر پس از سعی و پیش از تقصیر به جهت جهل به حکم نزدیکی کند احتیاط واجب آن است که یک شتر کفاره بدهد.

عنوان ۸۲۳) تقصیر قبل از سعی عالماً عامداً و کفاره آن
مسأله ۳۴۹ - تقصیر را باید پس از تمام شدن سعی انجام داد، و قبل از آن حرام

۳۴۸ ..... مناسک و استفتائات حج

است، و چنانچه قبل از آن عمداً و با علم انجام دهد، بر او کفاره‌ای که در مسأله (۲۵۷ و ۲۷۱) بیان شد واجب می‌شود.

عنوان ۸۲۴) عدم لزوم موالات بین تقصیر و سعی، و مکان و زمان تقصیر
مسأله ۳۵۰ - موالات - پی در پی بودن - بین سعی و تقصیر واجب نیست، و برای تقصیر مکان خاصی معتبر نیست، پس می‌تواند آن را در هر جایی که بخواهد تا زمانی که وقت برای حج تنگ نشده است، انجام دهد.

عنوان ۸۲۵) ترک عمدی تقصیر در عمره تمتع و بستن احرام حج
مسأله ۳۵۱ - هرگاه تقصیر را عمداً ترک کند، و احرام حج ببندد، عمره‌اش باطل می‌شود، و احتیاط واجب آن است که با آن احرام حج افراد انجام دهد، و پس از آن عمره مفرده‌ای به‌جا آورد، و در سال بعد حج تمتع را انجام دهد.

عنوان ۸۲۶) ترک تقصیر از روی فراموشی و بستن احرام حج
مسأله ۳۵۲ - اگر از روی فراموشی تقصیر را انجام ندهد و احرام حج ببندد، عمره‌اش صحیح است، و اقوی آن است که کفاره بر او واجب نیست، اگرچه احتیاط مستحب آن است که یک گوسفند کفاره دهد.

عنوان ۸۲۷) تقصیر در عمره تمتع و حلال شمردن محرّمات احرام به جز تراشیدن سر
مسأله ۳۵۳ - هرگاه محرم در عمره تمتع تقصیر کند، تمام آنچه که به جهت احرام عمره بر او حرام شده بود، بجز تراشیدن سر، برای او حلال می‌شود، و اما تراشیدن سر بر حرمت باقی است، و اگر سر خود را در مکه بتراشد، چنانچه جاهل باشد چیزی بر او نیست، و همچنین اگر عمره تمتع را در ماه شوال به‌جا آورد، تا سی روز بعد از عید فطر، اگر عمداً هم سر خود را بتراشد چیزی بر او نیست، و حکم به عدم جواز تراشیدن عمدی بعد از سی روز مشکل است، و اگر بتراشد بنا بر احتیاط خونی بر او واجب می‌شود، که کشتن یک گوسفند کفایت از آن می‌کند.

عنوان (۸۲۸) عدم وجوب طواف نساء در عمره تمتع
مسأله ۳۵۴ - طواف نساء در عمره تمتع واجب نیست.

استفتائات تقصیر

عنوان ۸۲۹) بطلان تقصیر و انجام دادن محرمات احرام جهلاً

[مناسک محشی ۸۹۵] آیا کسی که تقصیر او محکوم به بطلان است و بعد از آن محرمات احرام را بجا آورده و جاهل به مسأله بوده کفاره دارد یا خیر؟

جواب) با جهل و نسیان کفاره ندارد، مگر در موارد مذکور در مسأله عنوان ۱۱۵۲ [مناسک محشی ۱۳۱۰] همین کتاب.

عنوان ۸۳۰) شک در صحّت تقصیر

[مناسک محشی ۸۹۶] کسی که بعد از سعی در عمره تمتع تقصیر کرد، بعد به شک افتاد که آیا تقصیری که کردم صحیح است یا نه، آیا اشکال دارد یا نه؟

جواب) اگر احتمال التفات حین العمل را بدهد به شک خود اعتنا نکند.

عنوان ۸۳۱) نتف بجای تقصیر و انجام بقیه اعمال

[مناسک محشی ۸۹۷] یکی از خدمه کاروانها به احرام عمره مفرده از میقات محرم می‌شود و به مکه می‌آید و طواف و نماز آن و سپس سعی بین صفا و مروه را به همان عنوان بجا می‌آورد، ولی برای تقصیر، گمان

می‌کرد نتف، یعنی کندن مو کافی است و چند نخ مو را به عنوان «تقصیر» کند و به حساب خودش از احرام خارج شد، سپس برای عمره تمتع که وظیفه‌اش بود به میقات رفت و محرم شد و به مکه آمد و کلیه اعمال، از طواف تا تقصیر، را انجام داد، آیا اعمالش چگونه است و در آینده وظیفه‌اش چیست؟

جواب) باید با تقصیر صحیح از احرام عمره مفرده خارج شده و بنا بر احتیاط واجب طواف نساء عمره مفرده و نمازش را اعاده نماید و احرام عمره تمتع او باطل بوده است و این عمره مفرده را نمی‌تواند جای عمره تمتع قرار دهد و باید برای عمره تمتع مجدداً محرم گردد.

عنوان ۸۳۲) فراموشی تقصیر در عمره مفرده و انجام بقیه اعمال

[مناسک محشی ۸۹۸] اگر کسی تقصیر عمره مفرده را فراموش کرد، آیا می‌تواند در هر جایی تقصیر کند یا نه؟ زیرا به ایران بازگشته است و آیا نیازی به طواف نساء مجدد هست؟

جواب) تقصیر را در هر جا می‌تواند انجام دهد، ولی باید بنا بر احتیاط واجب طواف نساء را اعاده کند و اگر خودش نمی‌تواند برود، نایب بگیرد.

عنوان ۸۳۳) تقصیر نمودن سنی برای شیعه

[مناسک محشی ۸۹۹] هرگاه سنی برای شیعه تقصیر نماید چه صورت دارد؟

جواب) اشکال ندارد.

عنوان ۸۳۴) نتف بجای تقصیر در عمره تمتع و سپس رفتن به حج

[مناسک محشی ۹۰۰] شخصی در حج به عوض تقصیر در عمره تمتع یک مو از بدن کنده است و الآن که متوجه شده است، آیا حج او اشکال دارد یا نه؟ و در صورتی که مرتکب خلاف شده باشد تکلیف چیست؟

جواب) عمره اش باطل است، و بنا بر احتیاط واجب وظیفه حج افراد را انجام دهد و بعد عمره مفرده، و سال بعد هم حج تمتع را بجا آورد (مسأله ۳۵۱).

عنوان ۸۳۵) تقصیر قبل و بعد از سعی جهلاً یا عمداً

[مناسک محشی ۹۰۱] شخصی بعد از طواف و نماز طواف، تقصیر کرد و سپس سعی را بجا آورد و دوباره تقصیر کرد، وظیفه اش چیست؟

جواب) اگر جاهل بوده چیزی بر او نیست، و اگر سعی را در عمره تمتع فراموش کرده باشد، بعد از تذکر باید آن را انجام داده و بنا بر احتیاط واجب یک گاو کفاره بدهد، و اگر از روی علم و عمد باشد، بر طبق مسأله ۲۵۷ و ۲۷۱ مناسک کفاره بر او واجب می شود.

عنوان ۸۳۶) تقصیر نمودن در حج قبل از تمام شدن اعمال

[مناسک محشی ۹۰۲] کسانی که اعمال حج را بر وقوفین مقدم می دارند، اگر بعد از سعی تقصیر نمودند، آیا موجب محل شدن و یا کفاره می گردد؟

جواب) محل نمی شوند و اگر جاهل یا ساهی بوده اند کفاره ندارد.

عنوان ۸۳۷) انجام حلق به جای تقصیر

[مناسک محشی ۹۰۳] اگر کسی بجای تقصیر حلق نمود، آیا کفایت می کند؟

جواب) در احرام عمره تمتع حلق از تقصیر کفایت نمی کند، باید تقصیر نماید و در صورت علم و عمد بر او خونی است و گوسفند کفایت می کند، و در صورت جهل و نسیان بنا بر احتیاط واجب بر او کفاره است.

عنوان ۸۳۸) تقصیر در خانه بعد از اعمال عمره

[مناسک محشی ۹۰۴] کسی که بعد از انجام اعمال عمره، در منزل تقصیر کرده است، وظیفه اش چیست؟

جواب) مانع ندارد.

عنوان ۸۳۹) انجام دادن تقصیر از روی ریا

[مناسک محشی ۹۰۵] اگر کسی تقصیر عمره تمتع را به ریا انجام دهد عمره اش باطل است یا نه، و وظیفه او چه می شود؟

جواب) عمره اش باطل و بنابر احتیاط واجب وظیفه حج افراد را انجام داده و بعد عمره مفرده بجا آورده، و در سال بعد حج تمتع را انجام دهد.

عنوان ۸۴۰) تقصیر نمودن در حال سعی

[مناسک محشی ۹۰۶] اگر کسی در اثنای سعی تقصیر نمود، وظیفه او چیست؟

جواب) اگر عالم بوده و تقصیر کرده است در صورتی که موالات فوت نشده است باید سعی را تمام کند و تقصیر نماید و کفاره هم بدهد، و اگر در عمره تمتع بوده است، طبق مسأله ۲۵۷ و ۲۷۱ مناسک کفاره بدهد - و اگر جاهل بوده است چه قاصر و چه مقصر، اگر در اثناء ملتفت شده است باید سعی را تمام کند و تقصیر را اعاده نماید و برای تقصیری که کرده است کفاره نیست، و در صورت نسیان بر طبق مناسک مسأله ۳۴۳ عمل نماید.

عنوان ۸۴۱) ترک تقصیر جهلاً

[مناسک محشی ۹۰۷] اگر کسی از روی جهل، تقصیر را ترک نمود چه حکمی دارد؟

جواب) در این مسأله جهل حکم عمد را دارد.

عنوان ۸۴۲) ترک تقصیر عمداً یا جهلاً در عمره مفرده و انجام دادن طواف نساء.
[مناسک محشی ۹۰۸] در عمره مفرده اگر کسی تقصیر را عمداً یا از روی جهل و نسیان ترک نمود و طواف نساء را انجام داد، چه وظیفه‌ای دارد؟

جواب) اگر عمداً ترک کرده است باید تقصیر کند و بعد طواف نساء را اعاده نماید و اگر از روی جهل و نسیان باشد احتیاط واجب آن است که بعد از تقصیر طواف نساء را اعاده نماید.

عنوان ۸۴۳) انجام دادن عمره مفرده بعد از عمره تمتع
[مناسک محشی ۹۰۹] اگر بعد از انجام عمره تمتع و قبل از حج تمتع، عمره مفرده بجا آورده شود، آیا در عمره تمتع اشکالی ایجاد می‌شود؟

جواب) اگر بعد از یک ماه باشد عمره دوم عمره تمتع او حساب می‌شود و اگر قبل از یکماه باشد، همان عمره اول عمره تمتع اوست و عمره دوم باطل است.

عنوان ۸۴۴) رفتن خدمه کاروانها بعد از عمره تمتع به عرفات و منی
[مناسک محشی ۹۱۱] خدمه کاروانها که پس از انجام عمره تمتع باید به عرفات و منی بروند، برای دیدن چادرها و کارهای دیگر و برگردن به مکه، وظیفه آنان چیست؟

جواب) در صورت ضرورت می‌تواند از مکه خارج شود ولی با احرام حج، و اگر احرام برای آنان حرجی است می‌تواند بدون احرام به آنجا برود.

عنوان ۸۴۵) ماشین کردن سر بین عمره تمتع و حج تمتع
[مناسک محشی ۹۱۲] آیا بین عمره تمتع و حج تمتع ماشین کردن سر جایز است؟

۳۵۶ ..... مناسک و استفتائات حج

جواب) ماشین کردن سر مانع ندارد، اما تراشیدن سر بعد از تقصیر در عمره تمتع در مناسک مسأله ۳۵۳ مذکور است.

عنوان ۸۴۶) کفاره سر تراشیدن بعد از عمره تمتع

[مناسک محشی ۹۱۳] بین عمره تمتع و حج تمتع که جایز نیست سر بترشد، آیا سر تراشیدن کفاره دارد یا خیر؟

جواب) در صورتی که بعد از سی روز از اول شوال و با علم و عمد باشد بنابر احتیاط واجب کفاره دارد و یک گوسفند کفایت می‌کند.

عنوان ۸۴۷) حیض بودن زن و انجام دادن اعمال عمره تمتع

[مناسک محشی ۹۱۴] زنی که حیض بود و نمی‌دانست و اعمال عمره را کلاً بجا آورد، بفرماید باید دوباره بجا آورد یا کافی است؟

جواب) صور مسأله در مناسک مسأله ۲۸۷ مذکور است.

عنوان ۸۴۸) تراشیدن ریش بعد از عمره تمتع

[مناسک محشی ۹۱۵] همچنان که تراشیدن سر بعد از عمره تمتع و قبل از احرام حج حرام است، آیا تراشیدن صورت نیز همین حکم را داراست؟

جواب) غیر از حکم تراشیدن ریش در غیر این مورد، حکم خاصی ندارد.

عنوان ۸۴۹) رفتن به غار حرا قبل از رفتن به عرفات

[مناسک محشی ۹۱۶] آیا غار حرا جزو محدوده مکه است؟ و بنابر این، آیا می‌توان قبل از وقوف به آنجا رفت و صدق خروج از مکه نمی‌کند؟

جواب) در صورتی که از محلات مکه باشد (ولو از مکه قدیمه نباشد) و از حرم خارج نباشد مانعی ندارد.

عنوان ۸۵۰) رفتن نایب به عرفات بعد از عمره تمتع در صورت ضرورت

[مناسک محشی ۹۱۷] کسی که از کارمندان سازمان حج است و به ناچار باید بعد از عمره تمتع و قبل از حج از مکه خارج و به عرفات برود، با توجه به اینکه حج او نیابتی است، آیا لطمه به حج او نمی‌زند؟

جواب) ضرر به نیابت نمی‌زند، ولی در صورت ضرورت باید با احرام حج خارج شود.

عنوان ۸۵۱) خروج از مکه برای کسی که منزلش خارج از مکه است

[مناسک محشی ۹۱۸] بعضی از حجاج منزلشان از مکه خارج است، بعد از عمره تمتع و قبل از احرام به حج تمتع، خارج شدن آنان از مکه چه حکمی دارد؟

جواب) در صورتی که خارج از محلات مستحده مکه و خارج از حرم نباشد اشکال ندارد و در غیر این صورت حکم خروج از مکه را دارد.

عنوان ۸۵۲) رفتن به خط کمربندی و رسیدن به غار حراء بعد از عمره

[مناسک محشی ۹۱۹] اخیراً خط کمربندی در اطراف مکه از پای جبل النور و جبل ثور می‌گذرد، که غار حراء و غار ثور در این دو جبل است، بین عمره و حج رفتن برای زیارت این دو مکان مقدس، چه صورت دارد؟

جواب) حکم کلی مسأله معلوم است و در مسأله قبل نیز بیان شد و تشخیص موضوع با خود مکلف است.

عنوان ۸۵۳) خروج از مکه بعد از عمره و ملاک ضرورت

[مناسک محشی ۹۲۰] خروج از مکه برای کسی که عمره تمتع انجام داده،

برای کار غیر ضروری جایز است یا نه و ملاک ضرورت چیست؟

جواب) به فتوی جایز نیست و ضرورت عرفی است .

استفتائات تبدل

عنوان ۸۵۴) کفایت عمره مفرده در اشهر حج از عمره تمتع

[مناسک محشی ۹۲۹] کسی قصد بیرون رفتن از مکه را داشت، به همین جهت از اول در میقات به نیت عمره مفرده مُحرم و وارد مکه شد و عمره مفرده را بجا آورد، بعداً از خارج شدن از مکه منصرف شد، آیا این عمره، از عمره تمتع کفایت می‌کند، یا باید برگردد به میقات و برای عمره تمتع مُحرم شود؟

جواب) می‌تواند همان عمره مفرده را (که در ماههای حج بجا آورده) تمتع قرار دهد، و فرقی بین حج واجب و مستحب نیست، (مسأله ۱۳۹) و اگر نائب بوده و عمره مفرده را برای خود بجا آورده، نمی‌تواند آن عمره را برای منوب عنه قرار دهد، مگر اینکه عمره مفرده‌ای برای منوب عنه آورده باشد و در اجرت به مستأجر رجوع نماید.

عنوان ۸۵۵) احرام بعد احرام و تبدیل احرام عمره مفرده به تمتع

[مناسک محشی ۹۳۰] اگر بعد از نیت عمره و احرام، مجدداً برای عمره دیگر مُحرم شود، مثلاً به نیت عمره مفرده مُحرم شده بعداً نیت عمره تمتع کند و تلبیه بگوید، آیا کدام عمره صحیح است؟

جواب) اگر نیت کرده و تلبیه گفته مُحرم شده است و تجدید احرام موضوع ندارد، ولی اگر در اشهر حج عمره مفرده بجا آورده و تا زمان حج در مکه باقی باشد همان را عمره تمتع قرار می‌دهد.

عنوان ۸۵۶) دیدن خون بعد از ایام عادت

[مناسک محشی ۹۳۱] زنی که عادت ماهانه وقتیه و عددیه داشت و مثلاً روز هفتم ماه پاک می‌شد، همان روز هفتم پاک شد و غسل کرد و اعمال عمره اش را بجا آورد، روز بعد لک دید، باز غسل کرد و اعمال را انجام داد تا روز دهم و برای عرفات حرکت کرد، روز یازدهم هم لک دید، آیا حجش افراد است یا تمتع؟

جواب) در فرض مزبور وظیفه او تمتع است و اعمالش صحیح است.

عنوان ۸۵۷) کسی که به گمان حیض بودن حج تمتع را بدل به افراد نموده

[مناسک محشی ۹۳۲] زنی روز هشتم خون دید، خیال کرد حیض است، احرامش را تبدیل به حج افراد کرد، بعد که به عرفات رفت متوجه شد که استحاضه است، وظیفه او چیست؟

جواب) اگر وقت به اندازه انجام اعمال عمره تمتع و ادراک رکن از وقوف عرفات هست باید بجا آورد و حج او تمتع است، و اگر به این اندازه وقت نیست در صورتی که به جهت شرعی و طبق وظیفه عمل کرده است، حجش مبدل به افراد می‌شود و مجزی است، و در غیر این صورت اگر معذور بوده بنابر احتیاط اعمال حج افراد را انجام داده و عمره مفرده را نیز بیاورد، و اگر حج مستقر بوده یا استطاعت باقی باشد سال بعد حج تمتع را نیز بیاورد و اگر مقصر باشد حکم تارک طواف را دارد.

عنوان ۸۵۸) حج افراد و عمره مفرده به جای عمره و حج تمتع مستحبی

[مناسک محشی ۹۳۳] اینجانب مدیر گروه حج می‌باشم، اعمال حجی که انجام می‌دهم مستحبی است، آیا می‌شود به جای حج تمتع، نیت حج افراد نمود و بجای عمره تمتع، عمره مفرده انجام داد؟ و همچنین سایر خدمه، واجب الحج نیستند آیا می‌توانند چنین کنند؟

جواب) می‌توانند عمره مفرده انجام دهند و برای حج محرم نشوند و می‌توانند

حج افراد بجا آورند، و از جهت میقات: میقات احرام حج افراد از مکه است برای اهل مکه، و از منزلش اگر منزل دون میقات باشد و در غیر این صورت از میقات های معروفه، و در مفروض مسأله نیز از مواقیت معروفه می باشد.

عنوان ۸۵۹) عدم جواز تبدیل حج افراد به عمره تمتع و مفرده

[مناسک محشی ۹۳۴] کسی که حج افراد بر او واجب و متعین است و به قصد حج افراد در یکی از میقاتها محرم شده است، آیا می تواند نیت حج افراد خود را به عمره تمتع تبدیل نماید و بعد از انجام آن، حج تمتع به جا آورد و همچنین آیا می تواند حج افراد را به عمره مفرده تبدیل نماید و بعد از انجام آن، برای عمره تمتع محرم شود؟

جواب) نمی تواند عدول کند و تبدیل نمی شود.

عنوان ۸۶۰) احرام برای حج افراد بعد از انجام عمره تمتع

[مناسک محشی ۹۳۵] شخصی با احرام عمره تمتع وارد مکه شده و بعد از اعمال عمره، برای حج افراد محرم شده است، آیا حج او صحیح است؟

جواب) اگر حج او واجب بوده، احرام برای افراد او صحیح نیست، و باید به مکه برگردد و برای حج تمتع محرم شود، و اگر حج او مستحب بوده است جایز نبوده است که عدول به افراد کند، ولی اگر عدول کرد، حج افراد او صحیح است، و در هر دو صورت اگر از باب اشتباه در تطبیق باشد، اشکال ندارد.

عنوان ۸۶۱) احرام حج افراد از حرم

[مناسک محشی ۹۳۶] شخصی در حرم برای حج افراد محرم شده و بعضی از اعمال را انجام داده، وظیفه او چیست؟

جواب) اگر از روی جهل بوده، چنانچه ممکن نیست که به میقات برود و از آن

۳۶۲ ..... مناسک و استفتائات حج

جا محرم شود و به وقوف برسد، در همان محلی که هست محرم شود و اعمالی که امکان تدارک آن با احرام هست تدارک کند و چنانچه تمام اعمال را با همان احرام انجام داده و بعد متوجه شده، حج او صحیح است.

بخش دوم: اعمال حج تمتع

- فصل اول: احرام حج تمتع
- فصل دوم: وقوف به عرفات
- فصل سوم: وقوف به مشعر
- فصل چهارم: اعمال منی
- فصل پنجم: اعمال مکه
- فصل ششم: طواف نساء و نماز آن
- فصل هفتم: بیتوته در منی
- فصل هشتم: رمی جمرات ثلاث
- فصل نهم: مسائل متفرقه
- فصل دهم: احکام مصدود و محصور

فصل اول: احرام حج تمتع

احرام حج تمتع

اولین واجب حج بستن احرام است، و بهترین وقت آن روز ترویبه - هشتم ذی الحجه - است، و برای پیر و مریض در صورتی که از ازدحام جمعیت بترسند، جایز است آن را پیش از این هم ببندند، و احتیاط واجب آن است که غیر این دو پیش از روز پنجم احرام نبندند و در مسأله (۱۴۸) گذشت که در صورت حاجت به خارج شدن از مکه پس از اتمام عمره تمتع، می تواند هر وقت پس از بستن احرام حج از آن خارج شود.

عنوان ۸۶۲) احرام حج قبل از اتمام عمره و احرام عمره مفرده قبل از اتمام حج
مسأله ۳۵۵ - همچنان که بر کسی که احرام عمره بسته، جایز نیست پیش از تقصیر احرام حج ببندد، بر کسی هم که احرام حج بسته، جایز نیست پیش از تمام کردن اعمال حج احرام عمره مفرده ببندد، و مانعی نیست که پس از تمام کردن اعمال حج و پیش از انجام طواف نساء احرام عمره مفرده ببندد، اگرچه احتیاط مستحب آن است که پیش از طواف نساء هم احرام نبندد.

عنوان ۸۶۳) زمان احرام حج تمتع و آخرین وقت

مسأله ۳۵۶ - در صورتی که تأخیر انداختن احرام حج موجب شود که به وقوف واجب عرفات در روز عرفه نرسد، واجب است فوراً احرام ببندد.

عنوان ۸۶۴) تفاوت احرام حج تمتع و عمره تمتع

مسئله ۳۵۷ - کیفیت بستن احرام حج و واجبات و محرمات آن، مانند احرام عمره است، و تنها نیت آنها فرق می‌کند.

عنوان ۸۶۵) احرام حج تمتع از مکه جدید

مسئله ۳۵۸ - مکلف می‌تواند احرام حج را از هر جای مکه ببندد، و ظاهر آن است که منحصر به مکه زمان قدیم - که در روایت حدود آن بین ذی طوی و عقبه مدینین ذکر شده - نمی‌باشد، اگرچه احتیاط مستحب آن است که در همان محدوده احرام ببندد، و بستن احرام نزد مقام ابراهیم علیه السلام یا حجر اسماعیل علیه السلام افضل است.

عنوان ۸۶۶) ترک احرام و خروج از مکه از روی جهل یا فراموشی

مسئله ۳۵۹ - اگر کسی از روی فراموشی یا جهل به حکم، بدون احرام از مکه خارج شود، و بعد یادش بیاید یا علم به حکم پیدا کند - اگر چه در عرفات باشد - واجب است برگردد و از آن جا احرام ببندد.

و چنانچه متمکن نباشد - به جهت تنگی وقت یا عذر دیگری - که برگردد باید از همان جایی که هست احرام ببندد، و همچنین است اگر پس از وقوف در عرفات یادش بیاید یا علم به حکم پیدا کند و متمکن نباشد که به مکه برگردد، و اگر متمکن باشد احتیاط واجب آن است که برگردد و در مکه احرام ببندد و برگردد و بقیه اعمال را به جا آورد.

و اگر تا پس از پایان اعمال حج یادش نیاید یا علم به حکم پیدا نکند حجش صحیح است.

عنوان ۸۶۷) ترک احرام با علم و عمد

مسئله ۳۶۰ - کسی که از روی علم و عمد احرام حج را نبندد، باید آن را تدارک کند، و چنانچه متمکن از تدارک آن پیش از رسیدن به مقدار رکن از وقوف در عرفات نباشد، حجش فاسد است و باید در سال آینده آن را دوباره به جا آورد.

عنوان ۸۶۸) طواف استحبایی بعد از احرام حج تمتع و قبل وقوف به عرفات
مسأله ۳۶۱ - کسی که عمره تمتع را به جا آورده و احرام حج را بسته، ظاهر این
است که قبل از رفتن به عرفات طواف مستحبی برای او جایز نیست، و چنانچه طواف
مستحبی انجام دهد سزاوارتر آن است که پس از طواف تلبیه را از نو بگوید.

استفتائات احرام حج

عنوان ۸۶۹) احرام از محلات جدید الاحداث مکه

[مناسک محشّی ۹۵۱] فاصله بعضی از محلات جدید الاحداث مکه تا مسجد الحرام بیش از ۱۸ کیلومتر است و شاید عرفاً از «توابع» مکه حساب شوند نه اینکه «جزو» مکه باشند، چرا که تابلوهای راهنمایی با فلش، جهت مکه را مشخص نموده اند، با این کیفیت آیا می توان برای حج در محلات فوق الذکر محرم شد؟

جواب) احرام از محلات جدید در صورتی که صدق مکه عرفاً محرز باشد، و به هیچ میقاتی نرسد، مانعی ندارد.

عنوان ۸۷۰) تقدیم طواف و سعی بر احرام حج در معذورین

[مناسک محشّی ۹۵۲] اشخاص معذوری که می توانند اعمال مکه را بر وقوفین مقدم بدارند، اگر جهلاً بدون احرام، اعمال مکه را قبل از وقوفین انجام دادند، چه صورتی دارد؟

جواب) کفایت نمی کند و باید یا قبل از وقوفین آنها را با احرام اعاده کنند یا بعد از وقوفین و اعمال، آنها را به جا آورند.

عنوان ۸۷۱) انجام اعمال حج بدون احرام

[مناسک محشّی ۹۵۳] حاجی در عرفات یا منی فهمید که در احرام حج،

تلبیه نگفته است، آیا در لحظه التفات، تلبیه کافی است و تکلیف او چیست؟

جواب) اگر می‌تواند به مکه برود و محرم شود و بقیه اعمال را - که باید با احرام انجام دهد - بجا آورد، باید چنین کند، و اگر ممکن نیست همانجا لبیک بگوید، و اگر بعد از تقصیر یا حلق متذکر شده، عملش صحیح است و لازم نیست لبیک بگوید.

عنوان (۸۷۲) احرام حج از مکه جدید

[مناسک محشی ۹۵۴] شهر مکه را چند رشته کوههای طولانی و مرتفع فرا گرفته و هر دو جانب کوه ساختمان شده است، گاهی چند کیلومتر باید از این جانب کوه رفت تا به جانب دیگر رسید و ساکنین احد الجانبین، جدای از جانب دیگرند، مثل شعب بنی عامر که نزدیک مسجد الحرام است و عزیزیه که ۹ کیلومتر یا بیشتر در جانب دیگر است و به حسب مسامحه عرفی، به همه این قطعات مکه گفته می‌شود، آیا احرام حج تمتع از تمام این نقاط و نقاط مشابه صحیح است یا نه؟

جواب) اگر در مکه است، احرام حج از آنجا صحیح است هر چند از ساختمان های جدید الإحداث باشد و مسامحه عرفیه اعتبار ندارد.

فصل دوم: وقوف در عرفات

وقوف در عرفات

دومین واجب حجّ تمتّع وقوف در عرفات است، و مقصود از وقوف حضور در آن جا از روی قصد و برای تقرب به خداوند متعال است، سواره باشد یا پیاده، ساکن باشد یا در حال حرکت.

عنوان (۸۷۳) محدوده عرفات

مسأله ۳۶۲ - حدود عرفات عبارتند از: دشتهای «عُرْنَه» و «ثَوْبَه» و «نَمْرَه» تا «ذی المجاز»، و از «مأزمین» تا آخرین جای وقوف، و خود این حدود خارج از عرفات است و وقوف در آنها کفایت نمی‌کند.

عنوان (۸۷۴) بهترین مکان وقوف در عرفات

مسأله ۳۶۳ - افضل در جای وقوف عرفات، دامنه سمت چپ کوه «رَحْمَة» است، و بعید نیست کوه مذکور جزء عرفات باشد، ولی احتیاط مستحب آن است که انسان در هیچ قسمتی از کوه وقوف ننماید.

عنوان (۸۷۵) خواب یا بیهوشی در تمام وقت وقوف عرفات یا قسمتی از آن

مسأله ۳۶۴ - چنانچه در تمام مدتی که وقوف در آن واجب است در عرفات باشد، ولی خواب یا بی هوش باشد، وقوف واجب از او محقق نشده است، ولی خواب یا بی هوش بودن در قسمتی از آن مدّت ضرر ندارد.

عنوان ۸۷۶) زمان وقوف به عرفات (مقداری از آن که رکن است)

مسأله ۳۶۵ - مشهور بین فقها (اعلی الله مقامهم) آن است که «شخص مختار باید از ظهر روز نهم ذی‌الحجه تا غروب در عرفات وقوف کند» و احتیاط واجب آن است که این فتوای مشهور رعایت شود، و جایز است آن را از اول ظهر به اندازه انجام غسل و خواندن نماز ظهر و عصر پشت سرهم با یک اذان و دو اقامه، به تأخیر اندازد، و به تأخیر انداختن از روی عمد - به مقدار ذکر شده - بدون اشتغال به آنچه ذکر شد، مشکل است.

و وقوف در تمام مدت ذکر شده اگرچه واجب است، ولی از ارکان حج نیست، یعنی اگر کسی وقوف در مقداری از این مدت را عمداً ترک نماید حجّش فاسد نمی‌شود، بلی، اگر با اختیار وقوف در عرفات را به طور کلی ترک کند حجّش فاسد می‌شود. و خلاصه آن که مقدار رکن از وقوف در عرفات که ترک اختیاری آن موجب بطلان حجّ است، تنها وقوف در قسمتی از آن مدت است.

عنوان ۸۷۷) وقوف اختیاری و اضطراری عرفات و ترک آنها با عذر

مسأله ۳۶۶ - کسی که وقوف اختیاری عرفات - یعنی وقوف در روز نهم - را درک نکند، از روی فراموشی حکم یا موضوع باشد یا از روی جهل قصوری به حکم یا موضوع یا به واسطه هر عذر دیگری، باید وقوف اضطراری - یعنی وقوف مقداری از شب عید قربان در عرفات - را انجام دهد، و حجّش صحیح خواهد بود، پس اگر این وقوف اضطراری را عمداً ترک کند حجّش فاسد می‌شود.

و اگر به جهت عذری متمکن از هیچ یک از دو وقوف - اختیاری و اضطراری - در عرفات نباشد، ولی به وقوف در مشعر قبل از طلوع شمس برسد، کفایت می‌کند و حجّش صحیح است، زیرا خداوند متعال برای بنده خود عذرپذیرتر است.

عنوان ۸۷۸) ترک قسمتی از وقوف به عرفات عالماً و عامداً یا نسیاناً و جاهلاً

مسأله ۳۶۷ - کوچ کردن از عرفات، پیش از غروب آفتاب از روی علم و عمد

حرام است، ولی حج را فاسد نمی‌کند، پس اگر پیش از غروب دوباره برگردد چیزی بر او نیست، و اگر برگردد باید یک شتر در روز عید بکشد، و احتیاط واجب آن است که آن را در منی بکشد.

و اگر نتواند باید هیجده روز در مکه یا در راه بازگشت به اهلس یا بعد از رسیدن به آنان روزه بگیرد، و احتیاط واجب آن است که هیجده روز را پشت سرهم روزه بگیرد. و این حکم نسبت به کسی که از روی فراموشی یا جهل به حکم از عرفات کوچ کند نیز جاری است، یعنی بعد از آن که یادش آمد یا علم به حکم پیدا کرد باید برگردد، پس اگر در این صورت برگردد، ثبوت کفاره ذکر شده و بدل آن - روزه گرفتن - بر او محل اشکال است.

عنوان ۸۷۹) حکم قاضی عامه بر اول ماه

مسأله ۳۶۸ - هرگاه هلال ماه ذی‌الحجه براساس ضوابطی که در فقه شیعه بیان شده ثابت نشود، ولی برای قاضی اهل سنت ثابت شود، و برطبق آن حکم کند، در آن دو صورت است:

اول: آن که احتمال مطابقت حکم او با واقع داده شود، و عمل به احتیاط هم مخالف با تقیه باشد، که در این صورت واجب است متابعت آنها و وقوف با آنها و ترتیب همه آثار ثبوت هلال در مناسک حجش، و اگر عمل به احتیاط مخالف با تقیه نباشد، احتیاط آن است که مناسک را هم بر طبق حکم آنها انجام دهد، و هم بر طبق وظیفه اولیه خودش، اگرچه اقوی کفایت انجام بر طبق حکم آنها است.

دوم: آن که یقین پیدا شود حکم آنها مخالف واقع است، که در این صورت برای کفایت انجام اعمال بر طبق حکم آنها وجهی هست، ولی احتیاط واجب آن است که جمع کند بین عمل به وظیفه اولیه خودش و ترتیب آثار بر حکم آنها - مثل وقوف با آنها - در صورتی که این جمع مخالف با تقیه نباشد، وگرنه اگر متمکن از وقوف اضطراری در مزدلفه باشد و مخالف تقیه نباشد، احتیاط واجب آن است که آن را انجام دهد، و حجش صحیح است.

و اگر متمکن از این هم نباشد، احتیاط واجب آن است که چنانچه وجوب حج بر او ثابت و مستقر شده است در سال بعد دوباره به جا آورد.
و اگر مستقر نشده است - مثل کسی که در همین سال مستطیع شده باشد و استطاعتش تا سال بعد باقی نماند - چیزی بر او نیست، و اگر استطاعتش باقی ماند، یا دوباره مستطیع شد، احتیاط واجب آن است که دوباره حج را به جا آورد.

استفتائات وقوف در عرفات

عنوان ۸۸۰) اعتبار حدود عرفات و مزدلفه

[مناسک محشی ۹۷۱] حدودی که برای عرفات و مُزْدَلَفَه و منی مشخص

شده است جهت انجام مناسک، اعتبار دارد یا نه؟

جواب) تصدیق اهل محل - در صورت حصول وثوق - معتبر است.

عنوان ۸۸۱) وقوف بر دامنه جبل الرحمة و کراهت صعود بر آن

[مناسک محشی ۹۷۲] کراهت صعود به جبل الرحمة، آیا قبل از نیت وقوف

به عرفات است یا بعد از آن؟

جواب) افضل در جای وقوف عرفات، دامنه سمت چپ کوه «رَحْمَة» است، و

بعید نیست کوه مذکور جزء عرفات باشد، ولی احتیاط مستحب آن است که انسان

در هیچ قسمتی از کوه وقوف ننماید.

عنوان ۸۸۲) اغماء بعد از وقوف عرفات

[مناسک محشی ۹۷۳] شخصی وقوف اختیاری عرفات را درک کرده و قبل

از رفتن به مَشْعَر، مُغْمی علیه شده است، بفرمایید اگر به همین حال تا

آخر اعمال باقی باشد وظیفه اش چیست، و اگر بعد از اغما او را به

ایران آورده باشند چه حکمی دارد، و نیز اگر بعد از ایام تشریق در ماه

ذی حجه به هوش بیاید، در مکه باشد یا در ایران، چه باید کرد؟

۳۸۰ ..... مناسک و استفتائات حج

جواب) در مفروض مسأله حج او باطل است، و حج او منقلب به عمره مفرده می‌شود، و اگر خودش نتواند اعمال عمره مفرده را انجام دهد باید نائب بگیرد تا از احرام خارج شود.

عنوان ۸۸۳) انجام حج به قصد ما فی الذمه برای حائضی که بعد عمره لک دیده

[مناسک محشی ۹۷۴] زنی که عادت ماهانه‌اش مثلاً شش روز بوده است، در حال عادت زنانه برای عمره تمتع مُحرم می‌شود و در روز هشتم ذی حجه که روز ششم عادت او است پاک می‌گردد و غسل می‌کند و اعمال عمره تمتع را انجام می‌دهد و برای حج تمتع مُحرم می‌شود، ولی ظهر روز نهم در عرفه لک می‌بیند و نمی‌داند که آیا ادامه دارد تا پس از ده روز، تا استحاضه حساب شود و اعمال قبلی او صحیح باشد یا قبل از تمام شدن ده روز از اول عادت قطع می‌شود تا حکم حیض را داشته باشد، وظیفه او چیست؟ و در همین فرض اگر در مشعر لک دید چه کند؟

جواب) اعمال را به قصد مافی الذمه انجام دهد، و قربانی در منی بنماید، و عمره مفرده ای هم انجام دهد، و حج او صحیح است.

عنوان ۸۸۴) عدول از تمتع به افراد، و احرام به قصد وظیفه فعلیه

[مناسک محشی ۹۷۵] در فرض مسأله فوق، اگر در عرفات یا مشعر لک دید و همان وقت یقین پیدا کرد که خون حیض است و قبلاً پاک نبوده، باید چه کند با توجه به اینکه وقت وقوفین اختیاری و یا اضطراری آن باقی است ولی وقت برگشتن به مکه و انجام اعمال عمره تمتع را ندارد؟

جواب) مورد عدول به افراد است، و اگر احرام عمره را به قصد وظیفه فعلیه انجام داده است (اگر چه فکر می‌کرده که تمتع باشد) حج او حج افراد است و صحیح

استفتائات وقوف در عرفات ۳۸۱

می‌باشد و باید عمره مفرده‌ای بعد از حج افراد انجام دهد ولی اگر احرام را به قصد
وظیفه فعلیه انجام نداده است باید برای حج افراد محرم شود.

عنوان (۸۸۵) مقدار شب در وقوف اضطراری عرفه

[مناسک محشی ۹۷۶] وقوف اضطراری عرفه آیا از اول شب تا طلوع فجر

است، یا طلوع آفتاب؟

جواب) تا طلوع فجر است بنا بر احتیاط واجب (نسبت به مابین الطلوعین).

فصل سوم: وقوف در مزدلفه

وقوف در مزدلفه

سومین واجب حج تمتع وقوف در «مزدلفه» است، و «مزدلفه» نام مکانی است که به آن مشعرالحرام گفته می‌شود، و حدود آن حدّ فاصل بین «مأزمین» تا به «حیاض» تا به «وادی مُحَسَّر» می‌باشد، و چنانچه جمعیت زیاد و جا کم باشد می‌توانند در «مأزمین» هم وقوف کنند. و معتبر است وقوف در مشعر با قصد وقوف و برای تقرّب به خداوند متعال باشد.

عنوان ۸۸۶) وقوف در مشعرالحرام در شب عید

مسأله ۳۶۹ - هرگاه از عرفات کوچ کند، احوط و اولی آن است که مقداری از شب عید را در مزدلفه بماند.

عنوان ۸۸۷) وقوف در مشعرالحرام و مقداری از آن که رکن است

مسأله ۳۷۰ - وقوف در مزدلفه از طلوع فجر روز عید واجب است، و احتیاط واجب آن است که تا طلوع آفتاب در آن جا بماند، و رکن از آن، وقوف مقداری از این مدّت است، بنابر این اگر مقداری از بین طلوع فجر تا طلوع آفتاب را وقوف داشته باشد - اگرچه در باقی مدّت عمداً وقوف را ترک کند - حجّش صحیح است.

عنوان ۸۸۸) وقوف در مشعرالحرام در شب عید برای ذوی الاعذار

مسأله ۳۷۱ - کسانی که معذورند، مانند زنان و بچه‌ها و اشخاص ضعیف - مثل

پیرمردها و افراد مریض - و کسی که ترس از ماندن دارد، می‌توانند مقداری از شب عید را در مزدلفه بمانند و پیش از طلوع فجر از آن جا به طرف منی کوچ کنند، و ثبوت این حکم برای کسی که سرپرستی افراد معذور به عهده اوست، محل اشکال است.

عنوان ۸۸۹) وقوف لیلی مشعر و ترک وقوف اختیاری از روی جهل به حکم
مسأله ۳۷۲ - کسی که شب عید در مزدلفه وقوف کرده، ولی پیش از طلوع فجر از آن جا به منی از روی جهل به حکم کوچ کرده، حجّش صحیح است و باید یک گوسفند کفّاره دهد.

عنوان ۸۹۰) وقوف نهاری مشعر و ترک وقوف اختیاری از روی فراموشی یا عذر
مسأله ۳۷۳ - کسی که متمکّن از وقوف اختیاری در مزدلفه - یعنی وقوف بین طلوع فجر و آفتاب - نباشد چه به علت فراموشی باشد یا هر عذر دیگری، می‌تواند به وقوف اضطراری در آن جا اکتفا نماید، و مقصود از وقوف اضطراری آن است که مدتی را از بین طلوع آفتاب تا ظهر روز عید در آن جا وقوف کند.

عنوان ۸۹۱) ادراک وقوف در عرفات و مشعر یا یکی از آن دو
بیان شد که هر یک از وقوف در عرفات و مزدلفه دو قسم دارد: وقوف اختیاری و اضطراری، و هرگاه مکلف وقوف اختیاری هر دو را درک کند، حجّش بی اشکال صحیح است، وگرنه در آن چند صورت است:

اول: آن که هیچ کدام از دو وقوف اختیاری و اضطراری عرفات و مشعر را درک نکند، و در این صورت حجّش باطل است، و باید با همان احرامی که برای حجّ بسته یک عمره مفرده به جا آورد، و در صورتی که وجوب حجّ بر او مستقر بوده یا استطاعت او تا سال بعد باقی بماند، باید دوباره در سال بعد حجّ را به جا آورد.

دوم: آن که وقوف اختیاری عرفات و اضطراری مزدلفه را درک کند.
سوم: آن که وقوف اضطراری عرفات و اختیاری مزدلفه را درک کند، و در این صورت و صورت قبل حجّ او بی اشکال صحیح است.

چهارم: آن که وقوف اضطراری عرفات و اضطراری مزدلفه را درک کند، و اقوی در این صورت نیز صحّت حجّش می باشد.

پنجم: آن که فقط وقوف اختیاری مزدلفه را درک کند، و در این صورت نیز حجّش صحیح است.

ششم: آن که فقط وقوف اضطراری مزدلفه را درک کند، و اقوی در این صورت بطلان حجّ است، و باید با احرامی که برای حجّ بسته یک عمره مفرده به جا آورد، و در سال بعد دوباره به حجّ برود.

هفتم: آن که فقط وقوف اختیاری عرفات را درک کند، و اقوی در این صورت نیز بطلان حجّ است، و حجّ او منقلب به عمره مفرده شده - و باید با احرامی که برای حجّ بسته یک عمره مفرده به جا آورد - و یک صورت استثنا می شود، و آن این است که پس از وقوف اختیاری عرفات شب عید را در مزدلفه مانده باشد، و پیش از طلوع فجر - از روی جهل به حکم - به طرف منی کوچ کرده باشد، که در این صورت حکم به صحّت حجّ می شود، ولی اگر بتواند به مزدلفه تا پیش از ظهر روز عید برگردد، باید برگردد و مقداری در آن جا وقوف کند، و با عدم امکان، حجّش صحیح است، و در هر دو صورت - امکان و عدم آن - باید یک گوسفند کفّاره بکشد.

هشتم: آن که فقط وقوف اضطراری عرفات را درک کند، و در این صورت حجّش باطل است، و باید آن را عمره مفرده قرار دهد. (یعنی با همان احرام حجّ عمره مفرده به جا آورد.)

استفتائات وقوف در مشعر الحرام

عنوان ۸۹۲) عدم وقوف در مشعر از جهت جهل به موضوع

[مناسک محشی ۹۹۰] عده ای در شب دهم ذی حجه عازم مَشْعَر بودند، از افرادی که آنجا بودند سؤال نمودند مشعر کجا است؟ جواب دادند اینجا است، اطمینان پیدا کردند که مشعر است، نیت بیتوته و قصد وقوف کردند، بعد که وقت اضطراری مشعر هم گذشته بود، معلوم شد مشعر نبوده، آیا نسبت به باقی اعمال حج و سال آینده وظیفه چیست؟

جواب) حج او منقلب به عمره مفرده می‌شود، و در صورت استقرار حج یا بقاء استطاعت سال بعد حج را بجا آورد. ولی اگر بر مشعر مرور کرده و ذکر گفته است بطلان حج مبنی بر احتیاط است (یعنی بعد از ذبح تقصیر نکند به مکه برود و طواف و سعی را به عنوان عمره بجا آورد و بر گردد به منی، و به نیت اعم از حج و عمره مفرده، تقصیر نماید).

عنوان ۸۹۳) اطمینان به این که متمکن از وقوف اختیاری نیست

[مناسک محشی ۹۹۱] اگر به گفته مدیر گروه که می‌گوید درک وقوف اختیاری مشعر برای او مشکل است و نمی‌تواند آن را درک نماید، اعتماد کند و وقوف اختیاری را ترک نماید آیا اشکالی ندارد؟

جواب) اگر یقین یا اطمینان پیدا کرده است که نمی‌تواند، وقوف اضطراری مجزی است.

عنوان ۸۹۴) نیابت خدمه‌ای که همراه زن‌ها قبل از فجر به منی می‌روند

[مناسک محشی ۹۹۲] خدمه‌ای که با زن‌ها، قبل از طلوع فجر، به منی می‌روند ولی خود را قبل از طلوع آفتاب به مشعر می‌رسانند و وقوف رکنی مشعر را درک می‌کنند، آیا نیابت آنان صحیح است یا نه؟

جواب) اگر عذر او طاری باشد نیابتش صحیح است و الا نیابت او صحیح نیست ولی ذمه منوب عنه فارغ شده و مستحق اجرة المثل است، و در صورت زیادی اجرة المثل بر اجرة المسمى، احتیاط واجب آن است که در مقدار زائد با مستأجر مصالحه نماید.

عنوان ۸۹۵) جهل به زمان وقوف در مشعر و درک اضطراری آن

[مناسک محشی ۹۹۳] کسی که نمی‌داندسته وقوف اختیاری مشعر، بین طلوعین است، پس از آن وقوف اضطراری را درک کرده، وظیفه او چیست؟

جواب) در صورتی که وقوف اختیاری یا اضطراری عرفه را درک کرده باشد حج او صحیح است.

عنوان ۸۹۶) خوابیدن و نرسیدن به وقوف اختیاری مزدلفه

[مناسک محشی ۹۹۴] شخصی وقوف عرفات و مقداری از وقوف لیلی مشعر را درک کرده و عمداً قبل از طلوع فجر رفته است به منی، برای بردن اثاث و کار دیگری، و قصد داشته است که مجدداً به مشعر برگردد ولی در منی خوابش برده، وظیفه چنین حاجی‌ای چیست؟

جواب) باید وقوف اضطراری مشعر را درک کند، و اگر نایب است نیابت او صحیح است.

عنوان ۸۹۷) حرکت ذوی‌الاعذار از مشعر به منی بعد از نیمه شب

[استفتاء] در مسأله ۳۷۱ «قبل از طلوع فجر» آیا نصف شب به بعد است یا اول شب هم جایز است؟

جواب) بنا بر احتیاط واجب باید ساعتی از شب - اگر چه اول شب - را وقوف کند، ولی احتیاط مستحب آن است که وقوفش بعد از نصف شب باشد.

عنوان ۸۹۸) خواب در وقت وقوف اختیاری مزدلفه با نیت ارتکازی وقوف

[استفتاء] کسی که شب عید قبل از طلوع فجر خوابش برده و تمام مدت وقوف مزدلفه را (ما بین طلوع فجر و طلوع شمس) را خواب بوده است آیا قصد وقوف از او محقق است با توجه به این که نیت ارتکازی داشته است؟ همین سؤال نسبت به مبیت در منی نیز هست؟

جواب) بالنسبه به وقوف در مزدلفه اگر مقداری از شب را در مزدلفه بیدار بوده است و عمداً نخوابیده است حج او صحیح است و بنا بر احتیاط واجب یک گوسفند کفاره بدهد. بالنسبه به مبیت در منی اگر قبل از مغرب نیت مبیت داشته ولی در ابتداء زمان مبیت تا آخر خوابش برده بنا بر احتیاط واجب مبیت واجب محقق نشده است.

عنوان ۸۹۹) انکشاف وقوف در غیر مشعر و رفتن به مشعر قبل از طلوع آفتاب

[استفتاء] روحانی کاروانی به زائرین خودش نیت وقوف در مشعر را گفته است و زوار، نیت وقوف کردند بعد انکشاف که آن محلی که نیت کرده اند مشعر نبوده است ولی بعد از آن قبل از طلوع شمس در مشعر وقوف داشته اند آیا صحیح است یا خیر؟

جواب) اگر در مشعر قبل از طلوع شمس با نیت وقوف داشتند کافی است، وگرنه باید وقوف اضطراری مشعر را درک کنند.

عنوان ۹۰۰) ترک بیتوته شب عید در مشعر با درک و قوف اختیاری مشعر

[استفتاء] اگر در شب عید قربان از عرفات به مشعر آمده و بدون قصد و قوف در مشعر الحرام به طرف منی رفته و سپس قبل از طلوع فجر برای درک و قوف اختیاری به مشعر الحرام برگردد آیا مشکلی دارد؟ و همچنین اگر بعد از وقوف در عرفات برای استراحت به مکه رود و قبل از طلوع فجر برای وقوف به مشعر آید اشکال دارد یا خیر؟

جواب) بیتوته شب عید در مشعر الحرام احتیاط مؤکد استجابی است و در مفروض سؤال اشکالی در حج او نیست و در فرض دوم بنا بر احتیاط واجب جائز نبوده و مجزی هم نیست.

عنوان ۹۰۱) لزوم نذر معذورین به منی بعد از ساعتی وقوف

[استفتاء] آیا نسبت به معذورین از زنها و بچه ها و غیر این دو که می توانند مقداری از شب عید را در مزدلفه بمانند و پیش از طلوع از آن جا به طرف منی کوچ کنند، مراد از وقوف مقداری از شب عید در مزدلفه و کوچ کردن قبل از طلوع فجر برای معذورین که در مسأله ۳۷۱ مناسک آمده است چیست؟

جواب) بنا بر احتیاط واجب باید ساعتی از شب - اگرچه اول شب - وقوف کرده باشد، ولی احتیاط مستحب آن است که بعد از نصف شب باشد.

عنوان ۹۰۲) افاضة معذورین به منی بعد از ساعتی وقوف در اول شب

[استفتاء] هل يجوز لذوی الاعذار من النساء والصبيان كالشيوخ والمرضى الوقوف فی المزدلفة اول ليلة العيد ساعة - مثلاً - ثم الإفاضة بعدها إلى منی؟

جواب) نعم يجوز.

عنوان ۹۰۳) افاضه از مشعر به منی از طریق غیر متعارف

[استفتاء] یوجد طریق فرعی من المشعر الحرام إلى الجمرات وهو أيسر للحجاج ولكنه تخرج من المشعر إلى شارع العزيزية الرئيسية فهل هناك اشكال في ذلك؟

جواب) محلّ اشكال.

عنوان ۹۰۴) وقوف اضطراری مشعر برای متولّی معذورین

[استفتاء] ذکرتم فی المسألة ۳۷۱ فی المناسک أن من يتولى أمر ذوی الأعدار يجوز له الإفاضة من المزدلفة الى منى قبل طلوع الفجر، فإذا أمكنه العود الى مزدلفه في وقت وجوب الوقوف بها فهل يجب عليه العود؟

جواب) و إن كان لعدم وجوب العود و كفاية ما حصل منه من الوقوف في الليل وجه قوي، لكن الأحوط وجوباً العود لإدراك الموقف .

عنوان ۹۰۵) قطع حیض با خوردن قرص و انجام طواف و دیدن لک بعد از آن

[استفتاء] بانویی بعد از وقوف در عرفات و مشعر حیض می شود. و با خوردن قرص خون قطع می گردد و طوافین را انجام می دهد ولی بعد (لک) می بیند تکلیف او چیست؟

جواب) اگر خون قبل از استمرار به سه روز قطع شود که در باطن فرج هم نباشد، در صورتی که اعمال مستحاضه را انجام داده باشد طوافش محکوم به صحّت است.

عنوان ۹۰۶) ادراک وقوف اختیاری مشعر از طریق غیر متعارف

[استفتاء] اگر زائر حرم الهی پس از درک وقوف اختیاری عرفات به مکه رود و در آستانه صبح و علم وصول به مشعر عازم مشعر الحرام شده و

۳۹۴ ..... مناسک و استفتائات حج

قبل از طلوع فجر به مشعر برسد از جهت افاضه و احیاناً جهت دیگر
حکم چیست؟

جواب) بنا بر احتیاط واجب جایز نبوده و مجزی هم نیست.

فصل چہارم: اعمال منی

واجبات منی

پس از وقوف در مزدلفه واجب است مکلف به طرف منی حرکت کند، و در آن جا سه عمل انجام دهد:

۱- رمی جمره عقبه

چهارمین واجب حج، رمی جمره عقبه در روز عید است، و در آن چند چیز معتبر است:

- ۱- آن که رمی را با قصد انجام آن و برای تقرّب به خداوند متعال انجام دهد.
- ۲- آن که رمی را با پرتاب هفت ریگ انجام دهد، و کمتر از آن کفایت نمی‌کند، همچنان که پرتاب غیر ریگ از بقیه اجسام کفایت نمی‌کند.
- ۳- آن که ریگها را یکی پس از دیگری پرتاب کند، بنابر این پرتاب دو ریگ یا بیشتر با هم کفایت نمی‌کند.
- ۴- آن که ریگها به خود جمره برسد.
- ۵- آن که رسیدن آنها به جمره به واسطه پرتاب باشد، بنابر این گذاشتن آنها روی جمره کفایت نمی‌کند، و ظاهر این است که اگر ریگی را پرتاب کند و در راه با چیزی برخورد کند و سپس به جمره اصابت نماید، کفایت می‌کند، ولی

اگر جسمی که در راه با آن برخورد کرده سفت باشد که باعث جهیدن ریگ به طرف جمره و اصابت به آن شود، کفایت نمی‌کند.

۶- آن که پرتاب ریگها بین طلوع و غروب آفتاب صورت گیرد، ولی زنان و بقیه کسانی که جایز است شب عید از مشعر به طرف منی کوچ کنند - که در مسأله (۳۷۱) گذشت - می‌توانند در همان شب رمی نمایند.

۷- آن که ریگها با دست پرتاب شود، بنابر این پرتاب با غیر آن، مثل پرتاب با پا یا با کمک گرفتن از بعضی از ابزار که برای پرتاب ساخته شده، کفایت نمی‌کند.

عنوان ۹۰۷) شک در انجام رمی، و شک در صحّت رمی یا اصابت ریگها

مسأله ۳۷۴ - اگر پس از پایان رمی شک کند که آن را به طور صحیح انجام داده یا نه، حکم به صحّت آن می‌شود، و اگر شک کند که رمی کرده یا نه، باید رمی کند، و اگر شک کند که ریگها یا بعضی از آنها به جمره اصابت کرده یا نه، باید مقدار مشکوک را دوباره انجام دهد، ولی اگر شک در رمی کردن یا اصابت ریگها به جمره پس از وارد شدن در عملی باشد که باید پس از رمی انجام داد، یا پس از فرارسیدن شب حاصل شود، لازم نیست به شک اعتنا شود.

عنوان ۹۰۸) ریگها و آنچه در آن معتبر است

مسأله ۳۷۵ - در ریگها اموری معتبر است:

- ۱- آن که از حرم باشند، و افضل آن است که از مشعر باشند.
  - ۲- آن که از مسجدالحرام و مسجد خیف برداشته نشوند، بلکه بعید نیست بقیه مساجد هم ملحق به این دو باشند.
  - ۳- آن که - بنابر احتیاط واجب - بکر باشند، یعنی قبلا از ریگها برای پرتاب جمره استفاده نشده باشد.
- و مستحب است ریگها رنگین و نقطه‌دار و سست و به اندازه سرانگشت باشند.

عنوان ۹۰۹) رمی به مقدار اصلی جمره و حکم صورت عدم تمکن

مسئله ۳۷۶ - اگر بر طول جمره افزوده شود، احتیاط واجب آن است که به مقدار اصلی جمره رمی شود، و چنانچه متمکن نباشد مقدار اصلی را رمی کند، باید خودش مقدار افزوده شده را رمی کند و برای رمی مقدار اصلی هم نایب بگیرد، و در این حکم بین عالم و جاهل و کسی که فراموش کرده فرقی نیست.

عنوان ۹۱۰) فراموش کردن رمی تا شب یا روز یازدهم یا بعد از آن

مسئله ۳۷۷ - چنانچه از روی فراموشی یا جهل به حکم روز عید رمی نکند، تا روز سیزدهم هرگاه علم پیدا کرد یا یادش آمد باید آن را تدارک کند، پس اگر در شب علم پیدا کند یا یادش بیاید، باید در روز فردای آن شب رمی کند مگر از کسانی باشد که رمی در شب برای آنها جایز است، و اقوی آن است که بین رمی ادایی همان روز و قضای گذشته فاصله بیندازد، و اول قضا را انجام دهد و بعد رمی همان روز را، و احتیاط واجب آن است که قضا در اول روز و رمی همان روز در وقت ظهر باشد، و این مطلب در رمی جمرات هم ذکر خواهد شد.

و اگر بعد از روز سیزدهم علم پیدا کند یا یادش بیاید، احتیاط واجب آن است که به منی برود و رمی نماید، و در سال بعد هم یا خودش رمی نماید و یا نایب بگیرد که از طرف او رمی نماید.

و اگر پس از بیرون رفتن از مکه علم پیدا کند یا یادش بیاید، واجب نیست برگردد، بلکه احتیاط واجب آن است که در سال بعد یا خودش رمی نماید و یا نایب بگیرد.

عنوان ۹۱۱) ترک رمی در روز عید و انجام طواف

مسئله ۳۷۸ - چنانچه از روی جهل یا فراموشی روز عید رمی نکند، و پس از طواف عالم شود، یا یادش بیاید و رمی نماید، واجب نیست طواف را دوباره به جا آورد، اگر چه احتیاط مستحب آن است که دوباره به جا آورده شود.

۴۰۰ ..... مناسک و استفتائات حج

و اگر از روی علم و عمد رمی نکند و طواف را به جا آورد، ظاهر این است که طوافش باطل است، و واجب است پس از رمی دوباره آن را به جا آورد.

۲- قربانی کردن - ذبح گوسفند و گاو یا نحر شتر - در منی

پنجمین واجب حجّ، قربانی کردن گوسفند یا گاو یا شتر در منی است، و معتبر است این عمل را به قصد قربانی کردن در حجّ و برای تقرب به خداوند متعال انجام دهد، و معتبر است آن را در روز انجام دهد، و قربانی کردن در شب کفایت نمی‌کند اگرچه جاهل باشد.

بلی، برای خائف - کسی که می‌ترسد در روز قربانی کند - قربانی کردن در شب جایز است، و واجب است قربانی کردن بعد از رمی جمره عقبه باشد، ولی چنانچه از روی جهل یا فراموشی پیش از رمی قربانی نماید صحیح است.

و واجب است ذبح یا نحر در منی باشد، و در صورتی که تا آخر روزهای تشریق، روز یازدهم و دوازدهم و سیزدهم، نتواند - اگرچه به جهت تقیّه - در منی قربانی کند، یا قربانی کردن در آن جا برای او حرجی باشد، بنا بر احتیاط واجب در «وادی محسّر» قربانی کند، و همچنین احتیاط واجب آن است که اگر از این هم متمکن نباشد در مکه قربانی کند، و اگر از این هم متمکن نباشد یا حرجی باشد می‌تواند در هر جای حرم که بخواهد قربانی کند.

عنوان (۹۱۲) تأخیر قربانی تا آخر ایام تشریق یا آخر ذی‌حجه و قربانی بعد طواف مسأله ۳۷۹ - بعید نیست به تأخیر انداختن قربانی کردن تا آخر روزهای تشریق جایز باشد، اگرچه احوط و افضل آن است که در روز عید انجام شود، و در صورتی که به جهت عذری - مانند فراموشی یا جهل به حکم - از روزهای تشریق به تأخیر

۴۰۲ ..... مناسک و استفتائات حج

بیندازد، باید - هر وقت عذر برطرف شد - قربانی کند، و اگر عذرش باقی بود، جایز است تا آخر ذی‌الحجه تأخیر اندازد.

و اگر پس از طواف یادش آمد یا علم پیدا کرد و تدارک نمود، واجب نیست طواف را دوباره انجام دهد، اگرچه احتیاط مستحب آن است که دوباره آن را انجام دهد، ولی اگر از روی علم و عمد قربانی نکند و طواف را انجام دهد، ظاهر این است که طوافش باطل است و واجب است پس از قربانی کردن دوباره آن را انجام دهد.

عنوان ۹۱۳) کفایت قربانی برای یک شخص

مسئله ۳۸۰ - یک قربانی، تنها برای یک شخص کفایت می‌کند.

عنوان ۹۱۴) قربانی و نوع و شرائط آن

مسئله ۳۸۱ - قربانی باید گاو یا گوسفند یا شتر باشد، و شتر باید پنج سال را تمام کرده، و وارد سال ششم شده باشد، و گاو و بز - بنابر احتیاط - باید دو سال را تمام کرده، و وارد سال سوم شده باشد، و همچنین احتیاط واجب آن است که گوسفند یک سال را تمام کرده، و وارد سال دوم شده باشد. و اگر پس از قربانی کردن برای او معلوم شود که قربانی سن لازم را نداشته، کافی نیست و باید دوباره قربانی کند.

و معتبر است در قربانی که اعضای آن تمام باشد، بنابراین اگر یک چشم را نداشته باشد، یا لنگ، یا گوش بریده، یا شاخ داخلی اش شکسته، یا نقص دیگری مانند آن را داشته باشد، کفایت نمی‌کند، و اظهار این است که اخته (خصی) نیز کفایت نمی‌کند. (و مقصود از شاخ داخلی، شاخی است سفید و کوچک که در درون شاخ معمولی قرار دارد.)

و معتبر است از نظر عرفی لاغر نباشد، و احوط و اولی آن است که مریض هم نباشد، و رگهای دو تخم و خود دو تخمش را نکوبیده باشند، و آن قدر پیر نباشد که مغز استخوانهایش آب شده باشد.

واجبات منی (قربانی کردن) ۴۰۳

و نیز گوشش سوراخ نباشد، و به حسب اصل خلقتش بی شاخ و بی دم نباشد.
و احتیاط واجب آن است که در صورتی که میسر است گوشش شکافته شده نباشد.

عنوان ۹۱۵) قربانی را که به اعتقاد سالم بودن خریده

مسأله ۳۸۲ - اگر قربانی را به اعتقاد سالم بودن بخرد، و پس از پرداخت قیمت معلوم شود معیوب است، اکتفا کردن به آن جایز است.

عنوان ۹۱۶) عدم تمکن از تهیه قربانی با شرائطش در ایام تشریق

مسأله ۳۸۳ - چنانچه متمکن از تهیه قربانی دارای شرایط در روزهای تشریق - یازدهم و دوازدهم و سیزدهم - نباشد احتیاط واجب آن است که جمع کند بین آنچه متمکن از تهیه آن است و بدل از قربانی، یعنی روزه گرفتن، مگر این که نقص حیوان اخته بودن آن باشد، که در این صورت با عدم تمکن تهیه سالم، به آن اکتفا می شود.

عنوان ۹۱۷) اعتقاد به چاقی قربانی و کشف خلاف در آن

مسأله ۳۸۴ - اگر حیوانی را به اعتقاد چاق بودن بخرد و بعد معلوم شود که لاغر است، کفایت می کند، ولی اگر آن را به غیر خرید - مثل ارث یا هبه و مانند این دو - تملک کند، و به اعتقاد چاق بودن قربانی کند و بعد معلوم شود لاغر بوده، کفایت آن محل اشکال است.

عنوان ۹۱۸) شک در انجام قربانی یا در شرائط صحّت آن

مسأله ۳۸۵ - اگر حیوان را قربانی کند و سپس شک کند که دارای شرایط بوده یا نه، در صورتی که احتمال دهد حین قربانی کردن شرایط را در او احراز کرده، حکم به صحّت قربانی می شود، همچنین است اگر پس از قربانی کردن شک کند حیوان را در منی قربانی کرده یا جای دیگری.

و اگر شک کند قربانی کرده یا نه، چنانچه پس از داخل شدن در اعمالی که باید بعد از قربانی انجام داد - مثل تقصیر یا حلق - شک پیدا شود، بنا را بر آن بگذارد که قربانی کرده است، و اگر پیش از آن باشد باید قربانی کند.

۴۰۴ ..... مناسک و استفتائات حج

و هرگاه در شرطی از شرایط شک داشته باشد، و با این حال حیوان را به قصد قربت اگر چه رجاء - یعنی به امید این که دارای شرط باشد، و اگر نباشد قربانی دیگری انجام دهد - بکشد، و بعد معلوم شود که دارای شرایط بوده است کفایت می کند.

عنوان ۹۱۹) قربانی سالم که بعداً مریض یا معیوب شود

مسئله ۳۸۶ - چنانچه حیوان سالمی را برای قربانی کردن بخرد و پس از خرید، حیوان مریض شود، یا عضوی از او بشکند، یا عیب دیگری پیدا کند، قربانی کردن همان کفایت می کند، ولی احتیاط مستحب آن است که حیوان دیگری که سالم است نیز با او قربانی کند.

عنوان ۹۲۰) گم شدن قربانی

مسئله ۳۸۷ - اگر حیوانی را برای قربانی بخرد و گم شود، چنانچه نداند که کسی آن را پیدا کرده و از طرف او در منی قربانی کرده است، باید حیوان دیگری بخرد و قربانی کند.

و اگر دیگری را خرید، ولی پیش از قربانی کردنش اولی پیدا شد، باید اولی را قربانی کند و مخیر است دومی را قربانی کند یا نکند، اگرچه احوط و اولی آن است که دومی را هم قربانی کند.

و اگر پس از قربانی کردن دومی، اولی پیدا شود، احتیاط واجب آن است که اولی را هم قربانی کند.

عنوان ۹۲۱) حکم قربانی گم شده، برای کسی که آن را پیدا کرده

مسئله ۳۸۸ - اگر کسی حیوانی را که برای قربانی خریده شده و گم شده پیدا کند، باید روز دهم و یازدهم و دوازدهم حیوان را تعریف کند، پس اگر صاحبش را نیافت باید آخر روز دوازدهم حیوان را از طرف او قربانی کند.

عنوان ۹۲۲) کسی که متمکن از قربانی نبوده ولی قیمتش را دارد

مسئله ۳۸۹ - کسی که حیوانی برای قربانی پیدا نکند، و قیمت آن را داشته باشد

واجبات منی (قربانی کردن) ۴۰۵

باید قیمت را نزد شخص ثقه‌ای به امانت بگذارد تا با آن حیوانی را - اگرچه تا آخر ذی‌الحجه - بخرد و از طرف صاحب پول قربانی کند.
پس اگر ماه ذی‌الحجه گذشت و قربانی نکرد، باید در ذی‌الحجه سال بعد برای او قربانی کند.

عنوان ۹۲۳) کسی که متمکن از قربانی نبوده و قیمتش را هم ندارد

مسأله ۳۹۰ - هرگاه متمکن از قربانی و از قیمت آن نباشد باید به جای آن ده روز روزه بگیرد، سه روز آن در حج و هفت روز زمانی که به بلدش برگشت، و اقوی آن است که سه روز را در روز هفتم و هشتم و نهم ذی‌الحجه بگیرد، همچنان که اقوی آن است که سه روز و هفت روز را باید پی در پی بگیرد، و اگر به بلدش برنگردد و در مکه بماند، باید صبر کند تا همسفرانش به بلدشان برگردند یا یک ماه بگذرد، بعد هفت روز را روزه بگیرد.

عنوان ۹۲۴) روزه بدل از قربانی

مسأله ۳۹۱ - کسی که واجب است سه روز در حج روزه بگیرد، اگر متمکن نباشد روز هفتم ذی‌الحجه را روزه بگیرد، احتیاط واجب آن است که روز هشتم و نهم را نگیرد بلکه سه روز را پس از روز سیزدهم پی در پی بگیرد.
و اگر متمکن نباشد روز هشتم را روزه بگیرد، باید روزه گرفتن را تا بعد از بازگشت از منی به تأخیر اندازد، و احتیاط واجب آن است که تا بعد از روز سیزدهم به تأخیر اندازد. و احوط و اولی آن است که بعد از گذشتن ایام تشریق مبادرت به روزه گرفتن نماید، اگرچه اقوی آن است که تا ذی‌الحجه تمام نشده می‌تواند انجام دهد.
و اگر پس از بازگشت از منی متمکن نباشد، باید در راه بازگشت به بلدش و یا در بلدش روزه بگیرد، و احتیاط واجب آن است که بین سه روز و هفت روز جمع نکند. و چنانچه تا اول ماه محرم سه روز را نگیرد، روزه گرفتن ساقط می‌شود، و باید در سال بعد قربانی کند.

عنوان ۹۲۵) عدم تمکن از قربانی و قیمتش، با تمکن از بدل قربانی
مسئله ۳۹۲ - کسی که متمکن از قربانی و قیمت آن نباشد و سه روز روزه در
حج را بگیرد و پس از آن توانایی تهیه قربانی را پیدا کند، احتیاط واجب آن است که
هم قربانی کند و هم باقی مانده روزه را بگیرد.

عنوان ۹۲۶) تمکن از قربانی با شرکت دیگری
مسئله ۳۹۳ - چنانچه به تنهایی متمکن نباشد قربانی را تهیه کند، ولی بتواند با
دیگری به طور شرکت تهیه کند، احتیاط واجب آن است که بین شرکت در قربانی و
روزه جمع کند، به نحوی که در مسئله (۳۹۰) گذشت.

عنوان ۹۲۷) شک در اینکه نائب قربانی را انجام داده
مسئله ۳۹۴ - اگر حیوان یا قیمت آن را به کسی داد و او را در کشتن از طرف خود
نایب کرد و بعد شک کرد که آیا او قربانی را انجام داده است یا نه، باید بنا را بر آن
بگذارد که قربانی نکرده است، بلی، اگر نایب ثقة باشد و خبر دهد که قربانی کرده
است، به خبر او اکتفا می شود.

عنوان ۹۲۸) کفاره و عدم اعتبار شرائط حیوان قربانی
مسئله ۳۹۵ - شرایطی که برای حیوان قربانی در مسئله (۳۸۱) ذکر شد، در
حیوانی که به عنوان کفاره کشته می شود معتبر نیست، اگرچه احتیاط مستحب آن
است که رعایت شود.

عنوان ۹۲۹) استنابه در ذبح با استمرار نیت صاحب قربانی و اعتبار اسلام ذابح
مسئله ۳۹۶ - ذبح و همچنین نحر واجب، چه قربانی حج باشد یا کفاره، به
کشتن خود شخص و یا نایب اگرچه در حال اختیار، محقق می شود، و باید نیت از
صاحب قربانی تا تحقق ذبح استمرار داشته باشد، و نیت ذبح کننده اعتبار ندارد، و
معتبر است ذبح کننده مسلمان باشد.

مصرف قربانی

اقوی آن است که یک سوم قربانی به فقیر مؤمن صدقه داده شود، و احتیاط واجب آن است که یک سوم دیگر آن به مؤمنین هدیه داده شود، و نیز احتیاط واجب آن است که مقداری از قربانی را خود حاجی بخورد اگرچه کم باشد، و می تواند یک سوم آن را برای خودش بردارد.

و واجب نیست یک سوم فقیر به خود فقیر داده شود، بلکه می توان تحویل وکیل او داد اگرچه وکیل خود صاحب قربانی باشد که در این صورت از طرف فقیر سهم او را قبض می کند و بر حسب اذن موکل هر تصرفی را که اذن داده است - از بخشش یا فروش و یا اعراض یا امر آخری - در آن انجام می دهد. و بیرون بردن گوشت قربانی و کفاره از منی، در صورتی که مصرفی برای آنها آن جا نباشد، جایز است.

عنوان ۹۳۰) جدا نکردن سهم فقیر و هدیه مؤمن از قربانی و قبض آن به طور مشاع
مسأله ۳۹۷ - جدا کردن یک سوم صدقه و یک سوم هدیه از قربانی، معتبر نیست، بنابراین اگر یک سوم مشاع آن را به فقیر صدقه و یک سوم دیگر مشاع را به مؤمن هدیه بدهد، و فقیر و مؤمن یا وکیل آن دو، هریک یک سوم خود را به طور مشاع - اگرچه به تحویل گرفتن کل قربانی - قبض نماید، کفایت می کند.

عنوان ۹۳۱) تصرف فقیر و مؤمن در سهم خود از قربانی با تملیک آن به غیر مسلمان
مسأله ۳۹۸ - کسی که صدقه یا هدیه را قبض می کند، جایز است هرطور که بخواهد در آن تصرف کند، پس می تواند آن را به غیر مسلمان هم تملیک کند.

عنوان ۹۳۲) اتلاف سهم فقیر و مؤمن توسط صاحب قربانی یا شخص دیگر
مسأله ۳۹۹ - هرگاه حیوان را قربانی کند، و پیش از آن که یک سوم آن را صدقه و

۴۰۸ ..... مناسک و استفتائات حج

یک سوم دیگر آن را هدیه بدهد، شخصی آن را بدزدد یا به زور از او بگیرد، ضامن آن دو سوم نیست.

بلی، اگر صاحب قربانی به اختیار آن را تلف کند - اگرچه به دادن آن به غیر اهلس از فقرا و مؤمنین باشد - بنابر احتیاط واجب ضامن دو ثلث است.

استفتائات قربانی

عنوان ۹۳۳) خرید قربانی برای جمعی از حجاج و احراز آنها با وجود تفاوت قیمت

[مناسک محشی ۱۰۸۲] جمعی از حجاج پول روی هم می گذارند و کسی با پول مشترک برای همه آنان تعدادی گوسفند می خرد و در وقت ذبح، هر گوسفند را برای یک نفر قصد می کند و قربانی می کند، آیا این ترتیب ذبح اشکال دارد یا خیر و آیا در صورت تفاوت گوسفندان در قیمت با اینکه همه به یک اندازه پول داده اند چه وضعی پیدا می شود؟

جواب) در صورتی که وکالت در شراء و افراز داده باشند مانعی ندارد.

عنوان ۹۳۴) کفایت اسلام ذابح

[مناسک محشی ۱۰۸۳] کسانی که گوسفند خود را به غیر مؤمن داده اند و او ذبح نموده است و بعد، حلق و اعمال مترتبه را انجام داده اند و بعد متوجه شده اند، وظیفه آنان چیست؟

جواب) در ذابح اسلام معتبر است.

عنوان ۹۳۵) عدم لزوم تجدید قربانی بر فرض اعتبار ایمان

[مناسک محشی ۱۰۸۴] کسی قربانی را به غیر مؤمن داده و او کشته است و بعد متوجه شده و در عین توجه، عمداً بدون تجدید قربانی حلق کرده و

۴۱۰ ..... مناسک و استفتائات حج

اعمال مترتبه بر حلق را انجام داده، آیا مُحَلَّ شده است یا نه و آیا فقط قربانی باید بکند یا همه اعمال را اعاده نماید؟

جواب) اگر قربانی را مسلم انجام داده است مجزی است، و بر فرض اعتبار اعاده حلق لازم نیست.

عنوان ۹۳۶) قربانی در غیر منی

[مناسک محشی ۱۰۸۵] حکم قربانی در مسلخ جدید چیست؟

جواب) واجب است ذبح یا نحر در منی باشد، و در صورتی که تا آخر روزهای تشریق، روز یازدهم و دوازدهم و سیزدهم، نتواند - اگرچه به جهت تقیه - در منی قربانی کند، یا قربانی کردن در آن جا برای او حرجی باشد، بنابر احتیاط واجب در «وادی محسّر» قربانی کند، و همچنین احتیاط واجب آن است که اگر از این هم متمکن نباشد در مکه قربانی کند، و اگر از این هم متمکن نباشد یا حرجی باشد می تواند در هر جای حرم که بخواهد قربانی کند.

عنوان ۹۳۷) فحص و تحقیق در شرائط قربانی و حصول یقین و اطمینان

[مناسک محشی ۱۰۸۶] آیا در شرایط قربانی، تحقیق لازم است که یقین به

بودن شرایط حاصل شود یا لازم نیست؟

جواب) در شرایطی که مربوط به نقص عارض بر حیوان بعد از تمام بودن آن است، مثل خصی نبودن یا معیوب نبودن حیوان، فحص لازم نیست، و در صورت شک می توان بدون تحقیق ذبح کند، و در عیوب مادرزادی، مثل عوراء، بنابر احتیاط واجب، فحص لازم است، ولی در احتمال کسر قرن داخل و در سن حیوان لازم است یقین یا اطمینان حاصل شود، و به قول ذوالید در صورتی که خبره باشد و متهم به کذب نباشد، و به اخبار ثقه در صورتی که ظن بر خلاف نباشد، می تواند اکتفا کند.

عنوان ۹۳۸) گرفتن مال دزدیده شده به حکم حاکم سنی و خرید قربانی

[مناسک محشی ۱۰۸۷] در مکه جیب کسی را زدند و پولش را بردند، شکایت کرد، بعد [از] طی مراحل قانونی، حاکم آنجا حکم کرد پولش را از دزد بگیرند و به او بدهند، آیا جایز است پول را بگیرد و گوسفند قربانی را با آن بخرد یا نه؟

جواب) گرفتن مال مادامی که معلوم نشود مال غیر است جائز است، پس خریدن گوسفند به عین این مال یا به کلی در ذمه و اداء به این مال مانعی ندارد، و اگر محرز باشد مال غیر است، در صورتی که خرید به ذمه باشد قربانی صحیح است، ولی نسبت به بایع ضامن ثمن است، و نسبت به مالک اصلی به قاعده تعاقب ایادی، ضامن است.

عنوان ۹۳۹) لزوم اذن و وکالت در ذبح از غیر

[مناسک محشی ۱۰۸۸] شخصی بدون گرفتن وکالت در ذبح، از طرف عیالش یا شخص دیگری قربانی می نماید، به این خیال که اذن فحوی از او دارد و مطمئن است که وقتی به عیالش یا رفیقش بگوید من در قربانگاه برای تو قربانی کرده ام او راضی است و خوشحال هم می شود، این نحو قربانی کافیت یا نه؟

جواب) کافی نیست مگر او را وکیل کرده باشد.

عنوان ۹۴۰) عدم کفایت ذبح از غیر بدون نیابت

[مناسک محشی ۱۰۸۹] روز عید، بعض اشخاص به قربانگاه می روند و بدون این که در قربانی نیابت داشته باشند، خودشان برای رفقاییشان قربانی می کنند، آیا این قربانی کافی است یا نه؟ و اگر کافی نیست، پول قربانی به عهده چه کسی است؟

جواب) کفایت نمی‌کند و پول از مال کسی خارج می‌شود که خرج کرده است مگر آنکه غروری در بین باشد.

عنوان ۹۴۱) وکالت گرفتن و یکی یکی ذبح نمودن قربانی

[مناسک محشی ۱۰۹۰] در قربانگاه، حجاج و صاحب گوسفند یک قراری با هم می‌گذارند که هرچند رأس گوسفندی که می‌خواهند، هریکی به فلان مبلغ و نام می‌برد، حاجی هم قبول می‌کند و یکی یکی را به نیت افرادی که وکالت دارد می‌کشد، بعد می‌رود با صاحب گوسفند حساب می‌کند، آیا در قربانی اشکالی نیست؟

جواب) اشکال ندارد.

عنوان ۹۴۲) قربانی بدون وکالت

[مناسک محشی ۱۰۹۱] در قربانگاه ده نفر حاجی با صاحب گوسفند قرار می‌گذارند که ده گوسفند را جدا می‌کنیم و قربانی می‌کنیم از قرار یکی دویست ریال سعودی مثلاً، در این بین چند نفر دیگر از رفقای آنان می‌آیند و بدون قرار جدید با صاحب گوسفند، به تعدادشان گوسفند قربانی می‌کنند و بنا دارند که بعد از قربانی طبق قرارداد سایر افراد، به صاحب گوسفند پول بدهند، آیا قربانی‌های آنان درست است یا خیر؟

جواب) بدون اذن فروشنده صحیح نیست.

عنوان ۹۴۳) کفایت اسلام در ذابح

[مناسک محشی ۱۰۹۲] غیر مؤمن مشغول سر بریدن قربانی بود، شخصی که برای او قربانی می‌شد دست گذاشت روی دست ذابح و فشار می‌داد در بردن و آوردن چاقو، به نحوی که بریدن سر گوسفند به هر دو اسناد داده می‌شد، آیا این قربانی صحیح است؟

جواب) مسلم بودن ذابح کافی است، ولی بر مبنای اعتبار ایمان، کافی نیست.

عنوان ۹۴۴) وکیل شک کند از موکل قربانی کرده یا نه

[مناسک محشی ۱۰۹۳] در روز عید قربان معمولاً در هر کاروانی چند نفر برای قربانی از طرف دیگران نایب می‌شوند و می‌آیند قربانگاه، اگر کسی شک کند که برای فلان شخص هم قربانی کردم یا نه، وظیفه نایب چیست؟

جواب) باید قربانی کند.

عنوان ۹۴۵) ذبح با کارد استیل

[مناسک محشی ۱۰۹۴] آیا ذبح با کاردهای استیل که معلوم نیست آهن است یا نه چگونه است؟

جواب) ذبح با کاردهای استیل بنابر احتیاط واجب مجزی نیست.

عنوان ۹۴۶) فراموش کردن قربانی و آمدن به وطن

[مناسک محشی ۱۰۹۵] اگر انسان مریض نتواند در حج تمتع قربانی کند و به دیگری نیابت دهد و نایب و وکیل فراموش کند و در مدینه یا در ایران یادش بیاید که قربانی نکرده است، وظیفه اش چیست؟

جواب) حج او صحیح است، ولی قربانی بر ذمه اش باقی است، پس اگر تا آخر ذی الحجة یادش بیاید باید قربانی کند، و اگر بعد از آن یادش بیاید باید سال آینده در روز عید قربانی کند و می‌تواند تا ایام تشریق تأخیر بیندازد.

عنوان ۹۴۷) ندادن پول قربانی به بائع سنی

[مناسک محشی ۱۰۹۶] شخصی برای خود و نیابت افرادی به قربانگاه رفت و ده رأس گوسفند خرید و قربانی کرد، بعد از رسیدن به منزل، یقین

پیدا کرد پول ۹ رأس گوسفند را داده است، وظیفه اش نسبت به پول یک رأس که نداده چیست؟ ضمناً با مراجعه به قربانگاه صاحب گوسفند را پیدا نکرد، آیا جایز است که در آن پول تصرف کند و بعد از مراجعت به ایران پول ایرانی به حاکم شرع بدهد و یا صدقه بدهد یا نه؟ و در صورتی که تصرف در آن جایز باشد اکنون که به ایران برگشته، آیا باید ریال سعودی یا قیمت آن به ارز دولتی یا ارز آزاد بدهد؟

جواب) با یأس از شناسایی صاحبش، از طرف او به فقیر مؤمن بدهد و بنابر احتیاط واجب با اذن حاکم شرع باشد، و حق تصرف را ندارد، و باید ریال سعودی دهد، و اگر ریال معتبر نبود، بنابر احتیاط واجب اعلی القیم از زمان غصب تا زمان تلف را بدهد.

عنوان ۹۴۸) قربانی نکردن به اعتبار تلف شدن گوشت

[مناسک محشی ۱۰۹۷] شخصی قربانی نمی کند به اعتقاد اینکه گوشت گوسفند تلف می شود و از آنان استفاده ای نمی شود و با همین کیفیت تقصیر کرده، اعمال حج را انجام می دهد، وظیفه او چیست؟

جواب) اگر جاهل بوده و فکر می کرده که عملش صحیح است، از احرام خارج شده ولی قربانی بر ذمه او است، و اگر تا آخر ذی الحجه متوجه شود، باید ذبح کند، و اگر بعد متوجه شود سال آینده در زمان هدی ذبح کند، و در صورتی که از روی علم و عمد بوده طواف حج و سعی او باطل بوده و باید بعد از ذبح طواف حج و نماز آن و سعی و همچنین طواف نساء را اعاده نماید.

عنوان ۹۴۹) ذبح و کیل از موکل قبل از قربانی خود

[مناسک محشی ۱۰۹۸] آیا مُحرم می تواند قبل از ذبح گوسفند خود، برای دیگری ذبح نماید؟

جواب) مانع ندارد.

عنوان ۹۵۰) کشف خلاف در ایمان ذابح

[مناسک محشی ۱۰۹۹] اگر کسی مؤمن بودن ذابح را قبل از ذبح احراز کرد و بعداً معلوم شد خلاف بوده است، آیا آن قربانی کفایت می‌کند؟

جواب) مسلم بودن ذابح کافی است، ولی بنابر اعتبار ایمان، کفایت نمی‌کند.

عنوان ۹۵۱) قربانی از وجه غیر مخمس

[مناسک محشی ۱۱۰۰] اگر قربانی از وجه غیر مُخَمَّس باشد چه صورت دارد؟

جواب) اگر به ذمه خریده کفایت می‌کند، ولی ضامن خمس ثمن بایع است، و اگر به عین پول خریده، و قبل از ذبح حاکم شرع اجازه کند صحیح است، و الاً باطل است ولو بعد اجازه کند.

عنوان ۹۵۲) ذبح گوسفند غیر سالم

[مناسک محشی ۱۱۰۱] در صورت عدم وجود گوسفند سالم، آیا می‌توان گوسفند مرضوض الخصیتین (گوسفندی که تخمهای آن را کوبیده‌اند) را ذبح نمود؟

جواب) ذبح خصی با عدم تمکن از غیر آن مجزی است، و ذبح مرضوض در هر حال کافی است، مرضوض نبودن بنابر احتیاط اولی است.

عنوان ۹۵۳) ذبح و حلق قبل از رمی اشتبهاً

[مناسک محشی ۱۱۰۲] شخصی به اعتماد نایب خود در رمی، ذبح کرده و حلق نموده است، بعد معلوم شده که نایب از جانب او رمی ننموده است، آیا ذبح و حلق او صحیح است؟

جواب) کفایت می‌کند.

عنوان ۹۵۴) وکالت دادن به ذبح به دو نفر

[مناسک محشی ۱۱۰۳] شخصی در قربانی کسی را نایب خود کرد و پس از

آن به دیگری نیابت داد، ولی شخص اول ذبح نمود، آیا صحیح است؟

جواب) اگر اولی را از وکالت عزل نکرده کافی است و مجرد نیابت دادن به دومی،

عزل اولی از نیابت نیست.

عنوان ۹۵۵) مسلمان بودن ذابح

[مناسک محشی ۱۱۰۴] شخصی با جهل به اشتراط مؤمن بودن ذابح،

قربانی خود را به دیگری واگذار کرده که ذبح نماید، بعد از ذبح متوجه

مسأله شده است، وظیفه او چیست؟

جواب) مسلم بودن ذابح کافی است و ذبح مذکور صحیح است.

عنوان ۹۵۶) وکالت دادن وکیل به دیگری

[مناسک محشی ۱۱۰۵] کسی را وکیل در قربانی نموده، آیا وکیل می تواند به

دیگری وکالت دهد؟

جواب) اگر وکالت داده که وکیل خودش قربانی کند، نمی تواند به دیگری بدهد.

عنوان ۹۵۷) تکرار ذبح تا آخر ذیحجه

[مناسک محشی ۱۱۰۶] اگر ذبح قربانی شخصی توسط غیر مؤمن صورت

گرفته باشد، آیا تکرار آن باید در ایام تشریق باشد؟

جواب) مسلم بودن کافی است و بر فرض اعتبار ایمان، بعید نیست به تأخیر

انداختن قربانی تا آخر ایام تشریق جایز باشد، و اگر عذرش باقی بود جایز است تا

آخر ذی الحجة تأخیر اندازد.

عنوان ۹۵۸) بقا در لباس احرام نجس، در حال ذبح برای دیگران

[مناسک محشی ۱۱۰۷] مُحرمی که لباس احرامش بر اثر ذبح نجس شده، می‌تواند به مقداری که برای دیگران ذبح می‌کند، در لباس احرام نجس باشد؟

جواب) در صورت امکان باید لباس خود را تطهیر کند و اگر نکرد ضرری به احرام یا ذبح ندارد.

عنوان ۹۵۹) تأخیر قربانی از روز عید

[مناسک محشی ۱۱۰۸] آیا تأخیر قربانی از روز عید جائز است؟

جواب) تأخیر تا آخر ایام التشریق اختیاراً جایز است، اگرچه افضل عدم تأخیر از روز عید است، و بنابر احتیاط واجب حلق باید بعد از ذبح باشد، و ترتیب بین طواف و حلق باید رعایت شود مگر در صورت نسیان و جهل به حکم (مسأله ۳۷۹).

عنوان ۹۶۰) قطع نمودن گردن

[مناسک محشی ۱۱۰۹] بعد از فری اوداج اربعه، اگر گردن قربانی را در

حالی که هنوز زنده است قطع نمود، چه صورتی دارد؟

جواب) بنابر احتیاط واجب حلال نمی‌شود و کفایت از قربانی نمی‌کند، مگر در صورتی که به غفلت یا به جهت تیزی چاقو سر بریده شود.

عنوان ۹۶۱) تأخیر انداختن ذبح تا آخر ایام تشریق

[مناسک محشی ۱۱۱۰] اگر ذبح در منی تا آخر ایام تشریق ممکن شود باید

ذبح را تأخیر بیندازد، آیا جایز است که حلق را همان روز عید انجام دهد، یا باید حلق و تقصیر را تا بعد از قربانی تأخیر بیندازد؟

جواب) بنابر احتیاط واجب مراعات ترتیب شود.

عنوان ۹۶۲) گوسفند تخم کوبیده و یا تابیده

[مناسک محشی ۱۱۱۱] آیا حکم گوسفندی که تخمهای آن را کوبیده اند، با گوسفندی که تخمهایش را تابیده اند یکی است یا نه؟ و در هر صورت، اگر تخمهای گوسفندی را تابیده باشند، آیا برای هدی مجزی است یا نه؟

جواب) کوبیده نبودن، و تابیده نبودن تخمها بنابر احتیاط اولی و استحبابی است.

عنوان ۹۶۳) رو به قبله بودن قربانی در حال قطع اوداج

[مناسک محشی ۱۱۱۲] حیوانی را که برای هدی ذبح می کنند، اگر قطع اوداج اربعه بکنند و آن را رها نمایند و حیوان به خودی خود پشت به قبله شود و یا بعد از قطع اوداج اربعه، قبل از جان دادن، حیوان را روی بقیه اجساد حیوانات ذبح شده پرت نمایند و حیوان در اثر این کار، از قبله منحرف شود و در آن حال جان دهد، حکمش چیست؟

جواب) رو به قبله بودن در حال قطع اوداج اربعه کافی است.

عنوان ۹۶۴) علم به این که سن هدی کمتر از حد نصاب است

[مناسک محشی ۱۱۱۳] اگر کسی پس از ذبح قربانی و انجام باقی مناسک و یا قبل از آن متوجه شد که سن هدی کمتر از حد نصاب است وظیفه چیست؟

جواب) اعاده هدی لازم است ولی اعمال اعاده ندارد.

عنوان ۹۶۵) لزوم تطهیر احرام حتی در کشتارگاه

[مناسک محشی ۱۱۱۴] اگر روحانی کاروان می داند که احرامی او در روز عید در مسلخ به خون آلوده می شود و به جهت اینکه روحانی است و باید بر اعمال حجاج نظارت داشته باشد مدت چند ساعت لباس

احرامی او خون آلود است، آیا با علم به نجس شدن و طولانی بودن آن تکلیف او چیست؟

جواب) مبادرت به تطهیر لباس احرام لازم است، و اگر می‌داند رفتن به مسلخ موجب تنجس لباس احرام می‌شود، نباید برود.

عنوان ۹۶۶) نایب بودن و نجس شدن احرام در قربانگاه

[مناسک محشی ۱۱۱۵] روحانی کاروانی نایب است و می‌داند که برای نظارت بر اعمال حج حجاج در قربانگاه لباس او به خون آلوده می‌شود و به جهت مسؤلیتی که دارد در قربانگاه معطل می‌گردد، آیا با علم به این جهت، نیابتش در حج اشکالی دارد؟

جواب) نیابت اشکال ندارد.

عنوان ۹۶۷) محله‌های جدید مکه که داخل در منی باشند

[مناسک محشی ۱۱۱۶] بعضی از محله‌های جدید مکه، در منی ساخته شده است، آیا در آنجا می‌شود قربانی نمود یا خیر؟

جواب) اگر در منی است مانع ندارد، ولی بدون احراز این که در منی است، صحیح نیست، مگر در صورتی که تا آخر روزهای تشریق، روز یازدهم و دوازدهم و سیزدهم، نتواند - اگرچه به جهت تقیه - در منی قربانی کند، یا قربانی کردن در آن جا برای او حرجی باشد، بنابر احتیاط واجب در «وادی محسر» قربانی کند، و همچنین احتیاط واجب آن است که اگر از این هم متمکن نباشد در مکه قربانی کند، و اگر از این هم متمکن نباشد یا حرجی باشد می‌تواند در هر جای حرم که بخواهد قربانی کند.

عنوان ۹۶۸) اسلام ذابح

[مناسک محشی ۱۱۱۷] انسان شک می‌کند که در سال یا سالهای گذشته ذابح قربانی اش مؤمن بوده یا نه، الآن وظیفه اش چیست؟

جواب) اسلام ذابح کافی است، ولی بنابر اعتبار ایمان، اگر در حال عمل، مسأله

۴۲۰ ..... مناسک و استفتائات حج

را می‌دانسته و ملتفت بوده و شک بعد از عمل است، اعتنا نکند و در غیر این صورت باید قربانی را اعاده نماید.

عنوان ۹۶۹) ضمانت نایب در فرض اعتبار ایمان و ذابح بودن غیر مؤمن

[مناسک محشی ۱۱۱۸] بعضی از مدیران کاروانها یا اشخاص خیر دیگر، که برای قربانی از اشخاص پول می‌گیرند و احیاناً خودشان سر بریدن را یاد ندارند لذا قربانی‌ها را غیر مؤمن ذبح می‌کند، اولاً آیا از منوب عنه مجزی است یا نه و ثانیاً آیا نایب ضامن است یا خیر؟

جواب) اسلام ذابح کافی است، و بنابر اعتبار، مجزی نیست، و کسی که پول گرفته ضامن است.

عنوان ۹۷۰) پول قربانی از نایب یا منوب عنه

[استفتاء] پول قربانی را نایب از خودش بدهد یا از منوب عنه اخذ نماید؟ و اگر نایب از خودش داد مضرّ به صحت قربانی هست یا خیر؟

جواب) پول قربانی از منوب عنه است و اگر نایب آن را بدهد مضرّ به صحت قربانی نیست.

عنوان ۹۷۱) ذبح در مکه قدیم

[استفتاء] مراد از مکه در ترتیب در ذبح، مکه قدیمه است یا تمام شهر مکه؟

جواب) مراد مکه قدیمه است .

عنوان ۹۷۲) جواز ذبح بر کوهی که در منی است

[استفتاء] عندالجمرات هناك جبل يوجد عليه بعض الاغنام للهدى - ولكنه توجد هناك مشقة للوصول اليها، و خاصة انه عند الصعود لها يخاف من الإدماء من الشوك الموجود على الجبل علما بأن هذا الجبل يقع في منى - فهل يجب الذبح على هذا الجبل؟

جواب) يجب الذبح في منى ما لم يكن موجبا للحرج .

عنوان (٩٧٣) عدم تمكن من ذبح في منى يا در وادي محسر

[استفتاء] ما رأى سماحتكم فيما اذا تعذر ذبح الهدى لحج التمتع في المسالخ الموجودة الا عن طريق البنك؟ ثم لو كان الذبح بمكة ممكن هل جائز؟ و لو تعذر الذبح بمكة ايضاً فهل يجوز تأخير ذلك الى آخر ذى الحجة او الى المدينة او غيرها؟ وكيف اذا كان الحاج لا يستطيع التأخير إلى آخر الشهر؟

جواب) إن لم يتمكن من الذبح بمنى و لو لأجل التقيّة إلى آخر ايام التشريق أو كان حرجاً عليه ذبح في وادي محسر على الأحوط، و إن لم يتمكن منه ايضاً فالأحوط ان يذبح بمكة، و مع عدم التمكن أو الحرج عليه يذبح في أيّ موضع شاء من الحرم و إن لم يتمكن منه ايضاً ففي أيّ موضع تيسر له .

عنوان (٩٧٤) ذبح در منطقة جديدي كه قربانگاه در آن قرار دارد

[استفتاء] هل يجوز الذبح في المنطقة الجديدة التي وضع فيها المسالخ الجديدة؟

جواب) إن لم يتمكن من الذبح بمنى و لو لأجل التقيّه الى آخر ايام التشريق أو كان حرجاً عليه ذبح في وادي محسر على الأحوط، و إن لم يتمكن منه ايضاً فالأحوط أن يذبح بمكة، و مع عدم التمكن أو الحرج عليه يذبح في أيّ موضع شاء من الحرم، و إن لم يتمكن منه أو كان حرجاً عليه ففي أيّ مكان تيسر له خارج الحرم .

عنوان (٩٧٥) مكان ذبح

[استفتاء] و هل يجوز الذبح في أيّ بقعة خارج منطقة الحرم المكي و منى و مزدلفة و محسر؟

جواب) ظهر الجواب ممّا تقدّم.

عنوان (۹۷۶) ملاک حرجی بودن ذبح در منی (حرج شخصی)

[استفتاء] در مناسک در واجب پنجم از واجبات حج تمتع می فرمائید:
«یجب أن يكون الذبح أو النحر في منى وإن لم يمكن ذلك»، تا جائی
که می فرمائید: «أو كان حرجاً عليه ذبح أو نحر في وادي محسر» آیا
حرج نوعی است یا شخصی می باشد؟

جواب) مراد حرج شخصی است.

عنوان (۹۷۷) ذبح در مکانهای دیگر غیر منی

[استفتاء] بالنسبة للهدى الملاحظ أن الذبائح لاتذهب في منهجها
الصحيح و ذلك بما يخص الذبح في المسلخ، يجوز لنا تأجيل الذبح
و الاستمرار في أداء مناسك الحج و من ثم نقوم بالذبح في اماكن اخرى
يتم فيها تصريف هذه الذبائح في مصرفها الصحيح حتى لاتذهب.

جواب) لایجوز.

عنوان (۹۷۸) کیفیت و کالت دادن صحیح در ذبح قربانی

[استفتاء] إذا وكل جماعة من الحجاج شخصاً في أن يشتري لكل واحد
منهم شاة و يذبحها، فأشترى الوكيل مجموعة من الشياه لهم ثم ذبح
لكل واحد منهم شاة بعد أن كان يعينها لشخص، فهل يصح هذا
الذبح، و على تقدير الفساد فما هو الواجب في مقام التدارك و هل
يكون الوكيل في الشراء و الذبح ضامناً؟

جواب) فيه فروض: الأول ان يقصد الحجاج توكيل الشخص في الأعم من أن
يشتري لكل واحد منهم شاة معينة و يذبحها و أن يشتري المجموع للمجموع ثم يقوم
بإفراز كل شاة لشخص ثم يذبحها، و الذبح في هذا الفرض صحيح و يجزى.
الثاني: أن يقصدوا توكيله في خصوص أن يشتري لكل واحد منهم شاة معينة،

لکنه اشتری مجموعة من الشياه لمجموعهم ثم قام بفرز كل واحدة منها لأحدهم و ذبحها، و الذبح فی هذا الفرض لا یصح .

عنوان ۹۷۹) رو به قبله بودن در حال ذبح

[استفتاء] آیا برای سربریدن حیوان، رو به قبله بودن، و مسلمان بودن

ذایح لازم است و آیا نام خدا باید لفظ مخصوصی داشته باشد؟

جواب) در موقع سر بریدن، جلو بدن حیوان باید رو به قبله باشد و کسی که سر حیوان را می برد باید مسلمان باشد و وقتی می خواهد سر حیوان را ببرد کارد به گلویش بگذارد به نیت سر بریدن نام خدا را ببرد، و همین قدر که بگوید: بسم الله» یا «الله اکبر» و مانند آن از اذکار کفایت می کند بلکه گفتن الله تنها هم کافی است .

عنوان ۹۸۰) ذبح در وطن، به جای ذبح در منی

[استفتاء] لقد ذهب بعض الاخوة المؤمنین الى السعودیة لوضع ترتیبات

للحجاج ونقلوا أن المسالخ التي كانت فی منی و منطقہ محسر و غیرها

نقلت إلى خارج حدود منطقة الحرم و منی و مزدلفة و محسر. و هل

يجوز الذبح فی الوطن بعد ان يتم مناسک الحج من رجم و تقصیر و

طواف الحج و السعی و طواف النساء؟

جواب) لایجوز.

عنوان ۹۸۱) ذبح قبل از رمی

[استفتاء] شخصی خودش رمی کرده است و وکلایش برای او قربانی

کرده اند و بعد از خبر دادن وکیلش به ذبح تقصیر کرده است و بعد

تحقیق کرده که آیا قربانی بعد از رمی بوده یا نه، وکلای او چون ساعت

را معین نکرده اند شک دارند و بعضی میگویند مثلاً ساعت ده و نیم

بوده و بعضی میگویند ۱۲ و از این جهت روشن نیست که آیا قربانی

بعد از رمی بوده یا قبل از رمی؟

جواب) اگر عمداً نبوده اشکال ندارد.

عنوان ۹۸۲) ذبح در شب برای کسی که می‌ترسد در روز قربانی کند

[استفتاء] در مناسک می‌فرمایید: «بلی برای خائف کسی که می‌ترسد در روز قربانی کند قربانی کردن در شب جایز است و واجب است قربانی کردن بعد از رمی جمره عقبه باشد ولی چنانچه از روی جهل یا فراموشی پیش از رمی قربانی نماید صحیح است»، مراد از خائف در این مسأله چیست؟ آیا مراد خائف بر نفس است یا خائف بر اینکه قربانی را کسی بدزد هم شامل می‌شود؟

جواب) مراد خائف بر نفس است.

عنوان ۹۸۳) خوردن مقداری از هدیه و مصرف آن

[استفتاء] هل يجب الأكل من الهدى و ما هو مصرفه؟

جواب) الأقوى لزوم إعطاء ثلث الهدى للفقير المؤمن صدقة و الأحوط إعطاء ثلثة للمؤمن هدية و الأحوط أن يأكل شيئاً من هديه و لوقليلاً، و لا يجب إعطاء ما للفقير من الهدى لنفسه بل يجوز الإعطاء لو كيله و إن كان الوكيل نفس من عليه الهدى و يتصرف الوكيل حسب إذن موكله من الهبة أو البيع أو الإعراض أو غير ذلك .

عنوان ۹۸۴) شک در عدد رمی و ذبح نمودن

[استفتاء] شخصی جمره عقبه را رمی کرده است و در حال رمی یقین پیدا کرده است که ۷ ریگ به جمره زده است، بعد از رمی شک می‌کند آیا تعداد ۷ عدد ریگ را به جمره زده یا خیر؟ به گمان این که این شک، شک بعد از عمل است بنابر صحت رمی گذاشته به چادر آمده وکالت در ذبح داده و ذبح او را انجام داده اند، آیا رمی او صحیح است؟ و ذبح او نیاز به اعاده دارد؟

جواب) رمی را مجدداً اتیان کند و ذبح نیاز به اعاده ندارد .

۳- حلق یا تقصیر

ششمین واجب حج، حلق یا تقصیر است، و معتبر است این عمل را به قصد حلق یا تقصیر و برای تقرّب به خداوند متعال انجام دهد، و انجام آن پیش از روز عید جایز نیست، و احوط و اولی آن است که از روز عید تأخیر نیندازد. و احتیاط واجب آن است که پس از رمی جمره عقبه و قربانی کردن انجام شود، ولی چنانچه پیش از آن دو یا پیش از قربانی کردن از روی جهل به حکم یا فراموشی انجام دهد، کفایت می‌کند و لازم نیست دوباره انجام دهد.

عنوان ۹۸۵) عدم جواز حلق بر زنها

مسأله ۴۰۰ - تراشیدن سر بر زنها جایز نیست، بلکه فقط باید تقصیر کنند.

عنوان ۹۸۶) تخییر مرد بین حلق و تقصیر و لو در ضروره و مورد تعیین حلق

مسأله ۴۰۱ - مرد بین حلق و تقصیر مخیر است که هرکدام را خواست اختیار کند، و سر تراشیدن افضل است، ولی کسی که موی سر خود را با صمغ یا عسل یا مانند آن به هم چسبانده باشد، و یا پس از جمع کردن و تاب دادن آن به هم گره زده و بافته باشد، اقوی این است که تراشیدن سر بر او متعیّن است. و کسی که اولین سفر حج اوست، اقوی جواز تقصیر برای اوست اگرچه سر تراشیدن برای او مستحب مؤکّد است.

عنوان ۹۸۷) لزوم تقصیر در صورت زخمی شدن سر و لزوم حلق در مورد تعیین آن
مسئله ۴۰۲ - کسی که مخیر است بین حلق و تقصیر در صورتی که بداند اگر
سر خود را بتراشد سلمانی (آرایشگر) سر او را زخمی می کند باید تقصیر را اختیار
کند، و کسی که تراشیدن سر بر او متعین است، چنانچه سر تراشیدن بدون خون
آمدن برای او ممکن نباشد، باید سر خود را بتراشد و چیزی بر او نیست.

عنوان ۹۸۸) حلق و تقصیر بر خنثای مشکل

مسئله ۴۰۳ - خنثای مشکل، اگر موی سر خود را نچسبانده یا بافته باشد باید
تقصیر نماید، وگرنه - که مویش را به هم چسبانده یا بافته باشد - باید جمع کند بین
تقصیر و حلق، و احوط و اولی آن است که ابتدا تقصیر و سپس حلق نماید.

عنوان ۹۸۹) حلق و تقصیر و حلال شدن محرقات

مسئله ۴۰۴ - هرگاه محرم حلق یا تقصیر نماید تمام چیزهایی که به واسطه احرام
بر او حرام شده بود برایش حلال می شود، مگر زن و بوی خوش، و ظاهر آن است که
شکاری که به واسطه احرام بر او حرام شده بود حلال می شود، اگرچه احتیاط
مستحب آن است که از آن اجتناب شود.

عنوان ۹۹۰) ترک حلق و تقصیر از روی فراموشی یا جهل به حکم

مسئله ۴۰۵ - چنانچه از روی فراموشی یا جهل به حکم حلق و تقصیر نماید تا
این که از منی خارج شود، باید به منی برگردد و سر خود را بتراشد و یا تقصیر کند.
و همچنین است، بنابر احتیاط واجب، اگر پس از خروج از مگه و در راه بازگشت
یادش بیاید یا علم به حکم پیدا کند، و چنانچه نتواند برگردد، یا دشوار باشد، باید در
همان جا حلق یا تقصیر نموده، و در صورت امکان و نبودن حرج مویش را به منی بفرستد.

عنوان ۹۹۱) ترک حلق و تقصیر از روی فراموشی و جهل تا پایان حج

مسئله ۴۰۶ - چنانچه از روی فراموشی یا جهل حلق و تقصیر را انجام ندهد و

واجبات منی (حلق یا تقصیر) ۴۲۷

پس از فارغ شدن از اعمال حجّ یادش بیاید یا علم پیدا کند، باید آن را تدارک کند، و واجب نیست طواف و سعی را دوباره انجام دهد، اگرچه احتیاط مستحب آن است که پس از تدارک آن دورا اعاده کند، خصوصاً اگر پیش از خروج از مکه یادش بیاید یا علم به حکم پیدا کند.

استفتائات حلق و تقصیر

عنوان ۹۹۲) ناخن گرفتن در وقت حلق

[مناسک محشی ۱۱۴۷] کسی که سفر اول حج او است، در وقتی که سلمانی سر او را برای حلق می تراشیده، مشغول گرفتن ناخنهای خود بوده و غافل بوده که نباید این کار را بکند. آیا کفاره دارد یا خیر؟

جواب) حلق در صروره مستحب مؤکد است، و بنا بر اعتبار در مفروض مسأله چیزی بر او نیست.

عنوان ۹۹۳) حلق نمودن در غیر منی و انجام عمره مفرده بعد از آن

[مناسک محشی ۱۱۴۸] کسی که در غیر منی حلق نموده و اعمال مترتبه را انجام داده و پس از این عمره مفرده انجام داده، آیا مُحَلِّ شده است یا خیر و عمره مفرده او صحیح است یا خیر؟

جواب) اگر از روی جهل به حکم یا موضوع و یا نسیان باشد، باید برگردد و در منی حلق یا تقصیر نماید، و اگر از مکه کوچ کرده بنا بر احتیاط واجب برگردد به منی، و اگر متعذر یا متعسر است حلق و تقصیری که انجام داده مجزی است و مو و ناخن خود را به منی بفرستد اگر بر او حرج نیست، و اعمال مترتبه بر حلق اگر از جهت نسیان یا جهل بوده است اعاده ندارد اگر چه اعاده احوط است، و طواف نساء و نماز آن را بنا بر احتیاط واجب اعاده نماید، و احرام او برای عمره مفرده صحیح است.

عنوان ۹۹۴) حلق و تقصیر بعد از ذبح در خارج از منی

[مناسک محشی ۱۱۴۹] گفته می‌شود که مسلخ جدید، در منی نیست و اشخاص پس از قربانی در آنجا، و بیرون آمدن، پشت همانجا حلق و تقصیر کرده اند، وظیفه آنان چیست؟

جواب) به مسأله قبل رجوع شود.

عنوان ۹۹۵) کسی که بعد از اعمال مکه بفهمد حلق و تقصیر در منی نبوده

[مناسک محشی ۱۱۵۰] در مسأله سابق، کسانی که بعد از حلق و تقصیر مزبور به مکه آمده اند و اعمال مکه از قبیل طواف و سعی و طواف نساء را انجام داده اند و بعد متوجه شده اند که حلق و تقصیر در منی نبوده، آیا اعمال مکه آنان صحیح است؟

جواب) اگر از روی جهل یا نسیان بوده است طواف و سعی اعاده ندارد اگر چه اعاده احوط است، و بنابر احتیاط واجب طواف نساء و نماز آن را اعاده نماید.

عنوان ۹۹۶) انجام اعمال مکه بعد از حلق در خارج از منی

[مناسک محشی ۱۱۵۱] کسی که سال قبل هم به حج مشرف شده و حلق را در خارج منی انجام داده است و امسال هم حلق را در خارج منی نموده چه وظیفه ای دارد و اگر اعمال مکه را انجام داده صحیح است یا خیر؟

جواب) اعمال سال قبل صحیح است، و نسبت به حج امسال مورد مسأله ۴۰۵ مناسک است. (چنانچه از روی فراموشی یا جهل به حکم حلق و تقصیر نماید تا این که از منی خارج شود، باید به منی برگردد و سر خود را بتراشد و یا تقصیر کند، ...) و بنابر احتیاط واجب طواف نساء و نمازش را اعاده نماید، و بنابر احتیاط واجب یک تقصیر جهت سال قبل در منی انجام دهد، و بنابر احتیاط واجب طواف نساء و نمازش را جهت سال قبل نیز اعاده نماید.

عنوان ۹۹۷) حلق به جای تقصیر

[مناسک محشی ۱۱۵۲] اگر در موردی که حاجی باید حلق کند، بجای حلق تقصیر کرده است وظیفه اش چیست، آیا کفاره دارد یا نه؟

جواب) در صروره تقصیر کافی است.

عنوان ۹۹۸) سفر دوم حج حکم صروره ندارد

[مناسک محشی ۱۱۵۳] کسی که سال دوم حج او است و سال قبل برای خودش حج نموده و حلق کرده است و امسال به نیابت دیگری حج بجا می آورد، آیا در سفر دوم حکم صروره را دارد که باید حلق کند یا تقصیر کافی است؟

جواب) تقصیر کافی است.

عنوان ۹۹۹) حلق در غیر منی در حج نیابی و علم به آن پس از انجام حجة الاسلام

[مناسک محشی ۱۱۵۴] شخصی در سال ۶۰ نایب شخص دیگری شد و برای اولین بار آمد مکه و در مرز بین وادی مُحَسَّر و منی حلق نمود، به اعتقاد این که این جا جزو منی است و یک سال بعد باز به مکه مشرف شد، برای خودش به عنوان حجة الاسلام و در منی تقصیر نمود به خیال اینکه حلق قبلی و اعمال حج گذشته او صحیح بوده است، و سال ۶۵ باز به مکه مشرف شد و به عنوان مافی الذمه مُحَرَّم شد، در این بین متوجه شد که حلق سال اول در خارج منی بوده است و کافی نیست، امسال حلق را در منی بقصد مافی الذمه انجام می دهد و بقیه اعمال را نیز بقصد مافی الذمه بجا آورده است، آیا این کار کافی است یا نه؟

جواب) از منوب عنه واقع شده، و حجة الإسلام او هم صحیح است.

عنوان ۱۰۰۰) تیغ زدن قسمتی از سر و ماشین کردن بقیه

[مناسک محشّی ۱۱۵۵] اگر کسی مقداری از سر خود را با تیغ بتراشد و بقیه را ماشین کند، آیا جایز است و حلق صدق می‌کند؟ ضمناً بعد از ماشین، بقیه سر را نیز می‌تراشد.

جواب) در مفروض مسأله حلق مأمور به صدق نمی‌کند، و اگر مخیر بین حلق و تقصیر است، باید تقصیر کند، و در صورتی که ماشین زدن به قصد تقصیر بوده است، نسبت به بعض حلق بنا بر احتیاط واجب کفاره بدهد. و اگر به قصد تقصیر نبوده است، برای ماشین زدن مو کفاره لازم است.

عنوان ۱۰۰۱) انجام دادن حلق در غیر منی برای مضطر

[مناسک محشّی ۱۱۵۶] کسی که غیر از وقوفین اضطراری را نمی‌تواند درک کند و برای بقیه اعمال خود نایب می‌گیرد، آیا می‌تواند حلق را در غیر از منی انجام دهد؟

جواب) باید در منی حلق کند و حلق در غیر منی کافی نیست، مگر آنکه نتواند به منی برود، ولی باید بعث شعر به منی بنماید.

عنوان ۱۰۰۲) مجزی بودن تقصیر از حلق

[مناسک محشّی ۱۱۵۷] شخصی دو موضع در سرش شکسته است، ممکن است که حلق روز عید باعث پاره شدن پوست گردد اگر تقصیر نماید، مجزی است یا وظیفه دیگری دارد؟

جواب) تقصیر مجزی است.

عنوان ۱۰۰۳) قربانی و حلق در غیر منی

[مناسک محشّی ۱۱۵۸] شخصی سال گذشته قربانی و حلق را در غیر منی (خارج از منی) انجام داده و پس از خاتمه اعمال، به ایران برگشته است

و امسال نیز به مدینه مشرف شده و قصد حج دارد، بفرمایید وظیفه او چیست؟ و آیا می‌تواند برای خود یا دیگری حج بجا آورد یا نه؟

جواب) اگر عمداً نبوده است برای سال قبل نیز باید در منی قربانی نماید، و در صورت جهل، اعاده اعمال لازم نیست، و می‌تواند حج دیگر بجا آورد، و نسبت به حلق طبق مسأله ۴۰۵ مناسک، چنانچه از روی فراموشی یا جهل به حکم، حلق و تقصیر ننماید تا این که از منی خارج شود، باید به منی برگردد و سر خود را بتراشد و یا تقصیر کند.

و همچنین است، بنابر احتیاط واجب، اگر پس از خروج از مکه و در راه بازگشت یادش بیاید یا علم به حکم پیدا کند، و چنانچه نتواند برگردد، یا دشوار باشد، باید در همان جا حلق یا تقصیر نموده، و در صورت امکان و نبودن حرج مویش را به منی بفرستد، و بنابر احتیاط واجب طواف نساء و نماز آن را اعاده نماید.

عنوان ۱۰۰۴) حج بچه ممیز و خروج از سروره

[مناسک محشی ۱۱۵۹] صبی ممیزی تمام اعمال حج را به نحو صحیح

انجام داده است، آیا از سروره بودن، خارج می‌شود یا نه؟

جواب) بلی، خارج می‌شود.

عنوان ۱۰۰۵) حلق محرم توسط محرم دیگر

[مناسک محشی ۱۱۶۰] در روز عید قربان که حاجی باید حلق کند و از

طرفی تراشیدن و کندن مو بر محرم حرام است، آیا حجاج باید بعد از

تقصیر افرادی که مخیر بین حلق و تقصیر هستند، از وجودشان برای

حلق استفاده کنند یا در آن وقت برای شخص جایز است که سر خود

را بتراشد و آیا فرق است بین تراشیدن سر خود و تراشیدن سر دیگری و

در هر حال تکلیف شرعی او چیست؟

جواب) حلق محرم، محرم دیگر را جائز نیست، و مجزی هم نیست.

عنوان ۱۰۰۶) علم به خون آمدن از سر، در صورت حلق

[مناسک محشی ۱۱۶۱] کسی که در حج وظیفه اش سر تراشیدن است و از اول می‌داند که با تیغ کشیدن سرش خون می‌آید، بفرمایید آیا سرش را باید بتراشد یا نه؟

جواب) کسی که مخیر است بین حلق و تقصیر، در صورتی که بداند با حلق سرش خون می‌آید، تقصیر بر او متعین است، و اگر حلق بر او متعین است، و حلق بدون خون آمدن ممکن نیست، چیزی بر او نیست.

عنوان ۱۰۰۷) فراموش نمودن حلق و آمدن به وطن

[مناسک محشی ۱۱۶۳] کسی که حلق را فراموش کرده و به ایران بازگشته است، وظیفه او چیست؟

جواب) بنابر احتیاط واجب، اگر پس از خروج از مکه و در راه بازگشت یادش بیاید یا علم به حکم پیدا کند، و چنانچه نتواند برگردد، یا دشوار باشد، باید در همان جا حلق یا تقصیر نموده، و در صورت امکان و نبودن حرج مویش را به منی بفرستد.

عنوان ۱۰۰۸) لزوم حلق و معذور بودن

[مناسک محشی ۱۱۶۴] کسی که وظیفه او حلق است ولیکن از حلق معذور است وظیفه او چیست؟

جواب) تقصیر کند.

عنوان ۱۰۰۹) تأخیر انداختن قربانی از تقصیر عمداً

[مناسک محشی ۱۱۶۵] اگر کسی قربانی را از روی عمد تأخیر بیندازد، آیا می‌تواند حلق و یا تقصیر نماید و یا باید حتماً بعد از قربانی باشد؟

جواب) بنابر احتیاط واجب حلق یا تقصیر بعد از قربانی باشد، و زمان قربانی تا آخر ایام تشریق است.

عنوان (۱۰۱۰) نداشتن ثمن هدی و انجام تقصیر در روز عید

[مناسک محشّی ۱۱۶۶] شخصی در روز عید قربان در حال رمی جمره عقبه پول خود را گم کرد و چون پول برای هدی نداشت آن را مبدل به روزه کرد و تصمیم دارد بعد از ایام تشریق شروع به سه روز روزه نماید، آیا چنین شخصی تقصیر یا حلق را پس از سه روز روزه انجام دهد یا همان روز عید حلق یا تقصیر نماید؟

جواب) در روز عید حلق یا تقصیر نماید.

عنوان (۱۰۱۱) ریش تراشی به جای تقصیر

[مناسک محشّی ۱۱۶۷] آیا اگر ریش بتراشد، صرف نظر از حرمت، این کار کفایت از تقصیر می‌کند یا نه؟

جواب) کفایت نمی‌کند.

عنوان (۱۰۱۲) سر تراشیدن بدون نیت

[مناسک محشّی ۱۱۶۸] عصر عید قربان، بعد از هَدی، که دوستان سر می‌تراشیدند و من هم به این فکر که باید سر را تراشید رفتم سر خود را تراشیدم و نگفتم که سر می‌تراشم برای حج تمتع، فقط سرم را تراشیدم، در این صورت وظیفه من چیست؟

جواب) اگر سر را به عنوان اینکه وظیفه شما سر تراشی است و از اعمال حج است تراشیده‌اید، صحیح است، هر چند نیت را نگفته باشید.

عنوان (۱۰۱۳) تقصیر بدل از حلق

[مناسک محشّی ۱۱۶۹] چون من از سر تراشیدن بدم می‌آید، آیا می‌توانم بجای سر تراشیدن تقصیر کنم و آیا آن کار گناهی هم دارد یا نه؟

جواب) صروره مخیر است بین حلق و تقصیر.

عنوان ۱۰۱۴) قربانی و تقصیر در محل ذبح

[مناسک محشی ۱۱۷۰] حاجی در مذبح، بعد از قربانی فوراً تقصیر کرده که دچار تطهیر نجاست بدن و لباس احرام نگردد و بعد از رسیدن به چادر حلق کند، از یک طرف سروره است و از طرفی در حلق قصد احلال نکرده، تکلیفش چیست؟

جواب) اگر تقصیر در منی بوده کفایت می‌کند.

عنوان ۱۰۱۵) حلق یا تقصیر در شب

[استفتاء] آیا حلق یا تقصیر را در شب یازدهم، مجزی می‌دانید؟

جواب) بنا بر احتیاط واجب مجزی نیست.

عنوان ۱۰۱۶) رمی جمرات در روز یازدهم

[استفتاء] کسی که روز عید حلق یا تقصیر نکرده است می‌تواند روز یازدهم جمرات ثلاث را رمی کند؟ همچنین کسی که ذبح را از روز عید تأخیر انداخته است می‌تواند جمرات ثلاث را رمی کند؟

جواب) خیر، در صورتی که بخواهد روز یازدهم حلق یا تقصیر نماید بنا بر احتیاط واجب ابتداء حلق یا تقصیر کند و بعد جمرات ثلاث را رمی نماید و اگر قبل از حلق یا تقصیر، جمرات را رمی نموده، بعد از حلق، رمی را بنا بر احتیاط واجب اعاده نماید، و همچنین نسبت به ذبح در صورتی که بخواهد روز یازدهم ذبح نماید، بنا بر احتیاط واجب اول ذبح کند و بعد رمی نماید.

عنوان ۱۰۱۷) نائِب گرفتن در ذبح و تقصیر نمودن قبل از ذبح

[استفتاء] با وکیل خود قرار گذاشته است که از طرف او ساعت ۴ بعد از ظهر ذبح نماید، و حاجی به خیال این که ذبح انجام شد، بعد از ساعت ۴، تقصیر نموده است، بعد انکشف که ذبح نشده است، تکلیف

او چیست؟ در مناسک نسبت به ترتیب احتیاط دارند و حکم جاهل به حکم و ناسی ذکر شده است فرض سؤال، جاهل به موضوع است.

جواب) حکم جاهل به موضوع همانند حکم جاهل به حکم است که در مناسک مذکور است. احتیاط واجب آن است که حلق و یا تقصیر بعد از رمی جمره عقبه و قربانی کردن انجام شود و چنانچه پیش از آن دو یا پیش از قربانی کردن از روی جهل به حکم و یا فراموشی انجام دهد کفایت می‌کند و لازم نیست دوباره انجام دهد.

عنوان ۱۰۱۸) تقصیر قبل از ذبح در صورتی که زن در شب عید رمی نموده

[استفتاء] زنانی که شب عید رمی جمره عقبه را انجام داده و برای ذبح وکالت داده اند، آیا می‌توانند همان شب بعد از رمی تقصیر نمایند و سپس طواف و نماز و بقیه اعمال حج را انجام دهند؟

جواب) نمی‌توانند تقصیر نمایند، و طواف و نماز طواف و بقیه اعمال حج را نمی‌توانند قبل از تقصیر انجام دهند.

عنوان ۱۰۱۹) عدم جواز حلق و تقصیر در روز عید در صورت تأخیر ذبح

[استفتاء] مع تأخیر الذبح إلى اليوم الحادی عشر أو الثانی عشر و الخلاصة إلى آخر أيام التشريق أو ما قبل الآخر، فهل فی سبیل إلى التحلل فی الإحرام یوم العید أو لیلة الحادی عشر أو یوم الحادی عشر...؟

جواب) الأحوط تأخیر الحلق و التقصیر عن الذبح .

عنوان ۱۰۲۰) تقصیر محرم برای محرم دیگر

[استفتاء] إذا قصر المحرم لمحرم آخر قبل أن يقصر لنفسه فهل یكون هذا التقصیر مجزياً، و هل یجب إعادة طواف النساء المأتی به بعد التقصیر المذكور فی العمرة المفردة و ما الحكم لو كان ذلك فی عمرة التمتع؟

جواب) إن كان التقصير بإزالة الشعر فلا يجزىء وإن كان بقص الظفر أجزاءه، وفي صورة عدم الإجزاء يجب إعادة طواف النساء على الأحوط وجوباً، كما أن الأحوط وجوباً عدم الإجزاء في صورة الجهل.

عنوان ۱۰۲۱) فراموشی تقصیر در عمره مفردہ و رجوع به وطن

[استفتاء] إذا اعتمر إنسان ونسى التقصير وطاف طواف النساء ورجع إلى بلده وما هنا لو دخل شهر آخر غير الشهر الذي اعتمر فيه؟

جواب) في مفروض السؤال عليه أن يتدارك التقصير ولو في بلده وتلزمه إعادة طواف النساء وصلاته على الأحوط وجوباً.

عنوان ۱۰۲۲) ترک تقصیر در عمره تمتع جهلاً

[استفتاء] ترک تقصیر عمره تمتع جهلاً چه حکمی دارد؟

جواب) عمره اش باطل شده، و بنا بر احتیاط واجب عمل به حج افراد کند، یعنی حج را تمام کند و یک عمره مفردہ بعد از حج انجام دهد و حج تمتع را در سال آینده به جا بیاورد.

عنوان ۱۰۲۳) ترک عمدی تقصیر عمره تمتع و انجام حج تمتع

[استفتاء] اگر تقصیر را عمداً ترک کند و حج تمتع را به انتهاء برساند آیا این حج از حج افراد محسوب می شود؟

جواب) اگر تقصیر در عمره تمتع را عمداً ترک کند، به تفصیل صور در مسأله ۳۵۱ و اگر در حج تمتع است، به مسأله ۴۰۵ و ۴۰۶ مناسک رجوع شود.

فصل پنجم: اعمال مکہ

طواف حجّ و نماز آن و سعی حج

هفتمین و هشتمین و نهمین واجب حجّ، طواف و نماز آن و سعی است، و چگونگی و شرایط و خصوصیات آنها همان است که در طواف عمره و نماز و سعی آن گذشت.

عنوان (۱۰۲۴) لزوم طواف حج تمتع بعد از حلق یا تقصیر

مسأله ۴۰۷ - در حجّ تمتّع واجب است طواف پس از حلق یا تقصیر انجام شود، و چنانچه از روی علم و عمد پیش از آن انجام دهد، باید پس از حلق یا تقصیر دوباره طواف را انجام دهد و یک گوسفند کفّاره بدهد.

عنوان (۱۰۲۵) استحباب طواف حج تمتع در روز عید و جواز تأخیر تا آخر ذیحجه

مسأله ۴۰۸ - مستحب است طواف حجّ در روز عید انجام شود، و تأخیر آن تا آخر ذی الحجّه جایز است، ولی تأخیر برای کسی که حجّ تمتّع انجام می دهد مکروه است.

عنوان (۱۰۲۶) موارد جواز تقدیم طواف حج و نماز و سعی بر وقوفین

مسأله ۴۰۹ - تقدیم طواف حجّ و نماز آن و سعی بر وقوف در عرفات و مشعر، جایز نیست، مگر برای پیر، و زنی که می ترسد پس از وقوف حیض شود، و مریض و معلول و کسی که می ترسد نتواند به مکه برود و طواف کند، که برای اینها جایز است

پس از بستن احرام حج و پیش از دو وقوف، طواف و نمازش را به جا آورند، و سعی را در وقت خودش پس از اعمال روز عید انجام دهند، و احتیاط واجب آن است که سعی را پس از نماز طواف انجام دهند و در وقت خودش نیز دوباره به جا آورند. و اما کسی که ترس دارد که پس از منی دوباره به مکه رفتن برای او مهیا نشود، سعیش را نیز پس از نماز طواف به جا می آورد، و لازم نیست دوباره آن را در وقت خودش انجام دهد.

و اگر برای افراد مورد استثنا - بعد از آن که طواف و نماز و یا حتی سعی را هم مقدم داشتند - تمکن از انجام آنها بعد از اعمال منی تا آخر ذی الحجّه فراهم شد، اعاده آنها بر آنان لازم نیست، اگرچه سزاوارتر است.

عنوان ۱۰۲۷) موارد جواز تقدیم طواف نساء و نمازش بر وقوفین

مسأله ۴۱۰ - کسی که متمکن نیست پس از اعمال منی به مکه برگردد - مانند کسی که بر جان خود می ترسد - جایز است طواف نساء و نمازش را پیش از وقوف در عرفات و مشعر انجام دهد.

عنوان ۱۰۲۸) مورد جواز نایب گرفتن حائض و نفساء برای طواف و نماز آن

مسأله ۴۱۱ - زنی که حائض یا نفساء است و نمی تواند آن قدر در مکه بماند تا پس از پاک شدن طواف و نمازش را انجام دهد، باید برای طواف و نمازش نایب بگیرد، و پس از آن که نایب آن دورا به جا آورد خودش سعی را انجام دهد.

عنوان ۱۰۲۹) طواف حج و نماز و سعی و حلیت همه محرّمات مگر آمیزش

مسأله ۴۱۲ - کسی که حج تمتع انجام می دهد، پس از انجام طواف و نمازش و سعی، تمام چیزهایی که به واسطه احرام بر او حرام شده بود برای او حلال می شود، مگر زن، و اقوی آن است که در مورد زن فقط آمیزش حرام است، اگرچه احتیاط مستحب آن است که از بقیه لذتهایی که در عنوان سوم و چهارم و پنجم از محرّمات احرام ذکر شد، نیز اجتناب شود.

طواف حج و نماز آن و سعی حج ۴۴۳

عنوان (۱۰۳۰) خارج نشدن از احرام با تقدیم طوافین و نمازشان و سعی
مسأله ۴۱۳ - کسی که برای او تقدیم طواف حج و نماز آن و سعی بلکه حتی
تقدیم طواف نساء جایز است - که در مسائل قبل بیان شد - تا زمانی که اعمال منی
را از رمی و ذبح و حلق یا تقصیر انجام نداده است از احرام خارج نمی‌شود.

فصل ششم: طواف نساء و نماز آن

طواف نساء و نماز آن

کسی که حج یا عمره مفرده انجام می‌دهد، واجب است پس از انجام اعمال حج یا عمره طواف نساء و نمازش را انجام دهد، و وقت طواف نساء و نمازش محدود به ذی‌الحجه نیست، بلکه می‌تواند پس از آن نیز انجام دهد. و طواف نساء و نمازش اگرچه در حج و عمره مفرده واجب است، ولی جزء اعمال این دو نمی‌باشند، بنابراین ترک آنها - اگر چه عمداً باشد - موجب فساد حج و عمره نمی‌شود.

عنوان (۱۰۳۱) وجوب طواف نساء و نمازش و لزوم انجام آنها از طرف منوب عنه
مسأله ۴۱۴ - طواف نساء و نمازش، هم بر مرد واجب است - اگرچه اخته باشد - و هم بر زن - اگرچه پیر باشد - و هم بر خنثی، و چنانچه مرد آن را انجام ندهد زن بر او حرام خواهد بود، و اگر زن آن را انجام ندهد مرد بر او حرام خواهد بود، و اگر غیر بالغی پس از حج یا عمره مفرده آن را انجام ندهد، پس از بلوغ آمیزش با زنان بر او حرام خواهد بود.

و بنا بر احتیاط مستحب از بقیه لذت‌هایی که در عنوان سوم و چهارم و پنجم از محرمات احرام ذکر شد نیز اجتناب نماید.

و کسی که حج یا عمره مفرده را به نیابت از دیگری به جا آورده، باید طواف نساء و نمازش را به نیابت از منوب عنه انجام دهد، نه از طرف خودش.

عنوان ۱۰۳۲) کیفیت و شرائط طواف نساء و نمازش

مسأله ۴۱۵ - طواف نساء و نمازش از نظر کیفیت و شرایط، مثل طواف حجّ و نمازش می‌باشد، مگر این که در طواف حجّ باید قصد طواف و نماز طواف حجّ شود، و در طواف نساء باید قصد طواف نساء و نماز طواف نساء شود.

عنوان ۱۰۳۳) عدم تمکن از طواف نساء و نمازش

مسأله ۴۱۶ - کسی که متمکن نیست طواف نساء و نمازش را به‌جا آورد، حکمش حکم کسی است که نمی‌تواند طواف حجّ و نمازش را به‌جا آورد، که در مسأله (۳۲۳) تفصیلش گذشت.

عنوان ۱۰۳۴) ترک طواف نساء و نمازش

مسأله ۴۱۷ - کسی که طواف نساء را فراموش کرده است، زنها بر او حرامند تا وقتی که آن را به‌جا آورد، و اگر بتواند خودش بدون حرج آن را به‌جا آورد، اگرچه برای جواز نایب گرفتن وجهی است، ولی احتیاط واجب آن است که خودش به‌جا آورد، و در صورتی که خودش متمکن نباشد یا برای او حرجی باشد جایز است نایب بگیرد، و هرگاه نایب آن را به‌جا آورد زنها برای او -منوب عنه- حلال می‌شوند.

و اقوی آن است که حکم کسی که آن را از روی جهل به‌جا نیاورده، حکم کسی است که از روی فراموشی به‌جا نیاورده است.

و اگر عمداً و با علم به حکم به‌جا نیاورده، نایب گرفتن برای او جایز نیست، مگر این که خودش متمکن از انجام آن نباشد، یا بر او حرجی باشد.

و چنانچه پیش از تدارک آن بمیرد، اقوی آن است که ولیّ میّت باید آن را از طرف او قضا کند، و اگر ولیّ ندارد، وجوب قضای آن از اصل مال میّت محلّ اشکال است، اگر اقوی عدم وجوب نباشد.

عنوان ۱۰۳۵) لزوم انجام طواف و نمازش بعد از سعی و حکم تقدیم آنها بر سعی

مسأله ۴۱۸ - تقدیم طواف نساء بر سعی جایز نیست، و اگر آن را قبل از سعی

طواف نساء و نماز آن ۴۴۹

به جا آورد، چنانچه عمدتاً و با علم باشد، باید پس از سعی دوباره به جا آورد، و اگر از روی جهل یا فراموشی باشد، اقوی آن است که واجب نیست دوباره آن را به جا آورد، اگرچه احتیاط مستحب آن است که دوباره به جا آورد.

عنوان (۱۰۳۶) حلیت زنها بعد از اعمال منی، در فرض تقدیم طواف نساء بر وقوفین
مسأله ۴۱۹ - کسی که برای او تقدیم طواف نساء بر وقوف در عرفات و مشعر جایز است، چنانچه آن را پیش از دو وقوف به جا آورد زنها برای او حلال نمی‌شوند، مگر پس از انجام اعمال منی، از رمی جمرة عقبه و قربانی کردن و حلق یا تقصیر.

عنوان (۱۰۳۷) ترک طواف نساء و نایب گرفتن برای آن درحائض

مسأله ۴۲۰ - چنانچه زن پیش از آن که طواف نساء را به جا آورد حائض شود، و کاروان منتظر پاک شدن او نماند، جایز است طواف نساء را ترک نموده و با کاروان برگردد، ولی احتیاط واجب آن است که برای انجام طواف نساء و نمازش نایب بگیرد. و اگر پس از گذشتن از نصف طواف نساء حائض شود، جایز است باقی آن را رها کند و با کاروان برگردد، ولی احتیاط واجب آن است که برای باقی آن و نمازش نایب بگیرد.

عنوان (۱۰۳۸) فراموش کردن نماز طواف نساء

مسأله ۴۲۱ - فراموش کردن نماز طواف نساء حکمش حکم فراموش کردن نماز طواف عمره است که در مسأله (۳۲۶) گذشت.

عنوان (۱۰۳۹) حلیت زن و مرد با طواف نساء، و حرمت کندن درخت و گیاه حرم

مسأله ۴۲۲ - هرگاه مردی که حج تمتع انجام می‌دهد طواف نساء و نمازش را به جا آورد، زنها برای او حلال می‌شوند، و اگر زن طواف نساء و نمازش را به جا آورد، مردها برای او حلال می‌شوند.

و احوط و اولی آن است که تا ظهر روز سیزدهم ذی‌الحجه از شکار خودداری

۴۵۰ ..... مناسک و استفتائات حج

شود، و اما کندن درخت و گیاهان روئیده در حرم، و همچنین شکار در حرم، بر
محرم و غیر محرم - همان طور که گذشت - حرام است.

استفتائات اعمال بعد از منی و طواف نساء

عنوان (۱۰۴۰) تقدیم اعمال حج بر وقوفین با خوف ازدحام

[مناسک محشی ۱۱۸۹] اگر کسی تنها این ترس را داشته باشد که بعد از برگشت از منی، در اثر ازدحام نتواند طواف کند یا به مشقت بیفتد، آیا می‌تواند اعمال حج را مقدم دارد یا نه؟

جواب) مورد جواز تقدیم نیست و نمی‌تواند مقدم بدارد.

عنوان (۱۰۴۱) شک بعد از عمل

[مناسک محشی ۱۱۹۰] اعمال حج را به جهت خوف حیض، بر اعمال منی مقدم داشت، ولی چون طواف یا سعی را قطع کرده بود، به طوری که می‌باید اتمام و اعاده کند و چنین کرد، آیا بعد از اعمال منی بر او چیزی نیست؟

جواب) اگر وظیفه را طبق مسأله ۴۰۹ مناسک، انجام داده چیزی بر او نیست.

عنوان (۱۰۴۲) تقدیم اعمال بر وقوف در نایبی که خوف حیض داشته باشد

[مناسک محشی ۱۱۹۱] آیا نایب هم، اگر خوف حیض یا مرض داشته باشد، می‌تواند اعمال حج را بر وقوفین و اعمال منی مقدم بدارد یا نه؟

جواب) مانع ندارد با توجه به مسأله عذر طاری در نائب، یعنی اگر از ابتدا می‌داند که مبتلا به خوف حیض می‌شود، نیابت او محل اشکال است.

عنوان ۱۰۴۳) تقدیم سعی برای کسانی که اعمال حج را قبل و قوفین انجام می‌دهند
[مناسک محشی ۱۱۹۲] کسانی که اعمال حج را قبل از اعمال منی انجام
می‌دهند، آیا می‌توانند سعی را بعد از برگشتن از منی انجام دهند و باقی
اعمال را قبل؟

جواب) سعی را باید در وقت خود انجام دهد، و بنا بر احتیاط واجب بعد از نماز
طواف سعی کند، و در وقتش نیز اعاده نماید.

عنوان ۱۰۴۴) جواز تقدیم اعمال مکه برای ذوی الاعذار
[مناسک محشی ۱۱۹۳] تقدیم اعمال مکه برای ذوی الاعذار جایز است
یا لازم؟

جواب) جایز است و لازم نیست، مگر علم یا اطمینان داشته باشد که بعداً
نمی‌تواند طواف و نمازش را انجام دهد.

عنوان ۱۰۴۵) زمان اعمال حج در صورت تقدیم آنها بر وقوفین
[مناسک محشی ۱۱۹۴] کسانی که اعمال حج را مقدم بر وقوفین می‌نمایند،
آیا باید اقرب زمان به موقوفین را رعایت کنند؟

جواب) لازم نیست و بنا بر احتیاط واجب غیر مریض و پیر مرد قبل از روز پنجم
محرم نشوند.

عنوان ۱۰۴۶) تشخیص عذر برای تقدیم اعمال حج
[مناسک محشی ۱۱۹۵] تشخیص عذر برای کسانی که اعمال حج را مقدم
می‌دارند، بر عهده خود آنان است یا بر عهده گردانندگان گروه و
مسئولین؟

جواب) تشخیص با خود مکلف است.

استفتائات اعمال بعد از منی و طواف نساء ۴۵۳

عنوان ۱۰۴۷) تقدیم اعمال حج بر وقوفین برای آنکه بر تخت طواف داده می‌شود

[مناسک محشی ۱۱۹۶] کسی که او را به وسیله تخت طواف می‌دهند، آیا

می‌تواند اعمال حج خود را بر وقوفین مقدم بدارد؟

جواب) اگر در هر صورت باید او را طواف دهند و عذر دیگری نیست، نمی‌تواند

مقدم بدارد.

عنوان ۱۰۴۸) تقدیم طواف نساء بر وقوفین برای ذوی الاعذار

[مناسک محشی ۱۱۹۷] کسی که اعمال حج را بر وقوفین مقدم می‌دارد، آیا

می‌تواند طواف نساء را بعد از وقوفین و اعمال دیگر انجام دهد؟

جواب) باید طواف نساء را بعد از اعمال منی انجام دهد، و فقط کسی که متمکن

از دخول مکه نیست، می‌تواند طواف نساء و نمازش را بر وقوفین مقدم بدارد.

عنوان ۱۰۴۹) انجام دادن اعمال مکه قبل از وقوفین بدون احرام حج جهلاً

[مناسک محشی ۱۱۹۸] شخصی که می‌تواند اعمال مکه را بر وقوفین مقدم

بدارد، اگر جهلاً بدون احرام، اعمال مکه را انجام داد چه صورتی دارد؟

جواب) کفایت نمی‌کند و باید یا قبل از وقوفین آنها را با احرام اعاده کند و یا بعد

از وقوفین و اعمال منی، آنها را بجا آورد.

عنوان ۱۰۵۰) واگذاری اعمال مکه به نائب برای شخص متمکن

[مناسک محشی ۱۱۹۹] آیا می‌تواند اعمال مکه را به نایب واگذارد، در

صورتی که می‌تواند تأخیر بیندازد تا خود بجا آورد؟

جواب) با فرض اینکه می‌تواند خودش بجا آورد، ولو با تأخیر تا آخر وقت،

نمی‌تواند نایب بگیرد.

عنوان ۱۰۵۱) طواف مستحبی در حج تمتع و در عمره تمتع

[مناسک محشی ۱۲۰۱] کسی که از منی برگشته و هنوز اعمال واجب مکه را انجام نداده، آیا می‌تواند طواف مستحبی انجام دهد و نیز در حال احرام عمره تمتع آیا می‌تواند قبل از انجام عمره، طواف مستحبی انجام دهد؟

جواب) در حج تمتع بعد از برگشت از اعمال منی و قبل از انجام اعمال مکه می‌تواند طواف مستحبی انجام دهد و انجام طواف مستحبی در عمره تمتع بعد از طواف قبل از تقصیر جایز نیست ولی قبل از طواف بنا بر احتیاط واجب ترک شود.

عنوان ۱۰۵۲) خروج از مکه بعد اعمال منی و قبل از اتمام اعمال مکه

[مناسک محشی ۱۲۰۲] آیا بعد از انجام اعمال منی، قبل از انجام اعمال مکه، می‌توان از مکه خارج شد یا خیر؟

جواب) بنا بر احتیاط واجب خارج نشود.

عنوان ۱۰۵۳) انجام چند عمره مفرده بدون طواف نساء

[مناسک محشی ۱۲۰۳] اگر شخص، چندین عمره مفرده بجای آورده باشد و در هیچکدام طواف نساء نکرده باشد، یک طواف نساء برای تمام آنها کفایت می‌کند؟

جواب) برای هر عمره یک طواف نساء باید بجا آورد.

عنوان ۱۰۵۴) طواف نساء نائب به نیت مافی‌الذمه یا به نیت منوب عنه

[مناسک محشی ۱۲۰۴] آیا نائب طواف نساء را به نیت خودش بیاورد یا به نیت منوب عنه؟

جواب) احتیاط آن است که نایب در طواف نساء، نیت مافی‌الذمه کند، گرچه می‌تواند به نیت منوب عنه انجام دهد.

عنوان ۱۰۵۵) ترک انواع تلذذ قبل از طواف نساء و بعد از حلق

[مناسک محشی ۱۲۰۵] آیا پیش از بجا آوردن طواف نساء و بعد از انجام حلق و اعمال بعدی، تمام انواع تلذذ و تمتع از زن حرام است و یا اختصاص به جماع دارد؟

جواب) حرمت اختصاص به جماع دارد، اگر چه احتیاط مستحب آن است که از بقیه لذتهایی که در عنوان سوم و چهارم و پنجم از محرمات احرام ذکر شد اجتناب کند.

عنوان ۱۰۵۶) تأخیر طواف نساء از سعی تا چند روز

[مناسک محشی ۱۲۰۶] آیا تأخیر طواف نساء از سعی تا چند روز، جایز است یا خیر؟

جواب) مانع ندارد.

عنوان ۱۰۵۷) به جا نیاوردن طواف نساء و ازدواج کردن

[مناسک محشی ۱۲۰۷] شخصی بعد از حج، ازدواج کرد و دارای فرزند شد، بعداً متوجه می شود که در حج، طواف نساء را به جا نیاورده است، حال که متوجه شده است، حکم زن و فرزند او چگونه است و نسبت به طواف باید چه کند؟

جواب) عقد ازدواج صحیح است و فرزندان او حلال زاده اند، و احتیاط واجب آن است که اگر بدون حرج می تواند طواف نساء را خودش انجام دهد، ولی اگر نمی تواند یا حرجی است جایز است نایب بگیرد.

عنوان ۱۰۵۸) زنی که به جای طواف نساء نیت طواف رجال نموده

[مناسک محشی ۱۲۰۸] مردی به زنش گفت وظیفه من طواف نساء است ولی تو باید طواف رجال بجا آوری! زن بجای نیت «طواف نساء» «طواف رجال» ذکر کرد، آیا کافی است یا نه؟

جواب) اگر منظورش ادای وظیفه است، مانع ندارد.

عنوان (۱۰۵۹) انجام دادن تقصیر قبل از طواف نساء جهلاً

[مناسک محشی ۱۲۰۹] کسی که عمره مفرده انجام می‌داد، بدون اینکه تقصیر کند، طواف نساء را بجا آورد، آیا وظیفه او چیست و عمره او باطل است یا نه؟

جواب) عمره باطل نمی‌شود، و احتیاط واجب این است که در صورت جهل و فراموشی طواف نساء را بعد از تقصیر اعاده نماید.

عنوان (۱۰۶۰) شک در طواف نساء بعد از مراجعه به وطن

[مناسک محشی ۱۲۱۰] شخصی پس از مراجعت از مکه شک می‌کند که طواف نساء حج یا عمره مفرده را بجا آورده یا نه، چه وظیفه ای دارد؟

جواب) اگر قبل از وقوعه باشد باید طواف نساء و نماز آن را بجا آورد، و اگر بعد از وقوعه باشد بنا بر احتیاط واجب بجا آورد.

عنوان (۱۰۶۱) مواقعہ کردن با زن بعد از شوط چهارم در طواف نساء

[مناسک محشی ۱۲۱۱] اگر کسی بعد از شوط چهارم طواف نساء عمره مفرده، با زوجه خود مواقعہ نماید، آیا مانند طواف نساء حج است که به حج لطمه ای وارد نکرده و کفاره هم ندارد؟

جواب) بنا بر احتیاط واجب کفاره دارد، ولی بعد از تمام شدن شوط پنجم کفاره لازم نیست.

عنوان (۱۰۶۲) ترک طواف نساء از روی جهل

[مناسک محشی ۱۲۱۲] بجا نیاوردن طواف نساء از روی جهل، همانند طواف حج و عمره است که باید حج را اعاده کند و شتر قربانی نماید؟

استفتائات اعمال بعد از منی و طواف نساء ۴۵۷

جواب) ترک طواف نساء حج را باطل نمی‌کند، و حرمت نساء اختصاص دارد به جماع، و در صورت جهل و نسیان کفاره ندارد، و در صورت علم و عمد کفاره دارد.

عنوان (۱۰۶۳) ملاعبه با زوجه قبل از طواف نساء

[مناسک محشی ۱۲۱۳] شخصی قبل از طواف نساء با زوجه خود ملاعبه

نموده و از روی شهوت به او دست زده است، آیا کفاره دارد؟

جواب) کفاره ندارد.

عنوان (۱۰۶۴) نیابت دادن طواف نساء از زن حائض قبل از وقوفین

[مناسک محشی ۱۲۱۴] زنی که اعمال حج خود را بر وقوفین مقدم داشته،

بعد از سعی حایض می‌شود، شوهرش در همان وقت به نیابت از او

طواف نساء را انجام می‌دهد، آیا این نیابت صحیح است؟

جواب) صحیح نیست، و تقدیم طواف نساء فقط برای غیر متمکن از دخول مکه

است.

عنوان (۱۰۶۵) اشتغال به ذمه نایبی که طواف نساء انجام نداده

[مناسک محشی ۱۲۱۵] اگر نایب طواف نساء را بجا نیاورد، آیا فقط زن بر او

حرام است یا ذمه اش هم مشغول است، هرچند بعد از مردن باشد، که

باید برای او قضا کند؟

جواب) ذمه او هم مشغول است، ولی خودش باید در حیاتش انجام دهد و اگر

نمی‌تواند نایب بگیرد، و اگر بمیرد ولی او باید از طرف او قضا کند.

عنوان (۱۰۶۶) انجام طواف نساء فراموش شده قبل از عمره تمتع یا بعد از آن

[مناسک محشی ۱۲۱۶] شخصی طواف نساء عمره مفرده را فراموش کرده و

بعد برای عمره تمتع محرم شده است، آیا طواف نساء فراموش شده را،

بعد از انجام اعمال عمره تمتع بجا آورد یا قبل از آن؟

جواب) می‌تواند بعد از انجام اعمال عمره تمتع بجا آورد و اگر تأخیر بیندازد، طواف نساء حج، کفایت از آن نمی‌کند، و فرقی نمی‌کند که ترک طواف نساء از روی التفات و عمد باشد یا نسیان.

عنوان (۱۰۶۷) عدم کفایت طواف نساء حج افراد، از طواف نساء عمره مفرده قبله
[مناسک محشی ۱۲۱۷] کسی که طواف نساء عمره مفرده را بجا نیاورده و بعد از آن حج افراد بجا می‌آورد، آیا طواف نساء حج افراد کفایت می‌کند؟

جواب) کفایت نمی‌کند.

عنوان (۱۰۶۸) لزوم طواف نساء حتی بر پیرمردان و پیر زنان
[مناسک محشی ۱۲۱۸] پیرمردان و پیر زنانی که عمل زناشویی از آنان ممکن نیست و ازدواج هم نمی‌کنند و نیز کسی که عتین است، آیا اگر طواف نساء را نیاورند اشکال دارد؟

جواب) گرچه طواف نساء جزو اعمال نیست، لکن عمل واجبی است که باید انجام داده شود.

عنوان (۱۰۶۹) انجام یک طواف نساء برای چند عمره مفرده
[استفتاء] آیا برای چند عمره مفرده، یک طواف نساء کفایت می‌کند؟

جواب) خیر هر عمره مفرده، یک طواف نساء و نماز آن را دارد.

عنوان (۱۰۷۰) عمره مفرده برای ورود مکه در فرض ترک طواف نساء عمره قبله
[استفتاء] إذا اعتمر شخص عمره مفرده و لم یأت بطواف النساء و خرج من مكة و الحرم و عاد إليها بعد أشهر فهل يلزمه تجديد العمرة أم أنه مقيد بعمرته السابقة لعدم إنجاز طواف النساء؟

جواب) يجب عليه تجديد العمرة، و يجب عليه الإتيان بطواف النساء المتعلق بعمرته السابقة إما قبل أعمال العمرة الجديدة أو بعدها، و لا يكفيه طواف نساء واحد للعمرتين، و لا فرق في ذلك بين ان يكون عدم الإتيان بطواف النساء لنسيان أو عن إلتفات و عمد.

عنوان (۱۰۷۱) اتيان طواف نساء بعد از اعمال منی برای معذورین غير حائض

[استفتاء] آیا معذورین که مجازند طواف و نماز و سعی را در حج بر وقوفین مقدم بدانند، مجاز هستند که طواف نساء و نماز آن را هم مقدم بدانند؟

جواب) نمی توانند مگر خائفین و غیر متمکنین از دخول در مکه

عنوان (۱۰۷۲) عدم جواز تقدیم طواف نساء بر وقوفین در صورت خوف حیض

[استفتاء] زنی که می ترسد یا اطمینان دارد که بعد از رجوع از منی حائض شود و تا رفتن قافله پاک نمی شود، آیا همانطور که می تواند طواف حج را مقدم بدارد، آیا طواف نساء را نیز می تواند مقدم بیاورد، یا باید بعد از اعمال منی برای آن نایب بگیرد؟

جواب) باید طواف نساء را در زمان خود به جا آورد و اگر تا زمان امکان انجام طواف، حائض باشد برای آن نایب بگیرد.

عنوان (۱۰۷۳) تقدیم طواف حج و نساء بر وقوفین و مرتفع شدن عذر

[استفتاء] شخصی که معتقد است عدم تمکن از طواف نساء را بعد از وقوفین و طواف زیارت و سعی، و مقدم بدانند آن را بر وقوفین و بعد برای او تمکن حاصل شود و یا کشف شود تمکن آیا اعاده طواف نساء لازم است یا نه؟

جواب) طواف نساء را اعاده کند.

فصل هفتم: بیتوته در منی

بیتوته در منی

دهمین واجب حجّ، بیتوته در منی است، یعنی ماندن شبهای یازدهم و دوازدهم در منی، و معتبر است این عمل را به قصد ماندن شب در آن جا و برای تقرّب به خداوند متعال انجام دهد.

و اگر حاجی روز دهم برای انجام طواف و نمازش و سعی به مکه رود، باید برای ماندن شب در منی به آن جا برگردد.

و اگر کسی در احرام حجّ مرتکب شکار شود، باید شب سیزدهم را نیز در منی بماند، و همچنین - بنابر احتیاط واجب - اگر با زن آمیزش کرده باشد، و برای غیر این دو جایز است بعد از ظهر روز دوازدهم از منی کوچ کند، ولی اگر در منی تا رسیدن شب سیزدهم باقی ماند باید آن شب را تا صبح در آن جا بماند.

عنوان (۱۰۷۴) مورد بیتوته در منی در شب ۱۳

مسأله ۴۲۳ - اگر برای خروج از منی آماده شد و از جای خود حرکت کرد، و به علت ازدحام جمعیت یا غیر آن نتوانست تا قبل از غروب از منی خارج شود، چنانچه بتواند آن شب را در آن جا بماند و بر او حرجی نباشد، باید بماند، و اگر ممکن نباشد یا حرجی باشد خروج از منی برای او جایز است، ولی احتیاط واجب آن است که یک گوسفند کفّاره بکشد.

عنوان (۱۰۷۵) وجوب ماندن روز به مقدار رمی جمرات و مقدار لازم بیتوته منی
مسئله ۴۲۴ - کسی که واجب است شب را در منی بماند واجب نیست روز را
در آن جا بماند، مگر به قدری که جمرات را رمی کند.
و واجب نیست تمام شب را در آن جا بماند بلکه جایز است یا نیمه اول شب را
در آن جا بماند به طوری که پس از نیمه شب از آن جا خارج شود - و یا نیمه دوم را
در آن جا بماند - بطوری که در زمان نیمه شدن شب در منی باشد و خارج شدنش
پس از طلوع فجر باشد، مگر کسی که در روز دوازدهم تا فرا رسیدن شب در منی
بماند، که باید تمام آن شب - شب سیزدهم - را تا صبح در آن جا بماند.
و کسی که نیمه اول شب را در منی مانده و پس از نیمه از آن جا خارج شده،
سزاوارتر آن است که پیش از طلوع فجر وارد مکه نشود.

عنوان (۱۰۷۶) کسانی که از بیتوته در منی مستثنی هستند

مسئله ۴۲۵ - چند دسته از وجوب ماندن شب در منی مستثنی هستند:
۱ - کسی که معذور است، مانند بیمار، و پرستار بیمار، و کسی که از ماندن در آن
جا بر جان یا عرض و ناموس یا مال خود می ترسد، و همچنین است اگر
ماندن موجب ضرر یا حرج باشد.
۲ - کسی که تمام شب را در مکه مشغول عبادت باشد، و یا اگر اول شب از منی
خارج شده تمام باقی مانده شب را در مکه مشغول عبادت باشد، و بجز
حاجتهای ضروری - مانند خوردن و آشامیدن و مثل این دو - کار دیگری
انجام ندهد.
۳ - کسی که خانه خدا را طواف نموده و در عبادت خود باقی مانده، و سپس از
مکه خارج شده و از «عقبه مدینین» گذشته باشد، که در این صورت می تواند
شب را در راه بماند، و لازم نیست خود را به منی برساند.
و این سه دسته می توانند برگشت به منی را آنقدر تأخیر بیندازند که بتوانند رمی را
در روز انجام دهند.

عنوان (۱۰۷۷) ترک بیتوته در منی

مسأله ۴۲۶ - کسی که مانند شب را در منی ترک کند، باید برای هرشب یک گوسفند کفاره بدهد، ولی اگر ترک از روی فراموشی یا جهل قصوری به حکم باشد، اقوی آن است که کفاره واجب نیست، اگرچه احتیاط مستحب آن است که کفاره بدهد.

و احتیاط واجب آن است که دسته اول از سه دسته ذکر شده در مسأله قبل، برای هرشب یک کفاره بدهند، ولی کفاره بر دسته دوم و سوم واجب نیست.

عنوان (۱۰۷۸) مورد عدم وجوب بیتوته شب ۱۳

مسأله ۴۲۷ - کسی که از منی کوچ کرده، و بعد از فرا رسیدن شب سیزدهم به منی برگشته است، مانند در آن شب بر او واجب نیست.

استفتائات بیتوته در منی

عنوان (۱۰۷۹) کفاره ترک بیتوته در منی عالماً یا جاهلاً

[مناسک محشی ۱۲۴۱] بیتوته در منی اگر در غیر منی انجام شود چه

صورت دارد و آیا اشخاص جاهل به موضوع معذورند یا خیر؟

جواب) بنابر احتیاط واجب باید قربانی کنند، و فرقی بین عالم و جاهل به

موضوع نیست.

عنوان (۱۰۸۰) کفایت بیتوته در منی در نصف اول یا دوم و لزوم کفاره

[مناسک محشی ۱۲۴۲] کسانی که مقداری از اول شب، با عذر یا بدون

عذر، در خارج منی بودند یا قبل از نصف شب خارج شدند، آیا کفاره

بر آنان واجب است یا خیر؟

جواب) بیتوته در نصف اول یا نصف دوم کافی است، و اگر بعضی از مقدار

واجب را ترک کند، بنابر احتیاط واجب کفاره لازم است ولی در صورتی که معذور

بوده، اگر عذر جهل قصوری به حکم و نسیان بوده کفاره بر او واجب نیست، ولی اگر

عذر غیر آن باشد مثل مریض و پرستار مریض و خائف بر نفس و عرض و مال خود،

و همچنین در صورت ضرر و حرج بنابر احتیاط واجب باید کفاره بپردازد.

عنوان (۱۰۸۱) خوابیدن در بین عبادت در مکه در شب یازدهم و دوازدهم

[مناسک محشی ۱۲۴۴] کسی که در شب یازدهم و دوازدهم باید در منی

باشد یا در مسجد الحرام مشغول عبادت گردد، در مسجد الحرام مشغول عبادت می‌شود، ولی در بین آن از خستگی مرتب چرت می‌زند و بیدار می‌شود، وظیفه او چیست؟ و سؤال دیگر در این رابطه که اخیراً پشت بامی وسیع برای مسجد الحرام (زاده الله شرفاً) درست کرده اند، آیا شبهایی که باید یا در منی بماند و یا در مسجد الحرام مشغول عبادت باشد، ماندن در آنجا و عبادت کردن کافی است یا نه؟

جواب) اگر بقدری خواب می‌رود که صدق نمی‌کند که تمام شب مشغول به عبادت بوده، کافی نیست و باید کفاره بدهد، و عبادت در هر جای مکه قدیم کافی است.

عنوان ۱۰۸۲) لزوم کفاره بر تارک بیتوته جهلاً

[مناسک محشی ۱۲۴۵] اینجانب شغلم حمله داری است، چندین سال قبل جایی را که یقین داشتم جزو منی است با حاجی‌ها بیتوته نموده ام و سالهای بعد فهمیدم و برابم یقین حاصل شد جایی که سالهای قبل بیتوته نموده ایم خارج از منی است آیا کفاره بر این جانب و همه حجاج واجب است یا نه؟ و در صورتی که کفاره واجب باشد، آیا کفاره حجاج بر عهده خودشان است یا بر عهده من؟ و آیا ابلاغ به حجاج واجب است یا نه؟ و اگر بعضی از آنان مرده باشند یا دسترسی به آنان نباشد، تکلیف چیست؟

جواب) کفاره بنا بر احتیاط بر خود شما لازم است، و اعلام لازم نیست، و کفاره دیگران بر شما لازم نیست، و تفاوت اجرت را باید از حجاج استرضاء نمایید.

عنوان ۱۰۸۳) عدم لزوم کفاره ترک مبیت، در فرض یقین به بیتوته در منی

[مناسک محشی ۱۲۴۶] علامت گذاری حدود منی در سالهای قبل، با علامت گذاری الآن، که به وسیله حکومت انجام گرفته فرق می‌کند، و

اینجانب که شغلم حمله داری است، در سالهای قبل با حجاج در قطعه زمینی بیتوته کرده ایم که اگر تعیین فعلی حکومت صحیح باشد، بیتوته ما در خارج از منی بوده، و اگر تعیین قبلی صحیح باشد که ما یقین به آن داریم طبق علامت قبلی و نظر پیروان اهل مکه بیتوته ما صحیح است، حال بنا بر اینکه تعیین حکومت صحیح باشد، آیا تکلیف ما نسبت به بیتوته سالهای قبل چیست؟ و در صورت وجوب کفاره آیا ابلاغ به همه حجاج لازم است یا نه؟ و آیا با توجه به اینکه در فرض مسأله بیتوته ترک نشده بلکه اشتباه در مصداق بوده است، نسبت به حجاج ضامن می باشم یا نه؟

جواب) اگر در محلی بیتوته کرده اید که یقین به منی بودن آن داشته اید تا یقین پیدا نکنید که خارج منی بوده، قربانی لازم نیست، و ابلاغ و اعلام هم لازم نیست.

عنوان (۱۰۸۴) لزوم کوچ بعد از ظهر دوازدهم، برای کسی که شب رمی نموده

[مناسک محشی ۱۲۴۷] آیا کسانی که عذر دارند از رمی در روز، می توانند شب دوازدهم برای روز دوازدهم رمی کنند و از منی به مکه بیایند و دیگر برنگردند به منی یا باید صبر کنند و بعد از ظهر با مردم کوچ کنند؟

جواب) باید صبر کنند و بعد از ظهر با مردم کوچ کنند.

عنوان (۱۰۸۵) لزوم کوچ بعد از ظهر دوازدهم، و نفر قبل از ظهر در صورت حرج

[مناسک محشی ۱۲۴۸] آیا کسانی که خوف و مشقت دارند می توانند شب دوازدهم رمی جمره نموده به مکه رفته و دیگر به منی برنگردند، و آیا خدمه کاروانها نیز برای پذیرایی از این قبیل زائرین می توانند به همراه آنان در شب رمی نموده و به مکه بروند و برای وقوف تا وقت شرعی روز دوازدهم دیگر به منی برنگردند؟

۴۷۰ ..... مناسک و استفتائات حج

جواب) کسانی که خوف و مشقت از رمی در روز دارند، می‌توانند شب دوازدهم رمی کنند، ولی قبل از نصف شب نباید از منی بیرون بروند، و باید کوچ کردن آنها از منی بعد از ظهر باشد، و اگر حرج و مشقت آور است، کوچ کردن قبل از ظهر مانعی ندارد، ولی خدمه باید روز رمی کنند و بعد از ظهر کوچ نمایند.

عنوان ۱۰۸۶) بازگشت به منی قبل از ظهر دوازدهم برای کسی که به مکه رفته

[مناسک محشی ۱۲۴۹] حاجی شب دوازدهم، بعد از نصف شب، از منی خارج و به مکه می‌رود، روز بعد برای رمی به منی می‌آید، آیا لازم است که قبل از ظهر به منی بیاید یا چون وظیفه ای غیر از رمی ندارد بعد از ظهر هم می‌تواند بیاید؟

جواب) لازم است پیش از ظهر، جهت نفر بعد از ظهر به منی بیاید.

عنوان ۱۰۸۷) خروج مدیر کاروان با زن‌ها از منی با عذر یا جهل به لزوم بازگشت

[مناسک محشی ۱۲۵۰] مدیر کاروانی زن‌ها را قبل از ظهر دوازدهم از منی خارج نمود، وظیفه آنان که از مسأله اطلاع نداشتند و یا اگر متوجه مسأله بودند نمی‌توانستند بدون مدیر کاروان و همراهان در منی بمانند چیست؟

جواب) با فرض این که عذر داشته‌اند مانع ندارد، و همچنین در جاهل قاصر هم مانعی ندارد.

عنوان ۱۰۸۸) مقدار شب برای عبادت در مکه در شب ۱۱ و ۱۲

[مناسک محشی ۱۲۵۱] مقدار شب برای کسی که در مکه بجای بیتوته در منی به عبادت مشغول می‌شود، چقدر است؟ از مغرب تا طلوع فجر است یا تا طلوع آفتاب؟

جواب) از غروب آفتاب است تا طلوع فجر.

عنوان ۱۰۸۹) کفایت کردن بیتوته در نصف اول یا دوم شب

[مناسک محیی ۱۲۵۲] بعد از اعمال ثلاثه روز عید، می‌خواهد برای طوافها به مکه برود، ولی می‌داند که اگر به مکه برود سه ساعت از مبیت اول شب را درک نمی‌کند، آیا برود یا نه؟ و اگر رفت کفاره دارد یا خیر؟

جواب) بیتوته نصف دوم شب کافی است.

عنوان ۱۰۹۰) رفتن از حرم به منی و برگشتن به حرم در اثر ازدحام

[استفتاء] کسی که برای عبادت در تمام شب به حرم رفته قبل از نیمه شب برای مبیت در منی به طرف منی حرکت می‌کند بواسطه ازدحام نمی‌تواند به منی بیاید، به حرم برگشته و مشغول عبادت تا صبح می‌شود آیا در فرض مسأله از مستثنیات مبیت در منی خواهد بود؟

جواب) بله در مفروض سؤال کافی است.

عنوان ۱۰۹۱) ماندن نصف شب در مکه برای عبادت

[استفتاء] اگر اول شب را در مکه بود و بعد از نصف شب در حرم مشغول عبادت شد عبادت نصف شب تا صبح کفایت از مبیت از نصف شب تا صبح در منی می‌کند یا خیر؟

جواب) کفایت نمی‌کند.

عنوان ۱۰۹۲) مراد از اشتغال به عبادت در مکه

[استفتاء] آیا مراد از اشتغال در مکه که مستثنی از مبیت در منی است، مکه قدیمه است یا مطلق مکه؟

جواب) مراد مکه قدیمه است.

عنوان ۱۰۹۳) مبیت در منی نصف اول یا دوم شب و کفاره ترک آن

[استفتاء] عده ای از حجاج هندی خیمه آنها خارج منی است، آیا جهت مبیت در منی چه کنند؟ و به خصوص زنها و ضعفاء که برای آنها مشکل است نصف اول یا آخر را به منی بیابند حکم چیست؟

جواب) باید به قدر واجب در منی بیتوته کنند، و اگر نکردند برای هر مبیت بنا بر احتیاط واجب یک گوسفند کفاره بدهند.

عنوان ۱۰۹۴) ماندن در مسجد الحرام و نظر کردن به کعبه

[استفتاء] آیا نظر به کعبه، عبادتی محسوب می شود که مورد استثناء از بیتوته واجب در منی باشد؟

جواب) احوط این لم یکن اقوی عدم احتساب است.

عنوان ۱۰۹۵) خوابیدن در تمام شب در منی با قصد مبیت

[استفتاء] کسی قبل از رسیدن به منی نیت مبیت داشته است، ولی در کل وقت مبیت خواب بوده است و همچنین کسی که به قصد مبیت به منی رفته است ولی در کل وقت مبیت خواب بوده است. آیا از مبیت واجب کفایت می نماید؟

جواب) نسبت به نیمه اول از شب باید نیت مبیت را مقارن با اول جزء شب داشته باشد، ولی نسبت به نیمه دوم اگر در منی بوده و نیت داشته و بعد خوابش برده مبیت او صحیح است.

عنوان ۱۰۹۶) خروج از منی برای قضای حاجت

[استفتاء] هل يجوز الخروج من منی فی فترة البیتوته الواجبة، وذلك لأجل قضاء الحاجة، فیما إذا كانت الحمامات المخصصة للخیمة التي یسكنها الحاج واقعة فی خارج منی؟

استفتائات بیتوته در منی ۴۷۳

جواب) الأحوط وجوباً عدم الخروج فى فترة البيتوتة الواجبة، لكن لو خرج فلا تجب عليه الكفارة.

عنوان (۱۰۹۷) مراد از طواف در مساله ۴۲۵، چه زمانی است

[استفتاء] در مناسک مسأله ۴۲۵، مورد سوم از مستثنیات بیتوته در منی، آیا مراد، طواف از اول شب است یا شامل یک ساعت بعد و یا دو ساعت بعد نیز می شود؟

جواب) طواف از اول وقت عشاء نباید بگذرد، و بنا بر احتیاط واجب دو سه ساعتی برای عبادت بماند، در این صورت اگر از عقبه مدینین بگذرد و تا روز برای رمی جمره به منی نرود اشکال ندارد.

عنوان (۱۰۹۸) رفتن به منی و تا صبح خواب بودن

[استفتاء] کسی که قصد منی را کرده و با ماشین بمنی رسیده ولی خوابش برده و برگشته به مکه و در نتیجه تمام یک نصف را در منی نبوده آیا کفاره دارد یا نه؟

جواب) اگر ناسی یا جاهل قاصر باشد کفاره ندارد و در غیر این دو صورت بنا بر احتیاط واجب کفاره دارد.

عنوان (۱۰۹۹) تعیین نصف شب

[استفتاء] هل يحسب منتصف الليل فى المبيت بمنى لىالى التشریق من الغروب إلى طلوع الشمس ام إلى طلوع الفجر؟

جواب) حدّ لزوم المبيت بمنى النصف بين الغروب و طلوع الفجر.

فصل هشتم: رمی جمرات

رمی جمرات

یازدهمین واجب حج، رمی جمرات سه گانه است، و آنها عبارتند از جمره اولی، و جمره وسطی، و جمره عقبه، و رمی آنها در روز یازدهم و دوازدهم واجب است، و در صورتی که شب سیزدهم در منی بماند، احتیاط واجب آن است که در روز سیزدهم نیز آنها را رمی نماید. و معتبر است خود شخص رمی نماید، و نمی تواند در حال اختیار برای آن نایب بگیرد.

عنوان (۱۱۰۰) رمی جمرات سه گانه و ترتیب آنها

مسأله ۴۲۸ - در رمی جمرات، باید اول جمره اولی را رمی نماید، و بعد از آن جمره وسطی را، و سپس جمره عقبه را، و در صورتی که این ترتیب رعایت نشود - اگرچه از روی جهل یا فراموشی باشد - باید طوری برگردد و تدارک کند که ترتیب حاصل شود.

ولی اگر یک جمره ای را چهار ریگ زد و فراموش کرد سه ریگ دیگر را بزند، و جمره بعدی را رمی نمود و بعد یادش آمد که رمی جمره قبلی ناقص مانده، می تواند کسری جمره قبل را تدارک کند و واجب نیست جمره بعدی را که رمی کرده دوباره رمی نماید.

عنوان ۱۱۰۱) اعتبار شرائط رمی جمرة عقبه در رمی جمرات سه گانه

مسأله ۴۲۹ - تمام شرایطی که برای رمی جمرة عقبه در روز عید بیان شد، در رمی جمرات سه گانه نیز معتبر است.

عنوان ۱۱۰۲) زمان رمی جمرات و موارد جواز رمی در شب و زمان کوچ از منی

مسأله ۴۳۰ - رمی جمرات سه گانه باید در روز باشد، و از این حکم عده‌ای مستثنی هستند، و آنها عبارتند از: عبد و چوپان، و کسی که بدهکار است و می‌ترسد اگر در روز رمی کند او را دستگیر کنند، و هرکسی که از رمی در روز بر جان یا عرض و ناموس یا مال خود می‌ترسد، که شامل افراد پیر و زنها و بچه‌ها و افراد ضعیفی که از ازدحام جمعیت بر جان خود می‌ترسند، نیز می‌شود.

بنابراین برای این افراد جایز است رمی هر روز را در شب آن روز انجام دهند - مثلاً رمی روز یازدهم را در شب یازدهم انجام دهند - بلکه کسی که ترس دارد، در صورتی که نتواند رمی هر روز را در شب آن روز انجام دهد، جایز است همه را در یک شب انجام دهد، و در همان شب قربانی کرده و از منی کوچ کند. ولی برای غیر از کسی که ترس از ماندن در منی دارد، جایز نیست که شب دوازدهم بعد از رمی از منی کوچ کند، مگر بعد از زوال شمس روز دوازدهم.

عنوان ۱۱۰۳) قضا رمی جمرات روز ۱۱ و ۱۲ در صورت فراموشی و تقدیم قضا بر اداء

مسأله ۴۳۱ - کسی که رمی روز یازدهم را فراموش کند، باید آن را روز دوازدهم قضا کند، و اگر رمی روز دوازدهم را فراموش کند، باید آن را روز سیزدهم قضا کند. و اقوی آن است که باید بین رمی همان روز و قضای روز قبل فاصله اندازد، و قضا را بر رمی همان روز مقدم دارد، و احتیاط واجب آن است که قضا را در اول روز و رمی آن روز را وقت ظهر انجام دهد.

عنوان ۱۱۰۴) ترک رمی جمرات سه گانه از روی فراموشی یا جهل

مسأله ۴۳۲ - کسی که از روی فراموشی یا جهل رمی نکرده، و در مگه یادش

آمد یا علم پیدا کرد، باید به منی برگردد و رمی کند، و چنانچه رمی دوروز یا سه روز را انجام نداده باشد، احتیاط واجب آن است که ترتیب را در قضای آنها رعایت کند - یعنی اول قضای روز اول را انجام دهد و بعد قضای روز دوم را مثلاً - و بین قضای هر روزی با روز بعد به مقدار ساعتی فاصله اندازد.

و اگر پس از خارج شدن از مکه یا علم پیدا کرد، واجب نیست برگردد، و احتیاط واجب آن است که در سال بعد خودش آن را قضا کند، و یا نایب بگیرد که از طرف او قضا نماید.

عنوان ۱۱۰۵) عدم تمکن از رمی جمرات سه گانه در طول روز و نایب گرفتن

مسأله ۴۳۳ - کسی که خودش متمکن از رمی در طول روز تا غروب نیست - مثل مرضی که امید به بهبودی او نیست - باید نایب بگیرد، و چنانچه نتواند نایب بگیرد - مثل کسی که از هوش رفته یا کسی که عقل ندارد - باید ولی او یا دیگری به نیابت از طرف او رمی نماید، و اگر اتفاقاً پیش از غروب بهبودی یافت، احتیاط واجب آن است که خودش هم رمی نماید.

و اگر بیمار احتمال بهبودی خود را پیش از غروب بدهد، می تواند نایب بگیرد، ولی اگر پیش از غروب بهبودی پیدا کرد باید خودش هم رمی نماید.

عنوان ۱۱۰۶) ترک عمدی رمی جمرات سه گانه

مسأله ۴۳۴ - اگر کسی رمی را ترک کند - اگرچه از روی عمد باشد - حجّش باطل نمی شود، و احتیاط واجب آن است که در سال بعد خودش رمی را قضا نماید، یا نایب بگیرد تا از طرف او قضا کند.

استفتائات رمی جمرات

عنوان ۱۱۰۷) عذر از رمی در روز و نایب گرفتن در روز

[مناسک محشی ۱۲۸۶] کسانی که با عذر از رمی در روز می‌توانند شب رمی کنند آیا لازم است شب رمی کنند یا می‌توانند همان روز نایب بگیرند؟

جواب) نمی‌توانند نایب بگیرند.

عنوان ۱۱۰۸) نایب گرفتن در رمی اول روز و قدرت داشتن در عصر

[مناسک محشی ۱۲۸۷] چنانچه کسانی صبح روز دهم از رمی کردن معذور باشند ولی اطمینان دارند که بعد از ظهر خلوت است و قادر به رمی هستند، بفرمایید از صبح می‌توانند نایب بگیرند یا باید صبر کنند تا خلوت شود و رمی نمایند؟

جواب) اگر می‌توانند در روز رمی کنند، نمی‌توانند نایب بگیرند.

عنوان ۱۱۰۹) رمی نمودن در شب بدون عذر

[مناسک محشی ۱۲۸۸] آیا بدون عذر می‌توان در شب رمی کرد یا کافی نیست و اگر در شب صحیح است آیا گناهی هم مرتکب شده است و همچنین تأخیر ذبح از روز عید قربان هرچند صحیح است ولی آیا گناهی هم مرتکب شده است؟

جواب) بدون عذر رمی در شب واقع نمی‌شود، و باید در روز انجام دهد، و ترک رمی در روز گناه است، و تأخیر ذبح تا آخر ایام تشریق در حال اختیار جائز است.

عنوان ۱۱۱۰) نایب شدن در حج با معذور بودن از رمی

[مناسک محشی ۱۲۸۹] کسی که در رمی جمرات نایب شده، آیا می‌تواند شب رمی کند یا نه و همچنین کسی که در اصل حج نایب باشد و از ابتدا می‌دانسته که نمی‌تواند رمی کند، یا نمی‌تواند روز رمی کند و یا در رمی روز مسامحه و اهمال کند، حکمش چیست؟

جواب) کسی که در رمی جمرات نائب شده باید در روز رمی نماید، و نسبت به نیابت در اصل حج اگر عذر طاری باشد و یا رمی در شب برای او جائز باشد، می‌تواند نائب شود، و در صورت مسامحه باید نسبت به تفاوت اجرت، مستأجر را راضی کند.

عنوان ۱۱۱۱) معذور از رمی در روز و شب

[مناسک محشی ۱۲۹۰] شخصی که خود معذور است و نمی‌تواند رمی جمرات نماید، آیا می‌تواند شخص دیگری را که برای او هم رمی در روز مقدور نیست، نایب قرار دهد تا در شب رمی نماید و آیا در صورت بودن و یا نبودن شخص سومی که بتواند نایب شود و در روز رمی نماید، حکم مسأله فرق دارد یا خیر؟

جواب) اگر متمکن از رمی در روز نیست و نائب گرفتن در روز را هم متمکن نیست، باید روزهای بعد تا در مکه است خودش قضا کند، اگر نتوانست، نائب بگیرد، و احتیاطاً سال بعد هم انجام دهد، و اگر نتوانست خودش قضا کند و نائب بگیرد، سال بعد خودش انجام دهد، و اگر نتوانست سال بعد خودش انجام دهد نائب بگیرد.

عنوان (۱۱۱۲) اصابت سنگ‌ریزه به دیوار مجاور و بعد به جمره

[مناسک محشی ۱۲۹۱] در رمی جمرات، اگر سنگ‌ریزه اول به دیوار مجاور و بعد به جمره بخورد آیا کافی است، یا باید سنگ‌ریزه دیگر بزند؟

جواب) کافی نیست.

عنوان (۱۱۱۳) شک در مقدار رمی و رها کردن آن

[مناسک محشی ۱۲۹۲] شخصی وقت رمی جمرات شک کرد که چند سنگ زده ام، پس آن مقدار را رها کرد و دوباره از اول شروع نمود، آیا رمی او اشکال دارد یا نه؟

جواب) اشکال ندارد هر چند رها نمی‌شود.

عنوان (۱۱۱۴) نایب شدن زن معذور از رمی در روز

[مناسک محشی ۱۲۹۳] اینکه فرموده اید کوچ کردن شب دهم و درک کردن و قوف اضطراری مشعر و رمی در شب دهم برای زنان جایز است و نفس زن بودن عذر است، آیا با این حال زنان می‌توانند نایب شوند؟

جواب) می‌توانند برای انجام حج تمتع نایب شوند.

عنوان (۱۱۱۵) حکم دیوار سیمانی جمرات

[مناسک محشی ۱۲۹۴] در زمان قدیم که جمرات به صورت فعلی نبوده است و یقیناً بعداً بلندتر و قطورتر درست شده است، بنابراین در جمره عقبه چرا رمی کردن مخصوص به آن سنگچین وسط دیوار سیمانی است و رمی به دیوار سیمانی جایز نیست؟ و اگر جایز می‌دانید بفرمایید، زیرا که اکثر مردم در جمره عقبه اکتفا به دیوار سیمانی دو طرف سنگچین می‌کنند و خلاصه ملاک رمی در جمرات چیست؟

جواب) دیوار سیمانی از جمره نیست.

عنوان ۱۱۱۶) نایب شدن از زن در رمی و به جا آوردن آن در شب

[مناسک محشّی ۱۲۹۵] اگر مردی که می‌تواند در روز رمی نماید، برای رمی زنی نایب شود آیا می‌تواند رمی زن را در شب انجام دهد؟

جواب) نمی‌تواند و باید رمی را در روز انجام دهد.

عنوان ۱۱۱۷) نیابت ذوی الاعذار از رمی و مبیّت

[مناسک محشّی ۱۲۹۶] افرادی که معذورند از واجباتی که ترکش ولو عمداً مضر به حج نیست، مثل رمی جمرات در روز یازدهم و دوازدهم و مبیّت به منی در شبهای یازدهم و دوازدهم، آیا می‌توانند اجیر شوند و نیابت کنند یا نمی‌توانند؟

جواب) ذوی الاعذار نمی‌توانند نایب شوند، حتی اگر از مثل مذکورات عذر داشته باشند.

عنوان ۱۱۱۸) کیفیت رمی در نیابت از چند نفر

[مناسک محشّی ۱۲۹۷] کسی که به نیابت دیگری رمی جمره می‌کند، آیا کافی است که اول برای خودش هر جمره ای را رمی کند و پس از آن به نیابت دیگران ولو ده نفر باشند یکجا رمی کند، بعد جمره وسطی را هم همین طور و در پایان برای جمره عقبه نیز چنین کند، یا اینکه باید اول هر سه جمره را برای خودش و بعد هر سه را برای دومی و همچنین نسبت به دیگران رمی نماید؟

جواب) بنا بر احتیاط واجب ابتدا هر سه جمره را برای خود رمی کند و سپس به جهت نیابت برای اشخاص به هر دو صورت می‌تواند عمل نماید.

عنوان ۱۱۱۹) حلق قبل از رمی برای کسی که نتواند رمی کند

[مناسک محشّی ۱۲۹۸] کسی که نمی‌تواند در روز عید رمی کند، آیا می‌تواند قبل از رمی حلق نماید و روز دیگر رمی کند؟

جواب) جایز نیست علی الأحوط.

عنوان (۱۱۲۰) زدن جمره عقبه از هر طرف

[مناسک محشی ۱۲۹۹] آیا جمره عقبه را از هر طرف می‌توان رمی نمود؟

جواب) اگر به جمره بزند کافی است، ولی رمی دیوار کفایت نمی‌کند.

عنوان (۱۱۲۱) سنگ ریزه هایی که از بیرون به مشعر آورده‌اند

[مناسک محشی ۱۳۰۰] سنگریزه هایی که در مشعر موجود است و معلوم

است که از خارج از مشعر آورده‌اند، و معلوم نیست که از حرم است

یا از خارج از حرم، آیا می‌توان از آنها برای رمی استفاده نمود؟

جواب) رمی با این سنگریزه ها جائز نیست.

عنوان (۱۱۲۲) اشتباه در رمی عقبه در روز عید و علم به آن در روز سیزدهم

[مناسک محشی ۱۳۰۱] شخصی رمی جمره عقبه را در روز عید غلط انجام

داده است و در روز سیزدهم متوجه می‌شود، آیا بعد از قضای جمره

عقبه، باید رمی روز یازدهم و دوازدهم را نیز تکرار کند؟

جواب) لازم نیست.

عنوان (۱۱۲۳) زیاده از هفت عدد سنگ ریزه زدن

[مناسک محشی ۱۳۰۲] آیا زیاده از هفت رمی، مُخِلّ به رمی است؟

جواب) اگر از اول قصد زیاده از هفت داشته باشد، بنا بر احتیاط صحیح نیست،

و احتیاط واجب این است که رمی را اعاده نماید.

عنوان (۱۱۲۴) رمی کردن در روز یازدهم قبل از ذبح و حلق

[مناسک محشی ۱۳۰۳] کسی که نتوانسته ذبح کند و حلق یا تقصیر نیز

ننموده است، آیا می‌تواند رمی روز یازدهم را انجام دهد؟

جواب) در صورتی که در روز یازدهم نخواهد ذبح کند اشکالی ندارد.

عنوان (۱۱۲۵) رمی که باعث قاعدگی زن شود

[مناسک محشی ۱۳۰۴] زنی که احتمال بدهد، رمی باعث قاعدگی او

می‌شود، آیا کافی است در رمی نایب بگیرد؟

جواب) اگر از قاعده شدن به مشقت می‌افتد، عذر حساب می‌شود، و می‌تواند

نائب بگیرد، ولی اگر به حرج نمی‌افتد و در اثر رمی قاعده می‌شود، باید طواف را مقدم

بدارد، و بنا بر احتیاط واجب سعی را مقدم داشته و در وقت خود نیز اعاده نماید.

عنوان (۱۱۲۶) شب رمی کردن زن در صورتی که در روز معذور باشد

[مناسک محشی ۱۳۰۵] آیا می‌شود که زنها را شب دهم بعد از نصف شب

از مشعر به منی بیاورند و همان شب آنان را به جمره عقبه ببرند و رمی

کنند و بعد به خیمه برگردانند و نزدیک غروب روز یازدهم مجدداً آنان

را به جمرات ببرند تا شب دوازدهم، هم رمی روز یازدهم را انجام دهند

و هم رمی روز دوازدهم را، با توجه به ازدحام و خطرهای احتمالی؟

جواب) اگر از رمی در روز معذورند، باید شب قبل از آن روز، رمی کنند.

عنوان (۱۱۲۷) علم اجمالی به ترک رمی در یکی از سه روز

[مناسک محشی ۱۳۰۶] اگر کسی می‌داند یک روز رمی را ترک کرده است

ولی نمی‌داند که روز دهم بوده یا یازدهم، یا دوازدهم، وظیفه اش

چیست؟

جواب) اگر بعد از روز دوازدهم شک کرده است، رمی جمره عقبه کافی است، و

اگر روز دوازدهم شک کرده است، هر سه جمره را رمی کند، و احتیاط مستحب این

است که به نیت ما فی الذمه رمی کند. احوط آن است که رمی سه جمره را به ترتیب،

به قصد ما فی الذمه انجام دهد، اگرچه در صورتی که شک بعد از روز دوازدهم باشد

بیش از قضای رمی جمره عقبه واجب نیست.

عنوان ۱۱۲۸) زدن سنگ ریزه به ملات بند کشی شده

[مناسک محشّی ۱۳۰۷] شخصی در رمی جمرات چنین تصور می‌کرده است که باید سنگ‌ریزه به خود سنگهای نصب شده جمرات بخورد، نه به ملات لای سنگها که به وسیله آن ملات بندکشی شده است، لذا برای اطمینان که به خود سنگها بخورد، یازده سنگ‌ریزه انداخته و هفت عدد از آنها را رمی صحیح محسوب داشته است، آیا این رمی صحیح است یا نه؟

جواب) صحیح است.

عنوان ۱۱۲۹) معذور بودن از رمی در روز های دیگر و وکالت دادن به غیر

[مناسک محشّی ۱۳۰۸] شخصی روز عید قربان برای رمی جمره عقبه رفته و انجام داده ولی دو روز بعد را در اثر کسالت وکالت داده و روز سیزدهم خودش برای قضای رمی جمرات رفته، ولی اول رمی جمره عقبه نموده، بعداً برگشته از جمره اولی شروع کرده و روز یازدهم و دوازدهم را یک مرتبه چهارده سنگ زده، هفت عدد برای روز یازدهم و هفت عدد برای روز دوازدهم و جمره وسطی را همچنین دوازده سنگ زده و جمره عقبه را نیز دوازده سنگ زده است، و الآن به ایران برگشته است، آیا وظیفه او چیست؟

جواب) اگر کسالت داشته و معذور بوده و وکالت داده عمل او صحیح است، و نیاز به تکرار نداشته است، و در هر صورت تکرار به نحو مرقوم صحیح نیست.

عنوان ۱۱۳۰) ترک رمی جمره عقبه و انجام دادن آن قبل از ذبح

[استفتاء] کسانی که روز عید رمی جمره عقبه نکرده‌اند در روز یازدهم می‌خواهند رمی نمایند آیا ابتدا رمی کنند و سپس ذبح نمایند؟ و آیا رمی جمرات روز یازدهم را می‌توانند قبل از ذبح انجام دهند؟

جواب) باید اول رمی کنند قضاءً از روز دهم و بعد ذبح نمایند. احتیاط واجب این است که اول ذبح کنند و بعد رمی جمرات ثلاث را انجام دهند.

عنوان ۱۱۳۱) ترتیب بین عمل خود و عمل نایب

[استفتاء] آیا در نیابت در رمی، ترتیب بین اعمال خود منوب عنه و نایب لازم است بدین معنی که نایب ابتداء سه جمره را رمی کند و بعد شروع در عمل نیابی نماید و سه جمره را از طرف منوب عنه رمی کند یا می‌تواند در هر جمره‌ای ابتداء رمی خودش و سپس رمی نیابتی را انجام دهد؟

جواب) احتیاط واجب آن است که بعد از اتمام عمل خودش که رمی هر سه جمره است شروع در عمل نیابی نماید.

عنوان ۱۱۳۲) نفر قبل از رمی نایب

[استفتاء] کسی که نیابت داده است که روز دوازدهم رمی او را انجام دهند آیا می‌تواند قبل از انجام رمی توسط نایب از منی نفر کند؟

جواب) باید منوب عنه در منی باشد تا رمی انجام گردد.

عنوان ۱۱۳۳) رمی معذورین در شب

[استفتاء] کسی که از رمی در روز در اثر ازدحام عاجز است و همچنین زنها و ضعفاء، آیا می‌توانند نایب بگیرند یا این که باید در شب رمی کنند؟

جواب) خودشان در شب رمی کنند.

عنوان ۱۱۳۴) لزوم خروج از منی روز دوازدهم بعد از ظهر

[استفتاء] کسی که شب دوازدهم اول شب را در منی می‌ماند و بعد از

نصف شب به مکه می‌رود یا تمام شب را در مکه بعبادت می‌گذراند می‌تواند بعد از ظهر روز دوازدهم به منی برگردد و رمی جمره نماید و به مکه برگردد یا باید پیش از ظهر به منی برگردد و رمی کند و بعد از ظهر از منی کوچ نماید؟ وظیفه را بیان فرمائید؟

جواب) در مفروض سؤال باید پیش از ظهر به منی آمده و می‌تواند رمی را بعد از ظهر روز دوازدهم انجام دهد.

عنوان (۱۱۳۵) رفتن زن به مکه در شب عید با وکالت دادن به غیر در ذبح

[استفتاء] زنانی که شب عید رمی جمره عقبه را انجام می‌دهند و برای ذبح وکالت داده اند آیا می‌توانند بعد از رمی و قبل از ذبح، در روز عید تقصیر نمایند و سپس اعمال مکه را انجام دهند؟

جواب) احتیاط واجب این است که تقصیر بعد از رمی و ذبح باشد.

عنوان (۱۱۳۶) برداشتن سنگریزه برای رمی از مکه با عدم علم به رضای مالکین

[استفتاء] هل يجوز جمع الحصيات للرمي في بعضى الأراضى الموجودة في مكة و المملوكة لأشخاص معينين و التى هي من الحرم، علماً بأنه لا يعلم برضى أصحاب الأراضى بأخذ الحصيات و جمعها في أراضيههم؟

جواب) الظاهر عدم الجواز إلا بإذن المالك .

عنوان (۱۱۳۷) جواز برداشتن سنگریزه از زمینهایی که نمی‌داند مالک دارد یا نه

[استفتاء] هل يجوز أخذ الحصيات للرمي في الأرض التى يشك فى أن لها مالك أم لا؟

جواب) الظاهر الجواز.

عنوان ۱۱۳۸) رمی جمرة عقبه از طرف کنار آن

[استفتاء] هل يجوز رمى جمرة العقبة فى الطرف الذى كانت الجمرة فيه ملاصقة لجدار مانع فى رميها فى ذلك الطرف، حيث أن الجدار قد أزيح فعلاً؟

جواب) الظاهر هو الجواز.

عنوان ۱۱۳۹) لزوم نیابت رمی برای زنان در روز عید

[استفتاء] زنان و معذورینی که قبل از نیمه شب وقوف مشعر را درک می کنند و بعد از آن برای رمی جمرة عقبه در همان شب عید به منی می آیند آیا می توانند در صورت عدم توان نسبت به رمی، همان شب برای رمی نائب بگیرند یا نیابت در رمی به روز عید موکول شود؟

جواب) برای رمی در روز نائب بگیرند.

عنوان ۱۱۴۰) ارتفاع عذر بعد از رمی نایب

[استفتاء] إذا استنابت المرأة فرمى عنها ثم علمت بارتفاع الزحام فهل يجب عليها إعادة الرمي بنفسها؟

جواب) يجب عليه إعادة الرمي بنفسها.

عنوان ۱۱۴۱) لزوم آمدن به منی قبل از زوال برای نفر از منی بعد از زوال

[استفتاء] اگر بعد از نصف شب دوازدهم از منی خارج شود لازم است برای تحقق نفر بعد از زوال روز دوازدهم، قبل از زوال به منی برگردد؟

جواب) واجب است برگردد.

عنوان ۱۱۴۲) حرجی بودن نفر بعد از ظهر برای زنها

[استفتاء] بعد از ظهر روز دوازدهم رفتن از منی به مکه مشقت دارد آیا بانوان می توانند قبل از ظهر به مکه بروند؟

جواب) در مفروض سؤال در صورتی که به حدّ حرج و عذر برسد مانعی ندارد.

عنوان (۱۱۴۳) رمی جمرات از جهت توسعه عرض آن

[استفتاء] با توجه به اینکه جمره از جهت عرض گسترش داده شده، آیا رمی هر جای آن کافی است؟

جواب) باید محاذات با جمره اصلی رمی شود و در صورت عدم تمکّن در کل وقت و یا حرجی بودن آن، نایب بگیرد.

عنوان (۱۱۴۴) رفتن از غیر طریق معمول به منی

[استفتاء] بعد از وقوف در مشعر، برای رمی جمرات به مکه رفتند و سپس از طریقی غیر از طریق معمول که از مشعر به رمی می‌روند از طریق عزیزیه برای رمی می‌رود، در استفتائات فرمودید محل اشکال است آیا این حکم از جهت تکلیفی است یا از جهت وضعی هم، اشکال در رمی خواهد بود؟

جواب) تکلیفی و وضعی می‌باشد، و اگر از مکه به مشعر برود و بعد به منی کوچ کند اشکال ندارد.

فصل نهم: مسائل متفرقه

مسائل متفرقه

عنوان ۱۱۴۵) شرکت در نماز جماعت مسجد الحرام و مسجد النبی ﷺ

[۱۳۱۳] م - در وقتی که در «مسجد الحرام» یا «مسجد النبی ﷺ» نماز جماعت منعقد شد، مؤمنین نباید عملی که مخالف تقیه باشد انجام دهند، و هر جا مصداق تقیه باشد اگر چه نسبت به فردی که انجام می‌دهد، سجده بر فرش مانع ندارد، ولی باید قرائت را آهسته بخواند، و اگر مصداق تقیه نباشد و حمل بر نفاق شود، اجترأ به آن نماز محل اشکال است.

عنوان ۱۱۴۶) سجده بر سنگ‌های مسجد الحرام و مسجد النبی ﷺ

[۱۳۱۴] م - سجده نمودن بر تمام اقسام سنگها، چه مرمر باشد یا سنگهای سیاه معدنی یا سنگ گچ و آهک، قبل از آنکه پخته شود و همچنین بعد از آن جایز است. و سنگهایی که در «مسجد الحرام» از این قبیل است سجده بر آنها اشکال ندارد و همینطور در «مسجد رسول الله ﷺ».

عنوان ۱۱۴۷) اقامه نماز جماعت در هتل

[۱۳۱۵] م - در «مکه» و «مدینه» در صورتی که نماز خواندن به جماعت در مسافرخانه و هتل مخالف تقیه باشد، نباید کار مخالف تقیه انجام دهند.

عنوان ۱۱۴۸) تخییر بین قصر و اتمام در مکه قدیمه و مدینه قدیمه

[۱۳۱۶] م - تخییر بین قصر و اتمام در تمام مکه قدیم و مدینه قدیم ثابت است.

عنوان ۱۱۴۹) ذبح کفاره در احرام عمره در مکه و در احرام حج در منی

[۱۳۱۷] م - هرگاه بر محرم کفاره ای به جهت صید در احرام عمره واجب شود، جای کشتن آن مکه مکرمه است، و اگر به جهت صید در احرام حج واجب شود جای کشتن آن منی است. (مسأله ۲۸۰ مناسک)

اقوی این است که نسبت به کفاره غیر صید که بر محرم واجب می شود - چه شتر باشد یا غیر آن - جایز است کشتن آن را تا بازگشت به اهلش تأخیر اندازد، و احتیاط مستحب آن است که اگر در احرام عمره واجب شده است در مکه، و اگر در احرام حج واجب شده است، در منی انجام دهد، و نسبت به کفاره احرام عمره مفرده تا ممکن است این احتیاط ترک نشود.

و مصرف کفاره فقرا هستند، و خودش از آن نخورد مگر اندکی، و اگر بخورد، در صورتی که کم باشد - بنابر اقوی - ضامن قیمت مقدار خورده شده نیست، اگر چه احتیاط مستحب ضمان آن است، و در غیر این صورت ضامن قیمت آن خواهد بود. (مسأله ۲۸۱ مناسک)

عنوان ۱۱۵۰) عدم جواز احلال بعد از محرم شدن

[۱۳۱۸] م - کسی که در میقات یا محاذی آن یا جای دیگری که تکلیف اقتضا می کرد محرم شد نمی تواند احرام خود را به هم بزند و محل شود برای رفتن به مدینه منوره یا برای مقصد دیگری، و اگر لباس احرام را هم بکند و قصد بیرون آمدن از احرام را بکند، احرامش به هم نمی خورد و آنچه بواسطه احرام بر او حرام شده حلال نمی شود و اگر کاری که موجب کفاره است بجا آورد باید کفاره بدهد.

عنوان ۱۱۵۱) لباس کندن محرم حین احرام و معذور بودن او

[۱۳۱۹] م - اگر بواسطه عذری، مثل مرض، نتواند لباس دوخته خود را بکند و لباس احرام بپوشد، باید در میقات یا محاذات آن نیت عمره و یا حج کند و لئیک بگوید و کافی است، و هر وقت عذرش برطرف شد جامه دوخته را بکند، و اگر لباس

احرام نپوشیده بپوشد، و لازم نیست به میقات برگردد، ولی برای پوشیدن لباس دوخته بنا بر احتیاط واجب یک گوسفند کفاره بدهد.

عنوان ۱۱۵۲) مستثنیات عدم کفاره در ارتکاب محرمات احرام جهلاً یا نسیاناً

[۱۳۱۰] م - هر عملی غیر از صید، که از محرم از روی جهل و نسیان سر بزند کفاره ندارد، مگر موارد ذیل:

۱) آن که طواف فریضه حج یا عمره را فراموش کند و به بلد خود بیاید و با عیال خود نزدیکی نماید.

۲) آن که مقداری از سعی را در عمره تمتع فراموش کند و از احرام درآمد به اعتقاد این که از سعی فارغ شده است و همچنین بنا بر احتیاط واجب اگر کل سعی را در عمره تمتع فراموش کند.

۳) اگر بعد از سعی و قبل از تقصیر به جهت ندانستن حکم مسأله با زن خود نزدیکی کند، بنا بر احتیاط واجب یک شتر کفاره دهد.

۴) اگر در احلال از عمره تمتع از روی جهل یا نسیان حلق نماید، ثبوت کفاره بر او محل اشکال است.

و در موارد ذیل کفاره بنا بر احتیاط مستحب است:

۱) اگر قبل از طواف نساء زن خود را بیوسد.

۲) اگر دست به سر و ریش خود بکشد و مو ساقط شود، صدقه دادن به یک کف از طعام مستحب است.

۳) کفاره به اطعام فقیری در روغن مالی از روی جهل، و کفاره به گوسفندی در روغن مالی از روی علم و عمد.

عنوان ۱۱۵۳) تحقق عمره تمتع و حج آن در یک سال

[۱۳۲۱] م - عمره تمتع و حج تمتع باید در یکسال واقع شوند، پس اگر در یک سال عمره تمتع بجا آورد و در سال دیگر حج تمتع صحیح نمی باشد.

عنوان ۱۱۵۴) لزوم نیت عمره تمتع و حج تمتع

[۱۳۲۲] م - کسی که وظیفه اش حج تمتع است، باید در حالی که می خواهد احرام عمره ببندد نیت آن داشته باشد که عمره تمتع کند و بعد از آن حج تمتع، اگر چه به نیت ارتکازی اجمالی، پس اگر نیت عمره مفرده بکند و بعد بخواهد آن را عمره تمتع قرار دهد حج او اشکال پیدا می کند، ولی اگر عمره مفرده را در ماه های حج بجا آورده باشد و در مکه باقی بماند تا زمان حج، جائز است آن عمره مفرده را تمتع قرار داده و اعمال حج را بجا آورد، و فرقی بین حج واجب و مستحب در این حکم نیست.

عنوان ۱۱۵۵) شک در انجام یا صحت عمره تمتع بعد از احرام حج تمتع

[۱۳۲۳] م - اگر بعد از مشغول شدن به حج تمتع، شک کند که عمره تمتع را بجا آورده یا نه یا شک کند که صحیح بجا آورده یا نه، در صورتی که علم به غفلت در حین عمل نداشته باشد اعتنا نکند و عملش صحیح است.

عنوان ۱۱۵۶) شک در انجام عمل یا صحت آن بعد از ورود به جزء بعدی

[۱۳۲۴] م - در هر یک از اعمال عمره و حج، اگر شک کند بعد از آنکه وارد عملی شده باشد که مترتب بر اوست، در صورتی که علم به غفلت در حین عمل نداشته باشد اعتنا نکند، چه شک کند که آورده یا نه، یا شک کند که صحیح آورده یا فاسد.

عنوان ۱۱۵۷) انجام عمره تمتع و حج تمتع در اشهر حج

[۱۳۲۵] م - باید عمره تمتع و حج تمتع، هر دو در ماههای حج واقع شود و ماههای حج، شوال و ذی قعدة و ذی حجه است. پس اگر کسی در شوال یا ذی قعدة عمره تمتع بجا آورد و در موقع حج، حج تمتع بجا آورد صحیح است، و اگر قبل از شوال بخواهد عمره تمتع بجا آورد صحیح نیست، اگر چه بعضی اعمال عمره قبل از شوال واقع شود و بقیه در شوال یا سایر ماههای حج.

عنوان ۱۱۵۸) قصد عمره مفرده در صورت فوت حج تمتع

[۱۳۲۶] م - کسی که به احرام عمره تمتع وارد مکه شد اگر حج او فوت شده در صورتی که بدون اختیار حج از او فوت شده، بنا بر احتیاط واجب قصد عمره مفرده کند، و در صورتی که از روی عمد از او فوت شده بنا بر احتیاط مستحب قصد عمره مفرده کند.

عنوان ۱۱۵۹) عدم اعتبار شرائط هدی در کفاره

[۱۳۲۷] م - شرایطی که برای هدی است که در حج تمتع باید ذبح کند هیچیک در حیوانی که برای کفاره محرمات احرام باید قربانی کند معتبر نیست پس می‌تواند گوسفند خصی و معیوب را برای کفاره قربانی کند.

عنوان ۱۱۶۰) خوردن از هدی حج

[۱۳۲۸] م - غیر از هدی تمتع و همچنین هدی در حج قران، از هدی‌هایی که برای کفاره یا چیز دیگر لازم می‌شود، جائز نیست خودش بخورد مگر اندکی، و اگر بیش از آن بخورد ضامن قیمت آن است.

عنوان ۱۱۶۱) مصرف کفارات

[۱۳۲۹] م - مصرف کفارات: فقرا و مساکین هستند، و بنا بر احتیاط واجب باید مؤمن باشند.

عنوان ۱۱۶۲) کراهت التقاط مال از حرم

[۱۳۳۰] م - اگر در حرم چیزی پیدا کرد، برداشتن آن کراهت شدید دارد، بلکه احتیاط مستحب این است که بر ندارد.

عنوان ۱۱۶۳) برداشتن لقطه‌ای که کمتر از یک درهم باشد

[۱۳۳۱] م - اگر «لقطه» حرم را بردارد و از یک درهم کمتر باشد، چه قصد

۵۰۰ ..... مناسک و استفتائات حج

تملك كند يا نكند، اگر صاحبش قبل از تلف شدن پيدا شد و عين موجود بود، بنا بر احتياط واجب بايد ردّ كند، همچنانكه اگر عين تلف شده باشد، چه با افراط و تفریط و چه بدون آن، بنا بر احتياط واجب بدلش را بايد ردّ كند.

عنوان (۱۱۶۴) حكم برداشتن لقطه بيشتر از يك درهم

[۱۳۳۲] م - اگر لقطه را كه در حرم برداشت يك درهم يا بيشتر ارزش داشت بايد يك سال تعريف كند و از صاحبش جستجو كند، پس اگر او را بعد از يك سال نيافت، بايد از طرف صاحبش صدقه دهد، و نمى تواند تملك كند.

عنوان (۱۱۶۵) محرمى كه نتواند آنچه موجب محلّ شدن است، انجام دهد

[۱۳۳۳] م - كسى كه بعد از محرم شدن نتوانسته باشد وظيفه اى انجام دهد كه محلّ شود، اگر مصدود يا محصور است بايد به وظيفه آنها كه در آخر مناسك ذكر شده عمل نمايد و اگر به جهتي غير مصدود يا محصور متعذر از انجام حج و عمره باشد، احرامش از اول فاسد است، اگرچه احتياط مستحب آن است كه به وظيفه مصدود عمل نمايد.

عنوان (۱۱۶۶) لزوم عمل به تقيه در سجده

[۱۳۳۴] م - در مسجد النبى ﷺ سجده كردن بر روى فرشهاى مسجد در صورتى كه نسبت به آن فردى از نماز كه انجام مى دهد تقيه صدق كند و حمل بر نفاق نشود اشكال ندارد، و اگر مصداق تقيه نباشد بنا بر احتياط واجب آن نماز را اعاده نمايد.

استفتائات مسائل متفرقه

عنوان ۱۱۶۷) سجده نمودن بر فرش بعد از اتمام نماز

[مناسک محشی ۱۳۳۵] در مسجد النبی ﷺ بعد از اتمام نماز جماعت، آیا می‌توان روی فرشهای مسجد سجده نمود و یا اینکه باید برود در جایی که سنگفرش است و بر سنگ نماز بخواند؟

جواب) باید به جایی که سجده بر آن صحیح است (سنگفرش) نماز بخواند، و کار خلاف تقیه نکند، و در مورد تقیه حکم در عنوان ۱۱۴۵ [مسأله ۱۳۱۳ مناسک محشی] بیان شد.

عنوان ۱۱۶۸) نماز جماعت به نحو استداره

[مناسک محشی ۱۳۳۶] کسی که نماز را در مسجد الحرام به نحو استداره خوانده است، به طوری که رودر روی امام جماعت و یا طرفین او ایستاده بوده است، آیا این نماز احتیاج به اعاده دارد؟

جواب) استداره جائز نیست. ولی به هر حال چون اقتدا صوری است باید قرائت را اگر چه آهسته و یا اگر نمی‌شود به نحو حدیث نفس بخواند و این نماز مجزی است.

عنوان ۱۱۶۹) نماز خواندن در مسجد یا رفتن به هتل

[مناسک محشی ۱۳۳۷] در صورتی که شخص نمازگزار وارد یکی از مساجد مدینه منوره و یا مکه معظمه شد و مشاهده کرد که جماعت

۵۰۲ ..... مناسک و استفتائات حج

خاتمه یافته است، ولی نمازگزاران در مسجد هستند، آیا می‌تواند نماز را فردی بر طبق شرایط موجود بجای آورد یا باید بیاید مسافرخانه و یا هتل و نمازش را با چیزی که سجده بر آن صحیح است انجام دهد؟

جواب) اگر مورد تقیه باشد به شرحی که در عنوان ۱۱۴۵ [مسأله ۱۳۱۳ مناسک محشی] گذشت، مجزی است، و اگر مورد تقیه نباشد، یا شک داشته باشد، باید نماز را در مسافر خانه بخواند.

عنوان ۱۱۷۰) سجده بر حصیری که نخ دارد

[مناسک محشی ۱۳۳۸] حصیرهایی که در حجاز مورد استفاده حجاج ایرانی و غیر ایرانی واقع می‌شود، سجده بر آن جایز است یا خیر، با ملاحظه اینکه حصیر مزبور با نخ مخلوط است؟

جواب) اگر مقدار نخ، مُخَلَّ به مقدار واجب سجده نباشد، مانعی ندارد.

عنوان ۱۱۷۱) سجده بر پشت یک دیگر

[مناسک محشی ۱۳۳۹] اگر انجام نماز به کیفیتی باشد که معلوم نیست موافق نظر اهل سنت باشد، مانند سجده بر پشت نمازگزاران صفِ جلو و عدم رعایت اتصال و... آیا نماز در این گونه موارد باید اعاده شود؟

جواب) اعاده دارد.

عنوان ۱۱۷۲) عبور کردن حائض از مقدار توسعه یافته مسجد الحرام

[مناسک محشی ۱۳۴۰] آیا حائض و جنب می‌توانند از مقدار توسعه یافته مسجد الحرام و مسجد النبی ﷺ عبور کنند یا خیر؟

جواب) بنا بر احتیاط واجب عبور نکند.

عنوان ۱۱۷۳) خواندن نماز عشاء بعد از نماز جماعت در مسجد الحرام

[مناسک محشی ۱۳۴۱] کسانی که برای شرکت در نماز مغرب در مکه و

مدینه وارد مساجد می‌شوند و نمازهای خود را با جماعت می‌خوانند، آیا جایز است بلافاصله بعد از نماز جماعت نماز عشا را بخوانند یا نه؟

جواب) اگر نسبت به نماز مغرب تقیه بوده است به شرحی که در عنوان ۱۱۴۵ [مسأله ۱۳۱۳ مناسک محشی] گذشت، نماز عشاء را می‌تواند بخواند، و گر نه بنا بر احتیاط واجب صبر کند تا پس از زوال حمزه مشرقیه نماز مغرب را بخواند، و بعد نماز عشاء را.

عنوان ۱۱۷۴) سجده بر پشت دست

[مناسک محشی ۱۳۴۲] کسی خیال می‌کرد که بر سنگهای فرش شده در مسجد الحرام - زاده الله شرفاً - سجده صحیح نیست و بر پشت دست سجده می‌کرده است، آیا نمازهایی که به این نحو خوانده چه حکمی دارد؟

جواب) مطلقاً صحیح نیست.

عنوان ۱۱۷۵) نماز صبح خواندن در لیالی مقمره

[مناسک محشی ۱۳۴۳] در لیالی مقمره در مکه، کسانی که نماز صبح را به جماعت با سایر مسلمین می‌خوانند، آیا باید بعد از روشن شدن هم دوباره بخوانند، یا همان نماز که به جماعت خوانده اند کافی است؟

جواب) فرقی بین لیالی مقمره و غیر مقمره نیست، و نماز با آنان اگر خارج وقت واقع شده، در صورتی که مصداق تقیه باشد به شرحی که در عنوان ۱۱۴۵ [مسأله ۱۳۱۳ مناسک محشی] گذشت صحیح است، وگرنه باید اعاده کند.

عنوان ۱۱۷۶) قصد ده روز به تصور اینکه تا زمان خروج ۱۰ روز است

[مناسک محشی ۱۳۴۴] کسی که قصد کرده است تا پایان روز ترویبه

(هشتم ذی حجه) در مکه اقامت نماید، به تصور اینکه از آغاز ورودش به مکه تا روز ترویبه ده روز است و بر این اساس، چند روز نماز را تمام خواند، بعد خلاف آن ثابت گردید و معلوم شد ده روز نبوده است، وظیفه او در نماز چیست؟ آیا تمام است یا قصر؟

(جواب) در مکه قدیم بین قصر و تمام مخیر است، و در غیر آن اگر وقت باقی است، نماز را شکسته اعاده کند، و اگر وقت گذشته است، قضا ندارد و بقیه را باید شکسته اتیان کند.

عنوان ۱۱۷۷) حج و اعمال دیگر بدون تقلید

[مناسک محشی ۱۳۴۵] شخصی مقلد هیچ یک از فقها نبوده، مثلاً ده سال، حالا می خواهد تقلید کند، در این ده سال مکه هم رفته است، آیا عبادتهای او مثل نماز و روزه و حجش صحیح است یا نه؟

(جواب) اگر اعمالش مطابق فتوای کسی که باید از او تقلید کند باشد صحیح است، مگر این که جاهل قاصر باشد و اخلاقی که در نماز نموده است مورد قاعده لا تعاد باشد، که در این صورت اگر چه عملش مطابق نظر مجتهدی که وظیفه اش تقلید از او است، نباشد، مجزی است.

عنوان ۱۱۷۸) بردن قرآن های مسجد الحرام

[مناسک محشی ۱۳۴۶] قرآن هایی که در مسجد الحرام است بر بعضی نوشته شده که «وقف است» ولی بر بعضی دیگر نوشته نشده است، شایع است آنها که کلمه وقف و یا عبارت دیگری که مفهوم وقف بودن باشد ندارد جایز است بردارند و چنین کاری احیاناً شده است، بفرمایید جایز است یا نه؟

(جواب) در هر دو صورت نباید بردارد، و اگر برداشت برگرداند.

عنوان (۱۱۷۹) برداشتن سنگ از صفا یا مروه یا از مشعر

[مناسک محشی ۱۳۴۷] آیا مقداری از سنگ صفا و مروه، یا از مشعر را می‌شود با خود آورد یا نه؟

جواب) از مسجدالحرام جائز نیست، و از صفا و مروه و مشعر بنا بر احتیاط واجب بر ندارد.

عنوان (۱۱۸۰) نیت تیمم از حدث اکبر برای خارج شدن از مسجدین

[مناسک محشی ۱۳۴۸] نیت تیمم از حدث اکبر در مسجدین چیست؟

جواب) اگر زمان تیمم کوتاه تر از زمان خروج است، باید تیمم کند و خارج شود، و اگر بیشتر است، باید خارج شود، و اگر مساوی است، بنا بر احتیاط واجب تیمم کند و خارج شود، و نیت کند تیمم بدل از غسل حدثی را که به آن مبتلا شده است (مثلاً بدل از غسل جنابت).

عنوان (۱۱۸۱) سجود بر سنگ مسجد الحرام و علم به متنجس بودن آن

[مناسک محشی ۱۳۴۹] در تطهیر مسجد الحرام به نحوی که عین نجاست را برطرف می‌کنند و بعد با ظرف آب می‌ریزند و می‌شویند و از هر طرف با آب قلیل شسته می‌شود، انسان به نجاست تمام مسجد علم عادی پیدا می‌کند، آیا جواز سجده بر آن سنگها از باب عسر و حرج است یا جهت دیگر؟

جواب) علم پیدا نمی‌شود و با فرض شک نباید اعتنا شود، و اگر علم اجمالی به نجاست تمام مسجد داشته باشد، در صورتی که بعضی اطراف آن خارج از محل ابتلاء باشد، نماز صحیح است، و با فرض ابتلاء به جمیع، اگر متمکن از نماز خلف مقام در محل سجده طاهر نیست، بنا بر احتیاط واجب جمع کند بین نماز خلف مقام و جای دیگر مسجدالحرام اگر طاهر است، و در غیر این صورت نماز خلف مقام مجزی است.

عنوان ۱۱۸۲) خمس ندادن و رفتن به حج

[مناسک محشی ۱۳۵۰] شخصی بدون اینکه خمس مال خود را پردازد به حج رفته است و الآن می خواهد پردازد، آیا حج او صحیح است یا خیر؟

جواب) اگر لباس احرام و قربانی را به ذمه خریده است حج او صحیح است، و اگر با عین پول خمس نداده خریده، نسبت به قربانی ذبح او مجزی نیست و لو در جاهل قاصر و نسبت به لباس احرام اگر جاهل قاصر باشد اشکال ندارد و در غیر جاهل قاصر اگر آنچه را که به مال متعلق خمس خریده است سائر باشد طواف و نمازش باطل است و اگر سائر نباشد طواف بنا بر احتیاط باطل است ولی نمازش با آن محل اشکال است مگر اینکه با حرکات نمازگزار حرکت نکند که در این صورت صحیح است و همچنین است بنا بر احتیاط واجب اگر شک دارد که پول متعلق خمس بوده است یا نه، به شرحی که در عنوان ۵۹۴ [مناسک محشی ۶۶۸] و عنوان ۵۹۵ [مناسک محشی ۶۶۹] گذشت.

عنوان ۱۱۸۳) گذشتن چند سال بر مال و خمس ندادن

[مناسک محشی ۱۳۵۱] اینجانب که تحت تکفل پدرم هستم اگر خدا بخواهد سال آینده به اتفاق مادرم به زیارت خانه خدا مشرف خواهم شد، لازم به یادآوری است که هزینه این سفر را از پولهایی که پدرم طی هفت یا هشت سال به عنوان هفتگی و یا پولی که برای پس انداز به ما داده پرداخته ایم، قابل ذکر است که پدرم تا این تاریخ هیچ گونه وجهی به عنوان خمس پرداخته است، خواهشمندم مرقوم بفرمایید که حج ما با این پول چه صورتی پیدا می کند؟

جواب) آن مقدار از پول که سال بر آن گذشته، و در آن سال خمس به حج نرفته، خمس آن را باید بدهد، و اگر سال بر آن نگذشته، در صورتی که علم داشته این پول گرفته شده از پدرش خمس دارد، باید خمس آن را بدهد.

عنوان ۱۱۸۴) حکم قاضی اهل تسنن به عید

[مناسک محشی ۱۳۵۲] اگر از طرف قاضی مکه حکم شد که فلان روز عید است و ما یقین به خلاف نداشته باشیم حکم چیست؟

جواب) رجوع شود مناسک مسأله ۳۶۸.

عنوان ۱۱۸۵) دادن شخص فقیر گوشت قربانی خود را به نان خور خود

[مناسک محشی ۱۳۵۳] آیا شخص فقیر می تواند گوشت کفاره تقصیر خود را به مصرف فقرایی که نانخور او هستند برساند؟

جواب) برای کسانی که نفقه آنان بر او واجب است نمی شود صرف نمود.

عنوان ۱۱۸۶) کفارات عمره تمتع و نبودن فقیر مؤمن در مکه

[مناسک محشی ۱۳۵۴] کفاراتی که در احرام عمره تمتع بر گردن انسان می آید، در مکه معلوم است که فقیر مؤمن نیست، آیا باید صبر کند تا در محل، ذبح کند و به فقیر بدهد و این تأخیر عمدی مانع ندارد؟

جواب) بنا بر احتیاط واجب تأخیر بیندازد تا به فقیر مؤمن بدهد.

عنوان ۱۱۸۷) پیدا کردن پول سعودی

[مناسک محشی ۱۳۵۵] اگر شخصی در مکه یا مدینه پول سعودی پیدا کند که نمی داند متعلق به ایرانی است یا غیر ایرانی، وظیفه او چیست؟

جواب) در صورتی که تعریف آن ممکن نیست، از جهت این که علامت ندارد، بنا بر احتیاط واجب با اذن حاکم شرع از طرف صاحبش به فقیر مؤمن بدهد.

عنوان ۱۱۸۸) غش نمودن زن در روز یازدهم و عدم توانایی او بر انجام اعمال

[مناسک محشی ۱۳۵۶] زنی به همراه شوهرش در روز یازدهم جهت رمی به طرف جمرات حرکت می کند که بر اثر شدت گرمی هوا و کثرت

جمعیت، شوهر خود را گم می‌کند، حالت اضطراب و شوکه شدن به او دست می‌دهد و به زمین می‌افتد، مأمورین او را به بیمارستان منتقل می‌کنند، بعد از چهار روز تفحص و جستجوی زیاد در بیمارستان پیدا می‌شود که قادر به سخن گفتن نبوده و حتی قادر به انجام بقیه اعمال حج نمی‌باشد و در فاصله این مدت همراهان او شوهرش را تکلیف می‌کنند که به نیابت از خانواده خودش بقیه اعمال او را انجام دهد، آنچه مسلم است این بوده که شوهر در حال ناراحتی و اضطراب و حواس پرتی بوده، ولی از او که سؤال می‌شود اعمال نیابتی را انجام دادید یا نه؟ جواب می‌دهد بلی انجام دادم، پس از مراجعت از حج شوهرش قسم جلاله یاد می‌کند که من حالم بجا نبوده، و اعمال نیابتی را انجام ندادم و اظهار می‌کند که اجتماع ما با هم حرام است، آیا حج صحیح است یا نه؟ و در صورت عدم صحت آیا با نیابت کفایت می‌کند یا اینکه لازم است خودش بقیه اعمال حج را انجام دهد و قربانی که به واسطه عدم بیتوته در منی می‌باشد، آیا در محل خودش ذبح کند کافی است و یا باید به منی فرستاده شود؟

جواب) نیابتش صحیح نیست، و اعمال حج - طواف و نماز و سعی - را باید خودش انجام دهد، و اگر نمی‌تواند نائب بگیرد، و اگر ماه ذی حجه بگذرد بنا بر احتیاط واجب حج مورد اشکال است، و اگر استطاعت او باقی است سال آینده حج نماید. و نسبت به ترک رمی، اگر در مکه است قضا کند، و اگر از مکه خارج شده بنا بر احتیاط واجب سال آینده خودش و اگر نتواند نائیش قضا نماید، و نسبت به مبیعت مذکور بنا بر احتیاط واجب کفاره بدهد.

عنوان (۱۱۸۹) ترک وقوف در مشعر و ذبح و تقصیر در غیر منی

[مناسک محشی ۱۳۵۷] شخصی در سال ۱۳۶۱ به حج مشرف می‌شود و در مغرب روز نهم ذی حجه با وانت کارگری بدون توقف در مشعر

الحرام به منی رفته و در خارج منی به دست غیر مؤمن قربانی کرده، و در خارج منی سر تراشیده است، تکلیف این شخص چیست، آیا می‌تواند به نیت دیگری یا برای خودش به حج مشرف شود؟

جواب) حج او باطل است، و اگر حج بر او مستقر بوده باید اعاده نماید، و اگر نبوده در صورتی که استطاعتش در سال بعد باقی باشد باید حج را انجام دهد، و نیابت در صورت استقرار و بقاء استطاعت صحیح نیست، ولی اگر از طرف منوب عنه انجام دهد مسقط ذمه منوب عنه هست.

عنوان (۱۱۹۰) قصد اقامت در مکه، و حکم نماز در عرفات و بعد از رجوع به مکه [مناسک محشی ۱۳۵۸] آیا در عرفات و منی و مشعر و بعد از مراجعت از اماکن مزبور در صورتی که مسافت شرعی محقق نشود وظیفه حجاجی که قبلاً در مکه معظمه قصد اقامت کرده اند از حیث قصر و اتمام چیست؟

جواب) اگر تا عرفات مسافت شرعی نیست، نماز در عرفات، و در برگشت در مکه تمام است. و اگر مسافت شرعی باشد، نماز در عرفات و در برگشت در مکه قصر است، و اگر مشکوک است که مسافت شرعی هست یا نه، تمام است.

عنوان (۱۱۹۱) نماز کسی که قصد اقامت در مکه نموده، بعد از مراجعت از منی [مناسک محشی ۱۳۵۹] بعضی از حجاج در مکه قصد اقامه کرده اند، چه بطن مکه یا محلات آن مثل شیشه و ریع الذاکر یا مسفله یا حجون، اگر یقین داشته باشند که تا عرفات چهار فرسخ است، نماز را قصر و اگر شک داشته باشند در مسافت شرعی نماز را تمام می‌خوانند، بفرمایید در مراجعت از عرفات و منی، تکلیف آنان از نظر قصر و اتمام چیست؟ با توجه به اینکه توقف آنان در مکه یک روز یا سه روز یا نه روز است و باید به ایران یا مدینه حرکت کنند؟

۵۱۰ ..... مناسک و استفتائات حج

جواب) در صورت عدم مسافت شرعیه یا شک در آن، در نماز باقی بر تمام هستند، اگر از عرفات که به مکه برمی گردند، از جهت اینکه محل اقامه است می روند و بعد از مکه قصد مسافرت می کنند، در بازگشت به مکه و در خود مکه هم نمازشان تمام است.

عنوان ۱۱۹۲) دو روز اختلاف در موقف

[مناسک محشی ۱۳۶۰] اگر موقف دو روز اختلاف داشته باشد، وظیفه

چیست؟

جواب) فرقی بین یک روز اختلاف و دو روز در حکم مسأله نیست، به مسأله ۳۶۸ مناسک رجوع شود.

عنوان ۱۱۹۳) مراد از مشقت و حرج

[مناسک محشی ۱۳۶۱] در مواردی که فرموده اید: «اگر مشقت یا حرج

داشته باشد» بفرمایید منظور از مشقت و حرج شخصی است یا

نوعی؟

جواب) باید خصوص مسأله ملاحظه شود و اگر حکم دائر مدار حرج و مشقت باشد، شخصی آن منظور است.

عنوان ۱۱۹۴) انجام دادن اعمال عمره و حج و علم به بطلان وضو

[مناسک محشی ۱۳۶۲] حاجی تمام اعمال عمره و حج را انجام داد و بعد

فهمید وضویش باطل بوده است، آیا با تدارک طوافها و نماز، حج او

صحیح است یا نه؟ و بر فرض فساد چگونه از احرام خارج شود،

وظیفه او چیست؟

جواب) اگر زمان تدارک گذشته مانند اینکه وضوی طواف عمره باطل بوده، حجتش باطل است، احرام او هم باطل است و اگر زمان تدارک باقی باشد، مانند

اینکه طواف حج باطل بوده و هنوز ماه ذی حجه تمام نشده طواف و اعمال مترتبه را اعاده می‌کند و اگر متمکن از مباشرت نیست برای آن اعمال نایب می‌گیرد و نباید اعاده غیر از طواف نساء از ماه ذی حجه بگذرد، و در فرض جهل به حکم نسبت به بطلان طواف حج بنا بر احتیاط واجب یک شتر کفاره بدهد.

عنوان (۱۱۹۵) دادن پول خارجی و گرفتن قیمت آن به پول ایرانی

[مناسک محشی ۱۳۶۳] اگر شخصی مبلغی آرزو به فردی بدهد که عوض آن را - به قیمت دولتی یا آزاد - پول ایرانی بگیرد، چه حکمی دارد؟

جواب) اشکال ندارد.

عنوان (۱۱۹۶) ورود به مکه با عمره مفرده، برای آنکه نمی‌تواند در منی محرم باشد

[مناسک محشی ۱۳۶۴] م - پیشاهنگانی که می‌خواهند بدون احرام در عرفات و منی باشند و نمی‌توانند در آنجا با احرام باشند، می‌توانند برای ورود به مکه، عمره مفرده انجام دهند و برای حج محرم نشوند، ولی کسی که مستطیع است نباید این کار را قبول کند و باید عمره و حج تمتع بجا آورد، و در هر صورت اگر محرم شد و با لباس منخبط بود حج او صحیح است و باید کفاره بدهد. (نسبت به طواف و نماز طواف اگر با لباس منخبط انجام داده باشد رجوع شود به عنوان ۶۳۱) [مناسک محشی ۷۰۵].

عنوان (۱۱۹۷) دیوانه شدن محرم و نایب گرفتن برای او

[مناسک محشی ۱۳۶۵] شخصی بعد از احرام عمره تمتع دیوانه شده است، دوستان او بدون اجازه برای او نایب می‌گیرند و یا تبرعاً باقی اعمال او را انجام می‌دهند، آیا این اعمال برای شخص اول مجزی است و از احرام خارج می‌شود یا نه؟ و اگر پولی خرج شد، آیا می‌شود از ولی کسی که دیوانه شده گرفت یا نه؟

۵۱۲ ..... مناسک و استفتائات حج

جواب) نیابت مذکور صحیح نیست، و نمی‌توان پول از ولی گرفت، و احرامش باطل است.

عنوان ۱۱۹۸) فساد عمره و حج در اثر جماع و یا ترک طواف یا ترک احد الموقفین [مناسک محشی ۱۳۶۶] آیا عمره و حج به واسطه جماع، یا ترک طواف، یا ترک احد الموقفین، فاسد می‌شود یا نه؟ و بر فرض فساد، چگونه باید از احرام خارج شد؟

جواب) تفصیل موارد فساد به واسطه امور ذکر شده، در مناسک موجود است.

عنوان ۱۱۹۹) باقی ماندن در احرام با ترک وقوفین و آمدن به ایران [مناسک محشی ۱۳۶۷] کسی که حج او به واسطه ترک وقوفین فاسد شده و باقی اعمال را بجا آورده و بدون عمره مفرده به ایران آمده است، تکلیف فعلی و آینده این مُحرِم چیست؟

جواب) به احرام باقی است و می‌تواند برای خروج از احرام عمره مفرده انجام دهد.

عنوان ۱۲۰۰) قصد ابطال حج یا عمره یا بعض اجزاء آن [مناسک محشی ۱۳۶۸] آیا قصد ابطال عمره یا حج و یا بعض اجزاء آن، مبطل است یا نه؟

جواب) قصد ابطال، مبطل نیست.

عنوان ۱۲۰۱) مصرف گوشت و ماهی و کنسروها [مناسک محشی ۱۳۶۹] آیا مصرف کنسروهای گوشت و ماهی خارجی، که در بازار مسلمین به فروش می‌رسد، جایز است یا نه؟

جواب) اگر ندانند از کجا وارد شده یا بدانند که از بلاد مسلمین است مانع ندارد، و اگر بدانند از بلاد کفر وارد می‌شود، در صورتی محکوم به حلّیت است که وارد

کننده مسلمان باشد، و احتمال بدهند که احراز تذکيه آن را کرده و در دسترس مسلمين قرار داده است، و اگر ماهی معلوم نباشد که فلس دارد، خوردن آن جایز نیست.

عنوان ۱۲۰۲) لزوم عمره مفرده برای دخول مکه قدیمه یا جدیده

[استفتاء] در مناسک مسأله ۱۳۸ آمده است: «تجب العمرة المفردة لمن أراد أن يدخل مكة، فإنه لا يجوز الدخول فيها إلا محرماً»؛ آیا مراد دخول در مکه قدیمه است یا مطلق شهر مکه؟

جواب) مراد مطلق مکه است.

عنوان ۱۲۰۳) عدم وجوب احرام غیر بالغ برای دخول مکه

[استفتاء] إذا اصطحب شخص صبيّاً غير بالغ أو صبياً غير بالغة معه إلى الديار المقدسة، فهل يجب أن يحرمه لعمرة مفردة أو حجّ، و بعبارة أوضح: هل يحرم على غير البالغ أن يتجاوز الميقات بلا إحرام؟

جواب) الظاهر عدم الوجوب.

عنوان ۱۲۰۴) احرام برای دخول به حرم

[استفتاء] هل يجب الإحرام لدخول الحرم من دون أن يرید دخول مکه؟

جواب) دخول الحرم من دون أن يراد مکه، فی وجوب إحرامه إشکال و إن كان أحوط.

عنوان ۱۲۰۵) وضو گرفتن با آب زمزم

[استفتاء] هل يجوز الوضوء بماء زمزم المخصص للشرب وغير المخصص للشرب؟

جواب) يجوز فی غیر المخصّص للشرب، و لا يجوز فی المخصّص للشرب على الأحوط.

عنوان ١٢٠٦) انجام عمره مفرده برای خود و انجام عمره تمتع برای والدین

[استفتاء] شخص أتى بعمره مفردة ثم فى أشهر الحج ذهب الى الديار المقدسة لأداء الحج لكنه زعم أن العمرة المفردة المذكورة تكفيه عن عمرة تمتع حجّه، فأتى بعمره التمتع بقصد أن تكون عن والديه ما حكمه؟

جواب) عمرة التمتع المذكورة فاسدة، و يجب عليه الذهاب الى الميقات و تجديد الإحرام و الإتيان بعمره التمتع فى جديد بقصد نفسه، و إن لم يمكنه الذهاب الى الميقات فليجدد الإحرام فى أدنى الحلّ.

عنوان ١٢٠٧) انجام عمره مفرده در اشهر حج و سپس انجام عمره تمتع از ادنى الحلّ

[استفتاء] شخص أتى بعمره مفردة فى شوال و بقى فى مكة إلى ذى الحجة و لكن لجهله بالحكم زعم أنه لا بدّ له فى عمرة التمتع لكى يتمكن فى حج التمتع فخرج إلى أدنى الحلّ و أحرم من هناك لعمرة التمتع و لم يذهب إلى المواقيت المعروفة فأتى بعمره التمتع و حجّ من بعد ذلك فهل يصحّ حجّه؟ علماً بأنّه لم يقصد العدول بعمرته المفردة إلى عمرة التمتع جهلاً منه بالحكم؟

جواب) إن لم يتمكّن من الرجوع إلى المواقيت فلا إشكال فى حجّه.

عنوان ١٢٠٨) عدم قصد عدول از عمره مفرده به عمره تمتع و انجام حج

[استفتاء] شخص أتى بعمره مفردة و اعتقد أنه يغنى عن عمرة التمتع و لم يقصد العدول بها إلى التمتع و اكتفى بذلك ثم حجّ البيت فهل تصحّ هذه الحجّة، و ما هو الحكم إذا كانت هذه الحجّة تبرّعية عن الغير؟ و فى نفس الفرض ما هو الحكم لو شكّ فى أن العمرة المفردة قصدها لنفسه أو للمنوب عنه؟

جواب) لو أتى بالعمرة المفردة في أشهر الحج وبقى إلى أوان الحج يصح حجه إذا كان الحج عن نفسه وأتى بالعمرة لنفسه، أو كان الحج عن غيره تبرعية إذا أتى بالعمرة عن الغير، لكن إذا كان بالإجارة فلا بد من رضاية المستأجر بذلك، وما لم يحرز أنه قصدها للمنوب عنه فلا تقع عنه.

عنوان (١٢٠٩) انجام ندادن عمره از طرف منوب عنه

[استفتاء] شخص أتى بعمرة مفردة وبقى في مكة الى الثاني من ذى الحجة ثم أتى بحجة نيابة تبرعية عن الغير ولم يقصد كنسك للحج إلا أعمال الحج و أمّا أعمال العمرة فلم يقصدها كنسك للحج، زعماً منه ان الحج ليس إلا أعمال الحج، علماً بأنه يشك في أنه هل قصد العمرة المفردة لنفسه أم للمنوب عنه في أعمال حجه؟

جواب) الجواب يعلم من المسألة السابقة.

عنوان (١٢١٠) حكم زنى كه در عمره مفرده قبل از ميقات حيض شده

[استفتاء] إذا جاءت المرأة لأداء العمرة المفردة لكن قبل الوصول الى الميقات حاضت ولا تنتظرها القافلة حتى تطهر وتحرم وتأتي بعمرتها فهل في سبيل إلى إعتمارها وهي في العادة؟ وما الحكم إذا حاضت بعد تلبسها بالإحرام والقافلة لا تنتظرها؟

جواب) تستنيب لطواف العمرة وصلاته ثم تسعى وتقصر بنفسها ثم تستنيب لطواف النساء وصلاته أيضاً.

عنوان (١٢١١) انجام عمرة مفرده بعد اتمام اعمال حج إلا رمى روز دوازدهم

[استفتاء] من أنجز جميع أعمال حجه ولم يبق له إلا رمى اليوم الثاني عشر هل يجوز له أن يعتمر عمرة مفردة لنفسه أو غيره؟

جواب) الأحوط وجوباً ان لا يعتمر .

عنوان (١٢١٢) گرفتن اجرت حج و رسیدن سال خمسی قبل از انجام حج

[استفتاء] إذا أعطى الأجير للحج أجره عمله قبل أيام فى رأس سنته
الخمسية و دارالحول و كان المبلغ باقياً و لم يحج بعد فهل يجب عليه
تخميسته؟

جواب) لا يجب تخميسته.

عنوان (١٢١٣) زكات غلات

[استفتاء] هنالك العديد من المزارعين يقومون بزراعة الحبوب و التمر و
تبلغ النصاب للزكاة مع العلم انهم يدفعون الزكاة إلى الحكومة فهل
يجب إخراج الزكاة مرة أخرى أم يكفى ما دفعوه للحكومة أو أن
المحصول يضاف إلى الأرباح السنوية و يخرج كخمس؟

جواب) إن كان السلطان المخالف المدعى للخلافة العامة أخذه قهراً فالظاهر
برائة ذمة المالك بالدفع اليه و فى جريان الحكم المذكور فيما يأخذه السلطان
المسلم المؤلف او المخالف الذى لا يدعى الخلافة العامة أو الكافر اشكال.

عنوان (١٢١٤) لزوم خمس حقوق و اريز شده در بانك

[استفتاء] إذا كان موظف حكومة و يتحول رواتبه الشهرى عن طريق
البنك فهل يُعدّ البنك و كياً عنه فى القبض بحيث يجب عليه الخمس
إذا كانت رأس سنته و هو لم يقبض من البنك، حيث أن أموال الحكومة
مجهولة المالك؟

جواب) بناء على كونها مجهولة المالك فلا يجب خمستها إلا إذا حالت عليه السنة
من حين استلامه، إلا أن المبنى عندنا محلّ تأمل، بل الاقوى وجوب الخمس إذا كان
رأس السنة و إن لم يقبض من البنك.

عنوان (۱۲۱۵) سپرده گذاری در بانک به شرط زیاده

[استفتاء] إذا كان شخص يودع أمواله في البنك لطلب الزيادة فحصل على ربح كثير فهل يلزمه في هذا الربح الخمس أو أكثر حتى إذا لم يمض عليه سنة و كذلك من يتعامل في الاسهم الربوية؟

جواب) إذا كان الإيداع بشرط الزيادة فلا يملك الزائد، و الآ فيملكه و الاحوط وجوباً إخراج خمس الزائد إلى السيد الفقير بقصد ما في الذمة، و إذا لم تصرف الباقي في مؤنة سنته ففيه الخمس، و من هذا يظهر الحكم فيما بعده.

عنوان (۱۲۱۶) محاسبه خمس برای کسی که مدتی طولانی خمس نداده

[استفتاء] إذا كان شخص لا يخمس مدة طويلة في حياته و اراد ان يحاسب نفسه فماذا يجب عليه فعلاً و فيما إذا كان قد حج و زار مراراً و تزوج و غير ذلك؟

جواب) فيما علم أنه استفاده و صرفه في مؤنته قبل انقضاء السنة عليه، فلا يجب فيه الخمس، و إن لم يصرفه قبل انقضاء السنة و كان له ارباح مستمرة فالاحوط أداء خمسه؛ و فيما علم بقائه الى ان مضى عليه السنة او اشترى به شيئاً زائداً على مؤنة السنه ففيه الخمس، و فيما لم يحرز أنه من اى القسمين فالأحوط وجوباً الصلح مع الحاكم الشرعى. و من كان له ارباح مستمرة يجب عليه تعيين سنة للتخمس.

عنوان (۱۲۱۷) خمس سرمایه‌ای که با آن امرار معاش می کند

[استفتاء] سرمایه ای که شخص برای امرار معاش با آن کسب می کند آیا خمس آن را باید پردازد؟

جواب) در صورتی که راه اعاشه منحصر باشد به سرمایه‌ای که با آن کسب می کند سرمایه‌ای که درآمد آن به مقدار امرار معاش است بنا بر احتیاط واجب خمس دارد.

عنوان ۱۲۱۸) جمع کردن پول برای ازدواج یا خرید خانه

[استفتاء] بعضی از جوانها با گرفتن مزد، یا حقوق از اداره و قناعت در مصرف، پول برای زفاف و تهیه منزل جمع می نمایند آیا خمس آن را باید پردازند؟

جواب) در مفروض سؤال اگر پس انداز جهت تهیه منزل بوده و در یک سال نمی تواند منزل مناسب شأن خود را تهیه نماید بنابر احتیاط واجب خمس لازم است. و اگر پس انداز برای زفاف باشد خمس واجب است.

عنوان ۱۲۱۹) خروج از مکه بعد از عمره تمتع به ساختمان های مسکونی منی

[استفتاء] قد عمّر قسم من منی بالمبانی، و هذا القسم متصل فعلاً بمدينة مكة المكرمة، فهل يحرم الخروج اليه بعد الإتهاء في عمرة التمتع؟

جواب) الاحوط عدم الجواز .

عنوان ۱۲۲۰) خارج شدن حمله دار و خدمه به عرفات و منی

[استفتاء] العمال و غیرهم من افراد الحمله هل يجوز لهم الذهاب إلى عرفات و منی، من دون احرام بعد عمرة التمتع و هل يعتبر خارج مکه؟

جواب) يعتبر عرفات خارج مكة، فمثل هؤلاء الأشخاص لا بدّ أن يحرموا أولاً بالعمرة المفردة لدخول مكة فيقضون أعمالها ثم يخرجون إلى تلك الأمكنة لقضاء حوائجهم و يحرمون ثانياً لعمرة التمتع و لا يعتبر في صحتها مضى شهر من عمرة الأول، و أما الخروج إلى منی فالأحوط وجوباً جريان الحكم المذكور فيه.

عنوان ۱۲۲۱) خروج از مکه بعد از عمره مفرده و قرار دادن آن به جای عمره تمتع

[استفتاء] إذا دخل انسان مكة في شهر ذي القعدة و خرج منها و رجع إلى مكة في نفس الشهر و أراد أن يعدل بعمرته إلى حج التمتع هل يجوز له ذلك ام يجب عليه؟

جواب) إن كانت عمرته عمرة التمتع فإن كان رجوعه الى مكة قبل مضي شهر يرجع بدون إحرام فيحرم منها للحج، و إن كان رجوعه بعد مضي شهر من عمرته ففي هذه الصورة تلزمه إعادة العمرة، و إن كانت عمرة مفردة فيجب الإتيان بعمرة التمتع و إن كان قبل مضي شهر .

عنوان (۱۲۲۲) خارج شدن از مکه بعد از عمره تمتع برای آشنایی با مشاعر

[استفتاء] آیا روحانیون و معین های کاروانها برای تکمیل اطلاعات خود و آشنائی بیشتر با مشاعر و چگونگی انجام مراحل ذبح و امثال آن می توانند در فاصله بین عمره تمتع و حج تمتع از مکه خارج شده به عرفات و مشعر و منی بروند؟

جواب) نسبت به عرفات و مشعر نمی توانند مگر به احرام حج محرم شوند، و نسبت به منی بنا بر احتیاط واجب نباید بروند.

عنوان (۱۲۲۳) خروج از مکه بعد از اعمال منی و قبل از اتیان طواف حج

[استفتاء] آیا بعد از نقر روز دوازدهم از منی، و قبل از طواف حج می توان از مکه خارج شد، و همچنین آیا می توان به منی برود برای برداشتن اثاث خود؟

جواب) احتیاط واجب آن است که از مکه خارج نشود حتی تا منی.

عنوان (۱۲۲۴) برگشت به مکه در صورتی که با احرام عمره مفرده به منی برود

[استفتاء] شخصی عمره مفرده را انجام داده و بعد از مکه خارج و داخل منی گردیده و از حرم خارج نشده است آیا در برگشت به مکه اگر در شهر آخر بیاید محرم شود؟

جواب) بنا بر احتیاط واجب باید محرم شود.

عنوان (۱۲۲۵) خروج از مکه بعد از ماه اتمام عمره تمتع

[استفتاء] خروج از مکه بعد از اعمال عمره تمتع در ماهی غیر از ماه اتمام اعمال عمره تمتع، آیا موجب بطلان عمره سابقه و به عهده آمدن احرام جدید می‌باشد؟ آیا جهت تکلیف است و یا وضعی؟ آیا بین صورت عمد و غیر آن (سهواً، جهلاً، اضطراراً) فرقی هست یا خیر؟ و در فرضی که از میقات نگذشته باشد که در مناسک مذکور نیست، حکم آن چه می‌باشد؟

جواب) در مفروض سؤال عمره سابقه باطل می‌شود، و باید برای احرام عمره تمتع به مواقیت پنجگانه رفته و از آنجا برای عمره تمتع محرم شود، و اگر نتواند حکم تجاوز از میقات را دارد که در مناسک مذکور است. و فرقی بین صورت عمد و غیر آن از جهت وضعی و لزوم اعاده عمره تمتع نیست. و در این مسأله فرق نمی‌کند که از میقات بگذرد یا نه.

عنوان (۱۲۲۶) شک در ساخت کاغذ از چیزی که سجده بر آن صحیح است

[استفتاء] لو شك في أن الورق متخذ مما يصح السجود عليه أو مما لا يصح فهل يجوز السجود عليه؟

جواب) فی جواز السجود علیه إشکال.

عنوان (۱۲۲۷) حد فاصل معتبر بین مرد و زن در نماز

[استفتاء] ذکرتم فی الرسالة العملية أنه لا بدّ فی وجود الفاصل بین الرجل و المرأة فی حال الصلاة بقدر شبر علی الأقل، هل المناط الفصل بذلك بین موقفيهما أم الفصل به بین جسميهما مع ما عليهما من اللباس أو الإحرام؟

جواب) المناط وجود الفصل بذلك بین جسميهما في جميع حالات الصلاة مع ما عليهما من اللباس.

عنوان ۱۲۲۸) لزوم تکرار نماز برای مراعات فاصله بین مرد و زن پشت مقام

[استفتاء] إذا كانت رعاية وجود الفصل بقدر شبر بين الرجل والمرأة في حال الصلاة في المسجد الحرام مستلزمة لتكرار الصلاة لعدة مرات فهل تجب مع ذلك رعاية هذا الفصل المذكور؟

جواب) نعم تجب رعايته.

عنوان ۱۲۲۹) تقدم بر قبر شريف حضرت رسول ﷺ در نماز

[استفتاء] خواندن نماز در مسجد حضرت رسول ﷺ بالاتر از قبر حضرت چه حکمی دارد؟ و بر فرض این که روضه و یا ستون توبه بالاتر از محل قبر شریف باشد حکم نماز در این امکانه چیست؟

جواب) نماز با تقدم بر قبر شريف جائز نیست ولی نماز در روضه تقدم به حساب نیامده و اشکال ندارد.

عنوان ۱۲۳۰) روزه گرفتن در مدینه در غیر آن سه روز مخصوص رجاء

[استفتاء] آیا سه روز روزه در مدینه که به احتیاط واجب در روزهای چهارشنبه و پنجشنبه و جمعه باید گرفت می توان رجاء در غیر این سه روز گرفت؟

جواب) نمی تواند رجاء در غیر این سه روز، روزه بگیرد.

عنوان ۱۲۳۱) نماز خواندن مسافر در مکه و مدینه و روزه گرفتن او

[استفتاء] اگر کسی در ماه مبارک رمضان به مکه معظمه مشرف شود، و اقامت او کمتر از ده روز باشد، روزه گرفتن او چه حکمی دارد؟ و همچنین حکم نماز او در آن شهر و مدینه منوره چگونه خواهد بود؟

جواب) نسبت به نماز در مکه قدیمه و مدینه قدیمه مخیر است بین قصر و تمام؛ و صحّت روزه منوط است به اینکه قصد اقامه ده روز داشته باشد.

عنوان (۱۲۳۲) حکم نماز در عرفات با قصد اقامت در مکه

[استفتاء] شخصی در مکه معظمه قصد اقامت ده روز نموده، تکلیف

نماز او در عرفات و سپس در منی چیست؟

جواب) در صورتی که مسافت بین عرفات و مکه کمتر از چهار فرسخ باشد نمازش تمام است.

عنوان (۱۲۳۳) بقاء بر تقلید میت اعلم مادامی که احراز نشده که حیّ اعلم از اوست

[استفتاء] إذا قلّد أحد العلماء فمات ثم قلّد آخر فمات ثم رجع إلى

الحی و قلده مطلقاً بحيث عدل عن تقلید الأول اصلاً فهل یبقی علی

تقلیده أم یرجع إلى الأول علی فرض الأعلمیة؟

جواب) فی مفروض السؤال، مادام لم یحرز أعلمیة المجتهد الحی من الأموات

الذین كانت وظیفته التقلید منهم زمن حیاتهم یرجب علیه البقاء علی اعلمهم فیما إذا

ادرکهم فی سن التمییز.

عنوان (۱۲۳۴) صحت سجود بر سنگ مرمر

[استفتاء] هل یصح السجود علی الرخام؟

جواب) لا مانع من السجود علیه .

عنوان (۱۲۳۵) سجده بر تسبیح شاه مقصود و عقیق و تربت پخته

[استفتاء] هل یصح السجود علی سبحة البایزهر (تسبیح شاه مقصود) و

العقیق و التربة المحروقة؟

جواب) فی السجدة علی غیر التربة من المذكورات اشکال.

عنوان (۱۲۳۶) کفایت آماده شدن مأمومی که واسطه اتصال است برای تکبیر نماز

[استفتاء] هل ینفی التهیؤ فی صلاة الجماعة فیحرم المأموم قبل المأموم

الذی یتصل به؟

جواب) نعم یکفی التھیؤ و ان کان الأحوط استجاباً الاحرام بعد احرام من یتصل به.

عنوان (۱۲۳۷) عدم رعایت ترتیب در غسل و نماز خواندن و روزه گرفتن

[استفتاء] کسی که جاهل به ترتیب سر و گردن و بدن در غسل بوده است،

و مدتی چنین غسل نموده است آیا حکم نماز و روزه های او چیست؟

جواب) قضای نمازها بر او واجب است اما روزه هایی که گرفته در صورتی که

جاهل قاصر باشد صحیح است.

عنوان (۱۲۳۸) سه بار شستن دست راست در وضوء جهلاً

[استفتاء] إن شخصاً یغسل یده الیمنی ثلاث مرات فی الوضوء عن جهل

و یغسل یده الیسری مرة واحدة مدة من الزمن فما حکم وضوئه و

صلاته؟

جواب) لا اشکال فی صحّة وضوئه و صلواته فی مفروض السؤال .

عنوان (۱۲۳۹) حکم خرید و فروش و خوردن کنسور تن ماهی

[استفتاء] ما حکم معلّبات الأسماک و خاصة «سمک التونة» التي تُعلّب

فی البلاد الأجنبية و تباع و هل يجوز بیعها و أکلها؟

جواب) لا بدّ من احراز تذکية السمک بموته خارج الماء و کونه ذا فلس ولا یقبل

اخبار الکافر ذلك الا اذا حصل الاطمینان من قوله .

عنوان (۱۲۴۰) قسم خوردن برای انجام عملی و دشوار شدن آن

[استفتاء] اگر کسی قسمی بخورد که عمل به آن بسیار دشوار است و بعد

از آن پشیمان گردد، انجام به آن عمل آیا واجب می باشد. و اگر قسم به

انجام عملی برای عمر خود باشد و نتوانسته عمل کند آیا بر او واجب

است که به آن برای ما بقی عمر عمل نماید؟

۵۲۴ ..... مناسک و استفتائات حج

جواب) اگر قسم بخورد بر امر ممکن و بعد نسبت به انجام آن عاجز شود یا انجام آن امر برایش موجب عسر و حرج باشد قسم منحل می‌شود و عمل به آن واجب نیست.

عنوان (۱۲۴۱) وجوب خمس در هدیه

[استفتاء] هل يجب الخمس في الهدية؟

جواب) يجب الخمس في الهدية اذا كانت خطيرة ولم تصرف في مؤنة السنة .

عنوان (۱۲۴۲) كفايت غسل جمعه از وضو

[استفتاء] هل يجزى غسل الجمعة أو غيره من الأغسال المستحبة الثابت

استحبابها بطريق معتبر عن الوضوء أم لا؟

جواب) نعم يجزى .

فصل دهم: احكام مصادود و محصور

احکام مصادود

عنوان (۱۲۴۳) مصادود و تعریف آن

مسئله ۴۳۵ - مصادود به کسی گفته می‌شود که پس از بستن احرام حج یا عمره به سبب مانع خارجی، مانند ظلم ظالم یا منع دشمن - همان طور که مشرکان مانع پیامبر اکرم ﷺ در روز حدیبیه شدند - از انجام حج یا عمره منع شود.

عنوان (۱۲۴۴) مصادود از عمره تمتع یا مفرده و خروج از احرام

مسئله ۴۳۶ - کسی که از عمره - چه مفرده و چه تمتع - مصادود شده است، باید در همان جا که از ادامه عمل منع شده گوسفند یا گاو یا شتری را بکشد، و با این کار از احرام خارج می‌شود، و احتیاط واجب آن است که حلق یا تقصیر را به آن ضمیمه نماید.

عنوان (۱۲۴۵) حکم مصادود از وقوفین یا وقوف مشعر یا طواف و سعی یا اعمال منی

مسئله ۴۳۷ - کسی که از حج مصادود شده، چند صورت دارد:
اول: آن که از وقوف در عرفات و مشعر یا وقوف در مشعر تنها، منع شده باشد، که باید در همان جایی که از ادامه عمل منع شده قربانی را بکشد، و با این کار از احرام خارج می‌شود، و احتیاط واجب آن است که حلق یا تقصیر را به آن ضمیمه نماید.
دوم: آن که از طواف و سعی پس از وقوف در عرفات و مشعر - چه پیش از اعمال منی یا بعد از آنها - منع شده باشد، پس اگر متمکن از گرفتن نایب برای این دو عمل

نباشد، باید در همان جایی که منع شده قربانی را بکشد، و اگر متمکن باشد اقوی آن است که باید نایب بگیرد، چه این که از ورود به مکه منع شده باشد یا پس از ورود از انجام عمل منع شده باشد.

سوم: آن که تنها از انجام اعمال منی منع شده و از ورود به مکه منع نشده باشد، پس در صورتی که متمکن از نایب گرفتن باشد، باید برای رمی و قربانی نایب بگیرد، و سپس حلق یا تقصیر نماید و از احرام خارج شود، و در صورت تمکن و حرجی نبودن، موی خود را به منی بفرستد، و سپس بقیه اعمال را به جا آورد.

و اگر نتواند نایب بگیرد، ظاهر آن است که وظیفه اش در این صورت آن است که قیمت قربانی را نزد کسی بگذارد تا از طرف او قربانی کند، سپس در همان جایی که منع شده حلق یا تقصیر نماید، و آنگاه به مکه برای انجام بقیه اعمال برگردد، و پس از انجام همه آنچه که ذکر شد تمام محرمات احرام - حتی زن - برای او حلال می شود، و حجّ او صحیح است.

و احتیاط واجب آن است که در سال بعد یا خودش رمی را قضا کند و یا برای آن نایب بگیرد.

عنوان (۱۲۴۶) وجوب حج برای مصدودی که با قربانی از احرام خارج شده

مسأله ۴۳۸ - مصدودی که به واسطه قربانی کردن از احرام خارج شده، در صورتی که استطاعت او تا سال بعد باقی بماند، یا وجوب حجّ در ذمه او از قبل استقرار یافته باشد، حجّ از او ساقط نمی شود بلکه باید در سال بعد به حجّ برود.

عنوان (۱۲۴۷) مصدود از بیتوته در منی و رمی جمرات

مسأله ۴۳۹ - اگر از بازگشت به منی برای ماندن شبها و رمی جمرات منع شود، حجّ او تمام و صحیح است، و در صورت امکان باید برای رمی در همان سال نایب بگیرد، و اگر ممکن نبود احتیاط واجب آن است که در سال بعد خودش رمی کند یا برای آن نایب بگیرد.

عنوان (۱۲۴۸) معذور از ادامه حج و عمره به غیر صدّ و حصر

مسأله ۴۴۰ - کسی که متعذّر باشد از ادامه حج یا عمره اش به علت مانعی از موانع، غیر مصدود بودن یا محصور بودن - که خواهد آمد - اقوی آن است که حکم مصدود و محصور شامل او نمی شود و احرامش فاسد است، هر چند احتیاط مستحب آن است که به وظیفه مصدود عمل نماید.

عنوان (۱۲۴۹) قربانی در مصدود و صورت عدم تمکن از آن

مسأله ۴۴۱ - در قربانی ای که با کشتن آن مصدود از احرام خارج می شود، بین گوسفند و گاو و شتر فرقی نیست، و اگر متمکن از هیچ کدام نباشد احتیاط واجب آن است که به جای آن ده روز روزه بگیرد.

عنوان (۱۲۵۰) مصدود که قبل از صدّ، حج را با نزدیکی فاسد کرده

مسأله ۴۴۲ - اگر کسی حجّش را به واسطه نزدیکی فاسد کرده باشد و سپس مصدود شود، حکم مصدود بر او جاری می شود، و علاوه بر قربانی، احتیاط واجب آن است که کفّاره نزدیکی را هم بدهد.

عنوان (۱۲۵۱) ذبح قربانی حج تمتع، در مصدود

مسأله ۴۴۳ - کسی که قربانی اش را با خودش آورده باشد و مصدود شود می تواند همان را بکشد و قربانی دیگری بر او نیست.

احکام محصور

عنوان (۱۲۵۲) محصور و تعریف آن

مسأله ۴۴۴ - محصور کسی است که پس از بستن احرام حج یا عمره، به جهت مرضی یا مانند آن، ممنوع از ادامه حج یا عمره اش باشد.

عنوان (۱۲۵۳) محصور در عمره مفرده و عمره تمتع و حج تمتع

مسأله ۴۴۵ - کسی که محصور می شود، چند صورت دارد:

اول: آن که در عمره مفرده محصور شود، که در این صورت احتیاط واجب آن است که یک قربانی یا قیمت آن را به همسفرانش بسپارد، و با آنها قرار بگذارد که در وقت معینی آن را در مکه بکشند، و پس از فرارسیدن آن وقت، تقصیر کند و از احرام خارج شود.

و به خارج شدن از احرام در عمره مفرده به صورتی که ذکر شد، تمام محرّمات احرام بجز زن حلال می شود، و برای حلال شدن زن باید پس از بهبودی و رفع مانع یک عمره مفرده دیگری به جا آورد.

دوم: آن که در عمره تمتع محصور شود، که در این صورت وظیفه اش این است که یک قربانی یا قیمت آن را به همسفرانش بسپارد، و با آنها قرار بگذارد که در وقت معینی آن را در مکه بکشند، و پس از فرارسیدن آن وقت تقصیر کند و از احرام خارج شود، و به این ترتیب، تمام محرّمات احرام برای او حلال می شود، و بنابر احتیاط واجب زن برای او حلال نمی شود، مگر با به جا آوردن عمره مفرده ای بعد از رفع حصر.

سوم: آن که در حج محصور شود، که در این صورت خروج او از احرام به قربانی کردن روز عید در منی می باشد، و بنابر احتیاط واجب زن برای او حلال نمی شود، مگر این که طواف کند و سعی نماید و طواف نساء را در حج یا عمره ای به جا آورد.

عنوان (۱۲۵۴) درک یا عدم درک و قوف در محصور

مسأله ۴۴۶ - هرگاه محصور شود و قربانی خود را بفرستد، سپس بیماری او سبکتر شود، چنانچه گمان داشته باشد که حج را درک می کند باید به حاجیها ملحق شود، و همچنین - بنابر احتیاط واجب - اگر احتمال دهد که حج را درک می کند، که در این صورت چنانچه قوف در عرفات و مشعر را درک کند، یا تنها قوف در مشعر را - به نحوی که گذشت - درک کند، حج را درک کرده، وگرنه چنانچه از طرف او قربانی نشود، حجش منقلب به عمره مفرده می شود و باید آن را انجام دهد. و اگر از طرف او قربانی شود، از احرام خارج می شود، و بنابر احتیاط واجب زن برای او حلال نمی شود، مگر با انجام طواف و سعی و طواف نساء در حج یا در عمره مفرده ای.

عنوان (۱۲۵۵) محصور از اعمال منی

مسأله ۴۴۷ - اگر محصور از انجام مناسک منی شد، باید برای رمی جمرة عقبه و قربانی نایب بگیرد، سپس حلق یا تقصیر کند، و چنانچه در منی نباشد و تمکن داشته و حرجی نباشد، باید مویش را به منی بفرستد، و پس از آن بقیه اعمال را به جا آورد.

و اگر متمکن نباشد نایب بگیرد، ظاهر آن است که باید قیمت قربانی را نزد شخصی بگذارد تا از طرف او قربانی کند، سپس در همان جایی که محصور شده، حلق یا تقصیر نماید، و بعد از آن بقیه اعمال را به جا آورد، و پس از آن تمام محرّمات احرام، حتی زن، برای او حلال می شود، و حجش صحیح است، و احتیاط واجب آن است که در سال بعد یا خودش رمی را قضا کند و یا برای آن نایب بگیرد. و اگر پس از هر دو قوف محصور از بقیه مناسک حج شد، باید برای انجام بقیه اعمال نایب بگیرد، و پس از انجام همه اعمال توسط نایب تمام محرّمات احرام برای او حلال می شود.

عنوان (۱۲۵۶) تراشیدن سر قبل ذبح در محصور که قربانی را فرستاده و کفاره‌اش

مسأله ۴۴۸ - هرگاه مرد حاجی محصور شود و قربانی را بفرستد، ولی قبل از آن که قربانی به جای خود برسد و وقت تعیین شده برای کشتن آن فرا برسد، سرش او را اذیت کند، جایز است قبل از رسیدن آن وقت سرش را بتراشد، ولی اگر تراشید باید در همان جایی که هست یک گوسفند بکشد، یا سه روز روزه بگیرد، یا به شش مسکین هرکدام دو مُد - تقریباً یک کیلو و نیم - طعام صدقه دهد.

عنوان (۱۲۵۷) محصور که با قربانی از احرام خارج شده و وجوب حج بر او

مسأله ۴۴۹ - با خارج شدن محصور از احرام به واسطه قربانی کردن، در صورتی که استطاعت او تا سال بعد باقی بماند، یا وجوب حج در ذمه او از قبل استقرار یافته باشد، حج از او ساقط نمی‌شود، و باید در سال بعد حج نماید.

عنوان (۱۲۵۸) محصور که قربانی و قیمتش را نداشته باشد

مسأله ۴۵۰ - محصور اگر نه قربانی داشته باشد و نه قیمتش را، باید به جای آن ده روز روزه بگیرد.

فهرست تفصیلی

عنوان ۱۵) بیم غرق یا مریض شدن.....	۲۳
عنوان ۱۶) زاد و راحله و شأن مکلف و حج با پای پیاده.....	۲۳
عنوان ۱۷) زاد و راحله و وجود فعلی آن.....	۲۳
عنوان ۱۸) ملاک استطاعت، مکانی که در آنجاست، نه بلد.....	۲۴
عنوان ۱۹) انجام حج با فروش ملک به کمتر از قیمت متعارف یا گرانی هزینه.....	۲۴
عنوان ۲۰) استطاعت حج و شرطیت هزینه برگشت به وطن.....	۲۴
عنوان ۲۱) فروش چیزی که نیاز به آن برطرف شده برای حج.....	۲۵
عنوان ۲۲) فروش خانه و غیر آن برای مستطیع شدن.....	۲۵
عنوان ۲۳) استطاعت در صورت نیاز به ازدواج یا خرید خانه.....	۲۶
عنوان ۲۴) استطاعت شخص طلبکار.....	۲۶
عنوان ۲۵) ارث وافی به هزینه حج و مخارج عائله تا برگشت از حج.....	۲۶
عنوان ۲۶) وجوهات شرعی (مثل خمس و زکات).....	۲۶
.....	۲۷

مقدمات:

فصل اول: وجوب حج و شرایط آن

■ وجوب حج

عنوان ۱) حج از ارکان دین.....	۱۷
عنوان ۲) فوری بودن وجوب حج.....	۱۸
عنوان ۳) لزوم فراهم نمودن مقدمات سفر.....	۱۸
عنوان ۴) فوت حج در اثر تأخیر از حرکت.....	۱۸

■ شرایط وجوب حجة الاسلام

عنوان ۵) بلوغ قبل و بعد از احرام، و قبل از وقوف در مشعر.....	۱۹
عنوان ۶) بالغی که به اعتقاد عدم بلوغش، حج استحبابی نموده.....	۱۹
عنوان ۷) اذن ولی در صحت حج بچه ممیز... ..	۲۰
عنوان ۸) حج بچه غیر ممیز.....	۲۰
عنوان ۹) حج بچه و هزینه آن.....	۲۰
عنوان ۱۰) هزینه قربانی و کفارات در حج بچه.....	۲۱
عنوان ۱۱) حج از راه دورتر در صورت نا امنی راه نزدیکتر.....	۲۲
عنوان ۱۲) استلزام تلف مال یا تراحم با واجب یا حرام اهم.....	۲۲
عنوان ۱۳) تراحم حج با واجب یا حرام.....	۲۲
عنوان ۱۴) حرج در انجام حج.....	۲۳

- عنوان ۲۷) استطاعت با ملکیت متزلزله یا هبه
 ۲۷ .....
 عنوان ۲۸) حج یا قربانی با مال غصبی و اباحه
 لباس طواف ۲۷
 عنوان ۲۹) تحصیل استطاعت و قبول هبه ۲۸
 عنوان ۳۰) استطاعت اجیر برای حج نیایی ۲۸
 عنوان ۳۱) قرض گرفتن برای حج ۲۸
 عنوان ۳۲) استطاعت شخص بدهکار ۲۸
 عنوان ۳۳) استطاعت بدهکار خمس و زکات ۲۹
 عنوان ۳۴) تعلق خمس و زکات و حقوق مالی به
 قیمت قربانی و لباس طواف و نماز ۲۹
 عنوان ۳۵) شک در کافی بودن مال برای هزینه
 حج ۲۹
 عنوان ۳۶) مال دور از دسترس ۲۹
 عنوان ۳۷) استطاعت و تصرف در مالیکه به آن
 مستطیع شده ۲۹
 عنوان ۳۸) عدم اعتبار مالک بودن زاد و راحله ۳۰
 عنوان ۳۹) اعتبار زاد و راحله تا برگشت، بدهکاری
 قهری و تلف شدن مخارج عائله ۳۰
 عنوان ۴۰) استطاعت جاهل یا غافل از وجوب
 حج یا ازداشتن مال کافی برای حج ۳۱
 عنوان ۴۱) حج بذلی ۳۱
 عنوان ۴۲) وصیت به حج یا وقف و نذر مال برای
 آن ۳۲
 عنوان ۴۳) استطاعت بذلی و رجوع به کفایت ۳۲
 عنوان ۴۴) استطاعت به هبه مال ۳۲
 عنوان ۴۵) حج بذلی و بدهکاری ۳۳
 عنوان ۴۶) حج بذلی بر یکی از افراد گروه ۳۳
 عنوان ۴۷) مطابقت بذل با حجی که وظیفه
 مکلف است ۳۳
 عنوان ۴۸) حج بذلی و تلف شدن بذل ۳۴
 عنوان ۴۹) حج بذلی با قرض گرفتن مبذول له به
 وکالت از باذل ۳۴
 عنوان ۵۰) حج بذلی و هزینه قربانی و کفارات ۳۴
 عنوان ۵۱) حج بذلی و کفایت از حجة الاسلام ۳۴
 عنوان ۵۲) حج بذلی و رجوع باذل از بذلش ۳۵
 عنوان ۵۳) استطاعت با مال زکات یا سهم سادات
 ..... ۳۵
 عنوان ۵۴) حج بذلی با مال غصبی ۳۵
 عنوان ۵۵) عدم کفایت حج مستحبی یا نذری یا
 حج از طرف دیگری (تبرعاً یا به اجاره و نذر) از
 حجة الاسلام ۳۶
 عنوان ۵۶) حج با نیت امثال امر فعلی و کفایت از
 حجة الاسلام ۳۶
 عنوان ۵۷) شرط نبودن اذن شوهر ۳۶
 عنوان ۵۸) همراه بردن محرم برای زن ۳۶
 عنوان ۵۹) بطلان نذر مزاحم با حج ۳۷
 عنوان ۶۰) مجزی نبودن حج تبرعی یا استیجاری
 برای متمکن از حج ۳۷
 عنوان ۶۱) نایب گرفتن در صورت عدم تمکن یا
 حرجی بودن مباشرت ۳۷
 عنوان ۶۲) حج نیابتی از زنده و بر طرف شدن
 عذر منوب عنه ۳۷
 عنوان ۶۳) عدم تمکن یا حرجی در نایب گرفتن و
 شخص متمکن که نایب نگرفته ۳۸
 عنوان ۶۴) حج تبرعی از طرف کسی که
 می توانسته نایب بگیرد و نگرفته ۳۸
 عنوان ۶۵) کفایت نیابت از میقات ۳۸
 عنوان ۶۶) مرگ حاجی بعد از احرام قبل از داخل
 حرم شدن و بعد از آن ۳۸
 عنوان ۶۷) مسلمان شدن کافر مستطیع ۳۹

- عنوان ۶۸) حج مرتد در حین ارتدادش و بعدش
 ۳۹.....
- عنوان ۶۹) حج غیر شیعه بر طبق مذهب خود یا
 مذهب شیعه..... ۳۹
- عنوان ۷۰) تأخیر و اهمال مستطیع از اداء حج تا از
 بین رفتن استطاعت..... ۴۰
- استفتائات استطاعت**
- عنوان ۷۱) استطاعت کسی که در مدینه مریض
 شده..... ۴۱
- عنوان ۷۲) کیفیت یت برای حج احتیاطی ۴۲
- عنوان ۷۳) اعاده حج به قصد ما فی الذمه ۴۲
- عنوان ۷۴) حج کسی که مرجعش رجوع به کفایت
 را شرط نمی دانسته..... ۴۲
- عنوان ۷۵) وظیفه کسی که بعد از عمره تمتع
 مریض شده و به وطن برگشته ۴۲
- عنوان ۷۶) کسی که قرض کرده و به حج برود . ۴۳
- عنوان ۷۷) احرام عمره تمتع به توهم استطاعت ۴۳
- عنوان ۷۸) کسی که به گمان عدم استطاعت حج
 استحبابی نموده..... ۴۴
- عنوان ۷۹) به دست آوردن مال به اندازه هزینه حج
 ..... ۴۴
- عنوان ۸۰) استطاعت زنی که مهریه اش به مقدار
 هزینه حج اوست ۴۴
- عنوان ۸۱) استطاعت فرزندان کسی که بعد از
 ثبت نام حج فوت نموده ۴۵
- عنوان ۸۲) استطاعت پسر با فیش پدر میت ... ۴۵
- عنوان ۸۳) حجی که مستلزم کمک به حکومت
 کمونیستی باشد ۴۵
- عنوان ۸۴) مستطیع که نوبت حج را به دیگری
 واگذار نماید..... ۴۶
- عنوان ۸۵) حج با پول قرضی ۴۶
- عنوان ۸۶) بخشیدن مالی که به آن مستطیع شده ۴۶
- عنوان ۸۷) نام نویسی برای کسی که استطاعت
 مالی دارد ۴۷
- عنوان ۸۸) ملاک استطاعت مالی و مقدار دارایی
 ..... ۴۷
- عنوان ۸۹) مسامحه در انجام حج و از دست رفتن
 نوبت..... ۴۸
- عنوان ۹۰) استطاعت هنگام ثبت نام و محتاج
 شدن بعد از آن ۴۸
- عنوان ۹۱) فوت بعد از احرام و قبل از انجام اعمال
 ..... ۴۹
- عنوان ۹۲) تشخیص استطاعت مالی بر اساس
 دارایی متوفی ۴۹
- عنوان ۹۳) انجام حج قبل از استطاعت و نیابت از
 دیگری در حال استطاعت..... ۵۰
- عنوان ۹۴) مستطعی که قبل از انجام حج در مکه
 فوت کرده..... ۵۰
- عنوان ۹۵) وعده حج یا مهر قرار دادن آن در موقع
 ازدواج..... ۵۱
- عنوان ۹۶) استتبابه پیر مرد مریضی که قادر به انجام
 اعمال نیست ۵۱
- عنوان ۹۷) استطاعت فرزند و وصیت پدر به حج
 ..... ۵۲
- عنوان ۹۸) حج زن بدون اجازه شوهر ۵۲
- عنوان ۹۹) استطاعت فرزند و وصیت پدر به حج
 ..... ۵۳
- عنوان ۱۰۰) استطاعت حج با وجود نداشتن پول
 قربانی ۵۳
- عنوان ۱۰۱) استطاعت طلائی که از وجوه شرعیه
 زندگی می کنند..... ۵۳

عنوان (۱۲۰) حج نیابی از طرف کسی که به واسطهٔ
مرض نتوانسته حج برود..... ۶۰
عنوان (۱۲۱) استطاعت میّتی که هزینهٔ انجام حج را
داشته ۶۱
عنوان (۱۲۲) هزینهٔ حج از سهم سادات برای
سیدی که وصی حج شده و انجام نداده ۶۱
عنوان (۱۲۳) استطاعت غیر متمکّن از بیتوتهٔ شب
دوازدهم و رمی در روز آن ۶۲

فصل دوم: وصیت به حج

عنوان (۱۲۴) وصیت به حج نیابتی یا تبرعی با عدم
اطمینان به زنده ماندن ۶۵
عنوان (۱۲۵) اداء حج میّت توسط غیر وارث با
ودیعه و عاریه یا مال قرضی میّت ۶۵
عنوان (۱۲۶) تراحم خمس و زکات و دین میّت با
حجة الاسلام او ۶۶
عنوان (۱۲۷) میّتی که ترکهٔ او برابر هزینهٔ حجة
الاسلام یا بیشتر از آن باشد ۶۶
عنوان (۱۲۸) کمتر بودن ترکهٔ میت از حجة الاسلام
..... ۶۶
عنوان (۱۲۹) کفایت حج میقاتی برای میّتی که
حجة الاسلام بر اوست ۶۷
عنوان (۱۳۰) وجوب فوری حج نیابتی از میقات
برای میّت ۶۷
عنوان (۱۳۱) عدم جواز تأخیر حج میّت در صورت
زیادی اجرت بر متعارف ۶۷
عنوان (۱۳۲) اختلاف ورثه در وجوب حجة
الاسلام بر میت و تکلیف ورثه ۶۷
عنوان (۱۳۳) حج تبرعی از میتی که حج بر عهدهٔ
اوست ۶۸

عنوان (۱۰۲) قبول بذل هزینه حج برای کسی که
قادر به انجام حج نیست ۵۴
عنوان (۱۰۳) شرط بودن رجوع به کفایت در
مستطیع ۵۴
عنوان (۱۰۴) این که مستطیع هزینه حج را به
مصرف دیگری برساند ۵۴
عنوان (۱۰۵) مورد حج بذلی ۵۵
عنوان (۱۰۶) نگاهداری هزینه حج در صورتی که
برای حج ثبت نام نمی کنند ۵۵
عنوان (۱۰۷) برداشت هزینه حج از مال بچه صغیر
..... ۵۵
عنوان (۱۰۸) وجود هزینهٔ حج برای دو نفر از
عده‌ای که در آمدشان از یکجا می باشد ۵۵
عنوان (۱۰۹) تراحم حج با ازدواج نوه ۵۶
عنوان (۱۱۰) استطاعت شخص معتاد ۵۶
عنوان (۱۱۱) استطاعت از منافع خمس و زکات ۵۷
عنوان (۱۱۲) استطاعت با فروش مقداری از ابزار
کار یا برداشتن مقداری از سرمایه ۵۷
عنوان (۱۱۳) استطاعت کسی که باغ او برای حج
کافی است با احتیاج به درآمد آن ۵۷
عنوان (۱۱۴) جنون بعد از عمره تمتع ۵۷
عنوان (۱۱۵) ازدواج دختر نابالغی که او را محرم
نموده و حج داده‌اند ۵۸
عنوان (۱۱۶) عدم لزوم حج دادن اطفال غیر ممیز و
خروج ایشان از احرام ۵۸
عنوان (۱۱۷) مقدار پولی که به آن مستطیع می شود
و استطاعت بیمار قلبی ۵۹
عنوان (۱۱۸) استطاعت در صورت بیماری تنگی
نفس ۵۹
عنوان (۱۱۹) نیت امثال امر فعلی (اعم از حج برای
خود یا حج نیابی) ۶۰

- عنوان (۱۳۴) وصیت به حج بلدی یا بدون تعیین بلدی یا میقاتی ۶۸
- عنوان (۱۳۵) حج میقاتی برای میتی که وصیت به حج بلدی نموده ۶۸
- عنوان (۱۳۶) وصیت به حج بلدی از غیر بلد خود ۶۸
- عنوان (۱۳۷) زیاده اجرت تعیین شده در وصیت به حجة الاسلام نسبت به اجرة المثل ۶۹
- عنوان (۱۳۸) خمس و زکات در مالی که وصیت شده با آن حج بجا بیاورند ۶۹
- عنوان (۱۳۹) تلف شدن اجرت حج در اثر سهل انگاری اجیر گیرنده ۶۹
- عنوان (۱۴۰) علم به استقرار حج بر میت و شک در بجا آوردن آن ۶۹
- عنوان (۱۴۱) بری الذمه شدن میت به انجام حج، نه صرف اجیر گرفتن ۷۰
- عنوان (۱۴۲) اجیر نمودن کسی که اجرت او کمتر از دیگران است ۷۰
- عنوان (۱۴۳) حج بلدی یا میقاتی بر اساس تقلید یا اجتهاد وارث، نه میت ۷۰
- عنوان (۱۴۴) واجب نبودن اجیر گرفتن برای میتی که ترکه‌ای نداشته ۷۰
- عنوان (۱۴۵) وصیت میت به حج و برداشتن هزینه آن از اصل مال یا ثلث ۷۰
- عنوان (۱۴۶) وصیت به حجة الاسلام و معین نمودن اجیر و لزوم اجراء وصیت ۷۱
- عنوان (۱۴۷) وصیت به حج با تعیین اجرت کمی که کسی به آن رغبت نکند ۷۱
- عنوان (۱۴۸) فروش منزل و شرط بر هزینه نمودن قیمت در حج یا غیره ۷۱
- عنوان (۱۴۹) مصالحه منزل به دیگری به شرط انجام حج از طرف او بعد از مرگ ۷۲
- عنوان (۱۵۰) مرگ وصی و اینکه معلوم نباشد وصی برای حج موصی اجیر گرفته ۷۲
- عنوان (۱۵۱) تلف شدن مال در دست وصی بدون سهل انگاری ۷۳
- عنوان (۱۵۲) تلف شدن مال در دست وصی بدون علم به سهل انگاری او ۷۳
- عنوان (۱۵۳) وصیت به غیر حجة الاسلام با مالی که احتمالاً بیشتر از ثلث است ۷۳
- فصل سوم: نیابت در حج**
- عنوان (۱۵۴) شرائط نائب ۷۷
- عنوان (۱۵۵) وثوق یا شک در صحت اعمال نائب ۷۸
- عنوان (۱۵۶) نیابت بنده از حرّ (شخص آزاد) ۷۸
- عنوان (۱۵۷) نیابت از بچه ممیز و مجنون ۷۸
- عنوان (۱۵۸) نیابت مرد از زن یا نیابت زن از مرد ۷۸
- عنوان (۱۵۹) نیابت صروره ۷۸
- عنوان (۱۶۰) نائب گرفتن از طرف منوب عنه کافر یا ناصبی ۷۹
- عنوان (۱۶۱) نیابت از شخص زنده در حج مستحیی و واجب ۷۹
- عنوان (۱۶۲) قصدی بودن نیابت و لزوم تعیین منوب عنه ۷۹
- عنوان (۱۶۳) نیابت به صورت تبرعی و اجاره و جعاله و شرط ضمن عقد ۷۹
- عنوان (۱۶۴) نیابت معذور و عذر طاری ۸۰
- عنوان (۱۶۵) مرگ نائب پیش از احرام و بعد از آن ۸۰
- عنوان (۱۶۶) مرگ نائب و استحقاق اجرت ۸۱

عنوان ۱۸۶) حکم مصلود..... ۸۹
 عنوان ۱۸۷) نیت ارتکازی در حج نیایی ۸۹
 عنوان ۱۸۸) عدول از حجة الاسلام به حج تبرعی
 بعد از احرام ۸۹
 عنوان ۱۸۹) شک در نیت نیابت ۹۰
 عنوان ۱۹۰) عروض جنون در اثناء اعمال ۹۰
 عنوان ۱۹۱) قبول نیابت بعد از عمره تمتع مستحبی
 ..... ۹۱
 عنوان ۱۹۲) وقوف اضطراری مشعر برای غیر
 معذور ۹۱
 عنوان ۱۹۳) نیابت از میت ۹۱
 عنوان ۱۹۴) نیابت زنان و سائر ذوی الاعذار ... ۹۲
 عنوان ۱۹۵) نیابت کسی که هنگام عقد اجاره
 عذری نداشته ۹۲
 عنوان ۱۹۶) حج واجب از دو نفر در یک سال. ۹۲
 عنوان ۱۹۷) احرام حج نیایی برای کسی که
 خودش مستطیع بوده ۹۳
 عنوان ۱۹۸) واگذاری نیابت به دیگری ۹۳
 عنوان ۱۹۹) شرط ایمان در نایب و اعمالش به جز
 ذبح ۹۳
 عنوان ۲۰۰) استیجار حج بدون اجازه از منوب
 عنه ۹۴
 عنوان ۲۰۱) حج نیایی یا تبرعی از مجنون ۹۴
 عنوان ۲۰۲) اجیر شدن و مستطیع بودن ۹۴
 عنوان ۲۰۳) انجام حج بلدی از بلد منوب عنه ۹۵
 عنوان ۲۰۴) عمل نایب بر طبق وظیفه خود یا
 منوب عنه ۹۶
 عنوان ۲۰۵) سؤال اجیر و مستأجر از مرجع تقلید
 اجیر و منوب عنه ۹۶
 عنوان ۲۰۶) حج بلدی از بلد منوب عنه ۹۶

عنوان ۱۶۷) نیابت اجیر با تعیین راه مشخص و
 حکم صورتی که از راه دیگر برود..... ۸۱
 عنوان ۱۶۸) نیابت یک شخص از دو مستأجر ۸۲
 عنوان ۱۶۹) نیابت برای سال معین و انجام آن در
 سال دیگر ۸۲
 عنوان ۱۷۰) نیابت کسی که محصور یا مصلود
 شده ۸۲
 عنوان ۱۷۱) کفاره در حج نیابتی ۸۳
 عنوان ۱۷۲) نیابت به اجرتی که کمتر از مخارج
 حج است ۸۳
 عنوان ۱۷۳) نائی که حج خود را به جماع قبل از
 مشعر فاسد نماید ۸۳
 عنوان ۱۷۴) زمان پرداخت اجرت نایب ۸۳
 عنوان ۱۷۵) نیابت و لزوم مباشرت اجیر ۸۴
 عنوان ۱۷۶) نائی که وقت بر او تنگ شده و
 حشش بدل به افراد شود ۸۴
 عنوان ۱۷۷) نیابت از چند نفر در حج مستحبی و
 واجب ۸۴
 عنوان ۱۷۸) نیابت چند نفر از یک نفر در حج
 مستحبی و یک یا چند حج واجب ۸۵
 عنوان ۱۷۹) نیابت در طواف مستحبی ۸۵
 عنوان ۱۸۰) نایب و انجام عمره مفرده برای خود
 بعد اعمال حج نیایی ۸۵

■ استفتائات نیابت

عنوان ۱۸۱) مستطعی که از طرف دیگری نایب
 شده ۸۷
 عنوان ۱۸۲) نایب معذوری که نایب بگیرد ۸۷
 عنوان ۱۸۳) نیابت معذور ۸۸
 عنوان ۱۸۴) کفایت حج نیابتی از میقات ۸۸
 عنوان ۱۸۵) عمره یا طواف مستحبی از چند نفر ۸۸

- عنوان (۲۰۷) وصیت به حج با مستطیع بودن وصی
 ۹۶.....
- عنوان (۲۰۸) طواف حج نیابتی در غیر موسم حج
 ۹۷.....
- عنوان (۲۰۹) حج تبرعی از طرف مستطیع حیّ
 (زنده) ۹۷
- عنوان (۲۱۰) نیابت حج از امام زمان علیه السلام ۹۷
- عنوان (۲۱۱) وصیت به حج در صورت مستطیع
 بودن وصی ۹۸
- عنوان (۲۱۲) تیت نایب در قربانی ۹۸
- عنوان (۲۱۳) شرط نمودن اجیر به اینکه در بعضی
 اعمال نایب دیگری بگیرد ۹۸
- عنوان (۲۱۴) نایب شدن با امکان تبدل حج تمتع
 به افراد ۹۸
- عنوان (۲۱۵) نیابت غیر معذور و عذر طاری ... ۹۹
- عنوان (۲۱۶) عذر طاری و استحقاق اجرت ... ۹۹
- عنوان (۲۱۷) نیابت معذور با جهل به مسأله ... ۹۹
- عنوان (۲۱۸) نیابت معذور از نماز طواف یا رمی
 جمرات یا قربانی و یا طواف نساء ۱۰۰
- عنوان (۲۱۹) نیابت معذور از نماز ۱۰۰
- عنوان (۲۲۰) عدم استحقاق اجرت برای نایب
 معذور و بطلان نیابتش ۱۰۰
- عنوان (۲۲۱) انکشاف بطلان نیابت بعد از عمره
 تمتع ۱۰۱
- عنوان (۲۲۲) نیابت معذور در حج استحبابی . ۱۰۱
- عنوان (۲۲۳) نایب معذور که درک اضطراری
 مشعر نموده ۱۰۱
- عنوان (۲۲۴) نیابت زن معذور ۱۰۱
- عنوان (۲۲۵) تیت نایب دوم که نایب اول او را به
 نیابت گرفته ۱۰۲
- عنوان (۲۲۶) نیابت از زائری که لگن او شکسته ۱۰۲
- عنوان (۲۲۷) رعایت اجیر نسبت به وظیفه منوب
 عنه ۱۰۲
- فصل چهارم: اقسام عمره و حج**
- حج مستحبی**
- عنوان (۲۲۸) استحباب حج در هر سال برای
 کسی که متمکن باشد ۱۰۵
- عنوان (۲۲۹) نیت حج مستحبی در سال‌های بعد،
 پس از بجا آوردن حج ۱۰۵
- عنوان (۲۳۰) استحباب حج فرستادن کسی که
 تمکن ندارد ۱۰۵
- عنوان (۲۳۱) مصرف زکات برای انجام حج ... ۱۰۶
- عنوان (۲۳۲) شرطیت اذن شوهر در حج مستحبی
 زن ۱۰۶
- عمره و اقسام آن**
- عنوان (۲۳۳) عمره و اقسام آن ۱۰۷
- عنوان (۲۳۴) وجوب فوری عمره و عدم تفکیک
 بین استطاعت عمره و حج ۱۰۷
- عنوان (۲۳۵) فاصله دو عمره و عمره مفرده بین
 عمره تمتع و حج ۱۰۸
- عنوان (۲۳۶) عمره مفرده و موارد وجوب آن .. ۱۰۸
- عنوان (۲۳۷) تفاوت‌های عمره مفرده و عمره تمتع
 ..... ۱۰۸
- عنوان (۲۳۸) میقات عمره مفرده ۱۰۹
- عنوان (۲۳۹) عدم جواز دخول مکه بدون احرام و
 موارد استثناء ۱۰۹
- عنوان (۲۴۰) تبدیل عمره مفرده‌ای که در ماه‌های
 حج انجام شده به عمره تمتع ۱۱۰
- اقسام حج**
- عنوان (۲۴۱) اقسام حج: تمتع و قران و افراد ۱۱۱

■ حج قران

عنوان (۲۵۹) تفاوت حج قران با حج افراد..... ۱۲۱

■ استفتائات اقسام حج

عنوان (۲۶۰) بیماری در اثناء عمره مفرده و

بازگشت به ایران..... ۱۲۳

عنوان (۲۶۱) انجام طواف نساء عمره مفرده بعد از

اعمال عمره تمتع..... ۱۲۳

عنوان (۲۶۲) انجام دو عمره مفرده در یک ماه

قمری..... ۱۲۴

عنوان (۲۶۳) فاصله دو عمره..... ۱۲۴

عنوان (۲۶۴) اجرت عمره دوم در صورتی که هر دو

عمره در یک ماه قمری باشد..... ۱۲۴

عنوان (۲۶۵) زنی که برای عمره مفرده محرم و بعد

حیض شده..... ۱۲۵

عنوان (۲۶۶) نماز طواف در عمره مفرده استحبایی

..... ۱۲۵

عنوان (۲۶۷) انجام عمره مفرده پیش از عمره تمتع

..... ۱۲۵

عنوان (۲۶۸) تأخیر عمره مفرده در حج افراد.. ۱۲۶

عنوان (۲۶۹) اعمال عمره مفرده استحبایی برای

زنی که احتمال می‌دهد حیض شود..... ۱۲۶

عنوان (۲۷۰) عمره مفرده بعد عمره تمتع..... ۱۲۶

عنوان (۲۷۱) کسی که وظیفه‌اش عمره تمتع بوده

ولی به تبت عمره مفرده محرم شده..... ۱۲۷

عنوان (۲۷۲) ترک تقصیر و طواف نساء در عمره

مفرده و محرم شدن به عمره تمتع..... ۱۲۷

عنوان (۲۷۳) انجام عمره مفرده یک سال بعد از

حج افراد..... ۱۲۷

عنوان (۲۷۴) کسانی که از کشورهای دیگر به مکه

آمده و مقیم شده‌اند..... ۱۲۸

عنوان (۲۷۵) کیفیت حج قران..... ۱۲۸

عنوان (۲۴۲) حج قران و افراد بجای حج تمتع در

غیر حجة الاسلام..... ۱۱۱

عنوان (۲۴۳) موارد وجوب حج تمتع یا قران یا افراد

..... ۱۱۲

عنوان (۲۴۴) اقامت مکه برای مستطعی که بلدش

۱۶ فرسخی مکه یا بیشتر بوده..... ۱۱۲

■ حج تمتع

عنوان (۲۴۵) حج تمتع مرکب از عمره تمتع و حج ۱۱۳

عنوان (۲۴۶) عمره تمتع مرکب از ۵ عمل..... ۱۱۳

عنوان (۲۴۷) حج تمتع مرکب از ۱۱ عمل و لزوم

طواف نساء و نمازش..... ۱۱۳

عنوان (۲۴۸) حج تمتع و شرائط آن..... ۱۱۴

عنوان (۲۴۹) خروج از مکه بعد از عمره تمتع، و

ترک حج بعد انجام عمره تمتع..... ۱۱۵

عنوان (۲۵۰) خروج از مکه در اثناء عمره تمتع ۱۱۶

عنوان (۲۵۱) مقصود از حرمت خروج از مکه بعد

از عمره تمتع یا در اثناء آن..... ۱۱۶

عنوان (۲۵۲) بازگشت به مکه در صورتی که بدون

احرام از آن خارج شده..... ۱۱۶

عنوان (۲۵۳) تبدیل حج تمتع به حج افراد..... ۱۱۷

عنوان (۲۵۴) کسی که قبل از شروع به عمره تمتع

بداند وقت برای عمره نمانده..... ۱۱۷

عنوان (۲۵۵) تأخیر عمدی در طواف و سعی تا

وقت برای عمره نماند..... ۱۱۷

■ حج افراد

عنوان (۲۵۶) تفاوت‌های حج تمتع با حج افراد ۱۱۹

عنوان (۲۵۷) تبدیل احرام حج افراد مستحبی به

عمره تمتع..... ۱۲۰

عنوان (۲۵۸) طواف مستحبی و واجب بعد از

احرام حج افراد..... ۱۲۰

عنوان (۲۹۱) عمره تمتعی که فاسد شود و دوباره آن را بجا نیاورد ۱۴۱
 عنوان (۲۹۲) ترک احرام عمره تمتع یا مفرده از روی فراموشی و جهل ۱۴۱
 عنوان (۲۹۳) احرام عمره مفرده در مواقیت خمسسه یا محاذی آنها یا به نذر قبل از میقات ۱۴۱
 عنوان (۲۹۴) احرام حج تمتع از غیر مکه عالمماً عامداً ۱۴۱
 عنوان (۲۹۵) ترک احرام حج تمتع در مکه از روی فراموشی یا جهل ۱۴۲
 عنوان (۲۹۶) صحّت حج در صورت جهل به لزوم احرام یا فراموشی تا پایان حج ۱۴۲

■ استفتائات مواقیت

عنوان (۲۹۷) احرام از خارج مسجد شجره برای زن حائض ۱۴۳
 عنوان (۲۹۸) احرام کسی که میقاتش قرن المنازل است از وادی عقیق ۱۴۳
 عنوان (۲۹۹) احرام زن قبل از میقات به نذر... ۱۴۳
 عنوان (۳۰۰) ناشنوایی که لکنت زبان دارد و بدون یت و تلبیه به مکه آمده ۱۴۴
 عنوان (۳۰۱) احرام از خارج مسجد جحفه و مسجد تعیم ۱۴۵
 عنوان (۳۰۲) خروج از مکه بعد عمره تمتع و در اثناء آن ۱۴۵
 عنوان (۳۰۳) احرام بعد از میقات عمداً یا جهلاً ۱۴۶
 عنوان (۳۰۴) محرم شدن از میقات و برگشتن به طرف خلاف مکه ۱۴۶
 عنوان (۳۰۵) بازگشت به مکه بعد از اتمام حج تمتع ۱۴۷

عنوان (۲۷۶) انجام دادن عمره مفرده بعد از عمره تمتع از روی جهل ۱۲۸
 عنوان (۲۷۷) خارج شدن از مکه به عرفات و مشعر و منی، بین عمره تمتع و حج آن ۱۲۸
 عنوان (۲۷۸) خارج شدن از مکه به تعیم بعد از ماه عمره تمتع ۱۲۹
 عنوان (۲۷۹) خارج شدن از مکه بعد از اعمال منی و قبل از طواف حج ۱۲۹
 عنوان (۲۸۰) احرام مجدد برای حائض ۱۳۰
 عنوان (۲۸۱) لزوم اتیان عمره مفرده برای حائض هرگاه متمکن شد ۱۳۰

بخش اول: اعمال عمره تمتع

فصل اول: احرام

■ مواقیت احرام

عنوان (۲۸۲) تأخیر انداختن احرام از ذوالحلیفه به جحفه ۱۳۵
 عنوان (۲۸۳) احرام تقیه‌ای در عمره ۱۳۶
 عنوان (۲۸۴) احرام پیش از میقات و دو استثناء (نذر و عمره رجیبه) ۱۳۸
 عنوان (۲۸۵) میقات و یقین یا اطمینان یا حجت شرعی بر رسیدن به میقات ۱۳۸
 عنوان (۲۸۶) نذر احرام قبل از میقات و مخالفت با آن ۱۳۹
 عنوان (۲۸۷) تأخیر احرام از میقات و احرام برای دخول به حرم ۱۳۹
 عنوان (۲۸۸) میقات و حکم کسی که عالمماً عامداً بدون احرام از آن بگذرد ۱۳۹
 عنوان (۲۸۹) گذشتن از میقات بدون احرام ... ۱۴۰
 عنوان (۲۹۰) حائض که از روی جهل به حکم احرام نیندد و وارد حرم شود ۱۴۰

عنوان ۳۲۵) عدم تحقق احرام قبل از تلبیه... ۱۵۴
 عنوان ۳۲۶) افضلیت تأخیر تلبیه در مسجد شجره
 تا بیداء و در سایر مواقیع تا قدری راه رفتن و در
 مکه تا رقطاع... ۱۵۴
 عنوان ۳۲۷) زمان قطع تلبیه در عمره تمتع و مفرده
 و حج تمتع... ۱۵۵
 عنوان ۳۲۸) شک در گفتن تلبیه یا صحّت تلفظ به
 آن... ۱۵۵
 عنوان ۳۲۹) شرط نبودن لباس احرام در تحقق
 احرام... ۱۵۶
 عنوان ۳۳۰) اندازه ازار و رداء و پوشیدن آنها قبل
 احرام و تلبیه... ۱۵۶
 عنوان ۳۳۱) احرام بستن در موقعی که پیراهن یا
 جامه عادی پوشیده... ۱۵۶
 عنوان ۳۳۲) لباس احرام و پوشیدن بیش از دو
 جامه... ۱۵۶
 عنوان ۳۳۳) اعتبار آنچه در لباس نمازگزار شرط
 است در لباس احرام... ۱۵۷
 عنوان ۳۳۴) بدن نما نبودن ازار و رداء... ۱۵۷
 عنوان ۳۳۵) بافتنی بودن جنس لباس احرام... ۱۵۷
 عنوان ۳۳۶) لباس احرام زنان و عدم لزوم دو جامه
 ... ۱۵۷
 عنوان ۳۳۷) احرام بستن زنان در لباس حریر
 (ابریشم)... ۱۵۷
 عنوان ۳۳۸) لباس احرام و نجس شدن آن... ۱۵۸
 عنوان ۳۳۹) جواز در آوردن یا تعویض لباس
 احرام... ۱۵۸

■ استفتائات کیفیت احرام

عنوان ۳۴۰) نیت احرام برای عمره تمتع یا غیر آن
 ... ۱۵۹

عنوان ۳۰۶) عبور بدون احرام از میقات در
 صورت انجام عمره مفرده در همان ماه... ۱۴۷
 عنوان ۳۰۷) داخل شدن معجون به مکه بدون
 احرام... ۱۴۷
 عنوان ۳۰۸) احرام خارج از مسجد شجره... ۱۴۷
 عنوان ۳۰۹) باطل بودن احرام و عبور از میقات
 ... ۱۴۸
 عنوان ۳۱۰) احرام زن با نذر قبل از میقات بدون
 اذن شوهر... ۱۴۸
 عنوان ۳۱۱) احرام با نذر قبل از میقات برای نایب
 ... ۱۴۸
 عنوان ۳۱۲) احرام حائض در مسجد شجره عمداً
 ... ۱۴۹
 عنوان ۳۱۳) میقات مقیم مکه... ۱۴۹
 عنوان ۳۱۴) دخول به مکه بدون احرام و عدم
 امکان برگشتن به میقات... ۱۴۹
 عنوان ۳۱۵) تعیین قرن المنازل... ۱۴۹

■ کیفیت احرام

عنوان ۳۱۶) واجبات احرام... ۱۵۱
 عنوان ۳۱۷) تحقق نیت با انگیزه تقرّب بدون به
 زبان آوردن یا خطور ذهنی... ۱۵۲
 عنوان ۳۱۸) احرام و قصد ترک محرّمات... ۱۵۲
 عنوان ۳۱۹) تلبیه واجب و مستحب... ۱۵۲
 عنوان ۳۲۰) تلبیه و تلفظ صحیح آن... ۱۵۳
 عنوان ۳۲۱) تلبیه برای کسی که لال است... ۱۵۳
 عنوان ۳۲۲) تلبیه بجه غیر ممیز... ۱۵۳
 عنوان ۳۲۳) انعقاد احرام حج تمتع و حج افراد و
 حج قران و عمره تمتع و مفرده... ۱۵۳
 عنوان ۳۲۴) عدم اعتبار طهارت از حدث اصغر و
 اکبر در احرام... ۱۵۴

- عنوان (۳۴۱) احرام حائض برای عمره تمتع با علم
به عدم امکان انجام اعمال عمره تمتع ۱۵۹
- عنوان (۳۴۲) پوشیدن پارچه ندوخته برای ستر
عورت ۱۶۰
- عنوان (۳۴۳) تلبیه برای شخص لال ۱۶۰
- عنوان (۳۴۴) اشتباه در نیت احرام ۱۶۰
- عنوان (۳۴۵) غلط گفتن تلبیه ۱۶۰
- عنوان (۳۴۶) کسی که بعد وقوفین و قبل از اتمام
اعمال فهمید که تلبیه را غلط گفته ۱۶۱
- عنوان (۳۴۷) ترجمه تلبیه ۱۶۱
- عنوان (۳۴۸) خمس لباس احرام ۱۶۲
- عنوان (۳۴۹) فراموشی تلبیه ۱۶۲
- عنوان (۳۵۰) تعداد لباس احرام ۱۶۲
- عنوان (۳۵۱) لزوم قصد قربت در پوشیدن لباس
احرام ۱۶۲
- عنوان (۳۵۲) احرام جهت دخول در مکه جدیده
..... ۱۶۳
- عنوان (۳۵۳) دخول مکه برای کسی که در اثناء عمره
مفروه از مکه یا حرم خارج شده ۱۶۳
- عنوان (۳۵۴) احرام از عرفات برای کسی که
نمی‌تواند از عرفات به مکه باز گردد ۱۶۳
- عنوان (۳۵۵) روی هم گذاشتن یا دو عدد پوشیدن
لباس احرام بدن نما ۱۶۳
- عنوان (۳۵۶) میقات احرام مجدد در صبی که بعد
احرام بالغ شده ۱۶۴
- عنوان (۳۵۷) شک در تلبیه بعد از گذشتن از
میقات ۱۶۵
- عنوان (۳۵۸) جواز در آوردن دو جامه احرام بعد از
احرام تا آخر اعمال ۱۶۵
- عنوان (۳۵۹) شک در تلبیه بعد از تجاوز از میقات
و قبل از ورود در اعمال بعدی ۱۶۵
- عنوان (۳۶۰) احرام حج تمتع در محله تعیم ۱۶۶
- عنوان (۳۶۱) پوشیدن مخیط بعد از احرام ۱۶۶
- محرمات احرام**
- عنوان (۳۶۲) انعقاد احرام با تلبیه یا اشعار یا تقلید،
و تعداد محرمات احرام ۱۶۷
- ۱) شکار حیوان صحرائی**
- عنوان (۳۶۳) شکار و کشتن حیوان صحرائی و
شکار حیوان حرم ۱۶۹
- عنوان (۳۶۴) کمک کردن به دیگری در شکار (و لو
با اشاره) ۱۶۹
- عنوان (۳۶۵) نگهداری یا خوردن شکار صحرائی،
وحوش و پرندگان حرم و شکار محرم ۱۶۹
- عنوان (۳۶۶) شکار حیوان دریایی و اهلی و
صورت شک در صحرائی یا اهلی بودن ۱۷۰
- عنوان (۳۶۷) جوجه و تخم شکار صحرائی و
دریائی و حیوان اهلی ۱۷۰
- عنوان (۳۶۸) کشتن حیواناتی که شکار نیستند،
مثل درندگان و غیره ۱۷۰
- عنوان (۳۶۹) کشتن عقرب و موش و افعی و مار
سیاه ۱۷۰
- عنوان (۳۷۰) کلاغ و زغن (نوعی باز) و کشتن
آن‌ها ۱۷۱
- عنوان (۳۷۱) کشتن شتر مرغ و گاو وحشی و خر
وحشی و آهو و خرگوش و روباه ۱۷۱
- عنوان (۳۷۲) کفاره شکار (شتر یا گاو یا گوسفند) و
حکم عدم توان تهیه کفاره ۱۷۱
- عنوان (۳۷۳) کبوتر و جوجه و تخم آن ۱۷۱
- عنوان (۳۷۴) کشتن پرنده سنگخواره و کبک و
گنجشک و ... و ملخ ۱۷۲

- عنوان (۳۷۵) کشتن موش صحرائی و خارپشت و سوسمار و مارمولک ۱۷۲
- عنوان (۳۷۶) کشتن زنبور ۱۷۲
- عنوان (۳۷۷) کشتن ملخ به هنگام عبور از جاده ۱۷۲
- عنوان (۳۷۸) شکار دسته جمعی و کفاره بر هر یک از شرکت کنندگان ۱۷۳
- عنوان (۳۷۹) خوردن از صید ۱۷۳
- عنوان (۳۸۰) همراه داشتن شکار در هنگام ورود به حرم ۱۷۳
- عنوان (۳۸۱) وجوب کفاره در کشتن و خوردن شکار، عمدتاً و اشتباهاً و جهلاً ۱۷۳
- عنوان (۳۸۲) کفاره شکار مکرر ۱۷۳
- ۲) نزدیکی با زنان**
- عنوان (۳۸۳) نزدیکی در اثنای عمره تمتع و مفرده و حج و قبل از نماز طواف نساء ۱۷۴
- عنوان (۳۸۴) نزدیکی با زنان در عمره تمتع پیش از فارغ شدن از سعی و بعد از آن ۱۷۴
- عنوان (۳۸۵) نزدیکی پیش از وقوف در مشعر، و تمکین زن با رضایت یا اکراه ۱۷۴
- عنوان (۳۸۶) نزدیکی بعد از وقوف در مشعر قبل طواف نساء یا در اثناء آن ۱۷۵
- عنوان (۳۸۷) نزدیکی در عمره مفرده بعد از سعی و قبل از آن ۱۷۵
- عنوان (۳۸۸) نزدیکی مردی که از احرام خارج شده یا غیر محرم با همسر محرمه اش ۱۷۶
- عنوان (۳۸۹) انجام نزدیکی و محرمات احرام از روی جهل یا فراموشی ۱۷۶
- ۳) بوسیدن زنان**
- عنوان (۳۹۰) بوسیدن همسر از روی شهوت .. ۱۷۷
- عنوان (۳۹۱) بوسیدن مردی که طواف نساء انجام داده، همسر محرم خود را ۱۷۷
- ۴) مسّ زنان**
- عنوان (۳۹۲) مسّ دست یا بدن محرم با بدن همسر خود ۱۷۸
- ۵) نگاه کردن به زن و ملاعبه با او**
- عنوان (۳۹۳) ملاعبه محرم با زن خود با خروج منی و نگاه او به اجنبیه ۱۷۹
- عنوان (۳۹۴) نگاه محرم به زن خود با شهوت و بدون آن ۱۷۹
- عنوان (۳۹۵) لذت بردن محرم از زن خود ۱۷۹
- ۶) استمناء**
- عنوان (۳۹۶) استمناء ۱۸۰
- ۷) عقد ازدواج**
- عنوان (۳۹۷) عقد ازدواج بر محرم، برای خود یا دیگری ۱۸۱
- عنوان (۳۹۸) عقد بستن محرم برای خود یا دیگری، یا غیر محرم برای محرم ۱۸۱
- عنوان (۳۹۹) حاضر شدن محرم در مجلس عقد و شاهد شدن او ۱۸۱
- عنوان (۴۰۰) رجوع در طلاق رجعی، خرید و تحلیل و قبول کنیز، خواستگاری ۱۸۱
- ۸) استعمال بوی خوش**
- عنوان (۴۰۱) استعمال بوی خوش ۱۸۲
- عنوان (۴۰۲) خوردن میوه های خوش بو و بوئیدن آنها ۱۸۲
- عنوان (۴۰۳) بوی خوش و گرفتن بینی و بوئیدن خلوق کعبه ۱۸۲
- عنوان (۴۰۴) خوردن یا پوشیدن چیزی که در آن بوی خوش است و یا استعمال آن ۱۸۲
- عنوان (۴۰۵) بوههای بد و گرفتن بینی و تند رفتن برای خلاصی از آن ۱۸۳

- ۹ پوشیدن دوخته شده برای مردان
 عنوان ۴۰۶ (لباس دوخته و شبیه آن یا بافتنی مثل لباده، زیر شلواری و جامه دکمه دار، کمر بند و همیان و فتق بند، لحاف..... ۱۸۴
 عنوان ۴۰۷ (گره زدن ازار به گردن و گره زدن رداء، و سوراخ کردن احرام با سوزن..... ۱۸۴
 عنوان ۴۰۸ (لباس دوخته و دست کش برای زنان..... ۱۸۴
 عنوان ۴۰۹ (کفاره لباس دوخته..... ۱۸۵
 ۱۰ سر مه کشیدن
 عنوان ۴۱۰ (سر مه سیاه و غیر سیاه (برای زینت و غیر زینت)..... ۱۸۶
 ۱۱ نگاه کردن در آینه
 عنوان ۴۱۱ (نگاه در آینه به قصد زینت و بدون آن و نگاه به اجسام صیقلی..... ۱۸۷
 ۱۲ پوشیدن چکمه و جوراب برای مردان
 عنوان ۴۱۲ (پوشیدن چکمه و جوراب برای مردان..... ۱۸۸
 ۱۳ دروغ گفتن و دشنام دادن و فخر کردن
 عنوان ۴۱۳ (دروغ گفتن و دشنام دادن و فخر کردن..... ۱۸۹
 ۱۴ مجادله کردن
 عنوان ۴۱۴ (قسم به خدا و اسماء و صفات او، قسم برای احترام، قسم به غیر خدا..... ۱۹۰
 عنوان ۴۱۵ (مجادله از روی ضرورت..... ۱۹۰
 عنوان ۴۱۶ (کفاره قسم راست و دروغ..... ۱۹۰
 ۱۵ کشتن جانواران بدن
 عنوان ۴۱۷ (کشتن تمام جانوران و شپش و پشه، انداختن و انتقال جانوران از بدن..... ۱۹۲
 ۱۶ زینت کردن
 عنوان ۴۱۸ (زینت کردن و انگشتر برای زینت و غیر زینت..... ۱۹۳
 عنوان ۴۱۹ (حنا برای زینت و بدون آن..... ۱۹۳
 عنوان ۴۲۰ (زیوری که ظاهر یا پنهان است.. ۱۹۳
 ۱۷ روغن مالی کردن
 عنوان ۴۲۱ (روغن مالیدن..... ۱۹۴
 عنوان ۴۲۲ (کفاره روغن مالیدن..... ۱۹۴
 ۱۸ جدا کردن مواز بدن
 عنوان ۴۲۳ (مویی که به هنگام وضو یا غسل بدون قصد از بدن محرم جدا شود..... ۱۹۵
 عنوان ۴۲۴ (تراشیدن سر یا قسمتی از آن و موی زیر بغل و ریش و غیر آن..... ۱۹۵
 عنوان ۴۲۵ (خاراندن سر یا بدن، و جدا شدن مو با دست گذاردن یا کشیدن..... ۱۹۶
 ۱۹ پوشاندن سر برای مرد
 عنوان ۴۲۶ (پوشاندن سر یا قسمتی از آن و پوشاندن گوش ها..... ۱۹۷
 عنوان ۴۲۷ (پوشاندن سر به وسیله بعضی دیگر از اعضای بدن مثل دست..... ۱۹۷
 عنوان ۴۲۸ (کفاره سر پوشاندن..... ۱۹۷
 ۲۰ فرو رفتن در آب
 عنوان ۴۲۹ (فرو بردن سر در آب..... ۱۹۸
 ۲۱ پوشاندن صورت بر زنها
 عنوان ۴۳۰ (پوشاندن صورت بر زنها و دو استثناء..... ۱۹۹
 عنوان ۴۳۱ (پوشاندن صورت با گوشه چادر یا عبا..... ۱۹۹
 عنوان ۴۳۲ (پوشاندن صورت و کفاره آن به احتیاط مستحب..... ۱۹۹
 ۲۲ تظلیل برای مردان
 عنوان ۴۳۳ (سایه متحرک و ثابت و سایه ای که بالای سر نیست و سایه محمل..... ۲۰۰
 عنوان ۴۳۴ (استظلال در شب..... ۲۰۰

- عنوان (۴۳۵) زیر سایه رفتن در محلی که منزل
نموده ۲۰۰
- عنوان (۴۳۶) استظلال زنان و بچه ها و استظلال
مردها در ضرورت ۲۰۰
- عنوان (۴۳۷) کفاره سایه قرار دادن ۲۰۰
- ۲۳ بیرون آوردن خون از بدن**
- عنوان (۴۳۸) بیرون آوردن خون از بدن ۲۰۲
- ۲۴ ناخن گرفتن**
- عنوان (۴۳۹) کفاره گرفتن ناخن یا قسمتی از آن ۲۰۳
- عنوان (۴۴۰) ناخن گرفتن به استناد فتوای مجتهد،
وقتی موجب خون آمدن گردد ۲۰۳
- ۲۵ دندان کندن**
- عنوان (۴۴۱) کشیدن دندان ۲۰۴
- ۲۶ برداشتن سلاح**
- عنوان (۴۴۲) حمل سلاح و تجهیزات دفاعی ۲۰۵
- عنوان (۴۴۳) همراه داشتن سلاح ۲۰۵
- عنوان (۴۴۴) حمل سلاح در ضرورت ۲۰۵
- عنوان (۴۴۵) عدم کفاره حمل سلاح ۲۰۵
- عنوان (۴۴۶) احکام خاصه حرم ۲۰۵
- عنوان (۴۴۷) چند استثناء از حرمت بریدن و کندن
درختان و گیاهان حرم ۲۰۶
- عنوان (۴۴۸) درختی که اصل و ریشه یا شاخه و
برگش در حرم باشد ۲۰۶
- عنوان (۴۴۹) کفاره بریدن و کندن درختان حرم،
درخت اراک، خرما، میوه، و گیاه ۲۰۶
- عنوان (۴۵۰) کفاره ذبح و کفاره صید در احرام
عمره و حج ۲۰۷
- عنوان (۴۵۱) کفاره غیر صید، زمان و مکان ذبح و
مصرف کفاره ۲۰۷
- استفتائات محرّمات احرام**
- عنوان (۴۵۲) کشتن مارمولک در حال احرام ۲۰۹
- عنوان (۴۵۳) نزدیکی با زن قبل و قوف عرفه یا
مشعر از روی جهل ۲۰۹
- عنوان (۴۵۴) دست زدن شوهر به زوجه محرم خود
از روی التذاذ ۲۰۹
- عنوان (۴۵۵) بوسیدن زوجه محرم خود ۲۱۰
- عنوان (۴۵۶) صابون خوشبو ۲۱۰
- عنوان (۴۵۷) حمل قمقمه دوخته ۲۱۰
- عنوان (۴۵۸) نگاه کردن در آینه برای غیر زینت ۲۱۰
- عنوان (۴۵۹) نگاه کردن به شیشه شفاف دوربین
عکاسی ۲۱۱
- عنوان (۴۶۰) سوگندهای معمولی ۲۱۱
- عنوان (۴۶۱) پماد چرب برای عرق سوز شدن بدن
..... ۲۱۱
- عنوان (۴۶۲) کنده شدن مو با دست کشیدن به سر
و صورت ۲۱۲
- عنوان (۴۶۳) ازاله موی محرم توسط غیر محرم ۲۱۲
- عنوان (۴۶۴) خشک کردن جای مسح سر با حوله
..... ۲۱۲
- عنوان (۴۶۵) محرم شدن با موی مصنوعی و انجام
دادن اعمال ۲۱۲
- عنوان (۴۶۶) پوشاندن چانه برای زن ۲۱۳
- عنوان (۴۶۷) خشک کردن صورت با حوله برای
زن ۲۱۳
- عنوان (۴۶۸) پوشاندن صورت زن هنگام در آوردن
مقنعه ۲۱۳
- عنوان (۴۶۹) تظلیل بعد از احرام از مسجد الحرام
تا منزل ۲۱۳
- عنوان (۴۷۰) تظلیل بعد از احرام از تنعیم ۲۱۳
- عنوان (۴۷۱) تظلیل بعد از احرام عمره مفرده تا مکه
قدیم ۲۱۴
- عنوان (۴۷۲) تظلیل در ماشین سقف دار ۲۱۴

- عنوان (۴۷۳) عبور از زیر سایه قسمت جلوی
ماشینی که توقف نموده ۲۱۴
- عنوان (۴۷۴) تظلیل بعد از احرام در مسجد الحرام
تا منزل یا عرفات ۲۱۵
- عنوان (۴۷۵) تظلیل در مسیر مزدلفه تا منی و محل
ذبح کفاره آن ۲۱۵
- عنوان (۴۷۶) تظلیل زیر سایه عمودی و مایل
خورشید ۲۱۶
- عنوان (۴۷۷) استظلال سینه تا کتف و گردن ۲۱۶
- عنوان (۴۷۸) استظلال در سایه دیوار ماشین ۲۱۶
- عنوان (۴۷۹) استظلال زیر چتر در عرفات و منی
..... ۲۱۶
- عنوان (۴۸۰) استظلال زیر تونل در شهر مکه ۲۱۷
- عنوان (۴۸۱) استظلال در مکه ۲۱۷
- عنوان (۴۸۲) استظلال در منی و بین جمرات و
کشتارگاه خارج از منی ۲۱۷
- عنوان (۴۸۳) گرفتن ناخن غیر محرم توسط محرم
..... ۲۱۷
- عنوان (۴۸۴) ناخن گرفتن محرم برای محرم دیگر
به قصد تقصیر ۲۱۸
- عنوان (۴۸۵) دندان کشیدن محرم از خود یا دیگری
..... ۲۱۸
- عنوان (۴۸۶) کشیدن دندانی که درد می‌کند در
صورتی که باعث خون‌ریزی شود ۲۱۸
- عنوان (۴۸۷) پوشاندن سر با چیز دوخته ۲۱۸
- عنوان (۴۸۸) دستور دادن محرم به محرم دیگر ۲۱۹
- عنوان (۴۸۹) عینک گذاشتن در حال احرام از
جهت پوشاندن سر و گوش ۲۱۹
- عنوان (۴۹۰) ماسک گذاشتن برای مرد محرم ۲۱۹
- عنوان (۴۹۱) ماسک گذاشتن برای زن محرم ۲۱۹
- عنوان (۴۹۲) استظلال زیر سقف شیشه‌ای ۲۲۰
- عنوان (۴۹۳) خشک کردن صورت با دستمال
کاغذی برای زن محرم ۲۲۰
- عنوان (۴۹۴) موهای کاشتی در سر در حال احرام
..... ۲۲۰
- عنوان (۴۹۵) عینکی که سایه بر دو چشم یا بیشتر
بیاندازد ۲۲۰
- عنوان (۴۹۶) حکم تظلیل در مکه ۲۲۱
- عنوان (۴۹۷) دوران امر بین تظلیل و پوشیدن لباس
دوخته ۲۲۱
- عنوان (۴۹۸) تظلیل از سینه تا پا ۲۲۱
- عنوان (۴۹۹) تظلیل بعد از احرام حج و رفتن به
منزل ۲۲۱
- عنوان (۵۰۰) تظلیل در حد فاصل تعمیم تا داخل
مکه برای عمره مفرده ۲۲۱
- عنوان (۵۰۱) تظلیل بعد احرام حج ۲۲۲
- عنوان (۵۰۲) تظلیل در مکه فعلی و محلات دور
..... ۲۲۲
- عنوان (۵۰۳) بریدن گیاهان یا درختی که در منزل
روئیده ۲۲۲
- عنوان (۵۰۴) تظلیل به دیواره سوراخ سوراخ ماشین
..... ۲۲۳
- عنوان (۵۰۵) احتیاط وجوبی تظلیل در شب و
کفاره آن ۲۲۳
- عنوان (۵۰۶) پوشیده شدن گوش هنگام استفاده از
تلفن ۲۲۳
- عنوان (۵۰۷) بقاء بر أعلم یا رجوع به فالأعلم، در
تظلیل در لیل ۲۲۳
- عنوان (۵۰۸) استظلال در مکه پس از رسیدن به آن
..... ۲۲۴
- عنوان (۵۰۹) اضطرار به تظلیل در ماشین سقف‌دار
..... ۲۲۴

عنوان ۵۳۰) طواف و نماز معذور از طهارت
 اختیاری و مبطون و مستحاضه ۲۳۴

عنوان ۵۳۱) شرط سوم صحت طواف: طهارت
 بدن و لباس ۲۳۵

عنوان ۵۳۲) خون جراحت در بدن یا لباس حین
 طواف و حمل متنجس و نجس ۲۳۵

عنوان ۵۳۳) نجاست بدن یا لباس در حین طواف
 یا نمازش، علم به آن بعد از فراغ ۲۳۵

عنوان ۵۳۴) به یاد آمدن نجاست بدن یا لباس،
 بعد انجام طواف یا نماز آن ۲۳۵

عنوان ۵۳۵) علم به نجاست بدن یا لباس یا
 حدوث آن در اثناء طواف ۲۳۶

عنوان ۵۳۶) شرط چهارم صحت طواف: ختان در
 مرد و پسر ممیز و غیر ممیز ۲۳۶

عنوان ۵۳۷) طواف و ختان در مرد بالغ و صبی
 ممیز ۲۳۶

عنوان ۵۳۸) استطاعت غیر مختون ۲۳۶

عنوان ۵۳۹) شرط پنجم صحت طواف: ستر
 عورت و اباحه ساتر و لباس ۲۳۷

عنوان ۵۴۰) شروع از حجر الاسود ۲۳۷

عنوان ۵۴۱) ختم به حجر الاسود ۲۳۷

عنوان ۵۴۲) قرار دادن خانه خدا در طرف چپ
 بدن ۲۳۸

عنوان ۵۴۳) قرار دادن حجر اسماعیل (علیه السلام) در
 داخل مطاف ۲۳۸

عنوان ۵۴۴) خروج شاذروان از محلی که به روی
 آن طواف می‌کند ۲۳۸

عنوان ۵۴۵) هفت شوط طواف ۲۳۸

عنوان ۵۴۶) پی در پی بودن هفت شوط طواف و
 اجزای آن ۲۳۹

عنوان ۵۱۰) پوشاندن صورت با چادر یا غیر آن
 جلوی نامحرم ۲۲۴

عنوان ۵۱۱) پوشیدن دست‌کش و جوراب برای زن
 ..... ۲۲۴

عنوان ۵۱۲) کندن پوست لب‌ها و ناخن‌ها ۲۲۵

عنوان ۵۱۳) کفاره تظلیل در شب ۲۲۵

عنوان ۵۱۴) راه رفتن در سایه محمل یا ماشین ۲۲۵

عنوان ۵۱۵) تظلیل هنگام رفتن به مزدلفه ۲۲۵

فصل دوم: طواف

عنوان ۵۱۶) رکن بودن طواف، و بطلان احرام
 عمره‌ای که فاسد شده ۲۲۹

عنوان ۵۱۷) شرط اول صحت طواف: تبت قربت
 ..... ۲۲۹

عنوان ۵۱۸) شرط دوم صحت طواف: طهارت از
 حدث اصغر و اکبر ۲۲۹

عنوان ۵۱۹) حدث در اثناء طواف ۲۳۰

عنوان ۵۲۰) شک در طهارت در میان طواف ۲۳۰

عنوان ۵۲۱) شک در طهارت بعد طواف ۲۳۱

عنوان ۵۲۲) عدم تمکن از وضو یا تیمم ۲۳۱

عنوان ۵۲۳) عدم تمکن از غسل ۲۳۱

عنوان ۵۲۴) حیض هنگام عمره تمتع یا قبل و بعد
 احرام ۲۳۱

عنوان ۵۲۵) حیض در اثناء طواف ۲۳۲

عنوان ۵۲۶) حیض بین طواف و نمازش ۲۳۳

عنوان ۵۲۷) علم به حیض بعد از نماز طواف ۲۳۳

عنوان ۵۲۸) تأخیر با علم و عمد در انجام عمره تا
 حیض شدن ۲۳۳

عنوان ۵۲۹) طهارت در طواف مستحبی و نماز آن
 ..... ۲۳۴

- عنوان ۵۴۷) عدم وجوب رعایت فاصله مقام
ابراهیم علیه السلام و کعبه ۲۳۹
- عنوان ۵۴۸) طوافی که در حین آن از محل طواف
خارج شده و داخل کعبه شود ۲۳۹
- عنوان ۵۴۹) حرکت روی شاذروان و دست زدن
به دیوار و ارکان کعبه حین طواف ۲۳۹
- عنوان ۵۵۰) طواف در داخل حجر اسماعیل علیه السلام،
و حرکت روی دیوار حجر ۲۴۰
- عنوان ۵۵۱) خروج از محل طواف در اثناء آن ۲۴۰
- عنوان ۵۵۲) حدث و حیض شدن و علم به
نجاست بدن و لباس در اثناء طواف ۲۴۰
- عنوان ۵۵۳) قطع طواف برای مرض یا برآوردن
حاجت مؤمن و قطع طواف مستحبی ۲۴۱
- عنوان ۵۵۴) قطع طواف برای عیادت مریض یا
انجام حاجت یا نماز واجب یا وتر ۲۴۱
- عنوان ۵۵۵) نشستن و استراحت در اثناء طواف
..... ۲۴۱
- نقص در طواف**
- عنوان ۵۵۶) قصد ترک طواف در اثناء آن ۲۴۳
- عنوان ۵۵۷) ترک سهوی قسمتی از طواف ... ۲۴۳
- زیادی در طواف**
- عنوان ۵۵۸) زیادی سهوی در طواف ۲۴۶
- شک در عدد شوطها**
- عنوان ۵۵۹) شک در صحّت طواف یا شوط بعد
از فراغ و شک در عدد شوطها ۲۴۷
- عنوان ۵۶۰) شک در زیاده ۲۴۷
- عنوان ۵۶۱) شک در تقیصه و شک در زیاده و
تقصان ۲۴۸
- عنوان ۵۶۲) طواف و شک در تقیصه بین هفت و
کمتر اگر از روی جهل به حکم بناء بر کمتر
گذاشته ۲۴۸
- عنوان ۵۶۳) اعتماد به دیگری که یقین به شماره
شوطها دارد ۲۴۸
- عنوان ۵۶۴) طواف مستحبی و شک در شماره
شوطها ۲۴۸
- عنوان ۵۶۵) ترک عمدی طواف عمره یا حج تمتع
و فوت آن ۲۴۸
- عنوان ۵۶۶) به یاد آوردن طواف فراموش شده قبل
از گذشت وقتش یا بعد آن ۲۴۹
- عنوان ۵۶۷) به یاد آوردن طواف فراموش شده بعد
از رجوع به وطن و نزدیکی ۲۴۹
- عنوان ۵۶۸) به یاد آوردن طواف فراموش شده بعد
از گذشت وقتش ۲۵۰
- عنوان ۵۶۹) فراموشی طواف و حرمت آنچه حلال
بودنش متوقف بر انجام آن است ۲۵۰
- عنوان ۵۷۰) کسی که به تنهایی متمکن از طواف
نیست ۲۵۰
- استفتائات طواف**
- عنوان ۵۷۱) خطر داشتن ختنه ۲۵۱
- عنوان ۵۷۲) مانع شدن نماز جماعت برای طواف
یا سعی ۲۵۱
- عنوان ۵۷۳) علم به بطلان وضو در طواف و نماز
آن پس از اتمام عمره تمتع ۲۵۲
- عنوان ۵۷۴) بوسیدن کعبه در حال طواف ۲۵۲
- عنوان ۵۷۵) شک در صحت در اثناء طواف ۲۵۳
- عنوان ۵۷۶) بطلان طواف یا نماز آن یا سعی و
علم به آن بعد از تقصیر ۲۵۳
- عنوان ۵۷۷) علم به نجاست در اثناء طواف ۲۵۳
- عنوان ۵۷۸) قطع طواف و انجام اعمال ۲۵۴
- عنوان ۵۷۹) محدث شدن و اعاده طواف ۲۵۴
- عنوان ۵۸۰) حرکت در طواف در اثر فشار
جمعیت ۲۵۵

- عنوان (۵۸۱) شک در تعداد شوطهای طواف . ۲۵۵
- عنوان (۵۸۲) عدم نیت در شوطها..... ۲۵۵
- عنوان (۵۸۳) استیناف طواف ۲۵۶
- عنوان (۵۸۴) عدم قدرت بر طواف مگر با تخت در غیر محدوده مقام ۲۵۶
- عنوان (۵۸۵) دخول در حجر اسماعیل ﷺ ... ۲۵۷
- عنوان (۵۸۶) شک در اشواط و رکعات حال طواف یا سعی یا نماز ۲۵۷
- عنوان (۵۸۷) اعاده طواف ۲۵۷
- عنوان (۵۸۸) پا گذاشتن روی چیزهایی که از افراد بر زمین افتاده ۲۵۷
- عنوان (۵۸۹) پا گذاشتن روی احرامی دیگران ۲۵۸
- عنوان (۵۹۰) اعاده طواف ۲۵۸
- عنوان (۵۹۱) نیت طواف از رکن یمانی ۲۵۸
- عنوان (۵۹۲) طواف خارج از مقام ۲۵۹
- عنوان (۵۹۳) کسی که خمس نداده و حج رفته ۲۵۹
- عنوان (۵۹۴) احرام و طواف و نماز آن در لباسی که با پول خمس نداده بخرد ۲۶۰
- عنوان (۵۹۵) شک در خمس ۲۶۰
- عنوان (۵۹۶) ترک طواف ۲۶۰
- عنوان (۵۹۷) استیناف طواف هنگام شک در به هم خوردن موالات عرفیه ۲۶۱
- عنوان (۵۹۸) عدم قدرت بر طواف در مطاف .. ۲۶۱
- عنوان (۵۹۹) اعاده طواف ۲۶۲
- عنوان (۶۰۰) قطع طواف ۲۶۲
- عنوان (۶۰۱) نیابت در طواف ۲۶۲
- عنوان (۶۰۲) طواف خارج از مقام ۲۶۳
- عنوان (۶۰۳) حج با جنابت ۲۶۳
- عنوان (۶۰۴) بطلان طواف و انجام ندادن آن . ۲۶۴
- عنوان (۶۰۵) طواف با تیمم در غیر معذور ۲۶۵
- عنوان (۶۰۶) طواف از غیر حجر الاسود ۲۶۵
- عنوان (۶۰۷) زیادی در طواف ۲۶۵
- عنوان (۶۰۸) نقص در طواف ۲۶۶
- عنوان (۶۰۹) نیابت در طواف ۲۶۶
- عنوان (۶۱۰) به هم زدن طواف ۲۶۶
- عنوان (۶۱۱) طواف خارج از مقام ۲۶۷
- عنوان (۶۱۲) دخول در حجر اسماعیل ﷺ و انجام دادن اعمال ۲۶۷
- عنوان (۶۱۳) شک در اشواط طواف و از سر گرفتن طواف ۲۶۷
- عنوان (۶۱۴) زیادی در طواف ۲۶۸
- عنوان (۶۱۵) فراموش کردن طواف ۲۶۸
- عنوان (۶۱۶) زیادی در طواف جهلاً بعد از اتمام عمل ۲۶۸
- عنوان (۶۱۷) غلط بودن طواف حج خود و قبول نیابت حج در سالهای بعد ۲۶۹
- عنوان (۶۱۸) زیادی در طواف به قصد رجاء ۲۶۹
- عنوان (۶۱۹) قطع طواف در شوط پنجم به جهت عذر ۲۶۹
- عنوان (۶۲۰) خون دیدن در اثناء طواف ۲۶۹
- عنوان (۶۲۱) شک در نیت طواف از منوب عنه یا از خود ۲۷۰
- عنوان (۶۲۲) شک در صحت طواف در اثناء ۲۷۰
- عنوان (۶۲۳) زیادی در طواف ۲۷۰
- عنوان (۶۲۴) زیاد کردن شوط بعد از تمام کردن طواف ۲۷۱
- عنوان (۶۲۵) طواف خارج از مقام ۲۷۱
- عنوان (۶۲۶) ترک وضوی جیره‌ای و تیمم در طواف ۲۷۱
- عنوان (۶۲۷) یک شوط طواف خارج از مقام و انجام دادن طواف کامل در مقام ۲۷۲

- عنوان ۶۲۸) شروع طواف از رکن یمانی و ختم آن
 به رکن یمانی یا حجر الاسود ۲۷۲
- عنوان ۶۲۹) انجام دادن قسمتی از طواف بدون
 اختیار ۲۷۲
- عنوان ۶۳۰) کفایت طواف اعم از اتمام و تمام
 ..... ۲۷۳
- عنوان ۶۳۱) اعاده طواف و سعی با لباس دوخته
 ..... ۲۷۳
- عنوان ۶۳۲) خراب کردن قسمتی از طواف و بجا
 آوردن یک شوط کامل ۲۷۳
- عنوان ۶۳۳) شک در این که طواف خارج مقام
 بوده ۲۷۴
- عنوان ۶۳۴) اقامه نماز جماعت در اثناء شوط اول
 و انجام طواف تام بعد نماز ۲۷۴
- عنوان ۶۳۵) تماس عمدی و از روی شهوت با زن
 در حین طواف ۲۷۵
- عنوان ۶۳۶) انجام طواف فراموش شده یا باطل در
 غیر ماه‌های حج ۲۷۵
- عنوان ۶۳۷) رها کردن شوط اول و انجام دادن
 شش شوط دیگر ۲۷۵
- عنوان ۶۳۸) اعتماد بر دیگری در عدد اشواط
 طواف و سعی و عدد سنگ‌های رمی ۲۷۵
- عنوان ۶۳۹) استراحت در اثناء طواف ۲۷۶
- عنوان ۶۴۰) تأخیر طواف تا خلوت شدن مطاف
 ..... ۲۷۶
- عنوان ۶۴۱) انجام دادن طواف نیابتی قبل از طواف
 خود ۲۷۶
- عنوان ۶۴۲) علم به بطلان طواف بعد از مراجعت
 به وطن ۲۷۷
- عنوان ۶۴۳) لک دیدن حائض بعد از ایام حیض و
 انجام اعمال ۲۷۷
- عنوان ۶۴۴) قرص خوردن و لک دیدن ۲۷۷
- عنوان ۶۴۵) دیدن حیض در اثناء طواف و باقی
 ماندن تا عرفه ۲۷۸
- عنوان ۶۴۶) دیدن حیض بعد از شوط چهارم و
 باقی ماندن تا عرفه ۲۷۸
- عنوان ۶۴۷) دیدن حیض اثناء طواف ۲۷۸
- عنوان ۶۴۸) غسل حیض به تیت جنابت ۲۷۹
- عنوان ۶۴۹) انجام دو غسل برای طواف و نماز
 طواف در مستحاضه کثیره ۲۷۹
- عنوان ۶۵۰) احتیاط نمودن زن بین ۵۰ تا ۶۰
 سالگی ۲۷۹
- عنوان ۶۵۱) غسل طواف و نماز در مستحاضه
 ۲۸۰
- عنوان ۶۵۲) قرص خوردن و لک دیدن بعد از
 وقوفین ۲۸۰
- عنوان ۶۵۳) استحاضه قلیله در اثناء طواف .. ۲۸۰
- عنوان ۶۵۴) غسل کردن قبل از طواف و خون
 دیدن در اثناء آن ۲۸۱
- عنوان ۶۵۵) علم به عدم پاکی بعد از طواف و
 سعی ۲۸۱
- عنوان ۶۵۶) وقوع فاصله بین طواف و غسل
 استحاضه برای نماز ۲۸۱
- عنوان ۶۵۷) خواندن نماز ظهر برای مستحاضه در
 اثناء طواف ۲۸۲
- عنوان ۶۵۸) حیض نشدن و لک دیدن ۲۸۲
- عنوان ۶۵۹) خون دیدن زن بعد از سن
 پنجاه سالگی ۲۸۲
- عنوان ۶۶۰) لک دیدن در ایام عادت ۲۸۳
- عنوان ۶۶۱) به یاد آوردن غسل مس میت بعد از
 اعمال حج ۲۸۳
- عنوان ۶۶۲) سلس الریح و سلس البول ۲۸۳
- عنوان ۶۶۳) وظیفه مبطون ۲۸۴

- عنوان (۶۶۴) خروج بول از غیر موضع طبیعی ۲۸۴
- عنوان (۶۶۵) استیناف طواف با زبان آوردن تیت ۲۸۴
- عنوان (۶۶۶) تکرار عمل به قصد احتیاط یا رجاء ۲۸۵
- عنوان (۶۶۷) ادامه طواف یا سعی از محاذی جایی که آن را قطع نموده ۲۸۵
- عنوان (۶۶۸) حکم قران در طواف ۲۸۵
- عنوان (۶۶۹) یک شوط استجبایی ۲۸۶
- عنوان (۶۷۰) معیار کثیر الشک در طواف ۲۸۶
- عنوان (۶۷۱) چگونگی اعاده طواف و سعی احتیاطاً ۲۸۶
- عنوان (۶۷۲) شرط نبودن احرام و لباس احرام در طواف و سعی نیایی ۲۸۶
- عنوان (۶۷۳) وظیفه مسلوس ۲۸۷
- عنوان (۶۷۴) وقوع طواف ترک شده با احرام ۲۸۷
- عنوان (۶۷۵) انجام طواف و سعی با لباس دوخته عمداً یا جهلاً ۲۸۷
- عنوان (۶۷۶) انجام طواف با تیمم بدل از غسل جنابت در صورت عدم تمکن از غسل ۲۸۷
- عنوان (۶۷۷) حجاب زن در طواف ۲۸۸
- عنوان (۶۷۸) پیدا بودن موی زن در اثناء طواف ۲۸۸
- عنوان (۶۷۹) اعاده طواف احتیاطاً بدون خواندن نماز طواف اول ۲۸۸
- عنوان (۶۸۰) اکل و شرب در اثناء طواف ۲۸۹
- عنوان (۶۸۱) احتمال این که در طواف بدون قصد راه رفته باشد ۲۸۹
- عنوان (۶۸۲) بچه نابالغی که طواف را تمام نکرده و سعی را از طبقه دوم انجام داده ۲۸۹
- عنوان (۶۸۳) کسی که خیال کرده متمکن از اتمام طواف نیست لذا نایب گرفته ۲۹۰
- عنوان (۶۸۴) به هم زدن طواف و استیناف آن ۲۹۰
- عنوان (۶۸۵) ابتدا نمودن از رکن یمانی ۲۹۰
- عنوان (۶۸۶) یک شوط آوردن به عنوان احتیاط و وسوسه در طواف ۲۹۰
- عنوان (۶۸۷) قسمتی از طواف بدون اختیار بوده ۲۹۱
- عنوان (۶۸۸) شرایط طواف مستحب ۲۹۱
- عنوان (۶۸۹) نگاه کردن زن به مرد نامحرم و تماس بدنی در طواف مستحبی ۲۹۱
- عنوان (۶۹۰) اشتراط ختنه در طواف مستحبی ۲۹۲
- عنوان (۶۹۱) طواف مستحبی قبل از انجام عمره تمتع یا قبل از انجام حج ۲۹۲
- عنوان (۶۹۲) انجام هر شوط طواف مستحب برای یکی از مؤمنین ۲۹۲
- عنوان (۶۹۳) طواف مستحب خارج از مقام ۲۹۲
- عنوان (۶۹۴) طواف مستحب قبل از طواف حج بعد از برگشتن از منی ۲۹۳
- عنوان (۶۹۵) طواف بچه غیر ممیز ۲۹۳
- عنوان (۶۹۶) حکم طواف در طبقه دوم و سوم ۲۹۳
- عنوان (۶۹۷) شهوت در حال طواف ۲۹۳
- عنوان (۶۹۸) تمام نکردن شوط هفتم طواف از روی نادانی ۲۹۴
- عنوان (۶۹۹) حصول یقین بعد از سعی به وقوع حیض در اثناء طواف یا سعی ۲۹۴
- عنوان (۷۰۰) حصول علم در شوط ششم طواف، به حدود خون در شوط ۴ یا ۵ ۲۹۴
- عنوان (۷۰۱) لزوم آوردن عمره مفرده بر زن حائض هر وقت که ممکن باشد ۲۹۴
- عنوان (۷۰۲) چند قدم بی اختیار طواف کردن و رها نمودن ۲۹۵

- عنوان (۷۰۳) تطهیر نکردن لباس یا بدن در طواف
از روی جهل قصوری یا تقصیری ۲۹۵
- عنوان (۷۰۴) غفلت از نیت سابق در حال طواف
..... ۲۹۵
- عنوان (۷۰۵) اتمام شوط تا رکن یمانی و رها کردن
آن ۲۹۶
- عنوان (۷۰۶) انصراف از طواف بدون شک در
صحت ۲۹۶
- عنوان (۷۰۷) فاصله بین شوطهای طواف ۲۹۶
- عنوان (۷۰۸) انجام عمره تمتع بعد از یک روز پاک
شدن و دوباره خون دیدن ۲۹۷
- عنوان (۷۰۹) قرص خوردن و لک دیدن در ایام
عادت ۲۹۷
- عنوان (۷۱۰) قرص خوردن و لک دیدن به مدت
زیاد ۲۹۸
- عنوان (۷۱۱) نیت غسل برای حیض یا استحاضه
..... ۲۹۸
- عنوان (۷۱۲) لک دیدن بعد از ایام عادت و انجام
دادن اعمال ۲۹۸
- عنوان (۷۱۳) تدارک در حرکت بی اختیار در طواف
..... ۲۹۸
- عنوان (۷۱۴) شک در حرکت بی اختیار در طواف
..... ۲۹۹
- عنوان (۷۱۵) جواز قطع طواف مستحبی و ظنّ در
عدد شوطهای آن ۲۹۹
- عنوان (۷۱۶) شروع طواف از حجر الاسود و اتمام
تارکن یمانی و انجام دادن اعمال ۲۹۹
- عنوان (۷۱۷) شک کردن در اشواط طواف و تروی
کردن ۳۰۰
- عنوان (۷۱۸) قنات محل تدارک در طواف ۳۰۰
- عنوان (۷۱۹) کیفیت اتیان صلاة طواف در موارد
تمام و اتمام ۳۰۰
- فصل سوم: نماز طواف**
- عنوان (۷۲۰) نماز طواف و ترک آن عالماً عامداً ۳۰۴
- عنوان (۷۲۱) انجام نماز طواف بعد از طواف فوراً
..... ۳۰۴
- عنوان (۷۲۲) نماز طوافی که از روی فراموشی یا
جهل ترک شده ۳۰۴
- عنوان (۷۲۳) قضای نماز طواف میت که نسیاناً یا
جهلاً قضا شده ۳۰۴
- عنوان (۷۲۴) نماز طواف کسی که قرائتش صحیح
نیست ۳۰۵
- عنوان (۷۲۵) نماز طواف کسی که نمی داند قرائتش
صحیح نیست ۳۰۵
- استفتائات نماز طواف**
- عنوان (۷۲۶) نماز طواف در حجر اسماعیل ۳۰۷
- عنوان (۷۲۷) اتیان صلاة طواف بدون وضو ۳۰۷
- عنوان (۷۲۸) زنی که بعد از نماز طواف فهمیده که
حیض شده ۳۰۷
- عنوان (۷۲۹) نماز کسی که متمکن از قرائت
صحیح نیست ۳۰۸
- عنوان (۷۳۰) کسی که نمی توانسته پشت مقام یا در
احد الجانین نماز طواف بخواند ۳۰۸
- عنوان (۷۳۱) مقدار مکان نماز طواف ۳۰۸
- عنوان (۷۳۲) نماز طواف به جماعت ۳۰۹
- عنوان (۷۳۳) اقتداء نماز طواف واجب به نماز
طواف مستحب با تحقق عذر از قرائت ۳۰۹
- عنوان (۷۳۴) نیابت تبرعی معذور از قرائت صحیح
..... ۳۰۹
- عنوان (۷۳۵) خارج شدن معذور از احرام ۳۰۹

- عنوان (۷۳۶) کسی که بعد نماز طواف بفهمد
قرائش غلط بوده ۳۱۰
- عنوان (۷۳۷) نماز خلف مقام در صورت ازدحام
..... ۳۱۰
- عنوان (۷۳۸) تکرار نمودن ذکر در صورت تکان
دادن مصلی ۳۱۱
- عنوان (۷۳۹) محمول نجس در طواف و نماز آن
عنوان (۷۴۰) انجام دادن نماز مستحیی بعد از
طواف و قبل نماز طواف ۳۱۱
- عنوان (۷۴۱) نماز خواندن زن و مرد کنار هم ..
عنوان (۷۴۲) نماز طواف در صورتی که بدانند در
اثناء نماز او را حرکت می دهند ۳۱۲
- عنوان (۷۴۳) تقصیر در یادگیری صحیح قرائت
عنوان (۷۴۴) حیض شدن بعد از طواف و قبل از
نماز ۳۱۳
- عنوان (۷۴۵) بجا آوردن عمره مفرده با توجه به
این که نمازش غلط است ۳۱۳
- عنوان (۷۴۶) تقصیر کردن و ترک نمودن نماز
طواف و سعی ۳۱۳
- عنوان (۷۴۷) انجام دادن نماز در غیر مقام .....
عنوان (۷۴۸) انجام دادن نماز در طبقه دوم مقام
عنوان (۷۴۹) نماز طواف خواندن در حجر
اسماعیل ۳۱۴
- عنوان (۷۵۰) انجام دادن نماز طواف با نماز
جماعت یومیه ۳۱۴
- عنوان (۷۵۱) حدّ پشت مقام .....
عنوان (۷۵۲) فاصله انداختن بین طواف و نماز آن
به مقدار دو رکعت نماز ۳۱۵
- عنوان (۷۵۳) انجام دادن نماز تا نزدیک تالارهای
مسجد ۳۱۵
- عنوان (۷۵۴) وقت داشتن برای تصحیح نماز
طواف ۳۱۵
- عنوان (۷۵۵) نخواندن نماز طواف و شک در تعداد
شوطهای طواف حج ۳۱۵
- عنوان (۷۵۶) خواندن نماز طواف جلوی مقام
عنوان (۷۵۷) فاصله انداختن بین نماز و طواف
بدون اختیار ۳۱۶
- عنوان (۷۵۸) جراحت بدن هنگام طواف و نماز آن
..... ۳۱۶
- عنوان (۷۵۹) غفلت از تطهیر جهت نماز برای
مستحاضه ۳۱۶
- عنوان (۷۶۰) طواف ویلچری ها از طبقه دوم و نماز
آن ۳۱۷
- عنوان (۷۶۱) خواندن نماز طواف در غیر مقام و
انجام دادن بقیه اعمال ۳۱۷
- عنوان (۷۶۲) صدق عرفی خلف مقام .....
عنوان (۷۶۳) ایستادن مرد و زن محاذی هم دیگر در
حال نماز ۳۱۸
- عنوان (۷۶۴) نماز خواندن زن به نیابت از طرف
مرد ۳۱۸
- عنوان (۷۶۵) شک بعد از اعمال در حیض یا
استحاضه بودن در حین طواف ۳۱۸
- عنوان (۷۶۶) حرجی بودن نماز طواف در مقام و
نایب گرفتن ۳۱۸
- عنوان (۷۶۷) مزاحمت نماز طواف برای طواف
گذاران ۳۱۹
- فصل چهارم: سعی**
- عنوان (۷۶۸) بجا آوردن سعی بعد از طواف و
نمازش ۳۲۳
- عنوان (۷۶۹) لزوم نیت در سعی و تعیین اینکه برای
عمره است ۳۲۳

عنوان (۷۸۶) از مروه شروع کردن و تقصیر نمودن
 ۳۳۳.....
 عنوان (۷۸۷) تقصیر در صورت نقصان سعی و
 لزوم کفاره ۳۳۳
 عنوان (۷۸۸) انصراف از مسیر سعی برای آب
 خوردن ۳۳۴
 عنوان (۷۸۹) تأخیر انداختن سعی از طواف به یک
 یا دو روز ۳۳۴
 عنوان (۷۹۰) گرفتن نائب جهت سعی برای زن ۳۳۴
 عنوان (۷۹۱) علم به نقصان سعی بعد از تقصیر به
 دو شوط و کفاره دادن ۳۳۴
 عنوان (۷۹۲) فراموشی سعی بعد از مراجعت به
 وطن و وصیت به اعاده حج ۳۳۵
 عنوان (۷۹۳) رفتن به مروه از همان مسیر صفا ۳۳۵
 عنوان (۷۹۴) تکرار کردن قسمتی از سعی ۳۳۶
 عنوان (۷۹۵) کمی راه رفتن روی کوه صفا و مروه
 در حال سعی ۳۳۶
 عنوان (۷۹۶) سعی کردن از جایی که مختص به
 مریض ها می باشد ۳۳۶
 عنوان (۷۹۷) توجه به مروه و صفا حین سعی . ۳۳۷
 عنوان (۷۹۸) ورود حائض به مسجد الحرام در
 حال سعی ۳۳۷
 عنوان (۷۹۹) زیادی سهوی و جهلی ۳۳۷
 عنوان (۸۰۰) عدم تمکن از سعی و اجاره چرخ ۳۳۸
 عنوان (۸۰۱) به هم زدن سعی و آوردن یک سعی
 دیگر بلافاصله ۳۳۸
 عنوان (۸۰۲) رفت و برگشت را یک شوط حساب
 کردن و علم به حکم در اثناء ۳۳۸
 عنوان (۸۰۳) عقب عقب رفتن به طرف صفا یا
 مروه ۳۳۸
 عنوان (۸۰۴) سعی از طبقه بالا ۳۳۹

عنوان (۷۷۰) موالات هفت شوط سعی و قطع آن
 برای نماز یا برآوردن حاجت ۳۲۳
 عنوان (۷۷۱) سعی و اعاده آن در صورتی که از مروه
 شروع شود ۳۲۴
 عنوان (۷۷۲) سعی و انجام آن به صورت سواره
 ..... ۳۲۴
 عنوان (۷۷۳) سعی از راه متعارف بین صفا و مروه
 ..... ۳۲۵
 عنوان (۷۷۴) روبه روی صفا و مروه بودن بدن
 هنگام سعی ۳۲۵
 عنوان (۷۷۵) نشستن بالای صفا و مروه و بین راه،
 برای استراحت ۳۲۵

■ احکام سعی

عنوان (۷۷۶) انجام سعی فراموش شده ۳۲۷
 عنوان (۷۷۷) عدم تمکن از انجام سعی نباشد و لو
 با کمک دیگری ۳۲۷
 عنوان (۷۷۸) انجام فوری سعی بعد از طواف و
 نمازش ۳۲۸
 عنوان (۷۷۹) زیادی عمدی سعی به قصد جزئیت
 و از روی سهو یا جهل به حکم ۳۲۸
 عنوان (۷۸۰) زیادی سعی از روی خطا ۳۲۸
 عنوان (۷۸۱) ترک مقداری از سعی عمداً یا نسیاناً ۳۲۹
 عنوان (۷۸۲) ترک مقداری از سعی در عمره تمتع
 نسیاناً و خروج از احرام ۳۲۹

■ شک در سعی

عنوان (۷۸۳) شک در زیادی سعی یا در تقیصه آن
 یا در زیاده و تقیصه ۳۳۱
 عنوان (۷۸۴) شک در عدد شوطها در اثنای سعی
 ..... ۳۳۱

■ استفتائات سعی

عنوان (۷۸۵) علم به زیادی در طواف در حال سعی ۳۳۳

- عنوان ۸۰۵) به عقب برگشتن در سعی ۳۳۹
- عنوان ۸۰۶) زیادی در سعی با انجام پنج دور رفت و برگشت ۳۳۹
- عنوان ۸۰۷) مقداری از مسافت را دوباره طی کردن ۳۳۹
- عنوان ۸۰۸) قطع کردن سعی و از سر گرفتن به اعتقاد لزوم وضو ۳۴۰
- عنوان ۸۰۹) شک در اشواط ۳۴۰
- عنوان ۸۱۰) فراموش کردن سعی و تقصیر نمودن ۳۴۰
- عنوان ۸۱۱) شک در اشواط سعی بین هفت و نه ۳۴۰
- عنوان ۸۱۲) موالات در تمام اشواط ۳۴۱
- عنوان ۸۱۳) مکشوف شدن بعضی از اعضای زن حین سعی ۳۴۱
- عنوان ۸۱۴) ادامه سعی در حال شک در تعداد آن ۳۴۱
- عنوان ۸۱۵) عدم تمکن سعی از مسعی مگر از طبقه بالا ۳۴۱
- عنوان ۸۱۶) فاصله سه روز بین نماز طواف و سعی با عذر ۳۴۲
- عنوان ۸۱۷) عدم لزوم محرم بودن نائب در سعی ۳۴۲
- عنوان ۸۱۸) استیناف سعی بلافاصله بعد از شک در آن ۳۴۲
- عنوان ۸۱۹) حکم مسعای جدید ۳۴۳
- عنوان ۸۲۰) سعی از زیر زمین ۳۴۳
- فصل پنجم: تقصیر**
- عنوان ۸۲۱) بیرون آمدن از احرام عمره تمتع با تقصیر و عدم کفایت تراشیدن سر ۳۴۷
- عنوان ۸۲۲) نزدیکی بعد از سعی و قبل از تقصیر و کفاره آن ۳۴۷
- عنوان ۸۲۳) تقصیر قبل از سعی عالمماً عامداً و کفاره آن ۳۴۷
- عنوان ۸۲۴) عدم لزوم موالات بین تقصیر و سعی، و مکان و زمان تقصیر ۳۴۸
- عنوان ۸۲۵) ترک عمدی تقصیر در عمره تمتع و بستن احرام حج ۳۴۸
- عنوان ۸۲۶) ترک تقصیر از روی فراموشی و بستن احرام حج ۳۴۸
- عنوان ۸۲۷) تقصیر در عمره تمتع و حلال شمردن محرمات احرام به جز تراشیدن سر ۳۴۸
- عنوان ۸۲۸) عدم وجوب طواف نساء در عمره تمتع ۳۴۹
- استفتائات تقصیر**
- عنوان ۸۲۹) بطلان تقصیر و انجام دادن محرمات احرام جهلاً ۳۵۱
- عنوان ۸۳۰) شک در صحت تقصیر ۳۵۱
- عنوان ۸۳۱) تلف بجای تقصیر و انجام بقیه اعمال ۳۵۱
- عنوان ۸۳۲) فراموشی تقصیر در عمره مفرده و انجام بقیه اعمال ۳۵۲
- عنوان ۸۳۳) تقصیر نمودن سنی برای شیعه .. ۳۵۲
- عنوان ۸۳۴) تلف بجای تقصیر در عمره تمتع و سپس رفتن به حج ۳۵۲
- عنوان ۸۳۵) تقصیر قبل و بعد از سعی جهلاً یا عمداً ۳۵۳
- عنوان ۸۳۶) تقصیر نمودن در حج قبل از تمام شدن اعمال ۳۵۳
- عنوان ۸۳۷) انجام حلق به جای تقصیر ۳۵۳
- عنوان ۸۳۸) تقصیر در خانه بعد از اعمال عمره ۳۵۴
- عنوان ۸۳۹) انجام دادن تقصیر از روی ریا ۳۵۴
- عنوان ۸۴۰) تقصیر نمودن در حال سعی ۳۵۴
- عنوان ۸۴۱) ترک تقصیر جهلاً ۳۵۴
- عنوان ۸۴۲) ترک تقصیر عمداً یا جهلاً در عمره مفرده و انجام دادن طواف نساء ۳۵۵
- عنوان ۸۴۳) انجام دادن عمره مفرده بعد از عمره تمتع ۳۵۵

عنوان (۸۶۱) احرام حج افراد از حرم ۳۶۱

بخش دوم: اعمال حج تمتع

فصل اول: احرام حج تمتع

عنوان (۸۶۲) احرام حج قبل از اتمام عمره و احرام

عمره مفرده قبل از اتمام حج ۳۶۷

عنوان (۸۶۳) زمان احرام حج تمتع و آخرین وقت ۳۶۷

عنوان (۸۶۴) تفاوت احرام حج تمتع و عمره تمتع ۳۶۸

عنوان (۸۶۵) احرام حج تمتع از مکه جدید... ۳۶۸

عنوان (۸۶۶) ترک احرام و خروج از مکه از روی

جهل یا فراموشی ۳۶۸

عنوان (۸۶۷) ترک احرام با علم و عمد ۳۶۸

عنوان (۸۶۸) طواف استحبایی بعد از احرام حج

تمتع و قبل و قوف به عرفات ۳۶۹

■ استفتائات احرام حج

عنوان (۸۶۹) احرام از محلات جدید الاحداث

مکه ۳۷۱

عنوان (۸۷۰) تقدیم طواف و سعی بر احرام حج در

معدورین ۳۷۱

عنوان (۸۷۱) انجام اعمال حج بدون احرام ۳۷۱

عنوان (۸۷۲) احرام حج از مکه جدید ۳۷۲

فصل دوم: وقوف در عرفات

عنوان (۸۷۳) محدوده عرفات ۳۷۵

عنوان (۸۷۴) بهترین مکان وقوف در عرفات .. ۳۷۵

عنوان (۸۷۵) خواب یا بیهوشی در تمام وقت وقوف

عرفات یا قسمتی از آن ۳۷۵

عنوان (۸۷۶) زمان وقوف به عرفات (مقداری از آن

که رکن است) ۳۷۶

عنوان (۸۷۷) وقوف اختیاری و اضطراری عرفات و

ترک آنها با عذر ۳۷۶

عنوان (۸۴۴) رفتن خدمه کاروانها بعد از عمره

تمتع به عرفات و منی ۳۵۵

عنوان (۸۴۵) ماشین کردن سر بین عمره تمتع و

حج تمتع ۳۵۵

عنوان (۸۴۶) کفاره سر تراشیدن بعد از عمره تمتع ۳۵۶

عنوان (۸۴۷) حیض بودن زن و انجام دادن اعمال

عمره تمتع ۳۵۶

عنوان (۸۴۸) تراشیدن ریش بعد از عمره تمتع ۳۵۶

عنوان (۸۴۹) رفتن به غار حرا قبل از رفتن به عرفات ۳۵۶

عنوان (۸۵۰) رفتن نائب به عرفات بعد از عمره

تمتع در صورت ضرورت ۳۵۷

عنوان (۸۵۱) خروج از مکه برای کسی که منزلش

خارج از مکه است ۳۵۷

عنوان (۸۵۲) رفتن به خط کمر بندگی و رسیدن به

غار حراء بعد از عمره ۳۵۷

عنوان (۸۵۳) خروج از مکه بعد از عمره و ملاک

ضرورت ۳۵۸

■ استفتائات تبدل

عنوان (۸۵۴) کفایت عمره مفرده در اشهر حج از

عمره تمتع ۳۵۹

عنوان (۸۵۵) احرام بعد احرام و تبدل احرام عمره

مفرده به تمتع ۳۵۹

عنوان (۸۵۶) دیدن خون بعد از ایام عادت ۳۶۰

عنوان (۸۵۷) کسی که به گمان حیض بودن حج

تمتع را بدل به افراد نموده ۳۶۰

عنوان (۸۵۸) حج افراد و عمره مفرده به جای عمره

و حج تمتع مستحبی ۳۶۰

عنوان (۸۵۹) عدم جواز تبدل حج افراد به عمره

تمتع و مفرده ۳۶۱

عنوان (۸۶۰) احرام برای حج افراد بعد از انجام

عمره تمتع ۳۶۱

- عنوان (۸۷۸) ترک قسمتی از وقوف به عرفات عالمأ
و عامداً یا نسیاناً و جاهلاً ۳۷۶
- عنوان (۸۷۹) حکم قاضی عامه بر اول ماه ۳۷۷
- استفتائات وقوف در عرفات
- عنوان (۸۸۰) اعتبار حدود عرفات و مزدلفه... ۳۷۹
- عنوان (۸۸۱) وقوف بر دامنه جبل الرحمة و کراهت
صعود بر آن ۳۷۹
- عنوان (۸۸۲) اغماء بعد از وقوف عرفات ۳۷۹
- عنوان (۸۸۳) انجام حج به قصد ما فی الذمه برای
حائضی که بعد عمره لک دیده ۳۸۰
- عنوان (۸۸۴) عدول از تمتع به افراد، و احرام به
قصد وظیفه فعلیه ۳۸۰
- عنوان (۸۸۵) مقدار شب در وقوف اضطراری عرفه ۳۸۱
- فصل سوم: وقوف در مزدلفه
- عنوان (۸۸۶) وقوف در مشعرالحرام در شب عید ۳۸۵
- عنوان (۸۸۷) وقوف در مشعرالحرام و مقداری از آن
که رکن است ۳۸۵
- عنوان (۸۸۸) وقوف در مشعرالحرام در شب عید
برای ذوی الاعذار ۳۸۵
- عنوان (۸۸۹) وقوف لیلی مشعر و ترک وقوف
اختیاری از روی جهل به حکم ۳۸۶
- عنوان (۸۹۰) وقوف نهاری مشعر و ترک وقوف
اختیاری از روی فراموشی یا عذر ۳۸۶
- عنوان (۸۹۱) ادراک وقوف در عرفات و مشعر یا
یکی از آن دو ۳۸۶

■ استفتائات وقوف در مشعر الحرام

- عنوان (۸۹۲) عدم وقوف در مشعر از جهت جهل
به موضوع ۳۸۹
- عنوان (۸۹۳) اطمینان به این که متمکن از وقوف
اختیاری نیست ۳۸۹

فصل چهارم: اعمال منی

(۱) رمی جمره عقبه

- عنوان (۹۰۷) شک در انجام رمی، و شک در
صحت رمی یا اصابت ریگها ۳۹۸
- عنوان (۹۰۸) ریگها و آنچه در آن معتبر است ۳۹۸

- عنوان ۹۰۹) رمی به مقدار اصلی جمره و حکم صورت عدم تمکن ۳۹۹
- عنوان ۹۱۰) فراموش کردن رمی تا شب یا روز یازدهم یا بعد از آن ۳۹۹
- عنوان ۹۱۱) ترک رمی در روز عید و انجام طواف ۳۹۹
- ۲) قربانی کردن در منی**
- عنوان ۹۱۲) تأخیر قربانی تا آخر ایام تشریق یا آخر ذی حجه و قربانی بعد طواف ۴۰۱
- عنوان ۹۱۳) کفایت قربانی برای یک شخص ۴۰۲
- عنوان ۹۱۴) قربانی و نوع و شرائط آن ۴۰۲
- عنوان ۹۱۵) قربانی را که به اعتقاد سالم بودن خریده ۴۰۳
- عنوان ۹۱۶) عدم تمکن از تهیه قربانی با شرائطش در ایام تشریق ۴۰۳
- عنوان ۹۱۷) اعتقاد به چاقی قربانی و کشف خلاف در آن ۴۰۳
- عنوان ۹۱۸) شک در انجام قربانی یا در شرائط صحت آن ۴۰۳
- عنوان ۹۱۹) قربانی سالم که بعداً مریض یا معیوب شود ۴۰۴
- عنوان ۹۲۰) گم شدن قربانی ۴۰۴
- عنوان ۹۲۱) حکم قربانی گم شده، برای کسی که آن را پیدا کرده ۴۰۴
- عنوان ۹۲۲) کسی که متمکن از قربانی نبوده ولی قیمتش را دارد ۴۰۴
- عنوان ۹۲۳) کسی که متمکن از قربانی نبوده و قیمتش را هم ندارد ۴۰۵
- عنوان ۹۲۴) روزه بدل از قربانی ۴۰۵
- عنوان ۹۲۵) عدم تمکن از قربانی و قیمتش، با تمکن از بدل قربانی ۴۰۶
- عنوان ۹۲۶) تمکن از قربانی با شرکت دیگری ۴۰۶
- عنوان ۹۲۷) شک در اینکه نائب قربانی را انجام داده ۴۰۶
- عنوان ۹۲۸) کفاره و عدم اعتبار شرائط حیوان قربانی ۴۰۶
- عنوان ۹۲۹) استنابه در ذبح با استمرار نیت صاحب قربانی و اعتبار اسلام ذابح ۴۰۶
- عنوان ۹۳۰) جدا نکردن سهم فقیر و هدیه مؤمن از قربانی و قبض آن به طور مشاع ۴۰۷
- عنوان ۹۳۱) تصرف فقیر و مؤمن در سهم خود از قربانی با تملیک آن به غیر مسلمان ۴۰۷
- عنوان ۹۳۲) اتلاف سهم فقیر و مؤمن توسط صاحب قربانی یا شخص دیگر ۴۰۷
- استفتائات قربانی**
- عنوان ۹۳۳) خرید قربانی برای جمعی از حجاج و احراز آنها با وجود تفاوت قیمت ۴۰۹
- عنوان ۹۳۴) کفایت اسلام ذابح ۴۰۹
- عنوان ۹۳۵) عدم لزوم تجدید قربانی بر فرض اعتبار ایمان ۴۰۹
- عنوان ۹۳۶) قربانی در غیر منی ۴۱۰
- عنوان ۹۳۷) فحص و تحقیق در شرائط قربانی و حصول یقین و اطمینان ۴۱۰
- عنوان ۹۳۸) گرفتن مال دزدیده شده به حکم حاکم سنی و خرید قربانی ۴۱۱
- عنوان ۹۳۹) لزوم اذن و وکالت در ذبح از غیر ۴۱۱
- عنوان ۹۴۰) عدم کفایت ذبح از غیر بدون نیابت ۴۱۱
- عنوان ۹۴۱) وکالت گرفتن و یکی یکی ذبح نمودن قربانی ۴۱۲
- عنوان ۹۴۲) قربانی بدون وکالت ۴۱۲
- عنوان ۹۴۳) کفایت اسلام در ذابح ۴۱۲

- عنوان ۹۴۴) وکیل شک کند از موکل قربانی کرده
یا نه ۴۱۳
- عنوان ۹۴۵) ذبح با کارد استیل ۴۱۳
- عنوان ۹۴۶) فراموش کردن قربانی و آمدن به وطن ۴۱۳
- عنوان ۹۴۷) ندادن پول قربانی به بائع سنی ... ۴۱۳
- عنوان ۹۴۸) قربانی نکردن به اعتبار تلف شدن
گوشت ۴۱۴
- عنوان ۹۴۹) ذبح وکیل از موکل قبل از قربانی خود ۴۱۴
- عنوان ۹۵۰) کشف خلاف در ایمان ذابح ۴۱۵
- عنوان ۹۵۱) قربانی از وجه غیر مخمس ۴۱۵
- عنوان ۹۵۲) ذبح گوسفند غیر سالم ۴۱۵
- عنوان ۹۵۳) ذبح و حلق قبل از رمی اشتباهاً ۴۱۵
- عنوان ۹۵۴) وکالت دادن به ذبح به دو نفر ۴۱۶
- عنوان ۹۵۵) مسلمان بودن ذابح ۴۱۶
- عنوان ۹۵۶) وکالت دادن وکیل به دیگری ۴۱۶
- عنوان ۹۵۷) تکرار ذبح تا آخر ذبحجه ۴۱۶
- عنوان ۹۵۸) بقا در لباس احرام نجس، در حال
ذبح برای دیگران ۴۱۷
- عنوان ۹۵۹) تأخیر قربانی از روز عید ۴۱۷
- عنوان ۹۶۰) قطع نمودن گردن ۴۱۷
- عنوان ۹۶۱) تأخیر انداختن ذبح تا آخر ایام تشریق ۴۱۷
- عنوان ۹۶۲) گوسفند تخم کوبیده و یا تابیده ۴۱۸
- عنوان ۹۶۳) رو به قبله بودن قربانی در حال قطع
اوداج ۴۱۸
- عنوان ۹۶۴) علم به این که سنّ هدی کمتر از حد
نصاب است ۴۱۸
- عنوان ۹۶۵) لزوم تطهیر احرام حتی در کشتارگاه ۴۱۸
- عنوان ۹۶۶) نائب بودن و نجس شدن احرام در
قربانگاه ۴۱۹
- عنوان ۹۶۷) محله‌های جدید مکه که داخل در
منی باشند ۴۱۹
- عنوان ۹۶۸) اسلام ذابح ۴۱۹
- عنوان ۹۶۹) ضمانت نایب در فرض اعتبار ایمان و
ذابح بودن غیر مؤمن ۴۲۰
- عنوان ۹۷۰) پول قربانی از نائب یا منوب عنه ۴۲۰
- عنوان ۹۷۱) ذبح در مکه قدیم ۴۲۰
- عنوان ۹۷۲) جواز ذبح برکوهی که در منی است ۴۲۰
- عنوان ۹۷۳) عدم تمکن از ذبح در منی یا در وادی
محسر ۴۲۱
- عنوان ۹۷۴) ذبح در منطقه جدیدی که قربانگاه در
آن قرار دارد ۴۲۱
- عنوان ۹۷۵) مکان ذبح ۴۲۱
- عنوان ۹۷۶) ملاک حرجی بودن ذبح در منی
(حرج شخصی) ۴۲۲
- عنوان ۹۷۷) ذبح در مکانهای دیگر غیر منی ۴۲۲
- عنوان ۹۷۸) کیفیت وکالت دادن صحیح در ذبح
قربانی ۴۲۲
- عنوان ۹۷۹) رو به قبله بودن در حال ذبح ۴۲۳
- عنوان ۹۸۰) ذبح در وطن، به جای ذبح در منی ۴۲۳
- عنوان ۹۸۱) ذبح قبل از رمی ۴۲۳
- عنوان ۹۸۲) ذبح در شب برای کسی که می‌ترسد
در روز قربانی کند ۴۲۴
- عنوان ۹۸۳) خوردن مقداری از هدی و مصرف آن ۴۲۴
- عنوان ۹۸۴) شک در عدد رمی و ذبح نمودن ۴۲۴
- ۳) حلق یا تقصیر**
- عنوان ۹۸۵) عدم جواز حلق بر زنها ۴۲۵
- عنوان ۹۸۶) تخییر مرد بین حلق و تقصیر و لودر
صروره و مورد تعیین حلق ۴۲۵
- عنوان ۹۸۷) لزوم تقصیر در صورت زخمی شدن
سر و لزوم حلق در مورد تعیین آن ۴۲۶
- عنوان ۹۸۸) حلق و تقصیر بر خشتای مشکل ۴۲۶

- عنوان (۹۸۹) حلق و تقصیر و حلال شدن
 محرقات ۴۲۶
- عنوان (۹۹۰) ترک حلق و تقصیر از روی فراموشی
 یا جهل به حکم ۴۲۶
- عنوان (۹۹۱) ترک حلق و تقصیر از روی فراموشی و
 جهل تا پایان حج ۴۲۶
- استفتائات حلق و تقصیر
- عنوان (۹۹۲) ناخن گرفتن در وقت حلق ۴۲۹
- عنوان (۹۹۳) حلق نمودن در غیر منی و انجام عمره
 مفرده بعد از آن ۴۲۹
- عنوان (۹۹۴) حلق و تقصیر بعد از ذبح در خارج از
 منی ۴۳۰
- عنوان (۹۹۵) کسی که بعد از اعمال مگه بفهمد
 حلق و تقصیر در منی نبوده ۴۳۰
- عنوان (۹۹۶) انجام اعمال مکه بعد از حلق در
 خارج از منی ۴۳۰
- عنوان (۹۹۷) حلق به جای تقصیر ۴۳۱
- عنوان (۹۹۸) سفر دوم حج حکم صروره ندارد ۴۳۱
- عنوان (۹۹۹) حلق در غیر منی در حج نیایی و علم
 به آن پس از انجام حجة الاسلام ۴۳۱
- عنوان (۱۰۰۰) تیغ زدن قسمتی از سر و ماشین
 کردن بقیه ۴۳۲
- عنوان (۱۰۰۱) انجام دادن حلق در غیر منی برای
 مضطر ۴۳۲
- عنوان (۱۰۰۲) مجزی بودن تقصیر از حلق ... ۴۳۲
- عنوان (۱۰۰۳) قربانی و حلق در غیر منی ۴۳۲
- عنوان (۱۰۰۴) حج بچه ممیز و خروج از صروره ۴۳۳
- عنوان (۱۰۰۵) حلق محرم توسط محرم دیگر ۴۳۳
- عنوان (۱۰۰۶) علم به خون آمدن از سر، در
 صورت حلق ۴۳۴
- عنوان (۱۰۰۷) فراموش نمودن حلق و آمدن به وطن ۴۳۴
- عنوان (۱۰۰۸) لزوم حلق و معذور بودن ۴۳۴
- عنوان (۱۰۰۹) تأخیر انداختن قربانی از تقصیر
 عمداً ۴۳۴
- عنوان (۱۰۱۰) نداشتن ثمن هدی و انجام تقصیر در
 روز عید ۴۳۵
- عنوان (۱۰۱۱) ریش تراشی به جای تقصیر ۴۳۵
- عنوان (۱۰۱۲) سر تراشیدن بدون یت ۴۳۵
- عنوان (۱۰۱۳) تقصیر بدل از حلق ۴۳۵
- عنوان (۱۰۱۴) قربانی و تقصیر در محل ذبح ۴۳۶
- عنوان (۱۰۱۵) حلق یا تقصیر در شب ۴۳۶
- عنوان (۱۰۱۶) رمی جمرات در روز یازدهم ۴۳۶
- عنوان (۱۰۱۷) نائب گرفتن در ذبح و تقصیر نمودن
 قبل از ذبح ۴۳۶
- عنوان (۱۰۱۸) تقصیر قبل از ذبح در صورتی که زن
 در شب عید رمی نموده ۴۳۷
- عنوان (۱۰۱۹) عدم جواز حلق و تقصیر در روز عید
 در صورت تأخیر ذبح ۴۳۷
- عنوان (۱۰۲۰) تقصیر محرم برای محرم دیگر ۴۳۷
- عنوان (۱۰۲۱) فراموشی تقصیر در عمره مفرده و
 رجوع به وطن ۴۳۸
- عنوان (۱۰۲۲) ترک تقصیر در عمره تمتع جهلاً ۴۳۸
- عنوان (۱۰۲۳) ترک عمدی تقصیر عمره تمتع و
 انجام حج تمتع ۴۳۸
- فصل پنجم: اعمال مکه**
- عنوان (۱۰۲۴) لزوم طواف حج تمتع بعد از حلق
 یا تقصیر ۴۴۱
- عنوان (۱۰۲۵) استحباب طواف حج تمتع در روز
 عید و جواز تأخیر تا آخر ذیحجه ۴۴۱
- عنوان (۱۰۲۶) موارد جواز تقدیم طواف حج و نماز
 و سعی بر وقوفین ۴۴۱

عنوان (۱۰۲۷) موارد جواز تقدیم طواف نساء و نمازش بر وقوفین..... ۴۴۲

عنوان (۱۰۲۸) مورد جواز نایب گرفتن حائض و نفساء برای طواف و نماز آن..... ۴۴۲

عنوان (۱۰۲۹) طواف حج و نماز و سعی و حلیت همه محرمات مگر آمیزش..... ۴۴۲

عنوان (۱۰۳۰) خارج نشدن از احرام با تقدیم طوافین و نمازشان و سعی..... ۴۴۳

فصل ششم: طواف نساء و نماز آن

عنوان (۱۰۳۱) وجوب طواف نساء و نمازش و لزوم انجام آنها از طرف منوب عنه..... ۴۴۷

عنوان (۱۰۳۲) کیفیت و شرائط طواف نساء و نمازش..... ۴۴۸

عنوان (۱۰۳۳) عدم تمکن از طواف نساء و نمازش..... ۴۴۸

عنوان (۱۰۳۴) ترک طواف نساء و نمازش..... ۴۴۸

عنوان (۱۰۳۵) لزوم انجام طواف و نمازش بعد از سعی و حکم تقدیم آنها بر سعی..... ۴۴۸

عنوان (۱۰۳۶) حلیت زنها بعد از اعمال منی، در فرض تقدیم طواف نساء بر وقوفین..... ۴۴۹

عنوان (۱۰۳۷) ترک طواف نساء و نایب گرفتن برای آن درحائض..... ۴۴۹

عنوان (۱۰۳۸) فراموش کردن نماز طواف نساء..... ۴۴۹

عنوان (۱۰۳۹) حلیت زن و مرد با طواف نساء، و حرمت کندن درخت و گیاه حرم..... ۴۴۹

■ استفتائات اعمال بعد از منی و طواف نساء

عنوان (۱۰۴۰) تقدیم اعمال حج بر وقوفین با خوف ازدحام..... ۴۵۱

عنوان (۱۰۴۱) شک بعد از عمل..... ۴۵۱

عنوان (۱۰۴۲) تقدیم اعمال بر وقوف در نایی که خوف حیض داشته باشد..... ۴۵۱

عنوان (۱۰۴۳) تقدیم سعی برای کسانی که اعمال حج را قبل وقوفین انجام می دهند..... ۴۵۲

عنوان (۱۰۴۴) جواز تقدیم اعمال مکه برای ذوی الاعذار..... ۴۵۲

عنوان (۱۰۴۵) زمان اعمال حج در صورت تقدیم آنها بر وقوفین..... ۴۵۲

عنوان (۱۰۴۶) تشخیص عذر برای تقدیم اعمال حج..... ۴۵۲

عنوان (۱۰۴۷) تقدیم اعمال حج بر وقوفین برای آنکه بر تخت طواف داده می شود..... ۴۵۳

عنوان (۱۰۴۸) تقدیم طواف نساء بر وقوفین برای ذوی الاعذار..... ۴۵۳

عنوان (۱۰۴۹) انجام دادن اعمال مکه قبل از وقوفین بدون احرام حج جهلاً..... ۴۵۳

عنوان (۱۰۵۰) واگذاری اعمال مکه به نائب برای شخص متمکن..... ۴۵۳

عنوان (۱۰۵۱) طواف مستحبی در حج تمتع و در عمره تمتع..... ۴۵۴

عنوان (۱۰۵۲) خروج از مکه بعد اعمال منی و قبل از اتمام اعمال مکه..... ۴۵۴

عنوان (۱۰۵۳) انجام چند عمره مفرده بدون طواف نساء..... ۴۵۴

عنوان (۱۰۵۴) طواف نساء نائب به نیت مافی الذمه یا به نیت منوب عنه..... ۴۵۴

عنوان (۱۰۵۵) ترک انواع تلذذ قبل از طواف نساء و بعد از حلق..... ۴۵۵

عنوان (۱۰۵۶) تأخیر طواف نساء از سعی تا چند روز..... ۴۵۵

عنوان (۱۰۵۷) به جا نیاوردن طواف نساء و ازدواج کردن..... ۴۵۵

عنوان (۱۰۲۷) موارد جواز تقدیم طواف نساء و نمازش بر وقوفین..... ۴۴۲

عنوان (۱۰۲۸) مورد جواز نایب گرفتن حائض و نفساء برای طواف و نماز آن..... ۴۴۲

عنوان (۱۰۲۹) طواف حج و نماز و سعی و حلیت همه محرمات مگر آمیزش..... ۴۴۲

عنوان (۱۰۳۰) خارج نشدن از احرام با تقدیم طوافین و نمازشان و سعی..... ۴۴۳

فصل ششم: طواف نساء و نماز آن

عنوان (۱۰۳۱) وجوب طواف نساء و نمازش و لزوم انجام آنها از طرف منوب عنه..... ۴۴۷

عنوان (۱۰۳۲) کیفیت و شرائط طواف نساء و نمازش..... ۴۴۸

عنوان (۱۰۳۳) عدم تمکن از طواف نساء و نمازش..... ۴۴۸

عنوان (۱۰۳۴) ترک طواف نساء و نمازش..... ۴۴۸

عنوان (۱۰۳۵) لزوم انجام طواف و نمازش بعد از سعی و حکم تقدیم آنها بر سعی..... ۴۴۸

عنوان (۱۰۳۶) حلیت زنها بعد از اعمال منی، در فرض تقدیم طواف نساء بر وقوفین..... ۴۴۹

عنوان (۱۰۳۷) ترک طواف نساء و نایب گرفتن برای آن درحائض..... ۴۴۹

عنوان (۱۰۳۸) فراموش کردن نماز طواف نساء..... ۴۴۹

عنوان (۱۰۳۹) حلیت زن و مرد با طواف نساء، و حرمت کندن درخت و گیاه حرم..... ۴۴۹

■ استفتائات اعمال بعد از منی و طواف نساء

عنوان (۱۰۴۰) تقدیم اعمال حج بر وقوفین با خوف ازدحام..... ۴۵۱

عنوان (۱۰۴۱) شک بعد از عمل..... ۴۵۱

عنوان (۱۰۴۲) تقدیم اعمال بر وقوف در نایی که خوف حیض داشته باشد..... ۴۵۱

فصل هفتم: بیتوته در منی

- عنوان (۱۰۷۴) مورد بیتوته در منی در شب ۱۳ ۴۶۳
عنوان (۱۰۷۵) وجوب ماندن روز به مقدار رمی
جمرات و مقدار لازم بیتوته منی ۴۶۴
عنوان (۱۰۷۶) کسانی که از بیتوته در منی مستثنی
هستند ۴۶۴
عنوان (۱۰۷۷) ترک بیتوته در منی ۴۶۵
عنوان (۱۰۷۸) مورد عدم وجوب بیتوته شب ۱۳
..... ۴۶۵

■ استفتائات بیتوته در منی

- عنوان (۱۰۷۹) کفاره ترک بیتوته در منی عالمی یا
جاهلاً ۴۶۷
عنوان (۱۰۸۰) کفایت بیتوته در منی در نصف اول
یا دوم و لزوم کفاره ۴۶۷
عنوان (۱۰۸۱) خوابیدن در بین عبادت در مکه در
شب یازدهم و دوازدهم ۴۶۷
عنوان (۱۰۸۲) لزوم کفاره بر تارک بیتوته جاهلاً ۶۸
عنوان (۱۰۸۳) عدم لزوم کفاره ترک میت، در
فرض یقین به بیتوته در منی ۴۶۸
عنوان (۱۰۸۴) لزوم کوچ بعد از ظهر دوازدهم،
برای کسی که شب رمی نموده ۴۶۹
عنوان (۱۰۸۵) لزوم کوچ بعد از ظهر دوازدهم، و
نفر قبل از ظهر در صورت حرج ۴۶۹
عنوان (۱۰۸۶) بازگشت به منی قبل از ظهر
دوازدهم برای کسی که به مکه رفته ۴۷۰
عنوان (۱۰۸۷) خروج مدیرکاروان با زن‌ها از منی با
عذر یا جهل به لزوم بازگشت ۴۷۰
عنوان (۱۰۸۸) مقدار شب برای عبادت در مکه در
شب ۱۱ و ۱۲ ..... ۴۷۰

- عنوان (۱۰۵۸) زنی که به جای طواف نساء تبت
طواف رجال نموده ۴۵۵
عنوان (۱۰۵۹) انجام دادن تقصیر قبل از طواف
نساء جاهلاً ۴۵۶
عنوان (۱۰۶۰) شک در طواف نساء بعد از مراجعه
به وطن ۴۵۶
عنوان (۱۰۶۱) مواجهه کردن با زن بعد از شوط
چهارم در طواف نساء ۴۵۶
عنوان (۱۰۶۲) ترک طواف نساء از روی جهل
..... ۴۵۶
عنوان (۱۰۶۳) ملاعبه با زوجه قبل از طواف نساء ۵۷
عنوان (۱۰۶۴) نیابت دادن طواف نساء از زن
حائض قبل از وقوفین ۴۵۷
عنوان (۱۰۶۵) اشتغال به ذمه نایی که طواف نساء
انجام نداده ۴۵۷
عنوان (۱۰۶۶) انجام طواف نساء فراموش شده قبل
از عمره تمتع یا بعد از آن ۴۵۷
عنوان (۱۰۶۷) عدم کفایت طواف نساء حج افراد،
از طواف نساء عمره مفرده قبلی ۴۵۸
عنوان (۱۰۶۸) لزوم طواف نساء حتی بر پیرمردان و
پیر زنان ۴۵۸
عنوان (۱۰۶۹) انجام یک طواف نساء برای چند
عمره مفرده ۴۵۸
عنوان (۱۰۷۰) عمره مفرده برای ورود مکه در فرض
ترک طواف نساء عمره قبلی ۴۵۸
عنوان (۱۰۷۱) اتیان طواف نساء بعد از اعمال منی
برای معذورین غیر حائض ۴۵۹
عنوان (۱۰۷۲) عدم جواز تقدیم طواف نساء بر
وقوفین در صورت خوف حیض ۴۵۹
عنوان (۱۰۷۳) تقدیم طواف حج و نساء بر وقوفین
و مرتفع شدن عذر ۴۵۹

- عنوان ۱۱۰۶) ترک عمدی رمی جمرات سه گانه ۴۷۹
- استفتائات رمی جمرات
- عنوان ۱۱۰۷) عذر از رمی در روز و نایب گرفتن در روز ۴۸۱
- عنوان ۱۱۰۸) نایب گرفتن در رمی اول روز و قدرت داشتن در عصر ۴۸۱
- عنوان ۱۱۰۹) رمی نمودن در شب بدون عذر ۴۸۱
- عنوان ۱۱۱۰) نایب شدن در حج با معذور بودن از رمی ۴۸۲
- عنوان ۱۱۱۱) معذور از رمی در روز و شب ... ۴۸۲
- عنوان ۱۱۱۲) اصابت سنگ ریزه به دیوار مجاور و بعد به جمره ۴۸۳
- عنوان ۱۱۱۳) شک در مقدار رمی و رها کردن آن ۴۸۳
- عنوان ۱۱۱۴) نایب شدن زن معذور از رمی در روز ۴۸۳
- عنوان ۱۱۱۵) حکم دیوار سیمانی جمرات ۴۸۳
- عنوان ۱۱۱۶) نایب شدن از زن در رمی و به جا آوردن آن در شب ۴۸۴
- عنوان ۱۱۱۷) نیابت ذوی الاعذار از رمی و میت ۴۸۴
- عنوان ۱۱۱۸) کیفیت رمی در نیابت از چند نفر ۴۸۴
- عنوان ۱۱۱۹) حلق قبل از رمی برای کسی که نتواند رمی کند ۴۸۴
- عنوان ۱۱۲۰) زدن جمره عقبه از هر طرف ۴۸۵
- عنوان ۱۱۲۱) سنگ ریزه هایی که از بیرون به مشعر آورده اند ۴۸۵
- عنوان ۱۱۲۲) اشتباه در رمی عقبه در روز عید و علم به آن در روز سیزدهم ۴۸۵
- عنوان ۱۱۲۳) زیاده از هفت عدد سنگ ریزه زدن ۴۸۵
- عنوان ۱۱۲۴) رمی کردن در روز یازدهم قبل از ذبح و حلق ۴۸۵
- عنوان ۱۱۲۵) رمی که باعث قاعدگی زن شود ۴۸۶
- عنوان ۱۰۸۹) کفایت کردن بیتوته در نصف اول یا دوم شب ۴۷۱
- عنوان ۱۰۹۰) رفتن از حرم به منی و برگشتن به حرم در اثر ازدحام ۴۷۱
- عنوان ۱۰۹۱) ماندن نصف شب در مکه برای عبادت ۴۷۱
- عنوان ۱۰۹۲) مراد از اشتغال به عبادت در مکه ۴۷۱
- عنوان ۱۰۹۳) میت در منی نصف اول یا دوم شب و کفارة ترک آن ۴۷۲
- عنوان ۱۰۹۴) ماندن در مسجد الحرام و نظر کردن به کعبه ۴۷۲
- عنوان ۱۰۹۵) خوابیدن در تمام شب در منی یا قصد میت ۴۷۲
- عنوان ۱۰۹۶) خروج از منی برای قضای حاجت ۴۷۲
- عنوان ۱۰۹۷) مراد از طواف در مساله ۴۲۵، چه زمانی است ۴۷۳
- عنوان ۱۰۹۸) رفتن به منی و تا صبح خواب بودن ۴۷۳
- عنوان ۱۰۹۹) تعیین نصف شب ۴۷۳
- فصل هشتم: رمی جمرات
- عنوان ۱۱۰۰) رمی جمرات سه گانه و ترتیب آنها ۴۷۷
- عنوان ۱۱۰۱) اعتبار شرائط رمی جمره عقبه در رمی جمرات سه گانه ۴۷۸
- عنوان ۱۱۰۲) زمان رمی جمرات و موارد جواز رمی در شب و زمان کوچ از منی ۴۷۸
- عنوان ۱۱۰۳) قضای رمی جمرات روز ۱۱ و ۱۲ در صورت فراموشی و تقدیم قضا بر اداء ۴۷۸
- عنوان ۱۱۰۴) ترک رمی جمرات سه گانه از روی فراموشی یا جهل ۴۷۸
- عنوان ۱۱۰۵) عدم تمکن از رمی جمرات سه گانه در طول روز و نایب گرفتن ۴۷۹

- عنوان (۱۱۲۶) شب رمی کردن زن در صورتی که در روز معذور باشد ۴۸۶
- عنوان (۱۱۲۷) علم اجمالی به ترک رمی در یکی از سه روز ۴۸۶
- عنوان (۱۱۲۸) زدن سنگ‌ریزه به ملات بند کشی شده ۴۸۷
- عنوان (۱۱۲۹) معذور بودن از رمی در روز های دیگر و وکالت دادن به غیر ۴۸۷
- عنوان (۱۱۳۰) ترک رمی جمره عقبه و انجام دادن آن قبل از ذبح ۴۸۷
- عنوان (۱۱۳۱) ترتیب بین عمل خود و عمل نایب ۴۸۸
- عنوان (۱۱۳۲) نفر قبل از رمی نایب ۴۸۸
- عنوان (۱۱۳۳) رمی معذورین در شب ۴۸۸
- عنوان (۱۱۳۴) لزوم خروج از منی روز دوازدهم بعد از ظهر ۴۸۸
- عنوان (۱۱۳۵) رفتن زن به مکه در شب عید با وکالت دادن به غیر در ذبح ۴۸۹
- عنوان (۱۱۳۶) برداشتن سنگ‌ریزه برای رمی از مکه با عدم علم به رضای مالکین ۴۸۹
- عنوان (۱۱۳۷) جواز برداشتن سنگ‌ریزه از زمینهایی که نمی‌داند مالک دارد یا نه ۴۸۹
- عنوان (۱۱۳۸) رمی جمره عقبه از طرف کنار آن ۴۹۰
- عنوان (۱۱۳۹) لزوم نیابت رمی برای زنان در روز عید ۴۹۰
- عنوان (۱۱۴۰) ارتفاع عذر بعد از رمی نایب .. ۴۹۰
- عنوان (۱۱۴۱) لزوم آمدن به منی قبل از زوال برای نفر از منی بعد از زوال ۴۹۰
- عنوان (۱۱۴۲) حرجی بودن نفر بعد از ظهر برای زن‌ها ۴۹۰
- عنوان (۱۱۴۳) رمی جمرات از جهت توسعه عرض آن ۴۹۱
- عنوان (۱۱۴۴) رفتن از غیر طریق معمول به منی ۴۹۱
- فصل نهم: مسائل متفرقه**
- عنوان (۱۱۴۵) شرکت در نماز جماعت مسجد الحرام و مسجد النبی ﷺ ۴۹۵
- عنوان (۱۱۴۶) سجده بر سنگ‌های مسجد الحرام و مسجد النبی ﷺ ۴۹۵
- عنوان (۱۱۴۷) اقامه نماز جماعت در هتل ۴۹۵
- عنوان (۱۱۴۸) تخییر بین قصر و اتمام در مکه قدیمه و مدینه قدیمه ۴۹۵
- عنوان (۱۱۴۹) ذبح کفاره در احرام عمره در مکه و در احرام حج در منی ۴۹۶
- عنوان (۱۱۵۰) عدم جواز احلال بعد از محرم شدن ۴۹۶
- عنوان (۱۱۵۱) لباس کردن محرم حین احرام و معذور بودن او ۴۹۶
- عنوان (۱۱۵۲) مستثنیات عدم کفاره در ارتکاب محرمات احرام جهلاً یا نسیاناً ۴۹۷
- عنوان (۱۱۵۳) تحقق عمره تمتع و حج آن در یک سال ۴۹۷
- عنوان (۱۱۵۴) لزوم تبت عمره تمتع و حج تمتع ۴۹۸
- عنوان (۱۱۵۵) شک در انجام یا صحت عمره تمتع بعد از احرام حج تمتع ۴۹۸
- عنوان (۱۱۵۶) شک در انجام عمل یا صحت آن بعد از ورود به جزء بعدی ۴۹۸
- عنوان (۱۱۵۷) انجام عمره تمتع و حج تمتع در اشهر حج ۴۹۸
- عنوان (۱۱۵۸) قصد عمره مفرده در صورت فوت حج تمتع ۴۹۹
- عنوان (۱۱۵۹) عدم اعتبار شرائط هدی در کفاره ۴۹۹
- عنوان (۱۱۶۰) خوردن از هدی حج ۴۹۹
- عنوان (۱۱۶۱) مصرف کفارات ۴۹۹

عنوان (۱۱۸۱) سجود بر سنگ مسجد الحرام و علم
به متنجس بودن آن ۵۰۵

عنوان (۱۱۸۲) خمس ندادن و رفتن به حج ۵۰۶

عنوان (۱۱۸۳) گذشتن چند سال بر مال و خمس
ندادن ۵۰۶

عنوان (۱۱۸۴) حکم قاضی اهل تسنن به عید ۵۰۷

عنوان (۱۱۸۵) دادن شخص فقیر گوشت قربانی
خود را به نان خور خود ۵۰۷

عنوان (۱۱۸۶) کفارات عمره تمتع و نبودن فقیر
مؤمن در مکه ۵۰۷

عنوان (۱۱۸۷) پیدا کردن پول سعودی ۵۰۷

عنوان (۱۱۸۸) غش نمودن زن در روز یازدهم و
عدم توانایی او بر انجام اعمال ۵۰۷

عنوان (۱۱۸۹) ترک وقوف در مشعر و ذبح و تقصیر
در غیر منی ۵۰۸

عنوان (۱۱۹۰) قصد اقامت در مکه، و حکم نماز
در عرفات و بعد از رجوع به مکه ۵۰۹

عنوان (۱۱۹۱) نماز کسی که قصد اقامت در مکه
نموده، بعد از مراجعت از منی ۵۰۹

عنوان (۱۱۹۲) دور روز اختلاف در موقف ۵۱۰

عنوان (۱۱۹۳) مراد از مشقت و حرج ۵۱۰

عنوان (۱۱۹۴) انجام دادن اعمال عمره و حج و علم
به بطلان وضو ۵۱۰

عنوان (۱۱۹۵) دادن پول خارجی و گرفتن قیمت آن
به پول ایرانی ۵۱۱

عنوان (۱۱۹۶) ورود به مکه با عمره مفرده، برای
آنکه نمی‌تواند در منی محرم باشد ۵۱۱

عنوان (۱۱۹۷) دیوانه شدن محرم و نایب گرفتن
برای او ۵۱۱

عنوان (۱۱۹۸) فساد عمره و حج در اثر جماع و یا
ترک طواف یا ترک احد الموقنین ۵۱۲

عنوان (۱۱۶۲) کراهت التقاط مال از حرم ۴۹۹

عنوان (۱۱۶۳) برداشتن لقطه‌ای که کمتر از یک
درهم باشد ۴۹۹

عنوان (۱۱۶۴) حکم برداشتن لقطه بیشتر از یک
درهم ۵۰۰

عنوان (۱۱۶۵) محرمی که نتواند آنچه موجب محلّ
شدن است، انجام دهد ۵۰۰

عنوان (۱۱۶۶) لزوم عمل به تقیه در سجده ۵۰۰

■ استفتائات مسائل متفرقه

عنوان (۱۱۶۷) سجده نمودن بر فرش بعد از اتمام
نماز ۵۰۱

عنوان (۱۱۶۸) نماز جماعت به نحو استداره ... ۵۰۱

عنوان (۱۱۶۹) نماز خواندن در مسجد یا رفتن به
هتل ۵۰۱

عنوان (۱۱۷۰) سجده بر حصیری که نخ دارد .. ۵۰۲

عنوان (۱۱۷۱) سجده بر پشت یک دیگر ۵۰۲

عنوان (۱۱۷۲) عبور کردن حائض از مقدار توسعه
یافته مسجد الحرام ۵۰۲

عنوان (۱۱۷۳) خواندن نماز عشاء بعد از نماز
جماعت در مسجد الحرام ۵۰۲

عنوان (۱۱۷۴) سجده بر پشت دست ۵۰۳

عنوان (۱۱۷۵) نماز صبح خواندن در لیالی مُّمَره ۵۰۳

عنوان (۱۱۷۶) قصد ده روز به تصور اینکه تا زمان
خروج ۱۰ روز است ۵۰۳

عنوان (۱۱۷۷) حج و اعمال دیگر بدون تقلید .. ۵۰۴

عنوان (۱۱۷۸) بردن قرآن‌های مسجد الحرام .. ۵۰۴

عنوان (۱۱۷۹) برداشتن سنگ از صفا یا مروه یا از
مشعر ۵۰۵

عنوان (۱۱۸۰) تیت تیمم از حدث اکبر برای خارج
شدن از مسجدین ۵۰۵

- عنوان (۱۱۹۹) باقی ماندن در احرام با ترک وقوفین و آمدن به ایران ۵۱۲
- عنوان (۱۲۰۰) قصد ابطال حج یا عمره یا بعض اجزاء آن ۵۱۲
- عنوان (۱۲۰۱) مصرف گوشت و ماهی و کنسروها ۵۱۲
- عنوان (۱۲۰۲) لزوم عمره مفرده برای دخول مکه قدیمه یا جدیده ۵۱۳
- عنوان (۱۲۰۳) عدم وجوب احرام غیر بالغ برای دخول مکه ۵۱۳
- عنوان (۱۲۰۴) احرام برای دخول به حرم ۵۱۳
- عنوان (۱۲۰۵) وضو گرفتن با آب زمزم ۵۱۳
- عنوان (۱۲۰۶) انجام عمره مفرده برای خود و انجام عمره تمتع برای والدین ۵۱۴
- عنوان (۱۲۰۷) انجام عمره مفرده در اشهر حج و سپس انجام عمره تمتع از ادنی الحّل ۵۱۴
- عنوان (۱۲۰۸) عدم قصد عدول از عمره مفرده به عمره تمتع و انجام حج ۵۱۴
- عنوان (۱۲۰۹) انجام ندادن عمره از طرف منوب عنه ۵۱۵
- عنوان (۱۲۱۰) حکم زنی که در عمره مفرده قبل از میقات حیض شده ۵۱۵
- عنوان (۱۲۱۱) انجام عمره مفرده بعد اتمام اعمال حج الا رمی روز دوازدهم ۵۱۵
- عنوان (۱۲۱۲) گرفتن اجرت حج و رسیدن سال خمسی قبل از انجام حج ۵۱۶
- عنوان (۱۲۱۳) زکات غلات ۵۱۶
- عنوان (۱۲۱۴) لزوم خمس حقوق واریز شده در بانک ۵۱۶
- عنوان (۱۲۱۵) سپرده گذاری در بانک به شرط زیاده ۵۱۷
- عنوان (۱۲۱۶) محاسبه خمس برای کسی که مدتی طولانی خمس نداده ۵۱۷
- عنوان (۱۲۱۷) خمس سرمایه ای که با آن امرار معاش می کند ۵۱۷
- عنوان (۱۲۱۸) جمع کردن پول برای ازدواج یا خرید خانه ۵۱۸
- عنوان (۱۲۱۹) خروج از مکه بعد از عمره تمتع به ساختمان های مسکونی منی ۵۱۸
- عنوان (۱۲۲۰) خارج شدن حمله دار و خدمه به عرفات و منی ۵۱۸
- عنوان (۱۲۲۱) خروج از مکه بعد از عمره مفرده و قرار دادن آن به جای عمره تمتع ۵۱۸
- عنوان (۱۲۲۲) خارج شدن از مکه بعد از عمره تمتع برای آشنایی با مشاعر ۵۱۹
- عنوان (۱۲۲۳) خروج از مکه بعد از اعمال منی و قبل از اتیان طواف حج ۵۱۹
- عنوان (۱۲۲۴) برگشت به مکه در صورتی که با احرام عمره مفرده به منی برود ۵۱۹
- عنوان (۱۲۲۵) خروج از مکه بعد از ماه اتمام عمره تمتع ۵۲۰
- عنوان (۱۲۲۶) شک در ساخت کاغذ از چیزی که سجده بر آن صحیح است ۵۲۰
- عنوان (۱۲۲۷) حد فاصل معتبر بین مرد و زن در نماز ۵۲۰
- عنوان (۱۲۲۸) لزوم تکرار نماز برای مراعات فاصله بین مرد و زن پشت مقام ۵۲۱
- عنوان (۱۲۲۹) تقدم بر قبر شریف حضرت رسول ﷺ در نماز ۵۲۱
- عنوان (۱۲۳۰) روزه گرفتن در مدینه در غیر آن سه روز مخصوص رجاء ۵۲۱

- عنوان (۱۲۳۱) نماز خواندن مسافر در مکه و مدینه
 و روزه گرفتن او ۵۲۱
- عنوان (۱۲۳۲) حکم نماز در عرفات با قصد اقامت
 در مکه ۵۲۲
- عنوان (۱۲۳۳) بقاء بر تقلید میت اعلم مادامی که
 احراز نشده که حیّ اعلم از اوست ۵۲۲
- عنوان (۱۲۳۴) صحت سجود بر سنگ مرمر .. ۵۲۲
- عنوان (۱۲۳۵) سجده بر تسبیح شاه مقصود و عقیب
 و تربت پخته ۵۲۲
- عنوان (۱۲۳۶) کفایت آماده شدن مأمومی که
 واسطه اتصال است برای تکبیر نماز ۵۲۲
- عنوان (۱۲۳۷) عدم رعایت ترتیب در غسل و نماز
 خواندن و روزه گرفتن ۵۲۳
- عنوان (۱۲۳۸) سه بار شستن دست راست در
 وضوء جهلاً ۵۲۳
- عنوان (۱۲۳۹) حکم خرید و فروش و خوردن
 کنسور تن ماهی ۵۲۳
- عنوان (۱۲۴۰) قسم خوردن برای انجام عملی و
 دشوار شدن آن ۵۲۳
- عنوان (۱۲۴۱) وجوب خمس در هدیه ۵۲۴
- عنوان (۱۲۴۲) کفایت غسل جمعه از وضوء ... ۵۲۴
- فصل دهم: احکام مصدود و محصور**
- عنوان (۱۲۴۳) مصدود و تعریف آن ۵۲۷
- عنوان (۱۲۴۴) مصدود از عمره تمتع یا مفرده و
 خروج از احرام ۵۲۷
- عنوان (۱۲۴۵) حکم مصدود از وقوفین یا وقوف
 مشعر یا طواف و سعی یا اعمال منی ۵۲۷
- عنوان (۱۲۴۶) وجوب حج برای مصدودی که با
 قربانی از احرام خارج شده ۵۲۸
- عنوان (۱۲۴۷) مصدود از بیتوته در منی و رمی
 جمرات ۵۲۸
- عنوان (۱۲۴۸) معذور از ادامه حج و عمره به غیر
 صدّ و حصر ۵۲۹
- عنوان (۱۲۴۹) قربانی در مصدود و صورت عدم
 تمکن از آن ۵۲۹
- عنوان (۱۲۵۰) مصدود که قبل از صدّ، حج را با
 نزدیکی فاسد کرده ۵۲۹
- عنوان (۱۲۵۱) ذبح قربانی حج تمتع، در مصدود
 ..... ۵۲۹
- عنوان (۱۲۵۲) محصور و تعریف آن ۵۳۰
- عنوان (۱۲۵۳) محصور در عمره مفرده و عمره
 تمتع و حج تمتع ۵۳۰
- عنوان (۱۲۵۴) درک یا عدم درک وقوف در محصور
 ..... ۵۳۱
- عنوان (۱۲۵۵) محصور از اعمال منی ۵۳۱
- عنوان (۱۲۵۶) تراشیدن سر قبل ذبح در محصور
 که قربانی را فرستاده و کفاره اش ۵۳۲
- عنوان (۱۲۵۷) محصور که با قربانی از احرام خارج
 شده و وجوب حج بر او ۵۳۲
- عنوان (۱۲۵۸) محصور که قربانی و قیمتش را
 نداشته باشد ۵۳۲